

LAIKS, TELPA, ĻAUDIS

**RĪGAS VALSTS VĀCU ĢIMNĀZIJAS
ZINĀTNISKI PĒTNIECISKO DARBU**

ALMANAHS

2012 – 2017

Rīga, 2017

Saturs

Emīls Siliņš

Kalneciema ielas un tās apkārtnes koka apbūves nozīme

19. -20.gadsimta mijā un mūsdienās 4

Agnese Apine

Mārtiņa ielas vēsture no 1850.gada līdz 1940.gadam.....36

Katrīna Caune, Gita Vītola

Indriķis Blankenburgs – skolu arhitekts.....50

Kristaps Muskeits

Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzeja noslēpumi: Ieraksts Rīgas 2. Valsts

ģimnāzijas viesu grāmatā 1934.gada 15.maijā.....72

Edvards Alberts.

Vēsturnieks laikmetu griežos: Viļa Biļķina dzīvesstāsts.....91

Roberts Folks

Sporta dzīve Rīgas 2.Valsts ģimnāzijā un Rīgas 5.vidusskolā

20.gadsimta 30. – 40.gados.....107

Una Eglīte.

No Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas teātra vēstures.....111

Kristaps Valge

2. Rīgas Valsts ģimnāzijas absolventi Otrā pasaules kara gados..... 123

Mārtiņš Roberts Matisons

Rīgas 5.vidusskolas attīstība direktores Marijas Krastiņas darbības laikā.

1951. – 1969.gads.146

Anotācija

2021.gada 19.septembrī Rīgas Valsts vācu ģimnāzija atzīmēs savas pastāvēšanas simts gadus. Gatvošanās šim lielajam notikumam skolas dzīvē notiek no 2016.gada. Konkrēti uzdevumi ir izvirzīti arī ģimnāzijas muzejam. Viens no galvenajiem – papildināt 2004.gadā izveidoto ekspozīciju ar jaunu informāciju, baltoties gan uz muzeja krājumā esošajiem materiāliem, gan zinātniski pamatotām atziņām. Konkurss – skate “Skolas izaugsmes vēstījums Latvijai 100.dzimšanas dienā” bija laba iespēja, lai apkopotu un analizētu to ģimnāzijas audzēkņu zinātniski pētnieciskos darbus, kuri bija veltīti Pārdaugavas, Āgenskalna un Āgenskalna ielā 21 esošās skolas vēsturei no 1921.gada. Šo darbu apkopojumu nosaucām par almanahu “Laiks, telpa, ļaudis”. Visi almanahā iekļautie darbi būs uz vēstures pētniecības metodēm balstīts ieguldījums atjaunotās un papildinātās muzeja ekspozīcijas veidošanā. Plānojam, ka līdz ģimnāzijas simtgadei spēsime sagatavot vēl vienu zinātniski pētniecisko rakstu krājumu.

Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzeja padome

Rīga, 2017.gada novembris

Emīls Siliņš. Kalnciema ielas un tās apkārtnes koka apbūves kultūrvēsturiskā nozīme

Pētnieciskā darba tēmas aktualitāte saistāma ar Pārdaugavas koka arhitektūru kā kultūrvēsturisko mantojumu, kas tikusi atzīta par nopietnu Rīgas un visas Latvijas arhitektūras un kultūras vērtību vien 21. gadsimtā. Daudzās interneta vietnēs un publikācijās saistībā ar Rīgas pilsētu un tūrisma atrodama atziņa, ka Rīgas vēsturiskā koka apbūve un lielais koka ēku skaits ir unikāla pilsētas vērtība, kāda nav atrodama nekur citur Eiropā. Tomēr plašāka informācija par šīs pilsētas vērtības izveidošanos, vēsturi un saglabāšanos līdz mūsdienām ir reti sastopama un sabiedrībai maz zināma. Rakstos par Pārdaugavas koka arhitektūru parasti tiek minēts tikai aptuvenš koka ēku kopskaits, vispārīgs rašanās laiks (18. un 19. gadsimts) un nozīmīgākās koka apbūves teritorijas – Āgenskalns un precīzāk Kalnciema kvartāls, un Ķīpsala. Pilsētas koka apbūves vēsturiskā un pašreizējā nozīme joprojām ir reti apskatīts temats, salīdzinot ar citām UNESCO Pasaules kultūras mantojuma sarakstā iekļautajām Rīgas pilsētas vērtībām kā vecpilsēta un jūgendstila rajoni.

Darba mērķis ir izpētīt Kalnciema ielas un tās apkārtnes jeb t.s. Rīgas koka arhitektūras centra koka apbūves izveidošanos, attīstību un nozīmi vēsturē.

Mērķa īstenošanai tika izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Noteikt pētāmo teritoriju Āgenskalnā, apzināt tajā vēsturisko koka ēku skaitu un to atrašanās vietas.
2. Izpētīt pētāmās teritorijas koka apbūves rašanās vēsturi un attīstību 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā
3. Vispārīgi raksturot vēsturiskās Āgenskalna koka ēkas.
4. Noskaidrot pētāmās koka apbūves pastāvēšanu un saglabāšanos veicinošos faktorus.
5. Izpētīt, kādi koka ēku pastāvēšanas apdraudējumi pastāvēja 20. gs.
6. Noskaidrot, kā koka ēku atjaunošana kļuva aktuāla un kas atkal veicināja to pieprasījumu 21. gs.
7. Salīdzināt un izanalizēt pētāmās teritorijas koka apbūves vēsturisko un pašreizējo situāciju.

Lai labāk izprastu Pārdaugavas koka apbūves nozīmi, izpētītu tās izveidošanos un vēsturi, darbā tika noteikta konkrēta pilsētas teritorija, kas atrodas Āgenskalnā, Kalnciema ielas apkārtnē. Pētāmā teritorija ir kvartāls, kuru norobežo Kalnciema, Daugavgrīvas, Kuldīgas un Melnsila iela (teritorija sevī ietver arī Alīses, Āgenskalna, Baldones, Baložu, Ērģeļu, Hāmaņa, Kliņģeru, Krēslas, Kristapa, Mārtiņa, Slokas un Vīlipa ielas daļas) (*Skatīt: 2. pielikums*).att

Pētāmajā teritorijā mūsdienās atrodas aptuveni 115 vēsturiskās koka ēkas¹, no tām līdz mūsdienām visvairāk saglabājušās Kalnciema ielā (26 ēkas), Baložu ielā (20) un Kuldīgas ielā (15).

Pētnieciskajā darbā kā hronoloģiskais ietvars izvēlēts 19. gs. otrā puse un 20. gs. sākums, kā laika periods, kurā ticis uzcelts vairākums Kalnciema ielas un tās apkārtnes koka ēku, un 21. gadsimts - pašreizējo faktoru izvērtēšanai. Uzmanība pievērsta arī 20. gs., kā pārmaiņu laikam, kas būtiski ietekmējis mūsdienu situāciju.

Darbs ir sadalīts 3 nodaļās, un katrā nodaļā konkrētāk tiek apskatīts kāds būtisks koka apbūves laika posms. Pirmajā nodaļā iepazīstas ar koka apbūves rašanos pētāmajā teritorijā 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. beigās, un tās vēsturisko nozīmi. Otrajā nodaļā tiek vispārīgi apskatīts laika posms starp vēsturiskās koka apbūves izveidošanos un koka arhitektūras otro "atdzimšanu" 21. gs., jeb precīzāk 20. gs. 30. līdz 90. gadi. Trešajā nodaļā tiek vērtēta koka apbūves nozīme mūsdienu sabiedrībā, tās aktualizēšanās iemesli un situācija kādā pašlaik atrodas koka arhitektūra.

Darba izstrādē izmantotas vēstures pētīšanas metodes – pamatā vēsturiski ģenētiskā jeb aprakstošā metode un hronoloģiskā metode, aprakstot pētāmās Āgenskalna koka apbūves izveidošanos, attīstību un tās atjaunošanu hronoloģiskā secībā no 19. gs. līdz mūsdienām, pārsvarā izmantojot kvalitatīvās pētīšanas metodes. Darbs balstīts uz literatūras analīzi, tēmas speciālistu - arhitektu un vēsturnieku – sarakstītajiem darbiem, publikācijām un rakstiem internetā, personīgajiem novērojumiem pilsētvidē un no tiem izrietošajiem secinājumiem, dažādu laika periodu pilsētas plānu un karšu analīzi, vizuālo materiālu – fotouzņēmumu, video un attēlu - analīzi, kā arī uz personīgo sarunu ar tēmas ekspertu - arhitektu un Rīgas Tehniskās universitātes Arhitektūras fakultātes profesoru – Jāni Krastiņu. Darba izstrādei tika izmantoti Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, Rīgas Centrālajā bibliotēkā, Latvijas Mākslas akadēmijas bibliotēkā un Rīgas Tehniskās universitātes Arhitektūras fakultātes metodiskajā centrā pieejamie materiāli.

Darba tēmas izpēti pakāpi var raksturot kā nepietiekamu un retu, jo pašlaik atrodami vien daži zinātniskie darbi, kuros būtu pētīta Pārdaugavas koka apbūves vēsturiskā nozīme konkrētāk. Kā vērā ņemamākos, ar kuriem iepazīties darba autors, var minēt sabiedriskā fonda *Latvia Nostra* izdoto grāmatu "Koka Rīga" un Latvijas Mākslas akadēmijas studentes Lauras Plūmiņas maģistra darbu, kurā pētīts profesionālo arhitektu ieguldījums Āgenskalna koka apbūves veidošanā. Savu pētniecisko darbu par Rīgas koka arhitektūras vēsturi pašlaik izstrādā arī RTU Arhitektūras fakultātes profesors Jānis Krastiņš.

¹ Autora fiksēts dabā redzamo koka ēku skaits.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Zinātniski pētnieciskā darba avotpētniecisko bāzi veido Latvijas Nacionālajā bibliotēkā Mākslas lasītavas arhitektūras nodaļā pieejamā literatūra, galvenokārt, pēc sabiedriskās apvienības “Latvija Nostra” iniciatīvas tapusī, grāmata “Koka Rīga”, A. Caunes “Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem” un vairākas J. Krastiņa grāmatas par Rīgas arhitektūras stiliem, arhitektiem un to ievērojamākajiem darbiem, lai labāk izzinātu teritorijas koka apbūves vēsturiskos motīvus. Lai izprastu mūsdienu situāciju, pamatā tika analizēti ar koka arhitektūru un tās atjaunošanu saistīti informācijas avoti - interneta raksti un jaunākās publikācijas, videomateriāli – intervijas ar jomas speciālistiem - un Kalnciema kvartāla mājaslapā sniegtā informācija.

Koka arhitektūras speciālistu kolektīva sastādītā grāmata “Koka Rīga” (2) mūsdienās ir nopietnākais populārzinātniskais darbs par Rīgas vēsturisko koka apbūvi, tās izveidošanās vēsturi, arhitektūras specifiku un koka ēku veidiem. Literatūru sastādījuši 6 jomas eksperti – arhitekti, mākslas vēsturnieki, augstskolas profesori -, tā sastāv no autoru pētījumiem, analīzes un secinājumiem, kurus papildina informatīvi attēli un bibliogrāfiskie avoti. Pētnieciskajā darbā konkrētāk tika izmantotas grāmatas nodaļas – “Koka Rīga Eiropas kontekstā”, “Koka Rīgas uguns nelaimes”, “Pārdaugava – *Terra trans Dunam*”, “Rīgas muižiņas” -, kuru autori ir N. Ālbergs un P. Blūms, lai izprastu koka apbūves rašanos un attīstību 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. Literatūru var vērtēt kā pētnieciskajam darbam atbilstošu, pamatotu un pietiekami objektīvu, tomēr satura ziņā nav pietiekams, lai uz to balstītu visu pētniecisko darbu, jo sniedz maz informācijas par konkrētām koka ēkām Pārdaugavā, arhitektiem un attīstību 20. gs. otrajā pusē un mūsdienās.

Lai iegūtu konkrētāku informāciju tieši par pētāmās teritorijas koka ēku un apkārtnes vēsturi, tika izmantota vēsturnieka un arheologa Andra Caunes grāmata “Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem” (5), kurā populārzinātniskā stilā aprakstīta Pārdaugavas, tostarp pētāmās teritorijas Āgenskalnā, vēsture, attiecoties uz vietām, kas redzamas 19. gs. pastkartēs. Izmantota tika arī dažādu autoru kolektīva sastādītā 3 grāmatu sērija (29-31), kurā apkopota īsa vēsture par vairākām Rīgas ielām un konkrētām ēkām (adresēm). 3. sējumā, kas ir arī pēdējais, ielu uzskaitījums beidzas burtā *K* sākumā, tāpēc par ielām, kuru nosaukumi alfabēta secībā seko pēc “*Ka-*”, grāmatu sērijā informācija nav sniegta.

Lai izprastu koka māju nozīmi no arhitektūras un mākslas stilu puses, tika izmantotas arhitektūras vēstures profesora J. Krastiņa sarakstītās grāmatas - “Rīgas arhitektūras stili” (23), “Lielais Rīgas arhitektūras ceļvedis” (24) un “Eklektisms Rīgas arhitektūrā” (22). Minētā literatūra sniedza vienkāršotu, bet vienlaikus būtisku informāciju par koka ēku

īpašībām, stiliem, ievērojamākajiem arhitektiem un arī vēsturiskajiem pastāvēšanas aspektiem.

Lai vairāk uzzināta par pētāmajā teritorijā esošo ēku nozīmīgākajiem arhitektiem, tika izmantotas gan iepriekšminētās J. Krastiņa grāmatas, gan arī tā paša autora grāmata “Arhitekts Jānis Alksnis 1869-1939” (21), kurā aprakstītas ne tikai pēc slavenā jūgendstila arhitekta projektiem būvētās koka ēkas Kalnciema ielas apkārtnē, bet arī vispārīgs tā laika (20. gs. sākuma) koka apbūves raksturojums.

Mūsdienu situācijas izpētei, kultūrvēsturisko pieminekļu apzināšanai un Kalnciema ielas koka ēku nozīmes pierādīšanai tika izmantotas LNB uzziņu nodaļā pieejamās grāmatas – “Kultūras mantojums - mūsdienu izaicinājums” (1), “100 apdraudētākie kultūras pieminekļi Latvijā” (35), “100 sakoptākie kultūras pieminekļi Latvijā” (36), “Rīga top! : 9 Rīgas stāvokļi” (28). Literatūra un avoti sniedza informatīvas ziņas par nozīmīgākajām un aktuālākajām Kalnciema ielas un tās apkārtnes koka apbūves kultūras vērtībām.

Ziņas par koka apbūves situāciju padomju laikos sniedza grāmata “Latvijas PSR Kultūras Pieminekļu Saraksts” (25) un G. Jansona “Kurzemes pilsētu senās koka ēkas” (13), kas pierāda, ka jau padomju laikos vecās koka ēkas tikušas atzītas kā nozīmīgs kultūras mantojums, lai gan tas vairāk attiecināts uz mazpilsētu nevis galvaspilsētas koka mājām. Vairāk informācijas par Kalnciema ielas koka mājām sniedza intervijas ar māju īpašniekiem raidījumā “Ielas garumā” (7).

Lai gūtu priekšstatu par citu Eiropas valstu vēsturiskās koka apbūves situāciju, to salīdzinātu ar Rīgu, un lai noskaidrotu ārvalstu pārstāvju viedokļus par Rīgas koka apbūvi, tika analizēta grāmata par Tallinas koka arhitektūru “Tallinna puitarhitektuur” (32), Kalnciema kvartāla mājaslapā atrodamās ārvalstu – Lielbritānijas, Vācijas - publikācijas par koka apbūvi Kalnciema ielā, un pētnieciskā darba autors iepazinās arī ar Rīgas Tehniskās universitātes Arhitektūras fakultātes metodiskajā centrā pieejamo literatūru un avotiem par ārzemju koka arhitektūru. Šī literatūra un avoti ļāva izprast, ka Rietumeiropas pilsētās koka ēkas ir krietni mazāk izplatītas kā Ziemeļeiropā tieši drošības (karu, regulāru ugunsnelaimju) un ekonomisku (kokmateriāls Rietumeiropā bija dārgāks un retāk pieejams, trūka attiecīgās jomas namdaru) apstākļu dēļ.

Pētnieciskajā darbā bez bibliogrāfiskās literatūras pētītas un analizētas arī Latvijas Nacionālās bibliotēkas periodikas lasītavā pieejamās publikācijas, tostarp žurnāls “Latvijas Arhitektūra”, “Vides Vēstis” un “Būvinženieris”, bibliotēkas karšu nodaļā pieejamie 19. un 20. gs. pilsētas plāni un RTU Arhitektūras fakultātes metodiskajā centrā pieejamie Rīgas pilsētas jaunie plāni, kas sniedza iespēju labāk izprast izmaiņas pilsētas apbūvē un apzināt izteiktākās koka ēkām apbūvētās teritorijas. Tēmas nopietnākai izpētei tika izmantoti arī raksti

un materiāli no interneta, kas būtiski papildināja grāmatās sniegto informāciju un sniedza jaunākās ar tēmu saistītās ziņas. Darbā īpaši noderēja Kalnciema kvartāla mājaslapā (kalnciemaiera.lv) pieejamā informācija par Kalnciema kvartāla vēsturi un izveidošanos, kā arī jaunākajām ar koka arhitektūru saistītajām aktivitātēm. Lai gūtu informāciju par pašreizējo koka ēku saglabāšanas situāciju, aktivitātēm, kas aktualizē koka ēku atjaunošanas nepieciešamību un vērtību, tika izmantota Koka arhitektūras centra (19) un koka renovācijas centra “Koka Rīga” (20) interneta vietnes. Vērtīgu informāciju par koka ēku vēsturi sniedza LNB digitālās bibliotēkas sadaļā “Zudusī Latvija” (zudusilatvija.lv) atrodamie materiāli un vēstures fanātiķa Ilgoņa Lindes bloga platformā – *Facebook* - izveidotais žurnāls “Par Āgenskalnu” (26), kurā tiek publicētas senas fotogrāfijas kopā ar informāciju par attēlā redzamo Āgenskalna vietu vai ar to saistīto vēsturi.

Var secināt, ka ar tēmu saistītu literatūru un vēstures avotus pārsvarā var atrast tikai nelielā, īsā formātā dažāda veida un tēmas izdevumos, tomēr ir skaitliski maz izdevumu, kuros šī informācija būtu apkopota, sniedzot pilnvērtīgu un vienlaikus viegli uztveramu informāciju par koka apbūves vēsturi, attīstību un nozīmi mūsdienās.

Pētāmās teritorijas kā pilsētas daļas izveidošanās

Lai labāk izprastu Āgenskalna koka ēku nozīmi, ir svarīgi zināt tās rašanās vēsturi. Darbā pētāmā teritorija vēsturiski atradusies Švarcmuižas zemes teritorijā, uz to norāda gan vēsturiskie 19. gs. Rīgas pilsētas plāni, gan arī ielu vēsture grāmatu *Rīgas ielas* sērijā, kurās teikts, ka vairākas teritorijā iekļautās ielas (piem. Alīses, Āgenskalna, Baldones, Baložu iela) 19. gs. beigās pastāvējušas kā Švarcmuižas īpašnieka privātas ielas. Ielas izvietojās apkārt Švarcmuižas priežu mežam, kura teritorijā mūsdienās aptuveni atrodas 20. gs. 50. un 60. gados būvētais dzīvojamais mikrorajons, t.s. “Āgenskalna priedes”.

Līdz pat 19. gs. sākumam teritorija bija mazapdzīvota. “Uz stāvā Daugavas krasta pacēlās tikai neliels ciems, vairākas pilsētnieku vasaras “muižiņas”, dažas manufaktūras un vējdzirnavas.” (5, 49)

Koka apbūvi Āgenskalna teritorijā galvenokārt aizsāka turīgie rīdzinieki, pārsvarā vācu izcelsmes, kuri Daugavas kreisajā krastā atrada piemērotu vietu, kur celt sev vasaras īpašumu – piepilsētas muižiņas ar dārzu un saimniecību, kuras lielā mērā atgādināja lauku lielās muižas. “Muižiņas parādījās laikā, kad 18. gadsimtā otrās puses Rīgā apgaismības laikmeta apjūsmotā tieksmās pie dabas un pēc visa dabiskā sakrita ar dažām citām pilsētas “ādas mainīšanu” veicinošām parādībām. Viena no būtiskākajām – viduslaiku cietokšņpilsētas pārapdzīvotība. (...) Runājot par muižņu celtniecības vietas izvēli, jāuzsver, ka tās lielākoties bija ar kādu sevišķu ainavisku vai ģeogrāfisku priekšrocību, kas uzturēšanos te padarīja īpaši tīkamam. Viena no klasiskām parādībām ir muižiņa ar skatu uz Rīgas panorāmu.” (2, 90-93) Tāds piemērs ir arī 17. gs. celtā Hāgena muiža (*Hagenshof*). “Pēc [īpašnieka] Hāgena nāves 1683. gadā muižiņa vairākkārt maina īpašniekus, līdz beidzot nonāk Švarcu dzimtas rokās. Līdz ar jaunajiem īpašniekiem mainās arī muižiņas un apkārtnes oficiālais nosaukums. 19. gadsimtā gan muižņu, gan tās apkārtni sāk dēvēt par Švarcmuižu.” (5, 48) Jāpiebilst gan, ka atšķirībā no parastajām pilsētas vasarnīcas tipa muižņām, kā turpat netālu esošās Hartmaņa, Cukerbekera un Heija muižiņas, Hāgena (Švarca) muižai bija visas bruņniecības muižas tiesības un tās saglabājās arī pēc 1786. gada, kad pēc pilsētas jaunā administratīvā dalījuma to iekļāva Rīgas pilsētas policijas kvartāla robežās.² (5, 52)

18. un 19. gs. mijā jau novērojama straujāka pilsētas paplašināšanās, tostarp Švarcmuižas zemes teritorijas apbūve, sevišķi Kalnciema un Daugavgrīvas ielas sākumā, kur netālu atradās Āgenskalna līcis un Daugavas pārceltuve. “1788. gadā Āgenskalnā bija tikai 112 ēkas, turpretī 1853. gadā – jau 294 apbūvēti zemes gabali.” (5, 49) Izmaiņas būtiski radīja Švarcmuižas zemes sadalīšana gruntsgabalos un pārdošana apbūvei. Teritoriju arvien vairāk

² Atsevišķa konkrētāka informācija par teritorijas muižņu, kā koka apbūves specifiska gadījuma, vēsturi un atšķirībām darbā apskatīta netiks.

sāka apdzīvot ne tikai turīgi Rīgas vācieši, bet arī dažādu nacionalitāšu – poļu, angļu, holandiešu, ebreju un krievu - tirgotāji un uzņēmēji, un brīvie latvieši no lauku rajoniem.

Apbūvētajai daļai paplašinoties, notika vērā ņemamas izmaiņas arī pilsētas struktūrā. “19. gadsimta beigās Āgenskalnā jau bija ne tikai trīs senie ceļi – tagadējā Lēģeru (L. Nometņu), Kalnciema un Slokas iela -, bet arī citas galvenās ielas – Mazā Lēģeru (M. Nometņu), Kurzemes (Mārupes), Švarcmuižas (Melnas), Margrietas, Dorotejas (Dārtas), Lielo Bedru (Ormaņu), Āgenskalna u.c. Atšķirībā no sākotnējās stihiskās Āgenskalna apbūves Švarcmuižas teritorijas centrālo daļu 19. gadsimta beigās sadalīja regulāros apbūves gabalos, tā radot taisnu ielu tīklu ar četrstūrīgiem kvartāliem. Šāda apbūve raksturīga rajonam starp Baložu, Kristapa, Margrietas un Ernestīnes ielu. Kaut arī [XX] gadsimta sākumā bija nosprausta lielākā daļa šā rajona, taču atsevišķos kvartālos saglabājās lielas priedes un mežu augu valsts.” (5, 50) Pētnieciskajā darbā apskatītā teritorija vēl ilgi saglabājās par klusu, idillisku stūrīti Āgenskalnā, ar nelielu priežu silu centrā un vairākām pilsētnieku vasarnīcām, villām un grezniem īres namiem, kuros pārsvarā dzīvoja turīgākie Rīgas iedzīvotāji, un kas vēl 20. gs. sākumā bija iecienīta vieta pilsētas inteliģences pārstāvjiem.

Teritorijas koka ēku raksturojums

Svarīgs fakts, ka Švarcmuižas teritorijā līdz pat 20. gs. visas ēkas pārsvarā cēla no koka. Kāpēc tā, ja reiz Rīgas vecpilsētā lielākā daļa celtnu bija no akmens, akmens ēkas bija izturīgākas un turīgie pilsētas iedzīvotāji spēja tādas atļauties? Cilvēki tai laikā salīdzinoši maz domāja par koka māju dabiskajām un veselībai draudzīgajām īpašībām, tradicionālo nozīmi un saistību ar vēsturi. Tomēr pastāv vairāki faktori, kas noteica, kādēļ pārsvarā iedzīvotāji Āgenskalnā būvēja tieši koka ēkas.

Pirmkārt, koka ēku apbūves vietas Rīgā un tās apkārtnē strikti noteica drošības un laikmetīgie aspekti. “Koka ēkām pilsētas apbūvē ir noteikta vēsturiskā vieta. Ne vienmēr tās drīkstēja celt jebkurā vietā. Vecrīgā ugunsdrošības apsvērumu dēļ koka ēkas tika aizliegtas jau 1293. gadā. Savukārt priekšpilsētās saskaņā ar Krievijas valdīšanas laikā noteikto kārtību nedrīkstēja celt mūra ēkas, jo kara gadījumos, tuvojoties ienaidniekam, cietokšņa esplanādes telpas paplašināšanas nolūkā apbūvi šeit bija paredzēts iznīcināt. Tā tas arī tika izdarīts Krievijas un Francijas kara laikā 1812. gadā.³ Pēc priekšpilsētu nodedzināšanas tās tika atjaunotas, taču tajās atkal drīkstēja celt tikai koka ēkas. Pēc 1819. gada “Rīgas celtniecības instrukcijas” noteikumiem mūra ēkas drīkstēja celt ne tuvāk kā pusotra kilometra attālumā no

³ 1812. gads - Napoleona armija iebrūk Latvijas teritorijā (11. jūlija naktī tiek ar nodomu nodedzinātas Rīgas priekšpilsētas). (autora piezīme)

cietokšņa vaļņiem. Aizliegumu celt mūra ēkas priekšpilsētās atcēla tikai 1860. gadā, pēc cietokšņa vaļņu nojaukšanas.” (21, 249-250)

Būtisks koka ēku izvēlē ir arī ekonomiskais aspekts. Kokmateriāls neapšaubāmi bija lētāks un vieglāk pieejams nekā ķieģeļi. Latvijas teritorija bija bagāta ar kokiem, tos varēja viegli transportēt, pludinot pa Daugavu, un Rīgā bija vairāki veiksmīgi kokapstrādes uzņēmumi. Tāpēc neapšaubāmi izvēlēties celt koka ēku bija daudz izdevīgāk kā akmens vai ķieģeļu ēku.

Treškārt, ēkas varēja uzcelt salīdzinoši ātri un vienkārši, tās vienlaicīgi radot ļoti greznas un elegantas. Nebija pat nepieciešami augsti izglītoti arhitekti vai inženieri, lai uzceltu gana greznu, noteikta stila koka ēku. “Līdz pat [19.] gadsimta otrajai pusei profesionāla arhitekta pakalpojumi te nebija vajadzīgi, jo namdaru amata meistari lieliski pieprata savu darbu un ēkas cēla pārliecinošā kvalitātē, ar tik lielisku proporciju izjūtu, ka to varētu novēlēt ne vienam vien diplomētam arhitektam.” (2, 83)

Pluss pastāvēja arī apstākļi, ka koka ēkas bija vieglāk pārveidot, tām piebūvēt vēl vēlamo vai arī tieši nojaukt vairs nevajadzīgo. Ēkas viegli varēja padarīt laikmetīgākas vien pievienojot pāris dekorus vai pamainot pāris elementus ēkas fasādē. Šādi līdzīgi arī kādreizējās piepilsētas muižiņas tika pārveidotas par laikmetam atbilstošākām villām. “Muižiņas, kuras gandrīz bez izņēmuma ir paplašinājušās uz verandu rēķina, joprojām pastāv, un, kaut gan to slavas laiks ir pagājis, tradīciju turpina pilsētas savrupmājas – villas. Sākot ar 19. gadsimta otro pusi, tās ceļ galvenokārt tajās pašās kopš 18. gadsimta iecienītajās vietās, ja vien tur jau nebija paguvušas izplesties fabrikas.” (2, 84) Bieži vien māju īpašnieki izmantoja šo koka ēku īpašību, kad, kļūstot turīgākiem, radās vēlme paplašināt savu īpašumu un piebūvēt vēl jaunas telpas. Tādi piemēri ir arī Hartmaņu muižiņa un ēka Melnsila ielā 10b.

Ņemot vērā, ka sākotnēji tika celtas vienīgi koka ēkas, arī pēc aizlieguma atcelšanas par pieņemamāku uzskatīja apbūves tradīciju un stila saglabāšanu, turpinot vairāk celt koka ēkas, kas labi iederējās pilsētas nomales vidē, bija smalkas un saderēja kopā ar piemājas dārzu. Daudzām ēkām joprojām bija vasarnīcas nozīme, tāpēc īpašniekiem nebija jēgas celt akmens māju, kas bija dārgāka un smagnējāka, nekā atpūtas apstākļiem izcili piemērotās koka mājiņas.

Jau 19. gs. Kalnciema ielā un tās apkārtnē esošās koka ēkas bija ļoti dažādas, tās arēji ļoti atšķīrās cita no citas, un reti kad pastāvēja 2 izskatā ļoti līdzīgas mājas. Ēku kopīgās īpašības bija 1-2 stāvi, ko noteica būvniecības ugunsdrošības noteikumi, un vēlīnā klasicisma stila elementi. “Atbilstoši tā laika būvnoteikumiem koka ēkām varēja būt ne vairāk kā divi stāvi, to augstumam nepārsniedzot 8,53 metrus, un, ņemot vērā dzīvokļu pieprasījumu, šāds divstāvu koka īres namu tips Rīgas priekšpilsētās un nomalēs 19. un 20. gsm. mijā bija ļoti

izplatīts [..].” (18) Līdz 20. gs. ēkas pārsvarā bija viengimeņu dzīvojamās mājas, tirgotavas (veikali) un turīgo ļaužu vasaras savrupmājas jeb villas. 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā koka apbūvē arvien biežāk tika izmantoti arī citi laikmetīgāki arhitektūras stili. “Koka ēku celtniecības uzplaukums vērojams eklektisma un jūgendstila laikā – XIX gs. otrajā pusē un XX gs. sākumā. Gandrīz visa tā laika Rīgas arhitekti ir strādājuši pie tām, taču lielākā daļa no viņu darbiem ir zudusi.” (35, 155) Pilsētas daļai attīstoties, to sāka apdzīvot arvien vairāk iedzīvotāju, tika atvērtas jaunas tirgotavas, darbnīcas un uzņēmumi, palielinājās īres namu skaits. Īres nami bija izmēros krietni lielāki, tomēr joprojām pastāvēja tikai 2 stāvi, tāpēc ēkas vairāk izpletās garumā, nevis augstumā. Ēka bija sadalīta dzīvokļos, tomēr tos parasti vienoja kopīgs gaitenis vai kāpņu telpa un vienas ārdurvis uz ielas pusi. Arī līdz mūsdienām Kalnciema ielā un tās apkārtnē pārsvarā saglabājušies tieši īres nami.

Koka apbūves attīstība 19. un 20. gs. mijā un tās daudzveidības saglabāšanās

Runājot par koka apbūves saglabāšanos pastāv plaši zināms viedoklis, ka visa Rīgas priekšpilsētu koka apbūve tika nodedzināta 1812. gada ugunsgrēkā un mūsdienās atrodamas vienīgi koka ēkas, kas celtas pēc šī ugunsgrēka. Šāds pieņēmums nav īsti korekts, jo lai gan tiešām liela daļa Pārdaugavas apbūves ugunsgrēka laikā tika iznīcināta, trūkst vēstures ziņu, kas pierādītu, ka tikusi nodedzināta arī visa Āgenskalna teritorija. “J. K. Broce⁴, kas, iespējams, varēja būt ugunsgrēka liecinieks, konkrēti norāda, ka 9. jūlijā (citos avotos – 7. jūlijā) nodedzināta liela daļa ēku Bieķensalā un dažas ēku grupas Torņkalnā. Tas būtu saprotami un pamatoti – attīrīt no iespējamām ienaidnieka patvēruma vietām Plosta tilta pievedceļus. Tai pašā laikā dedzināt visu Pārdaugavu nebija nekādas stratēģiskas jēgas, jo tā atradās ārpus noteiktās neapbūvējamās Rīgas cietokšņa teritorijas. (..) Tiek minēta visu ēku nodedzināšana Zaķusalā un Bieķensalā, bet nevienā no pētījumiem nav konkretizēts, ka būtu nodegusi Klīversalas, Āgenskalna ciema, Zunda, Daugavgrīvas ielas, Ķīpsalas apbūve.” (2, 59) Mūsdienās joprojām atrodamas liecības, kas atbalsta viedokli, ka daļa Āgenskalna tomēr netika nodedzināta. “Pavērosim Pārdaugavas 1824. gada ēku fasāžu notinumus. Nevar neievērot, ka daudzviet – tagadējā Klīversalā, Lielajā Nometņū, Daugavgrīvas, Kalnciema ielā – namiem ir mansarda jumti. Šis jumtu tips ļoti būtisks apbūves datēšanai, jo gan pēc Broces aprakstiem, gan vairāku Rīgas muižiņu izpētes rezultātiem zināms, ka visas tās celtas laikā no 18. gadsimta otrās puses līdz 19. gadsimta sākumam, bet nav pamata viedoklim, ka mansarda jumtus tradicionāli turpināja celt arī pēc 1812. gada. Pēc ugunsgrēka ieviestais apbūves reglaments šādu jumtu formu nepieļāva.

⁴ Johans Kristofs Broce (1742 -1873) – Baltijas novadpētnieks un pedagogs. Visu mūžu nodarbojās ar Baltijas vēstures pētīšanu un etnogrāfisko ziņu vākšanu. (letonika.lv)

Tādējādi, izsekojot vēl esošās celtnes Daugavgrīvas ielas visā garumā no Kalnciema ielas līdz Ilģuciemam un to pašu izdarot pēc notinumiem, varam secināt, ka 1812. gadā ugunsgrēks šeit nav piedzīvots.” (2, 60) Kā piemērus, kas pētāmajā teritorijā vēl saglabājušies līdz mūsdienām, var minēt Hartmaņu muižiņas veco ēku (Kalnciema iela 28) (*Attēls 1 – Skatīt: 5. pielikums*) un Šrēdera namu (Daugavgrīvas iela 11). Tātad var secināt, ka pētāmajā teritorijā saglabājušās koka ēkas no 3 dažādiem gadsimtiem. Atšķirībā no ugunsgrēkā iznīcinātajām priekšpilsētām, kurās apbūve tika atjaunota, būvējot vienīgi klasicisma stila ēkas pēc 19. gs. sākumā Krievijas impērijā pieņemtajiem paraugfasāžu zīmējumiem (23), Āgenskalna apbūvi šie būvniecības noteikumi neskāra un tā turpināja attīstīties ar savu unikālo un dažādo ēku stilu sajaukumu.

Tāpat kā mūsdienās, arī 19. un 20. gs. mijā liela nozīme kvartālā bijusi Kalnciema ielai. “Kalnciema ielas trases virziens atbilst senam satiksmes ceļam no Rīgas uz Kurzemi. Kalnciema iela minēta jau 1778. gadā, kad Rīgas policijas novada robežās iekļāva Švarcmuižas zemes.” (37) Būdams tirdzniecības ceļš, Kalnciema iela bija viena no pirmajām, kurā aizsākās aktīvākā koka apbūve. Kalnciema ielas daļā no Baložu līdz Melnsila ielai līdz pat mūsdienām saglabājies izcils vēsturisko koka ēku ansamblis. “Plašāka koka ēku apbūve gar šo ceļu sāka veidoties kopš 18. gs. sākuma un pašreizējā Kalnciema ielas koka apbūve pārstāv Rīgas priekšpilsētu celtniecības tradīcijas sākot no 18. gs. līdz 19. gs. beigām, kas šādā kvalitātē un kvantitātē citviet Rīgā gandrīz nav saglabājusies straujās pilsētbūvniecības attīstības rezultātā un ir retums arī visas Eiropas kontekstā. Raksturīga iezīme ir ēku izvietojums gar ielu un dārzi gruntsgabalu dziļumā. Kopā 24 ēkas abās ielas pusēs veido vienotu apzaļojama ietvertu apbūves ansamblī, kas līdz ar zemo apbūves intensitāti uzskatāma par vienu no šīs vides kultūrvēsturiskajām vērtībām. Ēkas izceļas ar harmoniskām fasādēm, kas sakņojas labās proporcijās un vēlīnā klasicisma apdares detaļu daudzveidīgā, bet tai pat laikā līdzsvarotā pielietojamā, kā arī satur vērtīgu informāciju par tradicionālajām būvtechnikām.” (1, 72)

Kalnciema ielas koka apbūve ir ne tikai arhitektūras mākslas vērtība, bet arī liela kultūrvēsturiskā vērtība. Kalnciema iela sevī ietver ļoti bagātu un daudzveidīgu vēsturi, kas spilgti raksturo arī visu tās apkārtnes nozīmi pilsētas vēsturē. “Kalnciema ielas klasicisma arhitektūras ansamblis veidojies samērā īsā laika posmā - apmēram 30 gadu laikā 19.gs. beigās. To cēluši daudznacionālās Rīgas iedzīvotāji - latvieši, vācieši, ebreji, krievi un poļi. 20. gadsimta sākumā blakus kurpniekiem, amatniekiem un tirgoņiem te mitinājušies B. Borherts un J. Rozentāls.” (17) Švarcmuižas teritorija jau kopš 19. gs. otrās puses ir iecienīta Rīgas iedzīvotāju atpūtas vieta, kurā dabu un kultūras pasākumus varēja baudīt visdažādāko sabiedrības slāņu un nacionalitāšu pilsētnieki (*Attēls 2*).

Uzskatāms Kalnciema ielas 19. gs. koka dzīvojamo māju piemērs ir mūsdienās pazīstamies Kalnciema kvartāls. “Kalnciema kvartāls ir 19. un 20. gs. mijas Pārdaugavas dzīvojamās apbūves fragments: atbilstoši laikmeta tendencēm ēkas cēla kā vieglas koka karkasa būves, to ārsienas pildīja ar koka planku klāju, fasādes apšuva ar spundētiem apdares dēļiem, jumtus iesedza ar skārdu. Kalnciema kvartāla mājas cēla un apdzīvoja galvenokārt vidējās kārtas rīdzinieki, un ēkas projektēja tādi labi zināmi arhitekti kā Heinrihs Šēls, Harijs Mēlbarts un Alfrēds Ašenkampfs. [...] Ašenkampfs projektējis vairākas koka mājas Āgenskalnā, un tepat kaimiņos – Kalnciema ielas 23. adresē – tolaik atradās arī arhitekta birojs, kur viņš pieņēma savus klientus pirmdienā pēcpusdienās.” (7) (*plašāka informācija par Kalnciema kvartāla ēkām – Skatīt: 4. pielikums*)

Līdz ar pētāmās pilsētas daļas attīstību, attīstījās arī tajā esošā koka arhitektūra – mazās koka ēkas laika gaitā aizstāja lielākas, apbūve lielajās ielās palika arvien blīvāka, īpaši raksturīgs tas bija Kalnciema un Slokas ielai. “20. gadsimta 20., 30. gados Kalnciema ielā atradās vairāk nekā 60 veikalu, 7 konditorejas, 4 ēdienu veikali, 2 aptiekas, 5 frizētavas, 3 kosmētiskie un masāžas kabineti, daudzas amatnieku darbnīcas.” (37)

20. gs. sākumā koka ēkām pievērsās arī ievērojami profesionālie Latvijas arhitekti. Vairākas smalkas eklektisma, nacionālā romantisma un jūgendstila koka ēkas Āgenskalnā uzbūvējuši pat tik ievērojami latviešu arhitekti kā Jānis Frīdrihs Baumanis, Jānis Alksnis un Eižens Laube, kuru slavenākie darbi gan ir lielās akmens jūgendstila ēkas Rīgas centrā. To apstiprina arī J. Krastiņa sarakstītā grāmata par arhitekta J. Alkšņa biogrāfiju un ieguldījumu pilsētas arhitektūrā: “Koka ēkas ir viena no Rīgas arhitektūras mantojuma savdabībām. Tās ir gandrīz visu pazīstamāko Rīgas arhitektu, arī J. Alkšņa radošo darbu klāstā. Vairākas viņa celtās koka ēkas ir nojauktas, bet vairāk nekā 30 ir saglabājušās. Iespējams, ka ne viena vien vēl nav apzināta.” (21, 248) (*Attēls 3 un 4*) Augstskolās studējušie arhitekti un inženieri Pārdaugavas koka apbūvē starp vecāku arhitektūras stilu ēkām ienesa arī koka mājas ar jūgendstila elementiem. “Nedaudz atšķirīgi no mūra ēku arhitektūras attīstījās koka ēku stilistika. Ļoti noturīgs bija eklektisms, kas noteica lielākās daļas koka jaunceltņu izskatu līdz pat Pirmajam pasaules karam. Jūgendstils to arhitektūrā iemiesojās lēni un it kā negribīgi. Tikai pēc 1908.-1909. gada parādījās nedaudz vairāk koka ēku, kuru fasādes tērptas laika garam atbilstošākās formās.” (21, 251)

19. un 20. gs. miju Āgenskalna teritorijā pamatoti var dēvēt par koka arhitektūras “ziedu laikiem”.

Pārmaiņas Āgenskalna apbūvē 30. gadu politikas iespaidā

Āgenskalna koka arhitektūras “ziedu laiki” beidzās 20. gs. 30. gados, kad būtiski mainījās sabiedrības vērtības, priekšlati par kultūru un vēsturi un arvien straujāk pilsētās

attīstījās rūpniecība. Koka ēkas bija pārāk ugunsdrošas, pastāvēja strikti noteikti drošības noteikumi, kuri, kā stāsta profesors Jānis Krastiņš, noteica, ka ugunsdrošības dēļ koka ēkām nedrīkstēja būt vairāk kā 2 stāvi un bija jābūt ne mazāk kā 4,3 metru atkāpei no blakusesošajām celtnēm, pretējā gadījumā, koka ēkām abos galos bija jābūt ķieģeļu pretuguns mūrim. (38) Tomēr pat šie noteikumi Pārdaugavā nepasargāja koka apbūvi no regulārām ugunsnelaimēm. Sevišķi bīstami tas bija fabriku tuvumā. Pētāmajā teritorijā lielākā un nozīmīgākā fabrika atradās Kalnciema ielā 36/38, kuras ēka tika uzcelta jau 19. gs. beigās, bet 1935. gadā tajā darbojās velosipēdu un metālapstrādes fabrika “Omega” (fabrikas ēka tika nojaukta vien pirms pāris gadiem). (17) Tomēr turpat blakus esošais Kalnciema kvartāls un Kalnciema ielas koka ēku ansamblis, kas saglabājies līdz mūsdienām, ir lielisks pierādījums, ka fabrikas darbība Āgenskalna teritorijā nebija noteicošs cēlonis koka ēku būvniecības aizliegšanai. “1936. gadā aizliedza koka ēku būvniecību gar Bauskas, Slokas, Jelgavas, Kalnciema ielu un Vienības gatvi, 1939. gadā koka ēku celtniecība vispār tika noliegta vairākos Pārdaugavas rajonos. Varētu teikt, ka ar šādu būvnieciskās politikas noteikumu diktātu mākslīgi tika nobremzēta Latvijas koka arhitektūras evolūcija, izpalika lieliska arhitektu radošo iespēju sfēra. To, ka laikmetīgai pilsētu koka arhitektūrai bija nākotne arī Rīgā, apliecina ne tikai ilgtspējīgā skandināvu (arī igauņu) pieredze, bet arī 20. gadsimta 20.-30. gadu Krievijas fantastiskais funkcionālisma koka arhitektūras mantojums.” (2, 87) Tomēr arī šis aizliegums Kalnciema ielas apkārtnē neveicināja strauju koka ēku nojaukšanu un jaunu akmens ēku būvniecību to vietā, vienīgi apstādināja 20. gs. sākumā aizsākušos aktīvo koka māju apbūvi.

30. gadi ieviesa arī būtiskas pārmaiņas Āgenskalna ielu izvietojumā, apbūvē un nosaukumos. Piemēram nacionālisma ietekmē latvieši vietvārdos visur centās izskaust vārdu “muiža”, tāpēc kādreizējā Švarcmuižas iela tika pārdēvēta par Melnsila ielu (saistot ar Švarcmuižas jeb Āgenskalna silu). (5, 76) Dažas ielas tika pagarinātas vai paplašinātas, tā izmainot visu teritoriālo izkārtojumu.

Taču 20. gadsimta 30. gadu ielu regulācijas projekti būtiskas izmaiņas tradicionālajā Āgenskalna apbūvē vēl neieviesa. Senās priekšpilsētas daļas izskats sāka strauji mainīties 20. gadsimta 70.-80. gados. Tad radās jaunās, lielās satiksmes maģistrāles, kas vietām iznīcināja seno kvartālu dalījumu un ielu tīklu. Starp nelielām koka ēciņām tika būvētas neizskatīgas daudzstāvu standarta dzīvojamās ēkas.

Apdraudētās koka arhitektūras situācija padomju laikos

Padomju laiki pētāmās teritorijas apbūvē radīja vislielākās pārmaiņas pēdējo 100 gadu laikā. Pirmās lielās pārmaiņas radās, kad okupācijas laikā tika pieņemts lēmums, par

privātīpašumu atsavināšanu un nokļūšanu LPSR valsts īpašumā. Pēc koka māju nokļūšanas valsts īpašumā, parasti tās tika sadalītas un pārveidotas par komunālajiem dzīvokļiem, kuros izmitināja vairākas ģimenes. Šīs problēmas sekas izjūtas vēl šodien, jo tieši īpašnieku sadrumstalotība un nespēja vienoties, liedz veikt ēku atjaunošanu vai pārdošanu citām uzņēmīgākām privātpersonām.

Kļūstot par komunālajiem dzīvokļiem, koka ēkas tika arī smagi degradētas. Mājas jaunie iemītnieki, kas bieži vien bija no citiem Padomju Savienības reģioniem sabraukušie imigranti, savas neizglītības un vienaldzīgās attieksmes dēļ neveltīja nepieciešamās pūles vecās ēkas pienācīgai uzturēšanai. Dzirdēts ne viens vien gadījums, kad ēkas siltināšanai kā kurināmais materiāls tikuši izmantoti ēku eklektisma un jūgendstila fasādes mākslinieciskie elementi, kuros praktiskais padomju cilvēks vairs nesaredzēja kultūras vērtību. Bieži vien malkā nonākušas pat kokgriezumiem greznotās ēkas durvis. (7)

Otrās būtiskās pārmaiņas, kas apdraudēja teritorijas koka apbūvi, bija 50. gadu beigās sāktie jaunbūves projekti. “Kādreizēja meža vietā starp Āgenskalna un Kristapa ielu no 1958. gada līdz 1962. gadam izbūvēja pirmo daudzstāvu brīvā plānojuma tipveida dzīvojamo māju rajonu pēc arhitekta Nikolaja Rendeļa projekta.” (5, 66) Atšķirībā no Latvijas brīvvalsts laika jaunbūvēm, kuras centās dizainiski pieskaņot vēsturiskajai koka apbūvei, radot harmonisku laikmetīgas pilsētas vidi, padomju laikā arhitektoniski nepievilcīgās, steigā sabūvētās bloka ēkas pilsētas ainavā radīja disharmoniju, turklāt krasi izmainīja vēsturisko ielu un kvartālu izkārtojumu un dalījumu. “Padomju periodā pilsētas infrastruktūras attīstības nolūkā izstrādātais plāns paredzēja Kalnciema ielu pārvērst par nozīmīgu maģistrāli, likvidējot tās vēsturisko koka apbūvi, taču iecere neīstenojās.” (18)

Pēdējās nopietnās pārmaiņas, kas laimīgā kārtā Pārdaugavas teritorijā tomēr nepaspēja tikt ieviestas, bija valdības izstrādātais koka ēku nojaukšanas plāns. “Visvairāk klasicisma perioda koka ēku ir kādreizējā Maskavas priekšpilsētā. Krietna daļa no šī mantojuma tika nopostīta 20. gadsimta septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados, kad bija pat izstrādāts speciāls koka ēku nojaukšanas plāns.” (23)

Tomēr daži arhitektūras vēstures pētnieki šai laikā saskata arī pozitīvās puse, tostarp arhitekts Pēteris Blūms, kurš uzsver, ka tieši padomju laika pasīvās politikas rezultātā, koka ēkas tikušas savdabīgi “iekonservētas”, kas tās pasargājis no citās Eiropas valstīs tik postošā modernizācijas perioda. (3) Tāpat arī ir vērts pieminēt, ka tieši padomju laikā koka Hartmaņa muižiņas ansamblis ar parku pirmo reizi iekļauts Valsts arhitektūras pieminekļu sarakstā (25), un 1971. gadā muižiņas jaunā ēka Kalnciema ielā 30 tikusi restaurēta un nodota Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrībai. (31)

Koka ēku iznīcības periods 90. gadu modernizācijas laikā

Tomēr par koka apbūves postošāko periodu 20. gs. kļuva tieši 90. gadi. Pēc neatkarības atgūšanas Latvija tiecās līdzināties citām attīstītām Eiropas valstīm, tāpēc arī Rīgā strauji aizsākās pilsētas modernizācijas vilnis, kas Eiropu bija pārņēmis jau sākot ar 70. gadiem. Rīgā tika celtas jaunas, modernas augstceltnes, uzņēmumu biroju ēkas un tirdzniecības centri. Tā rezultātā bojā aizgāja liels skaits koka ēku, kuras padomju laikos jau bija degradējušās un ārēji atgādināja vairs nelietojamus graustus. Koka ēkas tika privatizētas un daudzas no tām tika prasti “uzlabotas”, lai atbilstu tā laika stila standartiem un tajās varētu tikt ierīkoti nelieli rajona pārtikas veikali, bārs vai spēļu zāle. Kā konkrētu piemēru var minēt koka māju Kalnciema ielā 35, kas mūsdienās ir viena no Kalnciema kvartāla restaurētajām ēkām. (*Attēls 5*) Tajā atjaunotās Latvijas laikā vairākus gadus darbojās azartspēļu zāle un ēka no ārpuses bija tā pārveidota, ka mūsdienās reti kurš spētu pateikt, ka tā ir tik ļoti iemīļotā Kalnciema kvartāla koka kafejnīca. (17) 90. gadu jaunie priekšstati un vērtības, kādai būtu jāizskatās laikmetīgai galvaspilsētai, būtiski mainīja pilsētas attīstību, un vecajai, simtgadīgajai koka apbūvei tur vairs vietas nebija. “Paradoksāli, ka, gandrīz neskarts saglabājies nesaimnieciskajā padomju varas haosā, tas īpaši apdraudēts kļuva tieši 20. gadsimta deviņdesmitajos gados. Atjaunotās valsts būvniecības uzplūdi bija gatavi noslaucīt visas vecās koka mājas, līdzīgi kā attīstītajās valstīs to izdarīja sešdesmito gadu modernizācijas vilnis. Sabiedrības attieksme bija klaji noliedzoša: mēs vairs negribam dzīvot tajās vecajās noplukušajās koka būdās!”. (11)

20. gs. beigās prognozēja Pārdaugavas vēsturiskās koka apbūves pilnīgu iznīcību un būtiska pilsētas kultūrvēsturiskā mantojuma zaudēšanu.

“(..) definēts un paskaidrots, ka Pārdaugavas unikālais koka ēku rezervāts Eiropas centrā ir saglabājies tikai vēsturiskās situācijas kaprīzes dēļ, pateicoties 50 gadu totalitārās varas kūtīrumam un tās apspiesto iedzīvotāju pacietībai un izturībai, dzīvojot joprojām nehumānos un antisanitāros apstākļos.” (34) Lai cik paradoksāli tas neizklausītos, tieši negatīvie faktori bijuši tie, kas, atšķirībā no daudzām citām Eiropas valstīm, ļāvuši galvaspilsētā saglabāties tik liels skaits vēsturisko koka māju.

KALNCIEMA IELAS UN TĀS APKĀRTNES KOKA ĒKU NOZĪME MŪSDIENĀS – 21. GADSIMTĀ

Pēdējo 10 gadu laikā Āgenskalna koka arhitektūra ir “atdzimusi” no jauna – tā ir kļuvusi aktuāla, pieprasīta, novērtēta un atjaunota. Šodien par pilsētas vēsturisko koka apbūvi var runāt kā par starptautiski nozīmīgu kultūras mantojumu. “Rīgas aizsargātajā vēsturiskajā centrā no aptuveni 5000 celtnēm 10% ir koka mājas. Kopumā galvaspilsētā ir vairāk nekā 3500 koka celtnes. (..) Tā kā Rīga vienmēr ir bijusi starptautiska osta un Baltijas metropole,

koka arhitektūrā savijas latviešu, vācu, krievu, zviedru un poļu amatniecības ietekme, kas devusi stilu daudzveidību un neparasti augstu detaļu kultūru. Rīgas vēsturiskais centrs ir iekļauts UNESCO Pasaules kultūras mantojuma sarakstā, izceļot trīs izcilas tā vērtības: viduslaiku vecpilsēta, jūgendstila mantojums un koka apbūve.” (9)

Koka ēku popularizāciju veicinājuši vairāki mūsdienu faktori – pieprasījums pēc visa ekoloģiskā, dabīgā un veselīgā, pēdējos gados īpaši aktuālā retro un *vintage* stila apvienošana ar mūsdienīgo un radošo, un nozīmīgu pilsētas kultūras un vēstures vērtību izcelšana un saglabāšana, tā veicinot arī ārvalstu interesi un tūrismu.

Koka apbūves saglabāšana Eiropas kontekstā

Koka arhitektūras kā kultūrvēsturiskā mantojuma novērtēšanas un saglabāšanas pirmsākumi meklējami jau 20. gs. 70. gados Skandināvijā. “20. gs. 70. gadu sākumā Ziemeļvalstīs tika īstenots apjomīgs pētījums par koka pilsētām, saukts “Ziemeļu koka pilsēta”. Tas notika straujas ekonomikas izaugsmes un modernizācijas laikā. Daudzas koka apbūves teritorijas bija sliktā stāvoklī. (...) Projekts ietvēra atlikušo koka apbūves teritoriju dokumentēšanu, atsevišķu pilsētas arhitektoniskās attīstības, tehnisko aspektu un celtnu tipoloģijas izpēti. Rezultātā tapa ap 30 ziņojumi, raksti, televīzijas pārraides utt. Notika publiskas diskusijas, izstādes, semināri un liela konference.” (2, 16) Varētu teikt, ka tieši šis projekts kļuva par motivāciju Igaunijai, kura jau 20. gs. beigās uzsāka vairākus nozīmīgus koka apbūves rajonu atjaunošanas darbus un aktualizēja koka ēku vērtību arī Igaunijas galvaspilsētā Tallinā, kas tāpat kā Rīga ir bagāta ar koka arhitektūras “pērlēm”.

Par spīti tam, ka abu Baltijas galvaspilsētu – Rīgas un Tallinas – vēsturiskās un politiskās situācijas bijušas tik līdzīgas, Tallina izteikti vairāk sekojusi Skandināvijas piemēram, un jau 90. gadu beigās aktīvi tikušas restaurētas un renovētas koka mājas, kā arī tikušas būvētas jaunas, kas Rīgai nav raksturīgi pat mūsdienās. Izpētot Tallinas pilsētas ceļvedi gan neatradīsiet tik daudz informācijas par koka apbūves rajoniem vai koka arhitektūru izceltu kā nozīmīgu kultūras vērtību. Tam pamatā varētu būt fakts, ka atšķirībā no Rīgas, igauņi jau koka arhitektūras atrašanos galvaspilsētā uzskata par pašsaprotamu, tā vairs nav aktuāla, jo viegli un harmoniski saplūst ar pārējo pilsētas arhitektūru, bet netiek uzskatītas par gana senu, lai izceltu kā kultūrvēsturisku vērtību. Latvijā tāds pats piemērs ir mazākās pilsētās, piemēram, Jūrmalā, kas arī ir bagāta ar koka ēkām, kuras mierīgi dzīvo savu patstāvīgo, neapdraudēto pilsētas dzīvi. Kā ievērojamākais koka arhitektūras rajons Tallinā tiek atzīta pilsētas daļa Kalamaja, kas mūsdienās attīstījies kā hipsteru rajons, kurā vecmodīgais sajaucas ar jaunām idejām, līdzīgi kā Rīgas radošo apvienību kvartāli – Miera ielas republika un Kalnciema kvartāls. Kalamajas rajonā esot saglabājušās ap 500 vēsturiskās

koka ēkas, pārsvarā 20. gs. vienkāršo strādnieku mājokļi. (15) Grāmatā par Tallinas koka arhitektūru "*Tallinna puitarhitektuur*" abu galvaspilsētu koka arhitektūras situācijas tiek raksturotas kā ļoti līdzīgas, ar vienu būtisku atšķirību: Latvijas galvaspilsētai attiecības ar koka ēku restaurāciju bijušas savā ziņā smagākas, nepatīkamākas. (32, 27)

Rīgā temats par koka arhitektūras mantojuma saglabāšanu nopietni tika pacelts tikai 90. gadu beigās. Būtisku lomu tajā pildīja starptautiskā organizācija "Europa Nostra". "(..) Mums uzmanību pievērta organizācija „Europa Nostra”, kas veidota Eiropā 1963. gadā kā pretreakcija modernizācijas vilnim, kas tajā laikā pārņēma pasauli – tajos laikos koka ēkas tika nojauktas veselīgiem kvartāliem, to vietā būvētas celtnes no stikla un betona, vecās mēbeles steidza nomainīt uz moderniem izstrādājumiem, tajā skaitā no plastmasas. Tieši tad cilvēki, kas centās saglabāt vēsturi, arī izveidoja „Europa Nostra”. Par šīs organizācijas locekļiem un dibinātājiem kļuva daudzi Eiropas aristokrāti, kas atjaunojuši savas ģimenes mājas. „Europa Nostra” priekšsēdētājs ilgu laiku bija Dānijas princis konsorts Henriks, tagad to vada slavenais operdziedātājs Placido Domingo. Par vienu no lielākajiem šīs organizācijas panākumiem var nosaukt koka apbūves glābšanu Skandināvijas valstīs, jo īpaši Zviedrijā un Somijā.

998. gadā „Europa Nostra” piedāvāja Rīgā vadīt starptautisko konferenci ar tematu „Koka arhitektūra pilsētā”. Konference norisinājās pēc trīs gadiem – 2001. gadā, tas iezīmēja pagrieziena punktu attiecībās pret koka arhitektūru.” (8) Pāris gadus vēlāk Latvijas koka arhitektūras saglabāšanas ekspertu grupa ar arhitekti Zaigu Gaili vadībā nodibināja sabiedrisko fondu “Latvia Nostra”, pateicoties kuram divtūkstošo gadu sākumā notikuši daudzi ievērojami projekti Rīgas koka ēku saglabāšanai un atjaunošanai.

Pārdaugavas koka apbūves popularizēšanas un atjaunošanas aizsākumi 21. gs. sākumā

Koka ēku atjaunošanu Āgenskalna teritorijā aizsāka 2 zīmīgi projekti: Kalnciema ielas atjaunošanas projekts (sākot ar 2006. gadu) (*Skatīt: 3. pielikums*) un Kalnciema kvartāla jeb brāļu Dambergu komūnas izveide (sākot 2001. gadu) (*Skatīt: 4. pielikums*).

Par aktuālu ieganstu, realizēt Kalnciema ielas koka ēku ansambļa atjaunošanas projektu, kļuva 2006. gadā Rīgā notiekošais NATO samits. Kalnciema iela mūsdienās ir galvenais ceļš no Rīgas lidostas līdz vecpilsētai, tāpēc uztverama arī kā savdabīga Rīgas pilsētas kultūrvēsturiskā vizītkarte. Lai atstātu labu iespaidu uz ārvalstu pilsētas viesiem, prezidente Vaira Vīķe-Freiberga deva rīkojumu uzsākt koka ēku svarīgākos atjaunošanas darbus. (12)

“Kalnciema ielas divdesmit trīs ēku koka klasicisma ansamblis atrodas satiksmes maģistrāles abās pusēs, un tie ir Rīgas vārti no starptautiskās lidostas puses. Publiskās privātās

partnerības sadarbības modelis⁵ demonstrē veidu, kā iespējams pakāpeniski sakārtot koka ēku fasādes, no noplukušām būdām tās pārvēršot par cienīgām celtnēm. Šis projekts ir audzinošs un izglītojošs piemērs, kas turpina starot uz apkārtējo vidi un rosina koka māju īpašniekus darboties.” (9)

Pati ideja - par Kalnciema ielas koka namu ansambļa atjaunošanu - gan radās jau krietni agrāk un jau sākotnēji tai bijis liels apkaimes iedzīvotāju atbalsts. “Priekšlikumu Kalnciema ielas ēkas ansambļu atjaunošanai jau 2002. gadā izteica biedrība Latvia Nostra, pateicoties tās sabiedriskajām aktivitātēm, šī ideja ieguva arī lielu Kalnciema ielas iedzīvotāju atbalstu, par ko liecina arī 2005. gadā veiktās socioloģiskās aptaujas rezultāti. Pateicoties atsevišķu ēku īpašnieku iniciatīvai, tika uzsākta dažu ēku restaurācija un pakāpeniski ielas ēku atjaunošana kļuva par pirmo Rīgas realizēto Public Private Partnership projektu. 2006. gada vasarā Kalnciema ielas koka apbūvi iekļāva Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā un kopš tā laika pakāpeniska ēku atjaunošana, piesaistot gan valsts, gan pašvaldības un privātos līdzekļus, veiksmīgi turpinās, restaurāciju saistot ar dažādām mūsdienu dizaina un tūrisma aktivitātēm.” (1, 72)

Otrs un iespējams krietni spilgtāks piemērs ir brāļu Dambergu izveidotais radošais sabiedriskās dzīves centrs - Kalnciema kvartāls. “2001. gadā Kalnciema kvartāla atdzimšanu uzsāka tā pašreizējie īpašnieki - brāļi Mārtiņš un Kārlis Dambergi -, piešķirot jaunu dzīvi senajiem, laika gaitā degradētajiem koka namiem un sakārtojot teritoriju sabiedriskiem pasākumiem. Kalnciema kvartālu ik gadu apmeklē aptuveni 100 000 interesentu.” (17)

Kalnciema kvartāla atjaunoto koka ēku komplekss ir radies kā brāļu Dambergu privātā iniciatīva. Projekta ideja radās, kad 2001. gadā brāļiem bija nepieciešams salons savam uzņēmumam, kas nodarbojās ar lietoto materiālu pārstrādi un kokmateriālu pārstrādi, un meklēja vietu, kur savam uzņēmumam bāzēties. (14) Sākotnēji brāļi Kārlis un Mārtiņš iegādājās nelielo koka ēku Kalnciema ielā 37-5, kur mūsdienās atrodas restorāns “Māja”. Žurnāla Latvijas Architektūra intervijā Kārlis Dambergs par idejas aizsākumiem stāsta: “Mēs jau bijām strādājuši būvniecībā un atjaunojuši ēku Kuldīgā, nodarbojušies ar vecu koku, ražojot parketu, tāpēc varējām iztēloties, kā ēku atjaunot. Kad pirmā ēka bija sakārtota, tā izskatījās vientuļa, tāpēc sākām interesēties par apkārt esošajām ēkām. Mēs neesam nekustamo īpašumu darboņi un koka ēku atjaunošanas speciālisti, bet vēlējāmies atjaunot vidi plašākā mērogā. Ēkas tika iegādātas gan no pašvaldības, gan privātpersonām. Viena māja ir atpirkta no iedzīvotājiem pa vienam dzīvoklim vien, un process, protams, nebija vienkāršs. Lai to realizētu, bija nepieciešams aizņēmums bankā, un ļoti nopietni jādombā, kā nopelnīto

⁵ Publiskas privātās partnerības sadarbības modelis: Rīgas dome, Kultūras ministrija, Aizsardzības ministrija, Latvijas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, biedrība "Latvia Nostra".

naudu atdot.” (34) Acīmredzot, sākotnēji idejas realizācija nebūt nav bijusi ātra un vienkārša, tomēr šodien brāļu Dambergu komūnu var uzskatīt par vienu no veiksmīgākajiem Rīgas koka māju atjaunošanas projektiem. “Tagad Kalnciema kvartāls ir viens no Rīgas dzīvīgākajiem kultūras centriem, kurā regulāri notiek brīvdabas mūzikas koncerti, mākslas izstādes, pasākumi ģimenēm un bērniem, teātra izrādes, izglītojoši semināri un citi pasākumi. Īpašu popularitāti Kalnciema kvartāls ieguvis ar vietējo zemnieku un amatnieku produktu tirdziņu, kas notiek katru sestdienu kopš 2008. gada. Kvartāla pagalmā atrodas Vīnu veikals un kafejnīca, restorāns, mākslas galerija un dizaina salons, birojos saimnieko arhitekti, mediju speciālisti un citu radošo nozaru profesionāļi.” (17) Projekts realizēts sadarbībā ar arhitekti Lieni Griezīti, projekti “Lienes Griezītes studija”. (9)

Kalnciema kvartāls ir ne tikai nozīmīgs pilsētas kultūras un tūrisma objekts, kurā apskatāmas vienas no pirmajām Pārdaugavā restaurētajām koka mājām, bet kopš 2016. gada vienā no restaurētajām mājām – Melnsila ielā 10b – darbu sācis arī jaunatklātais Koka arhitektūras centrs. “Izveidots arī Koka arhitektūras centrs, lai ēku atjaunošanā iegūtās zināšanas nodotu tālāk un turpinātu jau iesāktos darbus. Organizācija darbojas, lai veicinātu informācijas apriti par koka arhitektūras mantojuma saglabāšanu, sekmētu sabiedrības izglītošanu koka arhitektūras mantojuma saglabāšanā, līdzdarbotos koka ēku saglabāšanai labvēlīgas politikas veidošanā un īstenošanā valsts un pašvaldību līmenī, veicinātu privātas un publiskas koka arhitektūras mantojuma saglabāšanas iniciatīvas. Notikušas jau vairākas lekcijas par koka arhitektūru, kā arī praktiskas koka logu un durvju atjaunošanas meistarklases.”(34) Ikviens interesents jaunajā Koka arhitektūras centrā var arī pierakstīties uz konsultāciju un saņemt tieši sev nepieciešamo informāciju par koka ēkas atjaunošanu, kas mūsdienās krietni atvieglo vēsturisko ēku korektas saglabāšanas un renovācijas procesu. (19)

Koka apbūves atjaunošanas pašreizējā situācija

Veiksmīgie Kalnciema ielas projekti, kas aizsāka koka ēku restaurāciju 21. gs. sākumā, tomēr nav vienīgais iemesls, kas mūsdienās veicinājis Āgenskalna teritorijas koka ēku atjaunošanu, to sekmē arī daudzu citu apstākļu kopums.

Ļoti būtisks aspekts, kas veicinājis vēsturiskā mantojuma restaurāciju, ir Latvijas arhitektu un būvniecības situācija mūsdienās. “(..) visdrīzāk tieši lielā industriālā laikmeta mantojuma klātbūtne ir noteikusi to, ka vietējie arhitekti daudzus gadus bijuši piesaistīti dažādiem ēku restaurācijas, renovācijas un rekonstrukcijas darbiem. Jaunbūvju īpatsvars Rīgā bija salīdzinoši mazāks kā, piemēram, Baltijas valstu galvaspilsētās – Viļņā un it īpaši Tallinā. Pēc divām attīstības desmitgadēm var secināt, ka tieši ar mantojumu saistītās arhitektūras jomas ir tās, kurās vietējie arhitekti ir guvuši vērā ņemamu pieredzi, attīstījuši augstu

meistarību un izpaudušies visprasmīgāk. Interesantākie starp tiem ir darbi, kuros vecais sastopas ar jauno un kuros mantojuma šarms un jaunās arhitektūras pienesums veido harmoniskas attiecības.

Pēdējās desmitgadēs Rīgas arhitektūrai kopumā nav bijis raksturīgs komplekss, pilsētniecisks skatījums spēcīgu urbānisma/pilsētībūvnieciskās izglītības tradīciju trūkuma dēļ, taču pamazām, uzkrājoties pieredzei un kapitālam, tiek īstenoti lielāki pilsētvides atjaunošanas un kopšanas projekti. Pirmie šādas ievirzes projekti bija privātu investoru / attīstītāju virzīti, taču pēdējos gados liela loma ir Rīgas pašvaldības iniciatīvai. Šie projekti atjauno un pilnveido kādus nelielus pirmsmodernisma pilsētas fragmentus, kopj tradicionālās Eiropas pilsētas tēlu/sajūtu, nereti veidojot/tēlojot mazpilsētas rāmumu un izsmalcinātu vienkāršību, piedāvājot mūsdienu pilsētas iedzīvotājam gandrīz vai pastorālu idilli, - ko tādu, kas šķietami iespējams vien modernitātes neskartā pilsētvidē.” (28, 15) Pēdējo pāris gadu laikā tiek piedāvātas tik plašas iespējas, kā restaurēt un pat padarīt mūsdienīgus vecos koka namus, tā motivējot māju īpašniekus pieņemt lēmumu un izmantot profesionāļu sniegtos pakalpojumus - sakopt un atjaunot gadu desmitus pārdzīvojušos koka namus. Ja vēl tūkstošgades sākumā Rīgā koka arhitektūras restaurācijas lauciņā aktīvi darbojās vienīgi “Zaigas Gales birojs”, tad šodien jau internetā iespējams atrast plašu arhitektu biroju skaitu, kas nodarbojas ar kultūrvēsturiskā mantojuma savešanu kārtībā.

Lai cik paradoksāli tas neliktos, nozīmīgu lomu koka apbūves atdzimšanā nospēlēja arī ekonomiskā krīze, kas sākās 2008. gadā, jo nobremzēja daudzus moderno jaunceltņu projektus, kuru rezultātā tiktu iznīcināts liels skaits vēsturisko namu, līdzīgi kā tas notika 80. un 90. gados. (28, 15) Īpaši tas attiecas uz Pārdaugavu, kura atšķirībā no Rīgas vecpilsētas nav iekļauta neapbūvējamajā teritorijā un paredz iespējas tikt plaši apbūvētais ar jaunām modernām ēkām. Krīzes laikā telpas zaudējušie uzņēmumi un tie, kuri vairs nevarēja atļauties celt jaunas ēkas, kurās uzņēmumam bāzēties, meklēja alternatīvus variantus un daudzi uzņēmumi atradu sev jaunu, pastāvīgu vietu moderni atjaunotajās ēkās. Pierādījums tam ir Kalnciema un Baložu ielā atrodamās koka ēkas, kurām saglabāta vecā koka fasāde un stila elementi, bet iekšēji viss ir izremontēts un radīts mūsdienīgu biroju vajadzībām un pakalpojumu sniegšanai.

Vēl viens noteicošs apstāklis, kas padarījis koka mājas pieprasītākas ir pats materiāls. Mūsdienās sabiedrība arvien vairāk dod priekšroku veselīgam dzīvesveidam un dabas produktiem. Šajā gadījumā liela nozīme ir pašam būves materiālam - kokam. “Straujais un tehnoloģiskais XXI gadsimts seko ekoloģiskās domāšanas principiem. Mūsdienās visi zina, ka labākais apģērbs ir gatavots no dabīgiem materiāliem, labākie produkti ir tie, kas ražoti bez ķīmikālijām un nezināmām piedevām. Un koka arhitektūra pilnībā ietilpst šajā tendencē.

Pirmkārt, koks ir simtprocentīgi ekoloģisks materiāls, koka ēkā ir vieglāk elpot un labāk gulēt, koks nesatur alergēnus.

Otrkārt, koks ir lielisks skaņas izolators, kas ir īpaši svarīgi, dzīvojot pilsētā.

Treškārt, koks ir lielisks termoizolators un saglabā siltumu daudz labāk, nekā, piemēram, ķieģeļi vai betons. Tas nozīmē, ka māja būs energoefektīvāka, tādējādi samazinās izdevumi par apkuri.” (8)

Lai ieinteresētu māju īpašniekus vairāk padomāt par savu kultūrvēsturiski vērtīgo īpašumu, ļoti svarīga loma ir koka arhitektūras atjaunošanas aktualizēšanai. Šajā jomā vērtīgu ieguldījumu sniedz gan iepriekšminētais Koka arhitektūras centrs Kalnciema kvartālā, gan arī kopš 2013. gada Rīgas centrā atklātais renovācijas centrs Koka Rīga. “2013.gada maijā tika atklāts koka ēku renovācijas centrs Koka Rīga, kura sākotnējais mērķis – Grīziņkalna kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana – šo divu gadu gaitā kļuvis daudz plašāks, aptverot visu Rīgu. (..) Centra vadītājs Vladimirs Eihenbaums labprāt dalās pieredzē un aizrautīgi stāsta par jaunākajām aktivitātēm, kas palīdzētu atklāt arvien jaunus koka arhitektūras objektus un ļautu izveidot bagātīgu datubāzi, pie kuras darbs jau ir sāks. Viņu priecē fakts, ka daudzi vēsturisko koka namu īpašnieki ir ieinteresēti atjaunot savu īpašumu agrākajā (vai vismaz ļoti tuvu tam) izskatā un padarīt par komfortablu un patīkamu vidi, kā arī komerciāli izdevīgu objektu.”

Tomēr ne visas no pētāmajā teritorijā esošajām koka mājām ir privātpersonu īpašums, daudzas no tām joprojām ir pašvaldības īpašums un visbiežāk tieši šīs ēkas visilgāk atradušās visai nolaistā stāvoklī. Ja līdz šim pašvaldības attieksme pret koka apbūvi bijusi visai pasīva vai pat negatīva, tad pēdējo pāris gadu laikā, koka arhitektūrai stabili nostiprinoties kā būtiskam pilsētas kultūrvēsturiskajam mantojumam, savu atbalstu koka ēku sakopšanā sniegusi arī pilsētas pašvaldība. Ziņas par šo iniciatīvu publicētas jau 2015. gada žurnāla Būvinženieris numurā: “Diemžēl līdzās atjaunotajām un sakoptajām koka būvēm, kas priecē acis un spodrina Rīgas tēlu, ir ēnas puse – vēsturiski koka nami, par kuru esamību daudzi nenojauš un kuru vizuālais un tehniskais stāvoklis drīzāk biedē, nekā rosina meklēt iespējas to atjaunošanai. Arī starp šīm ēkām atrodami valsts un vietējās nozīmes kultūras pieminekļi, un labā ziņa ir tā, ka, sākot ar 2016.gadu, Rīgas pašvaldība piešķirs līdzfinansējumu kultūras pieminekļu, tostarp koka arhitektūras, saglabāšanai. Saskaņā ar noteikumiem līdzfinansējumu varēs saņemt 50% apmērā no kopējā kultūras pieminekļa saglabāšanai nepieciešamā budžeta (tāmes), bet ne vairāk kā 14 000 eiro kultūras pieminekļu restaurācijai, konservācijai un ne vairāk kā 5000 eiro izstrādājumu restaurācijai. Sākotnēji šo līdzfinansējumu piešķirs tiem īpašniekiem, kuru atjaunošanai paredzētās ēkas atrodas Rīgas pilsētas vēsturiskajā centrā, Mežaparkā, Kalnciema ielas koka apbūves zonā un atsevišķās vietās Pārdaugavā. Ja interese

būs, saraksts tiks papildināts ar citām teritorijām, piemēram, Grīziņkalnu, kas ir spilgts vēsturiskās koka apbūves paraugs.” (33)

Diemžēl joprojām pastāv arī negatīvās puses. Koka arhitektūras atjaunošanu mūsdienās būtiski kavē padomju un 90. gadu postošās darbības sekas. “Eihenbauma kungs ieskicē arī pavisam skumju ainu – ņemot vērā, ka daudzviet vecajās koka ēkās dzīvo trūcīgi ļaudis un sociāli ne tik labvēlīga iedzīvotāju daļa, ap tām izveidojusies savā ziņā nelabvēlīga aura. Šādas mājas to īpašniekiem tikai sagādā zaudējumus, tāpēc tiek kalti dažādi plāni, kā no tām atbrīvoties. Ja ēka nodeg vai kā citādi kļūst bīstama dzīvošanai, pašvaldība tās īemītniekiem piešķir dzīvokļus. Ir zināms, ka tiek veiktas speciālas koka māju dedzināšanas, taču pierādīt, ka tās ir ļaunprātīgas, ir grūti. Piemēram, Pārdaugavā, Slokas un Dārza ielas rajonā, ir izcils Šveices stila koka ēku ansamblis, un visas mājas nodedzinātas no vienas puses.”

Lielu problēmu rada arī apstākļi, ka daudzas koka ēkas ir sadalītas starp vairākiem īpašniekiem. Ja īpašnieki nespēj savā starpā vienoties un nonākt līdz vienotam kompromisam, ēku renovācija nenotiek un ēka turpina bojāties. Pastāv arī otrs variants - katrs īpašnieks savu daļu atjauno kā viņam tīk, arī tad rezultāts nav harmonisks un no arhitektūras viedokļa korekts.

Koka apbūves kvartālu izaugsmes iespējas nākotnē

Neapšaubāmi, pašlaik Pārdaugavas koka apbūves stāvoklis ir labākais pēdējo 60 gadu laikā, tomēr ko tai sola nākotne? Spriežot pēc internetā un laikrakstos atrodamajām publikācijām, Āgenskalna vēsturiskās koka arhitektūras aktualitāte palēnām samazinās. Koka ēkas gan tiek joprojām restaurētas un vairs netiek nopietni apdraudētas, tomēr manāms progress turpmākā attīstībā vairs nav novērojams. Ļoti iespējams, var pieņemt, ka pēc pāris gadiem koka apbūve sabiedrības acīs pazudīs pilsētas rutīnā un kā vienīgais aktuālais koka arhitektūras piemērs Āgenskalnā paliks Kalnciema kvartāls.

Vērtīgu risinājumu, kā padarīt koka ēku veiksmīgu atjaunošanu aktuālu arī turpmāk, atraduši koka ēku renovācijas centrs Koka Rīga. “Lai veicinātu sabiedrības interesi par koka arhitektūras saglabāšanu, sākot ar 2014.gadu, centrs Koka Rīga aizsāka jaunu tradīciju – veiksmīgāk atjaunoto koka namu godināšanu. Šī atzinība ir kā sava veida pateicība namīpašnieku privātajai iniciatīvai, renovācijas gaitā pievēršot uzmanību ne vien ēkas funkcionālajiem uzdevumiem, bet arī sākotnējā izskata saglabāšanai un atjaunošanai. 2014.gadā īpašas atzinības plāksnītes tika piešķirtas sešiem atjaunotajiem koka namiem dažādās Rīgas vietās. Daži no tiem ir plašāk pazīstami, bet daļa, iespējams, ikdienas gaitās steidzot, vēl nav pamanīti.” (33) Starp tiem ir arī pētāmajā teritorijā esošais koka nams

Kuldīgas ielā 24. (*Attēls 6*) “Divstāvu koka īres namu nacionālā romantisma stilā cēlis Jānis Mihelsons pēc arhitekta Eižena Laubes 1911.gadā apstiprināta projekta. 2008.gadā namīpašnieks, sabiedrība Kuldīgas 24, pasūtīja ēkas rekonstrukcijas projektu arhitektam Egilam Bušam. Renovācijas procesā namīpašums atjaunots un atguvis savu senlaicīgo vizuālo tēlu. Atjaunotas komunikācijas, maksimāli saglabāts vēsturiskais koka apšuvums, perfekti atjaunotas ieejas mezgla durvis, veranda, loga ailu sandriķi un apmales. Šis ir spilgts piemērs ēku īpašnieku veiksmīgai sadarbībai, izceļot ne tikai arhitektūras mantojumu, bet arī ierīkojot patīkamu dzīves vidi.” (33) Centra Koka Rīga otrā radītā iniciatīva, ir pilsētas koka arhitektūras datubāzes izveide, kura lēnām tiek izveidota kopā ar brīvprātīgo palīdzību. (20)

Atšķirībā no Vecrīgas kultūrvēsturiskā mantojuma, kuru nepārstāj apbrīnot jau simtiem gadu un centrā esošie jūgendstila nami, kas jau ilgu laiku nostabilizējušies kā nozīmīgs tūrisma objekts, par koka arhitektūru to nevarētu teikt, tā drīzāk saplūst ar ikdienišķo un vienaldzīgo mūsdienu pilsētas apbūvi.

Lai koka apbūve spētu pastāvēt kā aktuāls Rīgas kultūrvēsturiskais mantojums to ir nepieciešams izcelt kā ievērības cienīgu kultūras un tūrisma objektu, nevis tikai kā pilsētas arhitektūras vērtību, kuras vienīgais mērķis ir izskaistināt pilsētas centra nomales kā Ķīpsalu un Pārdaugavu. Kalnciema ielai un tās apkārtnē jau ir izveidoti pāris tūrisma un velomaršruti, kuri orientēti uz vēsturiskās koka apbūves apskati. (27) Īpaši nozīmīgas ir tās koka ēkas, kuru nozīme ir vērsta uz plašāku sabiedrību. Tajās ir izveidojušies veikali, kafejnīcas un citus pakalpojumus sniedzoši uzņēmumi. Tas sniedz iespēju ne tikai apskatīt ēkas smalko fasādi, bet izbaudīt arī koka mājas īpašo iekšējo telpu atmosfēru. Citās Latvijas pilsētās – piemēram, Kuldīgā, Ventspilī, Liepājā, Jūrmalā – izveidotas pievilcīgas, idilliskas kafejnīcas un restorāni, kas iekārtotas kādreizējās koka vasarnīcās un joprojām ir saglabāts arī mājai pieguļošais dārzs. Pārdaugavas pētāmajā teritorijā tāds piemērs ir restorāns “Māja” Kalnciema kvartālā (*Attēls 7*). “Iespējams, vadoties pēc tā laika ideāliem, vienstāva ēkas būvniecībai priekšroku deva Kalnciema 37. nama īpašnieki, 1900. gadā pagalma pusē ceļot savrupmāju ar piecām istabām un pret dārzu pavērstu plašu verandu; laikmetīgs un racionāls telpiskais plānojums atklājas asimetriskajā būvapjoma kārtojumā, kas ļauj ēkai brīvi saplūst ar apkārtējo vidi.” Šai restorāna ēkai saglabājušās visas vecās konstrukcijas un pat logi. (18) Tas ir izcils piemērs kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai un vienlaicīgi lietderīgai izmantošanai, jo tiek saglabāta gandrīz autentiska vide, kāda tā bijusi vēsturiski, vienlaicīgi vieta paredzēta plašākai auditorijai.

Pētāmajā teritorijā no aptuveni 115 esošajām koka ēkām, 35 ir iekļautas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības sarakstā, bet no tām publiski pieejamas ir tikai Kalnciema ielā esošās sabiedriskās ēkas un Hartmaņa muižiņas komplekss. Kāpēc joprojām teritorijā ir

tik daudz vērtīgas vecās koka mājas, kuras joprojām ir tukšas, ilgu laiku stāv pārdošanā, vai arī ēkas, kas ir pašvaldības īpašumā, bet netiek pilnvērtīgi izmantotas un drīz vien paliek nepamanītas un noslēptas starp kokiem ielas malā? Tāds piemērs ir slavenā Švarcmuižas jaunā ēka Daugavgrīvas ielā 19/21, vēstures bagāta un stāstiem apvīta, tomēr kopš 1997. gada atjaunošanas, tajā iekārtotas darba telpas Latvijas Valsts arhīva vajadzībām. (24, 272) Ēkas pagalms mūsdienās ir slēgts un šo nozīmīgo kultūrvēsturisko mantojumu var aplūkot vienīgi no attāluma. 19. gs. celtā koka muižiņas atrašanās vieta un vēsturiskā nozīme, padara to par piemērotu vietu, kur iekārtot Āgenskalna vēstures un tā koka apbūves muzeju. Tas būtu vērienīgs solis pretī vēsturiskās koka apbūves pilnvērtīgai apzināšanai un tās vēstures saglabāšanai.

Lai Āgenskalna teritorijas koka apbūve spētu saglabāties kā vērtīgs kultūrvēsturisks mantojums, tiktu novērtēta un pastāvētu kā nozīmīga pilsētas daļa arī nākotnē, ir jāievēro kāds svarīgs aspekts. Intervijas laikā, arhitektūras vēstures profesors Jānis Krastiņš teicis, ja 20. gs. beigās koka arhitektūrai Rīgā draudēja pilnīga iznīcība, tad mūsdienās esam nonākuši pie otras galējības – koka ēkas ir jāsaglabā autentiski vēsturiskajiem apstākļiem, ir aizliegts tām veikt krasas pārmaiņas – „bet tas ir gluži neiespējami, mūsdienu vidē censties saglabāt vēsturiski autentiskus 19. gs. apstākļus. Lai ēkas saglabātos ilgtspējīgi un varētu turpināt tikt izmantotas, tās ir jāatjauno, jāpadara atbilstošas laikmeta prasībām, jo tikai tā koka mājas var turpināt pastāvēt vēl gadiem ilgi. (38)

Secinājumi

1. Pētāmajā teritorijā saglabājušās aptuveni 115 koka ēkas, no tām lielākā daļa mūsdienās ir sakoptā, restaurētā un labā stāvoklī, bet tikai 35 ēkas iekļautas Valsts kultūras pieminekļu sarakstā. Vecākās koka ēkas būvētas 18. gs. beigās, bet lielākā daļa ir 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā celtas ēkas. To arhitekti ir daudznacionālās Rīgas iedzīvotāji, gan vienkāršie amatnieki un namdari, gan arī augstskolā studējuši arhitekti un inženieri, no kuriem daudzi ir Latvijas arhitektūras vēsturē plaši zināmi arhitektūras meistari. Koka apbūve ietver ļoti dažādus arhitektūras stilus – baroku, vēlīno klasicismu, historismu (eklektismu), nacionālo romantismu, „Šveices vasarnīcas stilu” un pat jūgendstilu.
2. Kalnciema iela un tās apkārtnes koka apbūve 19. gs. otrajā pusē izveidojās kā atpūtas vieta turīgajiem rīdziniekiem, kur tie cēla koka vasarnīcas jeb villas (agrāk muižiņas), lai pabūtu mierā pie dabas. Āgenskalnam attīstoties kā pilsētas daļai un apbūvei kļūstot arvien blīvākai, kvartāls kļuva par rosīgu un sabiedrisku Pārdaugavas centru ar koka apbūvi.

3. Galvenie faktori, kas noteica, kāpēc 19. gs. Kalnciema ielā un tās apkārtnē tika būvētas vienīgi koka mājas, bija mūra ēku celšanas aizliegums Rīgas priekšpilsētās līdz pat 19. gs. otrajai pusei, ekonomiskie iemesli un kokmateriāla apstrādes vērtīgās īpašības.
4. Āgenskalna teritorijā ir saglabājusies ļoti daudzveidīga koka apbūve, jo 1812. gada priekšpilsētu nodedzināšana šo teritoriju neskāra. 18. – 20. gs. sākumam šo teritoriju bija iecienījuši dažādu sabiedrības slāņu un nacionalitāšu Rīgas iedzīvotāji. Kalnciema iela attīstījās kā tirdzniecības iela, bet pārējās mazākajās ielās tika sabūvēts liels skaits privāto vasarnīcu, darbnīcu un īres namu. Teritorijā līdz pat 20. gs. 30. gadiem celtas dažāda stila, bieži vien ļoti atšķirīgas, oriģinālas koka mājas.
5. Pētāmās teritorijas koka ēkas aptver ļoti daudzveidīga un interesanta vēsture. Dažas ēkas cēlušies pat slavenākie latviešu arhitekti – Jānis Frīdrihs Baumanis, Jānis Alksnis un Eižens Laube. Koka mājās dzīvojuši slaveni mākslinieki, rakstnieki, mūziķi un diplomāti. Baložu ielas mājā atradies viens no pirmajiem Rīgas Budisma templiem, Kalnciema ielā atradies desu fabrika no koka, arī Āgenskalna vasaras teātris ar dārzu. Āgenskalna priežu silā (tagadējās Melnsila ielas teritorijā) atradies Āgenskalna strēlnieku biedrības koka māja.
6. Visvairāk koka ēku gāja bojā Pirmā un Otrā pasaules kara laikā, padomju laikos un 20. gs. 90. gados. 20. gs. 30. gados tika pieņemts aizliegums celt koka ēkas ugunsdrošības apsvērumu dēļ. Padomju laikā daudzas vecās koka ēkas tika sadalītas komunālajos dzīvokļos un nesaudzīgas izturēšanās rezultātā tika smagi degradētas. Deviņdesmitajos gados koka apbūvi visvairāk apdraudēja pilsētas straujā modernizācija un cilvēku vienaldzīgā attieksme pret vēsturisko mantojumu.
7. Sākt koka ēku atjaunošanu Pārdaugavā pamudināja vairāki apstākļi – “Europa Nostra” vadītā konference Rīgā 2001. gadā, kas motivēja nodibināt sabiedrisko fondu “Latvia Nostra”, NATO samits 2006. gadā, kas kļuva par iemeslu Kalnciema ielas koka ēku ansambļa restaurācijai, brāļu Dambergu privātā iniciatīva izveidot Kalnciema kvartālu jeb Brāļu Dambergu komūnu.
8. Rīgas koka apbūve ir unikāls gadījums Eiropas mērogā, jo ir vienīgā galvaspilsēta, kurā saglabāties tik liels koka ēku skaits vienviet, līdzīga situācija ir arī Tallinā, kurā gan nav tik liela koka ēku kvantitāte, toties ir augstāka restaurācijas kvalitāte nekā sākotnēji Rīgā.
9. Vēsturiskās koka ēkas mūsdienās kļuvušas pieprasītas, jo atbilst jaunajām cilvēku prasībām – veselīgam un ekoloģiskam dzīvesveidam, vecmodīgais sajaucas ar

radošo un moderno, tiek sniegtas plašas iespējas ēkas atjaunot un radīt mūsdienām atbilstošākus apstākļus, ēkām pastāv kultūrvēsturiskā vērtība, tās ir ekskluzīvas un ar pievienoto vērtību. Salīdzinot ar vēsturisko situāciju, Āgenskalna koka apbūves situācija šobrīd ir labākā pēdējo 60 gadu laikā.

10. Lai koka ēkas turpinātu pastāvēt ilgtspējīgi un saglabātos kā nozīmīgs kultūrvēsturisks mantojums, nepietiek tikai ar tās saglabāšanu, ēkas ir jāpadara laikmeta prasībām atbilstošas un sabiedrības pieprasītas.
11. Mūsdienās atrodams liels informācijas daudzums par koka arhitektūras situācijas pēdējiem 15 līdz 20 gadiem un rašanos 19. gs. un 20. gs. sākumā, bet atrodamā informācija par koka apbūves situāciju laika intervālā no 1940. gada līdz 1995. gadam ir ļoti skopa un bez argumentētiem pamatojumiem.
12. Kalnciema ielas un tās apkārtnes koka apbūves nozīme 19. un 20. gs. mijā ļoti atšķiras no nozīmes mūsdienās. Lai gan abos periodos koka arhitektūra ir liela pilsētas vērtība un koka apbūves kvartāls ir ļoti pieprasīts. 19. un 20. gs. visu vairāk nosaka vēsturisko un politisko apstākļu sakritība, turpretī 21. gs. koka apbūve ir apbrīnojama dažādu notikumu kopuma dēļ plaši atzīts kultūrvēsturiskais mantojums.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Aroniete, I. Kultūras mantojums - mūsdienu izaicinājums : Eiropas kultūras mantojuma dienas 2010. Rīga: Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 2010. 113 lpp.
2. Ālbergs, N., Blūms, P. Koka Rīga. Rīga: Neputns, 2001. 244 lpp.
3. Blūms, P. Rīgas muižiņas. Grām.: Vācu arhitekti Latvijā : Vācu kultūra Latvijā // Deutsche Architekten in Lettland : Deutsche Kultur in Lettland. Rīga: Latvijas Vācu savienība, 2013. 50. – 60. lpp.
4. Blūms P. Videoieraksts: Rīgas koka arhitektūra: Sāls un pipari // Riga's wooden architecture. Rīga: Pilsētas arhitekta birojs, 2007.
5. Caune, A. Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem : Pārdaugavas ielas, celtnes un iedzīvotāji 19. gs. beigās un 20. gs. pirmās puses atklātnēs. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2012. 278. lpp.
6. Eglīte L. Videoieraksts: Ielas garumā. Kalnciema iela 1. daļa. Rīga: LTV1, 2012.
7. Eglīte L. Videoieraksts: Ielas garumā. Kalnciema iela 2. daļa. Rīga: LTV1, 2012.

8. Eihenbaums, V. Rīgas koka arhitektūra: kas par to būtu jāzina? Pieejams: <https://www.riga.lv/lv/news/rigas-koka-arhitektura-kas-par-to-butu-jazina?9391> [Skatīts: 02.01.2017].
9. Gaile, Z. Koka ēku kolekcija Rīgā (Ķīpsala, Kalnciema iela un Mūrnieku iela) 18.-21. gs. Latvijas Kultūras kanons. Pieejams: <http://www.kulturaskanons.lv/lv/1/9/11/> [Skatīts: 06.01.2017.]
10. Gaile, Z. Kalnciema iela. Zaigas Gailes birojs. Pieejams: <http://www.zgb.lv/lv/arhitektura/8/32/Kalnciema-iela/#> [Skatīts: 06.01.2017.]
11. Gaile, Z. Rīgas koka arhitektūra. Zaigas Gailes birojs. Pieejams: <http://www.zgb.lv/lv/notikumi/4/1/Rigas-koka-arhitektura/> [Skatīts: 06.01.2017.]
12. Herre, S. Nehmt Farbe, streicht die Hütten an! Die Zeit. Nr. 6. 9.02.2014. , S. 61 – 62
13. Jansons, G. Kurzemes pilsētu senās koka ēkas. Rīga: Zinātne, 1982. 193 lpp.
14. Jurgute, E. Videoieraksts: Wooden Houses [Kārlis Dambergs par to, kā radās Kalnciema kvartāls]. Rīga: The Tiziano Project, 2012. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=EaTojgGm-to> [Skatīts: 15.01.2017.]
15. Kalamaja - Wooden houses & Bohemian charm. VisitTallinn. Pieejams: <https://www.visittallinn.ee/eng/visitor/discover/articles-guides/kalamaja> [Skatīts: 15.02.2017]
16. Kalimesa L., Teilāns K. Videoieraksts: Citāda Rīga. Kalnciema kvartāls. Rīga: ReTV televīzija, 2015. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=q9R2eOqV1fg> [Skatīts: 15.01.2017]
17. Kalnciema kvartāls. Kalnciema kvartāls. Pieejams: <http://kalnciemaiera.lv/lv/kalnciema-kvartals/> [Skatīts: 15.01.2017.]
18. Karlštrēma I., mg. Art. Kalnciema kvartāla būvvēsture. Latvijas Arhitektūra. Nr. 128. 2016./2017. decembris/janvāris. 48 - 49 lpp.
19. Koka arhitektūras centrs. Pieejams: <https://www.facebook.com/KokaArhitekturasCentrs/> [Skatīts: 28.01.2017]
20. Koka ēku renovācijas centrs “Koka Rīga”. NGKM. Pieejams: <http://www.ngkm.lv/> [Skatīts: 21.12.2017.]
21. Krastiņš, J. Arhitekts Jānis Alksnis 1869-1939 // Jānis Alksnis 1869-1939 architect. Rīga: ADD projekts, 2009. 400 lpp.
22. Krastiņš, J. Eklektisms Rīgas arhitektūrā. Rīga: Zinātne, 1988. 278. lpp.
23. Krastiņš, J. Rīgas arhitektūras stili. Rīga: Jumava, 2005. 240. lpp.
24. Krastiņš, J. Strautmanis, I. Lielais Rīgas arhitektūras ceļvedis. Rīga: Puse, 2002. 374 lpp.

25. Latvijas PSR Kultūras Pieminekļu Saraksts. Rīga: Latvijas PSR Kultūras ministrija, 1969. 312 lpp.
26. Par Āgenskalnu. Pieejams: <https://www.facebook.com/Par-%C4%80genskalnu-753802807986505/> [Skatīts: 28.01.2017.]
27. Plūmiņa, L. Āgenskalns – Rīga's Preserved Wooden Heart. Deep Baltic. Pieejams: <https://deepbaltic.com/2016/09/12/agenskalns-rigas-preserved-wooden-heart/> [Skatīts: 17.01.2017.]
28. Redbergs, O. Rīga top! : 9 Rīgas stāvokļi : pilsētas atjaunošanās un transformācijas - Rīgas pilsētvide un arhitektūra. Rīga: Megaphone Publishers, 2013. 95 lpp.
29. Rīgas ielas 1. sējums. Rīga: Priedaines, 2001. 237 lpp.
30. Rīgas ielas 2. sējums. Mārupe: Drukātava, 2008. 310 lpp.
31. Rīgas ielas 3. sējums. Mārupe: Drukātava, 2009. 336 lpp.
32. Vālja, L. Tallinna puitarhitektuur // Wooden architecture of Tallinn. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum: Tallinna Kultuuriväärtuste Amet, 2015. 400. lpp.
33. Veļķere, A. Koka arhitektūra atdzimst pamazām. Būvinženieris. Nr. 47. 2015, decembris
34. Viļuma A., mg. Arch. Kalnciema kvartāls. Latvijas Arhitektūra. Nr. 128. 2016./2017. decembris/janvāris. 51 - 55 lpp.
35. Zilgalvis, J. 100 apdraudētākie kultūras pieminekļi Latvijā : Eiropas kultūras mantojuma dienas, 2004 // 100 most endangered cultural monuments in Latvia : European heritage days, 2004. Rīga: Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 2004. 230 lpp.
36. Zilgalvis, J. 100 sakoptākie kultūras pieminekļi Latvijā // 100 best preserved monuments in Latvia. Rīga: Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 2005. 140 lpp.
37. Zudusī Latvija. Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas Letonika projekts. Pieejams: <http://zudusilatvija.lv/> [Skatīts: 18.01.2017.]
38. Intervija ar RTU Arhitektūras fakultātes profesoru un Latvijas arhitektūras vēstures speciālistu Jāni Krastiņu – par koka arhitektūras uzbūves un stilu specifiku, nozīmīgākajiem koka ēku arhitektiem un koka apbūves vēsturi un attīstību 20. gs. Rīga: Rīgas Tehniskā Universitāte. 17.01.2017.

PIELIKUMI

1. pielikums.

Terminu skaidrojumi

Baroks – tēlotājas mākslas un arhitektūras stils, kas dominēja Latvijā no 17. gs. vidus līdz 18. gs. vidum. Raksturīgas plastiskas formas, monumentālisms, dinamiska izteiksme, dekoratīva greznība.

Eklektisms – 19. gs. otrās puses arhitektūras un mākslas stils, kas plaši izmantoja iepriekšējo vēsturisko stilu formu valodu. Raksturīga arhitektoniskā dekora piesātinātība, detalizācija un vienmērīgs ritms. Dažkārt lieto kā sinonīmu historismam. Dažādās izpausmes formās raksturīgs arī 20. gs. arhitektūrai.

Esplanāde – glasiss. Atklāta teritorija ap cietoksni, parasti liegta jebkādai apbūvei.

Galerija – arhitektūrā – gara, šaura eja, koridors, kas savieno atsevišķas telpas vai celtnes daļas.

Jūgendstils – 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma mākslas stils, kam raksturīgs lietišķo un strukturālo elementu mākslinieciski izteismīgs traktējums. Tajā plaši izmantoja vijīgi liektu, plūstošu līniju, ģeometrisku formu un augu motīvu ornamentus.

Klasicisms – mākslas stils 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā. Par ideālu tika uzskatīta antīkā – sengrieķu un seno romiešu – māksla.

Mansarda jumts – lauztas formas jumts ar stāvāku apakšējo un lēzenāku augšējo daļu.

Nacionālais romantisms – jūgendstila stilistiskais virziens (ap 1905. – 1910. g.), kuru mērķis bija radīt pēc formas un satura latvisku arhitektūru. Raksturīga pilnīga atteikšanās no 19. gs. otrās puses arhitektūras tradīcijām. Liriski emocionāla sākotne, centieni izmantot jaunus būvmateriālus un apdares paņēmienus.

Notinums – horizontāli izvērsts ielas apbūves fasāžu attēlojums.

Restaurācija – kultūras pieminekļa atjaunošana tā sākotnējā veidolā, izslēdzot hipotētisku izmaiņšanu un ievērojot vēsturiskos uzslāņojumus.

Rizalīts – uz priekšu izvirzīta ēkas daļa visā tās augstumā.

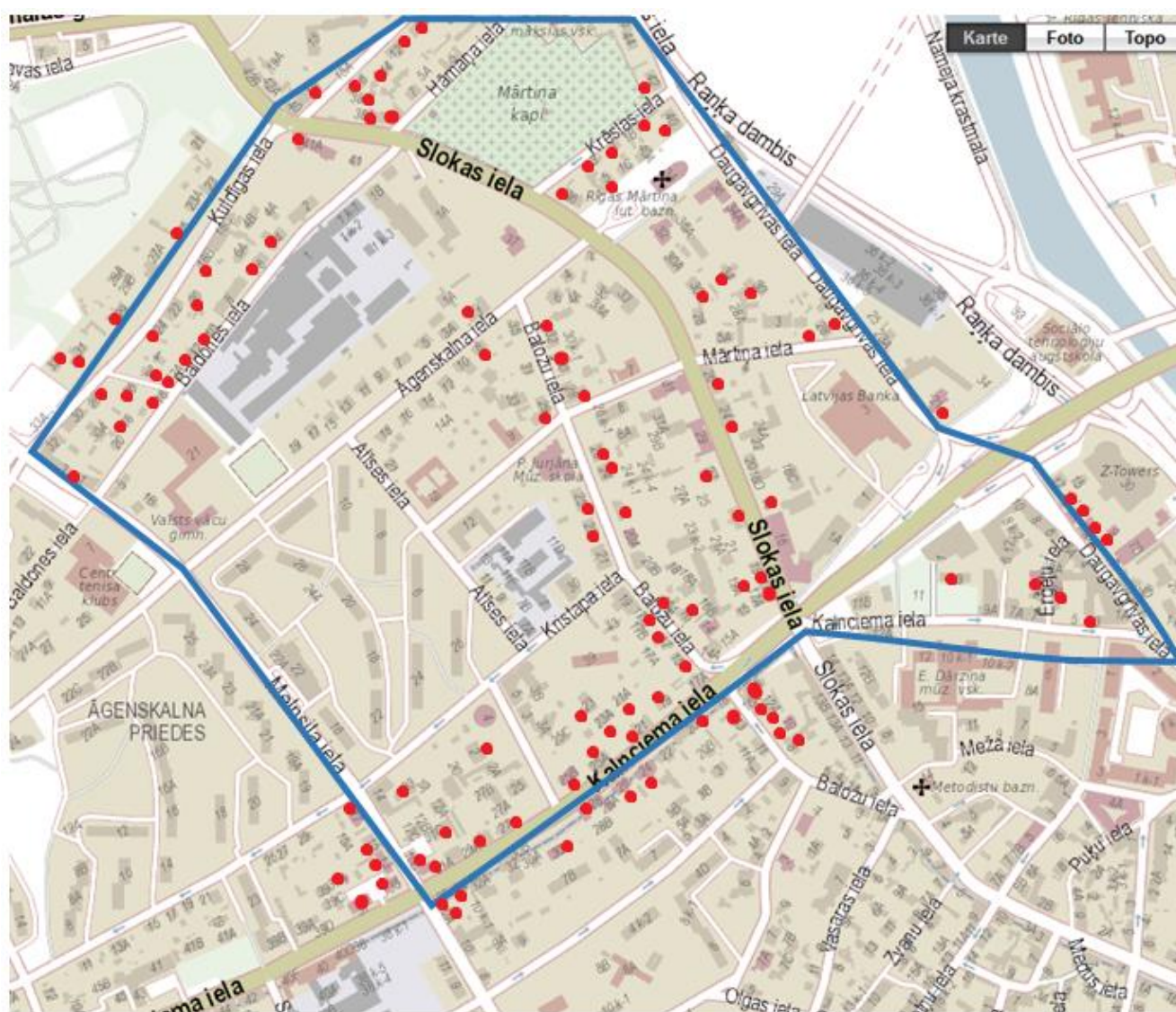
Šveices (šveiciešu) stils – koka arhitektūras stilistisks virziens, kura formu pamatā ir Šveices zemnieku māja. Raksturīgs lēzens jumts, uz stabiem balstītas galerijas fasādēs un bagātīgs fasāžu dekorējums ar ažūriem siluetzāģējums. Latvijā sastopams, sākot ar 19. gs. vidu; populārs, gadsimta otrā pusē. Nereti apzīmē kā “vasarnīcu stils”. Ēkas šajā stilā sauc arī par “Šveices mājām”.

Veranda – mājai piebūvēta vaļēja vai stiklota telpa.

Terminu vārdnīcu sastādījis I. Dirveiks (“Koka Rīga” , 128 – 129. lpp)

2. pielikums

Pētāmās teritorijas karte

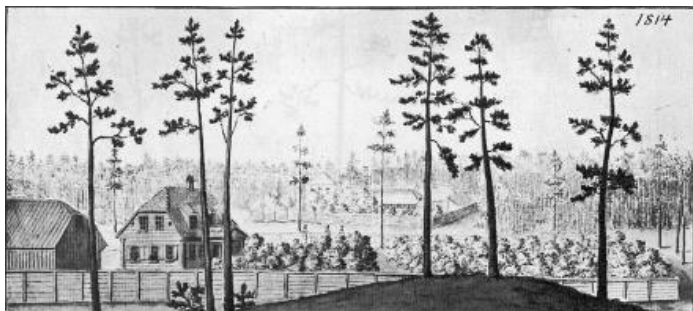

Ilustrācija 1 - Kvartāla ēku izvietojuma plāns

1. Ēka Kalnciema ielā 37-5, restorāns “Māja”. Vienstāva ēka ar jumta izbūvi. Būvēta 1900. gadā kā vienas ģimenes dzīvojamā ēka, atjaunota 2003. gadā.
2. Ēka Kalnciema ielā 35, Brūnā māja. Pirmajā stāvā – vīna veikals un telpas pasākumiem, otrajā stāvā – birojs. Pēc 1894. gada projekta būvēta kā vienas ģimenes dzīvojamā māja ar 6 istabām, atjaunota 2004.-2005. gadā.
3. Ēka Melnsila ielā 13, Zilā māja. Biroju telpas šobrīd atrodas ēkas abos atāvos. Būvēta 19. gs. beigās, pārbūvēta 1899. gadā, atjaunota 2005. gadā. (arhitekts A. Ašenkampfs)
4. Ēka Kalnciema ielā 37, Melnā māja. Pirmais stāvs – veikala telpas, otrais stāvs – biroji. 1897. gadā būvēta kā dzīvojamā ēka, atjaunota 2007. gadā.
5. Ēka Kalnciema ielā 33, Oranžā ēka ar tumšām detaļām. Pirmais stāvs – veikala telpas, otrais stāvs – biroji. Būvēta 19. gs. 80. gados, atjaunota 2006.-2008. gadā. (arhitekts H. Šēls)
6. Ēka Melnsila ielā 10b, Oranžā māja ar baltām detaļām (bijusī Zaļā māja, Kalnciema iela 33K-2). Telpa meistarklasēm un birojam. Atjaunota 2016. gadā. (arhitekts H. Šēls)

4. pielikums Attēli

Attēls 5 - Hartmaņa muiža 1814.gadā. J.K.Broce.
(No ambermarks.com resursiem par Hartmaņa muižiņu)

Attēls 4 – Āgenskalna parks ar koka vasaras teātra ēku un restorānu Kalnciema ielas sākumā 19. un 20. gs. mijā (koka nami līdz mūsdienām nav saglabājušies)
(No Zudusī Latvija resursiem)

Attēls 2 – Pēc slavenā arhitekta Jāņa Alkšņa projekta būvētā koka ēka Melnsila ielā 17. Celta 1906. gadā (Vēsturiskais foto uzņemts 20. gs. 30. gados)
(No Zudusī Latvija pieejamiem resursiem)

Attēls 3 – Koka īres nams Melnsila ielā 17 mūsdienās (uzņemts 2016. gada decembrī)
(Foto: Emīls Siliņš)

Attēls 1 – Degradēta koka māja Kalnciema ielā 35 (mūsdienās viena no Kalnciema kvartāla mājām – Vīna veikals) 20. gs. beigās
(Fotogrāfija no kalnciema.lv arhīva)

Attēls 6 - Koka ģimeņu nams Kuldīgas ielā 24
Foto: ngkm.lv

Attēls 7 – Restorāns “Māja” Kalnciema kvartālā
(Foto: Emīls Siliņš)

Agnese Apine. Mārtiņa ielas vēsture no 1850.gada līdz 1940.gadam

Tieši šobrīd 21. gadsimta sākumā Pārdaugavā, Āgenskalna tuvumā, noris dažādas pārmaiņas-tiek būvētas jaunas ēkas, pārbūvētas, nojauktas vai atjaunotas vecās, iekārtoti jauni ceļi. Dzīves vide, kāda bija līdz šim, mainās, un lai šo pārmaiņu rezultātā netiktu pazaudēti attiecīgās apkārtnes vēstures liecinieki(ēkas, ceļi, ielas), kas veido neaizstājamu atmosfēru un ir nozīmīgi videi, ir nepieciešams vērst uzmanību uz to un ar tiem saistītu cilvēku vēsturi, tādejādi atklājot attiecīgo objektu vērtību uz topošo jaunveidojumu fona. Tāpat arī vienas ielas vēsture var kalpot par kādu pilsētai, valstij vai pasaulei nozīmīgu notikumu seku atspoguļojumu, turklāt parādot šīs sekas cilvēkam uztveramākos un saprotamākos apmēros, ar uzskatāmiem piemēriem.

Kā pilnībā aptverams, vēsturiski salīdzinoši bagātīgs un interesants objekts tika izvēlēta Mārtiņa iela. Tā atrodas Pārdaugavas centrālajā daļā- Āgenskalnā. Šobrīd tā ir neliela ieliņa- trīs kvartālus gara, uz tās atrodas kopumā 16 ēkas, bet vien septiņas no tām nes Mārtiņa ielas vārdu- Mārtiņa iela 1, 3, 5, 7, 8, 9 un 12. Ēkas, kas ne mazāk nozīmīgas tēla veidošanā, atrodas Daugavgrīvas ielā 28, Slokas ielā 28/1, 28/2, 31, kā arī Baložu ielā 26, 27, 28, 29 un Alīses ielā 19. Šajā darbā Mārtiņa ielas vēsture tiek apskatīta laikposmā no 1850.gada, kad attiecīgās ielas teritorija vēl bija pilnīgi neapbūvēta, līdz 1940.gadam. Šāds laika periods netika izvēlēti nejauši- pamatojoties uz to, ka 1850.gadā[46;140] vēl nebija uzcelta neviena no Mārtiņa ielas ēkām un, ka jau pēc gada situācija bija mainījusies, tieši šis gadaskaitlis ļauj aplūkot arī situāciju pirms ielas izveides, savukārt 1940.gads, kā brīdis pirms lielām pārmaiņām, nosacīti iezīmēja apskatītā perioda beigas. Pamatojoties uz šādiem hronoloģiskajiem ietvariem darbā tiek apskatītas vien 14 no 16 šobrīd eksistējošajām ēkām, un vēl divas no zudībā gājušajām, kas šobrīd apskatāmas vairs tikai fotogrāfijās un arhīva dokumentos.

Šajā darbā Mārtiņa ielas vēsture tika pētīta apkopojot un analizējot katras ēkas un to iedzīvotāju vēsturi- t. i. to secīgu nomaiņu, tautisko piederību, profesiju. Kaut gan Rīgas ielu vēsture ir pētīta un informāciju par to var sastapt gan skatoties raidījumu „Ielas garumā”, gan 3 sējumos izdotajā enciklopēdijā „Rīgas ielas”, tomēr tur sastopama maz vai nepilnīga informācija. Atsevišķus faktus šajā gadījumā par Mārtiņa ielu var atrast dažādos ar ielu vēsturi tieši nesaistītos rakstos, izdevumos, vai interneta portālos, piemēram, interneta portālā Zudusī Latvija (www.zudusilatvija.lv), kurš būtībā apkopo senas fotogrāfijas, nevis pēta ielu vēsturi. Tieši šīs situācijas dēļ, kad informācija par vienas ielas vēsturi ir sastopama izkaisītā veidā, būtu svarīgi to apkopot un veidot vienotu tēlu.

Pamatā darbs balstīts uz dokumentāliem avotiem no Latvijas Valsts vēstures un Būvvaldes arhīva. Latvijas Valsts vēstures arhīvā galvenokārt tika pētītas lietas no 1615. fonda 4.apraksta- tās bija Mārtiņa ielas ēku zemesgrāmatas[1-12], kuras sniedza informāciju par visiem ēku īpašniekiem gadu gaitā, savukārt Būvvaldes arhīva 2761. fonda 3. aprakstā bija pieejama katras ēkas lieta- mape

ar visiem ar būvniecību saistītajiem dokumentiem[14-24]. Arī šīs mapes atšķirās- atkarība attiecīgās lietas senuma mainījās vienas un tās pašas informācijas pieraksta veids, turklāt senākajās lietās nebija norādīts, piemēram, ēkas pabeigšanas datums.

Papildus tika izmantoti arī tādi literatūras avoti, kā A.Caunes „Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem”, J.Zilgalvja grāmata „Mācītājmuižas Latvijā”, F. Stanges sarakstītā grāmata „Rīgas Mārtiņa baznīca un draudze 1852.- 1928.”, kā arī J. Treimaņa grāmata „Slimo apdrošināšan Latvijā”. Attiecīgi A. Caunes grāmata, kura apraksta Pārdaugavas vēsturi, pamatojoties uz senām atklātnēm, sniedza ieskatu Āgenskalna un Švarcmuižas vēsturē, kas ļāva izprast Mārtiņa ielas apkārtni, savukārt J. Zilgalvja grāmata un F. Stanges grāmata, saturēja vērtīgu informāciju, par Mārtiņa draudzi, tās attīstību un arī Mārtiņa ielas īpašumiem, par kuriem savukārt nebija atrodama informācijas Būvvaldes arhīvā. Tāpat šajā darbā tika izmantotas grāmatas „Māksla un arhitektūra biogrāfijās” 1. un 3. sējums un latviešu biogrāfiskā vārdnīca „Es viņu pazīstu”, kas palīdzēja noskaidrot Mārtiņa ielas arhitektu dzīves gadus. Kā pamatinformāciju paspilgtinoši faktori tika izmantota karte un dažādi attēli, gan seni, gan pētniecības darba izstrādes procesā tapušie, kā arī 1996.gadā izdots Rīgas topogrāfiskais atlants, kas palīdzēja aprakstīt Mārtiņa ielas atrašanās vietu. Senie attēli tika ņemti no interneta portāla Zudusī Latvija (www.zudusilatvija.lv), bet pārējie ir pašas autores uzņemti, savukārt karte tika iegūta interneta portālā www.kadastrs.lv.

Mārtiņa ielas vieta Āgenskalna ielu sistēmā

Mārtiņa iela atrodas Rīgā, Daugavas labā krasta, jeb Pārdaugavas centrālajā daļā- Āgenskalnā. Āgenskalns savu nosaukumu ir ieguvis pateicoties Heinriham fon Hāgenam, kurš 17.gadsimtā bijis uz šīs zemes atrodošās muižiņas īpašnieks[27;38]. 18.gadsimta sākumā par muižiņas īpašniekiem kļuva Bērensi, kuru ģimenes locekle Johanna Sofija Bērensa 1768.gadā apprecējās ar Rīgas birģermeistaru Ādamu Heinrihu Švarcu, kurš šo pašu muižiņu vēlāk mantoja un kura dēļ tā vēlāk tika nosaukta par Švarcmuižu[33]. 17.gadsimtā uz šīs pašas muižiņas zemes izaug neliels ciemats- Hāgenshofs, jeb Hāgena ciems[27;38], kas tad arī uzskatāms par Āgenskalna priekšteci. Pašu nosaukumu- Āgenskalns, teritorija, kuras „robežas plešas no Uzvaras parka rietumos līdz Kuldīgas ielai ziemeļos un, apmetot loku līdz ar Rīgas –Tukuma dzelzceļa līniju dienvidos pieskaras Torņkalnam pie Māras dīķa un Arkādijas parkam”, ieguva tāpēc, ka uz Daugavas senkrasta tā pacēlās augstāk par Daugavas salām[27;38]. Taču kalni bija sastopami arī krietni vēlāk- Mārtiņa ielas tuvumā. Tās bija Āgenskalna kāpas, uz kurām 1910.gadā tika ierīkota kamaniņu sporta un bobsleja trase[38]. 20.gadsimta 50.gadu beigās- 60.gadu sākumā to vietā uzcēla Āgenskalna priežu dzīvojamo namu masīvu[39].

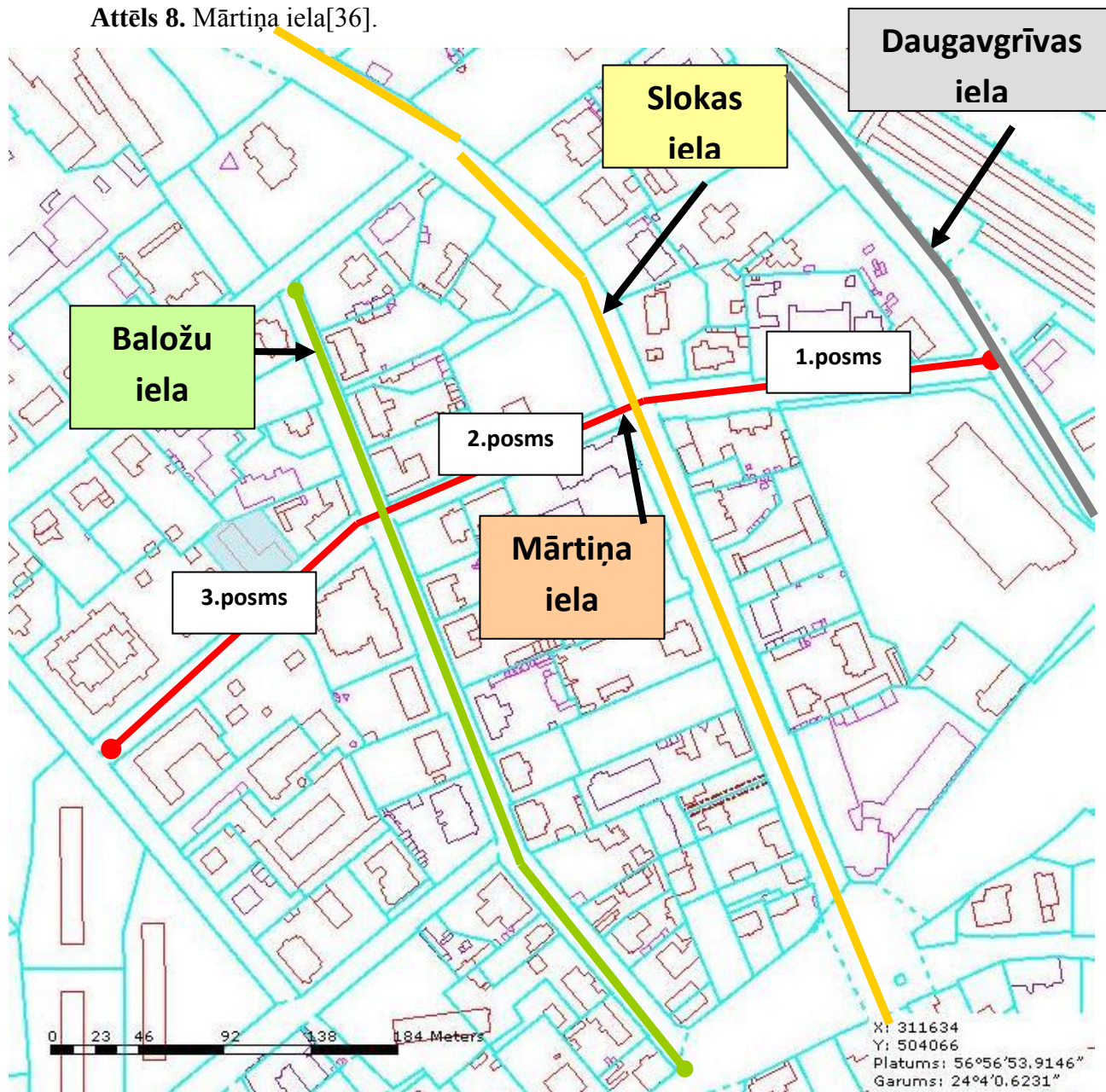
Ieskatoties precīzāk var konstatēt, ka Mārtiņa iela atrodas vairāk Āgenskalna ziemeļu pusē, pretī Ķīpsalai, vairāk perpendikulāri, kā paralēli Daugavai, ievietojusies starp Āgenskalna un Kristapa ielām. Sākas pie Daugavgrīvas ielas, tad šķērso Slokas ielu, Baložu ielu, līdz atduras pie Alīses ielas [42;58]. 20.gadsimta sākumā Mārtiņa iela ir bijusi garāka- līdz pat Margrietas ielai,

pašreizējo garumu tā ieguva 20.gadsimta vidū, pateicoties jau iepriekš pieminētajam Āgenskalna priežu dzīvojamajam masīvam[39].

Vēsturiski Mārtiņa iela ir attīstījusies trīs posmos. Vissenākais Mārtiņa ielas posms ir posms no Daugavgrīvas ielas līdz Slokas ielai. Uz tā atradās kopumā sešas ēkas- Daugavgrīvas iela 28, Mārtiņa iela 1, 3, 5, kā arī Slokas iela 26/2 un 26/1. Divas no šīm ēkām, attiecīgi arī visvecākās Mārtiņa ielā, ir Mārtiņa iela 1, kas celta 1865.gadā[46;141], un Mārtiņa iela 3, kas celta 1851.gadā[46;140] un būtībā ir pati pirmā zināmā ēka ielā, abas šīs ēkas piederēja Mārtiņa draudzei un interesanti pieminēt, ka tad 1851.gadā, kad sāka celt ēku Mārtiņa ielā 3 tai visapkārt atradās „skaists priežu mežs”[43;7]. Krietni vēlāk no 1874.gada līdz 1879.gadam šajā Mārtiņa ielas posmā tapa vēl trīs ēkas- Daugavgrīvas ielā 28, Mārtiņa ielā 5 un Slokas ielā 26/2, tās tika uzceltas attiecīgi 1879.gadā[24;3], 1876.gadā[23;2] un 1874.gadā[22;2]. Visjaunākā šī posma ēka ir ēka Slokas ielā 26/1, tā būvēta vien 1904. gadā[22; 24], kad jau bija izveidots Mārtiņa ielas otrais posms[39].

Mārtiņa ielas otrais posms stiepjas no Slokas ielas līdz Baložu ielai, tas tika izveidots 1897.gadā[39]. Šī posma senākā ēka atradās uz šobrīd neapbūvēta zemes gabala starp Slokas ielu 31 un 33, tās adrese bija Slokas iela 17. Tā tika uzbūvēta 1875.gadā, kad Mārtiņa ielas otrā posma vietā vēl bija mežs, to uzbūvēja Rīgas strādnieku biedrība „Jonatans”[16;2]. Kā nākošā tapa ēka Baložu ielā 28- uzcelta 1898.gadā[20;4], tad vēl viena biedrības „Jonatans” ēka Mārtiņa ielā 7- uzcelta 1900.gadā[16;36], kā arī divas ēkas Baložu ielā 26- uzceltas 1903.gadā[18;7-12], ēka Slokas ielā 31- pabeigta 1909.gadā [15;1]un arī visjaunākā šī posma ēka- ēka Mārtiņa ielā 8, kura tika uzcelta 1911.gadā[17;36]. Tomēr ar to šī posma attīstība nebeidzās- pēc Pirmā Pasaules kara šajā ielas posmā tika nojauktas divas ēkas- ēka Slokas ielā 17 un viena no ēkām, kas atradās Baložu ielā 26. Ēka Baložu ielā 26 tika nojaukta 1920.gadā[18;38], savukārt atļauju ēkas Slokas ielā 17 nojaukšanai, pamatojoties uz tās slikto stāvokli un līdzekļu trūkumu atjaunošanai, Rīgas Būvniecības komisija deva 1921.gadā[16;63]. Pārējos Mārtiņa ielas posmos neviena ēka netika nojaukta .

Attēls 8. Mārtiņa iela[36].

Trešais un arī pēdējais Mārtiņa ielas posms- posms starp Baložu ielu un Alīses ielu tika izveidots ap 1908.gadā [13;23]. Attiecīgajos hronoloģiskajos ietvaros- no 1850.gada līdz 1940.gadam šajā posmā tika uzbūvētas tikai trīs ēkas- Baložu ielā 29, Mārtiņa ielā 9 un Baložu ielā 27. Vissenākā no tām ir ēka Baložu ielā 29- tā tika uzcelta 1899.gadā[19;2], nākošā tapa ēka Baložu ielā 27, kura tika uzcelta 1901.gadā[21;6], savukārt 1908.gadā tika uzcelta Vācu Sieviešu biedrības(Deutschen Frauenbund) ēka Mārtiņa ielā 9[14;2]. Kopumā var secināt, ka šajā laika periodā trešais un visjaunākais Mārtiņa ielas posms ir arī ar ēkām visnabadzīgākais.

Tāpat kā gadu gaitā mainījās un attīstījās pati iela, mainījās un attīstījās arī tās nosaukums. Sākotnēji, kad eksistēja vēl tikai Mārtiņa ielas pirmais posms- posms no Daugavgrīvas ielas līdz Slokas ielai, to sauca pavisam savādāk- par Baznīcas ielu[39]. Šāds ielas nosaukums varētu būt ticis izvēlēts tuvumā esošās baznīcas dēļ, kuras būvniecība tika sākta 1851.gadā[33], vai arī uz attiecīgās ielas esošās mācītājmājas dēļ, kuras celtniecība sākās piecus mēnešus pēc baznīcas pamatakmens ielikšanas[43;6-7]. Šādi ielu dēvēja līdz pat 1882.gadam, kad tā tika pārsaukta par Mārtiņa ielu[39]- tādēļ, ka šo tuvumā esošo baznīcu sauca un vēl joprojām sauc par Svētā Mārtiņa luterāņu baznīcu,

kura savukārt savu nosaukumu ieguva par godu Mārtiņam Luteram, jo lēmumu celt šo baznīcu Lielā Ģilde pieņēma tieši viņa nāves 300.tajā gada dienā [43;5].

Ēkas un arhitekti

Mārtiņa ielā ir sastopamas vienlīdz daudz gan koka, gan mūra ēkas. Kopumā koka ēkas ir senākas- tikai viena no tām – ēka Slokas ielā 26/1, ir būvēta pēc 1900.gada[22;24], savukārt no mūra ēkām vien divas , ēka Mārtiņa ielā 5[23;2-3] un Mārtiņa ielā 3 [27;140], ir senākas par 1900.gadu, pārējās no tām tapušas jau pēc 1900.gada. Kopumā apbūve ir tapusi viļņveidīgi, ļaujot to sadalīt nosacītos posmos.

Koka ēku tapšana uz Mārtiņa ielas ir norisinājusies trijās posmos. Pirmais posms ir tapis no 1865.gada līdz 1879.gadam- tajā tikušas uzceltas četras ēkas (Daugavgrīvas iela 28[24;3], Mārtiņa iela 1[27;141], Slokas iela 26/2[22;2], Slokas iela 17[16;2]), nākošais posms ir norisinājies no 1898.gadam līdz 1900.gadam, kura laikā viena otrai pretī tikušas uzceltas divas ēkas (Baložu iela 28[20;4], Baložu iela 29[19;2]). Pēdējā posmā ietilpst divas ēkas- tās atrodas Slokas ielā 26/1 un Baložu ielā 26, un tās tika uzceltas attiecīgi 1905.gadā[22;24] un 1903.gadā[18;23].

Tāpat trijos posmos var sadalīt arī mūra ēku apbūves tapšanu Mārtiņa ielā. Pirmais vissenākais posms ietver sevī divas ēkas- Mārtiņa ielā 3 un Mārtiņa ielā 5. To celtniecība tika uzsākta attiecīgi 1851[27;140] un 1876.gadā[23;2-3]. Nākošais posms, ietverot sevī trīs ēkas- Mārtiņa ielā 7[16;45], Baložu ielā 27[21;6] un Baložu ielā 26[18;7], stiepjas no 1900.gada[16;45] līdz 1903.gadam [18;7]. Pēdējais posms ir no 1908.gada[15;1] līdz 1911.gadam[17;6]. Tajā ietilpst trīs ēkas- Mārtiņa ielā 9[14;2], Mārtiņa ielā 8[17; 6] un Slokas ielā 31[15;1].

Protams, visa būvniecības procesa neatņemamas sastāvdaļas ir arī arhitekti, un viņiem nenoliedzami ir nozīmīga loma Mārtiņa ielas izveidē. Kopumā Mārtiņa ielas izveidē ir piedalījušies 9 arhitekti- Heins Pirangs (1876 -1936) [30], Vilhelms Hofmanis (1869-1945) [34;202], Vilhelms Bokslafs (1858 -1945) [34;75], Edmunds fon Trompovskis (1851 -1919) [35;226], Emīls Lange, Jānis Baumanis (1834-1891) [29;57], Konstantīns Pēkšēns (1859-1928) [29;375], Hugo Vills, Alfrēds Ašenkampfs (1858 -1914) [34;35].

Pieci no tiem- V. Hofmanis, E. fon Trompovskis, J. Baumanis un K. Pēkšēns ir uzprojektējuši katrs pa divām ēkām, attiecīgi V. Hofmanis ir uzbūvējis divas pretī esošas koka ēkas Baložu ielā 28(pabeigta 1899.gadā)[20;4] un Baložu ielā 29(pabeigta 1900.gadā)[19;2]. E.fon Trompovskis savukārt ir projektējis abas Baložu ielas 26 ēkas, kuras abas tika pabeigtas 1903.gadā[18;7,12]. Pēc J. Baumaņa projektiem 1875.gadā ir tapusi ēka Slokas ielā 17[16;2] un 1876.gadā- Mārtiņa ielā 5[23;3], bet K. Pēkšēns ir uzprojektējis ēkas Slokas ielā 31 [15;1] un Slokas ielā 26/1[22;24], kuras ir tapušas attiecīgi 1908.gadā[15;1] un 1904.gadā[22;24]. Kopumā var redzēt Mārtiņa ielā viena arhitekta projektētas ēkas ir tikušas uzceltas drīz viena pēc otras, atkarībā no situācijas ar 1- 4 gadu starpību, vai pat reizē.

Pārējie arhitekti ir uzprojektējuši katrs pa vienai ēkai. Heins Pirangs- ēku Mārtiņa ielā 9[14;2], Vilhelms Bokslafs- ēku Baložu ielā 27[21;6], Emīls Lange- Mārtiņa ielā 8[17;6], Hugo Vills- Daugavgrīvas ielā 28[24;3], Alfrēds Ašenkampfs- Mārtiņa ielā 7[16;36].

Iespējams, ka šim sarakstam vēl būtu jāpievieno arhitekts Johans Daniels Felsko, kurš varētu būt projektējis Mārtiņa draudzes mācītājmāju. Skaidra informācija par mācītājmājas arhitektu nav atrodamā, vien zināms, ka tās būvniecībā ir piedalījies kāds mūrniekmeistars Krūgers[46;140]. Versiju par J. D. Felsko kā iespējamo arhitektu ļauj izteikt fakts, ka viņš ir projektējis Mārtiņa baznīcu [33]. Mācītājmājas celtniecība tika uzsākta vien piecus mēnešus pēc baznīcas celtniecības uzsākšanas[43;6-7].

Attēls 2. E.fon Trompovskis [28].

Attēls 3. V. Bokslafs [45].

Attēls 4. J. Baumanis [31].

Attēls 5. A. Ašenkampfs [25].

Attēls 6. K. Pēkšēns [32].

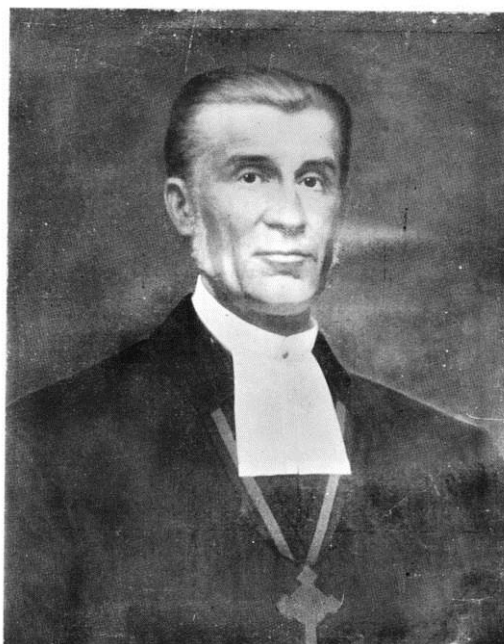
Mārtiņa ielas iedzīvotāji.

Attiecīgajos hronoloģiskajos ietvaros Mārtiņa ielā gandrīz vienmēr ir dzīvojuši vismaz divu tautību pārstāvji- latvieši un vācieši, par to liecina, pirmkārt atsevišķas Vācu draudzes pastāvēšana blakus Latviešu draudzei[46;141], otrkārt tas, ka uz Mārtiņa ielas pastāvēja arī Vācu sieviešu biedrība[14;4], kā arī kāds interesants fakts, ka uz ēkas Mārtiņa ielā 8 fasādes bija paredzēts uzraksts vācu valodā - „Arbeit ist des Bürgers Zierde. Wer auf Gott vertraut- hat nicht auf Sand gebaut”(Darbs ir pilsoņa rota. Kurš ir dievam tuvs, nav no smiltīm veidots)[17;8]. Kaut gan ideja tomēr nav īstenota, jebkurā gadījumā tā dod norādi par īpašnieka tautisko piederību. Kā norādīts 1928.gadā izdotajā grāmatā par Mārtiņa baznīcu un draudzi, Mārtiņa draudzē, kurā, domājams ietilpa arī Mārtiņa ielas iedzīvotāji, latvieši kopskaitā ir bijuši vairāk par vāciešiem, un tie ir bijuši galvenokārt strādnieki, amatnieki un kalpotāji, savukārt vācieši galvenokārt strādājuši par amatniekiem un tirgotājiem.[43;14]

Tāpat Mārtiņa ielā bija apmetušies arī dažādi cilvēki no citām Latvijas pilsētām, piemēram, kāds Kārlis Balodis no Valmieras[6;28], kurš uzcēla ēku Baložu ielā 29 [19;2]vai Jānis Cēsnieks no Tērvetes[5;1], kurš savukārt uzcēla ēku Baložu ielā 28[20;4], kura vēlāk piederēja kādam sīkpilsonim Heinriham Ernestam Kristofsonam no Ventspils[5;34], kas kopumā liek domāt, ka arī toreiz bija novērojama cilvēku migrācija uz valsts galvaspilsētu Rīgu.

Par pašu pirmo Mārtiņa ielas iedzīvotāju var uzskatīt Mārtiņa draudzes pirmo mācītāju Ādamu Robertu Starku, kurš 1852.gada vasarā tika izvēlēts šim amatam un kurš līdz ar to ir arī Mārtiņa ielas vecākās mājas- Mārtiņa draudzes mācītājmājas- pirmais oficiālais iemītnieks[43;7]. Gadu vēlāk, kad savu darbību sāka Mārtiņa draudzes brīvskola domājams, ka mācītājmājā apmetās arī tās skolotājs. Pirmais Mārtiņa draudzes brīvskolas skolotājs bija kāds J. Neumans no Valkas semināra, kurš gan tika drīz vien atlaists. Līdz 1876.gadam ieskaitot skolā viens pēc otra bija strādājuši astoņi skolotāji, galvenokārt nākuši no iepriekšpieminētās Valkas vai Irlavas[43;14]. Tālāk tiekot uzceltai ķestera mājiņai Mārtiņa ielā 1, iepriekšējajiem ielas iedzīvotājiem pievienojās arī zvanītājs un ķesteris, kurš vadīja arī draudzes bibliotēku pēc tās nodibināšanas[46;141]. Tāpat gadu gaitā pieaugot ēku skaitam Mārtiņa ielā, proporcionāli palielinājās arī tās iedzīvotāju skaits.

Attēls 7. Ā. R. Starks [43;8-9].

Mārtiņa ielā ne vien dzīvoja dažādu tautību, bet arī diezgan dažādu profesiju pārstāvji. Salīdzinoši plaši pārstāvēta profesija Mārtiņa ielā bija zemnieks- kopumā vismaz četri šīs profesijas pārstāvji- kāds Kārlis Balodis no Baložu ielas 29[6;28], Jānis Cēsnieks no Baložu ielas 28[5;1] un Marija Normans[8;20] un Fricis Bols no Daugavgrīvas ielas 28[8;46]. Tāpat Mārtiņa ielā ir bijis sastopams arī mūrnieku amata meistars Albinus Fridrihs Herrnbergers no Baložu ielas 26[4;27], pasta cenzūras ierēdnis Voldemārs Johans Šmēlings no Mārtiņa ielas 5[11;1].Blakus šo profesiju pārstāvjiem starp Mārtiņa ielas ēku iedzīvotājiem bija sastopami arī pazīstami cilvēki, kas ieņēma

salīdzinoši augstus amatus, piemēram, komerciju zinātņu kandidāts, A/S „LUX” direktors un valdes priekšsēdētājs Jurijs Blaus[2;1], kurš 1909.gadā uzbūvēja ēku Slokas ielā 31[15;1], un A/S „Vairogs” īpašnieks Aleksandrs Ķerpe, kurš šo pašu ēku nopirka 1939.gadā[2;154].

Kopumā var secināt, ka Mārtiņa ielas iedzīvotāji izceļas ar dažādību- gan tautības, gan profesiju un līdz ar to arī dzīves līmeņa un finansiālās nodrošinātības ziņā.

Attēls 8. Mārtiņa un Slokas ielas krustojums. Priekšplānā J.Blaua celtā ēka Slokas ielā 31. Fotografija uzņemta ap 1929.gadu [40].

Sabiedriskās iestādes Mārtiņa ielā

Savulaik Mārtiņa iela ir bijusi sabiedriski ļoti aktīva iela- kopumā tajā ir darbojušās četras dažādas sabiedriskas iestādes- Mārtiņa luterāņu draudzes mācītājmāja Mārtiņa ielā 3 un Mārtiņa ielā 1[46;140-141]un vācu draudzes mācītājmāja Baložu ielā

27[46;169], Jonatana biedrība, kas mitinājas ēkās Mārtiņa ielā 7 un Slokas ielā 17[16;2-36], kā arī Vācu sieviešu biedrība, kurai piederēja ēka Mārtiņa ielā 9[14;4].Mācītājmāja Mārtiņa ielā 3 celta uz Švarcmuižas īpašnieka S.Švarca dāvāta zemes gabala un no šī paša īpašnieka[46;140], kā arī Lielās Ģildes vecākā Eberharda Bulmerinka ziedotiem līdzekļiem [43;6], tā tika iesvētīta 1852.gadā. [46;140] Līdzekļi bija paredzēti arī mācītāja uzturēšanai [43;6]un skolas telpu izbūvei mācītājmājā, tajā tika paredzēts mācīt nabadzīgiem bērniem ticības mācības, dziedāšanu, lasīšanu un rēķināšanu, skola tika nosaukta par Mārtiņa baznīcas brīvskolu [46;140]un tā sāka darbu 1853.gadā[43;14]. Mācītājmājā drīkstēja apmesties pats mācītājs un arī skolotājs, ja tas bija neprecējies. Pirmais mācītājs, kas apmetās šajā mācītājmājā bija pirmais draudzes mācītājs Ādams Roberts Starks .Viņš strādāja par mācītāju līdz 1881.gadam[46;140]. 1902.gadā tika uzcelta jaunā mācītājmāja Baložu ielā 27[21;12], pēc uzcelšanas uz to pārcēlās vien vācu draudzes mācītājs, latviešu draudzes mācītājs palika vecajā mācītājmājā Mārtiņa ielā 3[46; 141]. Arī jaunajai mācītājmājai Baložu ielā 27 zemi dāvināja Švarcmuižas īpašnieks Dr. S. Švarcs [12;30]. Ķesteru māja savukārt tika uzcelta no baznīcai ziedotās un noguldītās naudas procentiem. Tajā apmetās skolotājs, ķesteris un zvanītājs[46;141]. Vācu sieviešu biedrības(Deutschen Frauenbund) mērķis bija „ palīdzēt Latvijas vācu tautības iedzīvotājiem garīgā, tikumiskā un materiālā ziņā”. Savas darbības ietvaros biedrība ierīkoja skolas, patversmes, bērnu dārzus, bibliotēkas utt. Biedrības valde atradās Rīgā, bet kopumā tā darbojās visā Latvijā. Interesanti, ka, lai gan biedrībā varēja iestāties gan sievietes, gan vīrieši, balsošanas tiesības sapulcēs piederēja tikai sievietēm.[3;7]

Jonatana biedrība jeb Rīgas fabriku strādnieku slimu un apbedīšanas kase "Jonatans" [44;99] dibināta 1869.gada 8.martā, gan tobrīd kā nelegāla biedrība, jo pirmajā sapulcē tika nolemts to vēl neregistrēt. Taču, pieaugot biedru skaitam, 1870.gada 18. jūnijā Rīgas rātei tika iesniegti Mārtiņa draudzes mācītāja Ādama Roberta Starka sagatavoti Jonatana biedrības statūti, kuri tā paša gada 30.jūnijā tika oficiāli apstiprināti (domājams, ka mācītājs Ā.R.Starks bija arī tas, kurš izdomāja biedrības nosaukumu „Jonatans”). Jonatana biedrības mērķis bija finansiāli atbalstīt tā biedrus slimības vai miršanas gadījumā un, lai tas būtu iespējams, visiem biedriem bija arī jāmaksā dalības maksa [44;99]. No 1882.gada līdz 1910.gadam biedrībai bija pat sava skola, kurai tika uzcelta arī atsevišķa ēka Mārtiņa ielā 7 (ēka tika pabeigta 1901.gadā [16; 45]), savu darbību tā izbeidza 1910.gadā līdzekļu trūkuma dēļ [44;105]. Kara dēļ 1915.gada 15.jūlijā biedrība pārtrauca savu darbību. Tā tiek atjaunota tikai 1920.gada jūlijā. [44;105] Jonatana biedrība beidz pastāvēt 1938.gadā. [27;64].

Švarcmuižas ietekme uz Mārtiņa ielas attīstību

Līdz pat 20.gadsimta 20.gadu beigā 30.gadu sākumam visa Mārtiņa iela atradās uz Švarcmuižas zemes, kas piederēja Švarcu dzimtai. Būtībā Mārtiņa iela bija tās privātā iela, līdz ar to arī visi uz tās atrodošie gruntsgabali iederēja Švarcmuižas īpašniekam. Cilvēki, kas uz tās dzīvoja un būvēja ēkas, bija tikai dzimtsrentnieki savam virsīpašniekam- Švarcmuižas īpašniekam, viņi būtībā zemi tikai nomāja, tā viņiem nepiederēja pilnīgā īpašumā. Šiem cilvēkiem katru gadu bija jāmaksā dzimtsrente- līgumā noteikta summa. Kā izņēmumi ir uzskatāmi Mārtiņa draudzei piederošie zemes gabali Mārtiņa ielā 3 [46;140] un Baložu ielā 27 [21;6], Švarcmuižas īpašnieks tos pats tai uzdāvināja [46,12;140,30], līdz ar to draudze bija atbrīvota no dzimtsrentes maksāšanas, tomēr arī šie zemes gabali tai nepiederēja pilnībā un tai bija jāpakļaujas dažādiem ierobežojumiem [12;30].

Attēls 9. Slokas iela. Priekšplānā labajā pusē „Jonatana biedrības” ēka Slokas ielā 17. Fonā ēka ar tornīti- Slokas iela 31. Fotogrāfija uzņemta ap 1910.gadu [41].

Attiecīgajos nomas līgumos tika iekļauti arī dažādi zemes izmantošanas noteikumi, kas ietekmēja Mārtiņa ielas attīstības gaitu un neļāva dzimtsrentniekam gūt peļņu no attiecīgā zemes gabala, piemēram, īpašniekam tika aizliegts ierīkot dažādas viesnīcas, veikalus, apreibinošo dzērienu tirgotavas, turklāt sadalīt zemes gabalu drīkstēja tikai ar virsīpašnieka atļauju[7;104].

Švarcmuižas ietekme uz Mārtiņa ielas attīstību beidzās jau iepriekšminētajā 20.gadsimta 20.gadu sākumā 30.gadu beigās, kad valstī tika izsludināta agrārā reforma. Uz šīs reformas pamata valsts visus īpašumus apstiprināja uz sava vārda Zemkopības ministrijas personā. Visiem iepriekšējajiem dzimtsrentniekiem bija iespēja tos no valsts atpirkt, tādējādi iegūstot attiecīgos zemes gabalus sev pilnīgā īpašumā, ko vairums cilvēku arī izdarīja[8;81].

Tāpat viss norisinājās arī Mārtiņa ielā, lai gan ne visi iepriekšējie dzimtsrentnieki spēja atpirkt savu iepriekšējo īpašumu no valsts- tādējādi daži zemes gabali nonāca pavisam citu cilvēku rokās, šāda situācija bija novērojama, piemēram, Baložu ielā 28, kur H. E. Kristofsonam līdz reformai piederējušo zemes gabalu no Zemkopības ministrijas 1927.gadā atpirka kāds Hugo Švābe[5;54]. Interesants ir fakts, ka visus īpašumus valsts neatsavināja vienlaikus, Mārtiņa ielā šis process norisinājās laika periodā no 1926.gada, kad uz valsts vārda tika apstiprināts īpašums Slokas ielā 31[2;57], līdz pat 1931.gadam, kad Valsts atdalīja no Švarcmuižas un nostiprināja uz Mārtiņa draudzes vārda īpašumu Mārtiņa ielā 3[10;2].

Pateicoties šai agrārajai reformai, kas sagrāva iepriekš pastāvējušo muižiņu sistēmu, Mārtiņa iela atbrīvojās no Švarcmuižas ietekmes un tā īpašnieka uzliktajiem ierobežojumiem.

Secinājumi

1. Mārtiņa iela ir izveidojusies galvenokārt pateicoties Svētā Mārtiņa luterāņu baznīcai un draudzei, kas uzcēla 1851.gadā uzcēla pašu pirmo ēku Mārtiņa ielā[46;140] un līdz ar to arī iezīmēja ielas atrašanās vietu.
2. Muižu sistēma Latvijā, šajā gadījumā Švarcmuiža, atstāja lielu ietekmi uz Mārtiņa ielas attīstību un veidošanos, neļaujot zemi iegūt pilnīgā īpašumā, liekot maksāt dzimtsrenti un ar dažādiem ierobežojumiem neļaujot tās iedzīvotājiem izmantot zemi peļņas gūšanai.
3. Valsts un pasaules mēroga notikumi atstāj sekas arī Mārtiņa ielā vēsturē, kā piemēru var minēt Pirmo Pasaules karu, kura dēļ Mārtiņa ielā tika nojauktas divas ēkas- 1920.gadā tiek nojaukta koka ēka Baložu ielā 26[18;38], bet 1921.gadā tiek nojaukta ēka bijušajā Slokas ielā 17 [16;63].
4. Vēsturiski Mārtiņa iela ir bijusi ļoti sabiedriskā iela, tajā ir darbojušās kopumā četras sabiedriskās iestādes- strādnieku biedrība „Jonatans”, Vācu sieviešu biedrība, Svētā Mārtiņa baznīcas latviešu draudze un Svētā Mārtiņa baznīcas vācu draudze.
5. Mārtiņa ielas tapšanas procesā ir piedalījušies vairāki slaveni un pazīstami arhitekti, kā piemēram Jānis Baumanis, Konstantīns Pēkšēns un cilvēki, kā piemēram , A/S „LUX” direktors un valdes priekšsēdētājs Jurijs Blaus.

Avotu un literatūras saraksts

1. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr.7347.
2. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4,lietas Nr.7358.
3. LVVA, fonda Nr. 1615,apr Nr. 4 ,lietas Nr. 7818.
4. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr. 7055.
5. LVVA, fonda Nr. 1615,apr Nr. 4,lietas Nr. 6962.
6. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr. 6958.
7. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr.6340.
8. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr.6162.
9. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr.6301.

10. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr. 7850.
11. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr.7315 .
12. LVVA, fonda Nr.1615 ,apr Nr. 4 ,lietas Nr.7252 .
13. LVVA, fonda Nr.2724 ,apr Nr. 2 ,lietas Nr.3153.
14. LVVA, Fonda Nr. 2761, apr.Nr. 3 , lietas Nr.7964.
15. LVVA, Fonda Nr.2761 , apr.Nr. 3 , lietas Nr. 7965.
16. LVVA, Fonda Nr.2761, apr.Nr. 3, lietas Nr.7869.
17. LVVA, Fonda Nr.2761 , apr.Nr. 3 , lietas Nr.7870.
18. LVVA, Fonda Nr.2761 , apr.Nr. 3 , lietas Nr.7913.
19. LVVA, Fonda Nr.2761 , apr.Nr. 3 , lietas Nr.7914.
20. LVVA, Fonda Nr.2761 , apr.Nr. 3 , lietas Nr.7915.
21. LVVA, Fonda Nr. 2761, apr.Nr. 3 , lietas Nr.7925.
22. LVVA, Fonda Nr.2761 , apr.Nr. 3 , lietas Nr. 8051.
23. LVVA, Fonda Nr.2761 , apr.Nr. 3 , lietas Nr.8155.
24. LVVA, Fonda Nr.2761 , apr.Nr. 3, lietas Nr.8049.
25. *Alfreds Ašenkamps*.Architects.[Skatīts 22.11.2012] Pieejams:
<http://www.jugendstils.riga.lv/JugendstilsRiga//ashenkamps>
26. Autores personīgais fotogrāfiju arhīvs.
27. Caune, A.*Rīgas pārdaugava pirms 100 gadiem:Pārdaugavas iedzīvotāji 19.gs beigu un 20.gs sākuma atklātnēs*.Rīga: „Zinātne”, 1998.
28. *Edmunds fon Trompovskis*. [Skatīts 3.01.2013] Pieejams: <http://nekropole.info/lv/Edmunds-fon-Trompovskis>
29. *Es viņu pazīstu*.Latviešu biogrāfiskā vārdnīca, 2007.
30. *Heins Pirangs*. [Skatīts: 1.01.2013] Pieejams:
http://lv.wikipedia.org/wiki/Heincs_P%C4%ABrangs
31. *Jānis Baumanis*.Arhitektūra.[Skatīts 3.01.2013] Pieejams:
<http://www.uzdevumi.lv/ExerciseRun/RunExercise?exerciseId=19b03a57-3941-41bc-b737-1fbbe4d47db1&parentType=VirtualSchool&parentId=751>
32. *Konstantīns Pēkšēns*. Architects.[Skatīts 22.11.2012] Pieejams:
<http://www.jugendstils.riga.lv/lat/JugendstilsRiga/peksens/>
33. *Mārtiņa draudze. Draudzes pirmsākumi*. [Skatīts: 17.02.2013] Pieejams:
<http://www.martinadraudze.com/draudzes%20v%C4%93sture/>
34. *Māksla un arhitektūra biogrāfijās*.1.sējums.Rīga:Latvijas enciklopēdija, 1995
35. *Māksla un arhitektūra biogrāfijās*.3.sējums.Rīga:Preses nams, 2000.
36. *Mārtiņa iela*. [Skatīts 14.01.2013] Pieejams: <http://www.kadastrs.lv/#result>
37. Rīga.Āgenskalns. *Dzīvojamais nams Baložu ielā*. [Skatīts 2.01.2013] Pieejams:
<http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/23037/>
38. Rīga. Āgenskalns. *Kamaniņu sports*. [Skatīts: 17.02.2013] Pieejams:
<http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/23002/>
39. Rīga. *Mārtiņa iela pie Daugavgrīvas ielas*. [Skatīts 17.12.2012] Pieejams:
<http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/22997/>
40. Rīga. *Mārtiņa iela*. [Skatīts 17.12.2012] Pieejams:
<http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/22998/>
41. Rīga. *Slokas iela*. [Skatīts 17.12.2012] Pieejams:
<http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/23044/>
42. Rīgas topogrāfiskais atlants. Rīga: Firma:”Saknes”, 1996

43. Stange, F. *Rīgas Mārtiņa baznīca un draudze 1852.- 1927.* Rīgā, 1928.
44. Treimanis, J. *Slimo apdrošināšana Latvijā.* Pirmā daļa. Vēsturisks atskats 1235-1917. Rīga:Latvijas Slimo Kasu Savienības izdevums, 1926.
45. Vilhelms Bokslafs. Architects.[Skatīts 3.01.2013] Pieejams: <http://www.art-nouveau.riga.lv/eng/JugendstilsRiga/Bokslafs/>
46. Zilgalvis, J.*Mācītājmuižas Latvijā.Arhitektūra un kultūrvēsturiskās norises.*Rīga:apgāds un spiestuve „Elpa”,2002.

Abstract

In dieser wissenschaftlichen Forschungsarbeit wird die Geschichte der Martinstraße in Riga in der Zeitperiode von 1850 bis 1940 erforscht. Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist mithilfe der Erforschung und Analyse der Geschichte der Einwohner und der Bebauung dieser Straße den Wert einer vergleichsmäßig alten Straße im Gegensatz zu den modernen Neubildungen zu zeigen, diese Arbeit wurde basierend auf verschiedenen Büchern, die Information, die man im Internet finden kann, und auf die Dokumente des Archivs gebildet. In der Arbeit sind sechs Abteilungen, die über den Ort, wo diese Straße liegt, die Entstehung der Straße, die Bebauung und die Architekten, die Einwohner der Straße, die öffentlichen Anstalten dieser Straße sowie den Einfluss des in der Nähe liegenden Landgutes auf die Entwicklung dieser Straße erzählen. Der Arbeit sind verschiedene alte als auch während der Arbeit am Thema gemachte Fotos hinzugefügt.

Pielikums

10.att. Ēka Daugavgrīvas ielā 28.

11.att. Ēka Mārtiņa ielā 3

12.att. Ēka Mārtiņa ielā 1.

13.att. Ēka Mārtiņa ielā 5

14.att. Ēka Slokas ielā 26/2.

15.att. Ēka Slokas ielā 26/1.

16.att. Ēka Mārtiņa ielā 7.

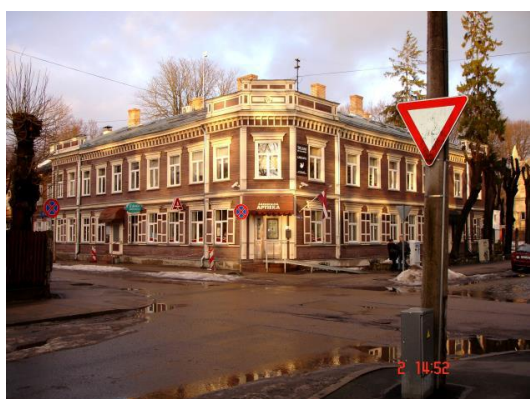
17.att. Ēka Mārtiņa ielā 8.

18.att. Ēka Slokas ielā 31.

19.lpp. Ēka Baložu ielā 26.

20.att. Ēka Baložu ielā 28.

21.att. Ēka Baložu ielā 29.

22.att. Ēka Baložu ielā 27.

23.att. Ēka Mārtiņa ielā 9.

Katrīna Caune, Gita Vītola. Indriķis Blankenburgs – skolu arhitekts

Darba tēma „Indriķis Blankenburgs – skolu arhitekts” tika izvēlēta ar mērķi vairāk uzzināt par šo arhitektu, kuram jāpateicas ne vien par Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas, bet arī vairāku citu Latvijas skolu uzbūvi un milzīgo ieguldījumu arhitektūrā, ko viņš savas nepilnu 60 gadu ilgās dzīves laikā ir sniedzis dzimtenei.

Tēma ir aktuāla tieši tāpēc, ka I. Blankenburga ieguldījums mūsdienās vairs netiek pietiekami izcelts. Jautājot Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas skolēniem par arhitektu, kas projektējis viņu skolu, lielākā daļa nav spējīga kaut ko pastāstīt, pat ne nosaukt arhitekta vārdu, lai gan katru gadu skolas vēstures skolotājs velta mācību stundu, lai iepazīstinātu ar arhitektu, kas projektējis skolas vēsturisko ēku. Kā viens no iemesliem, kāpēc ir tik maz zināšanu par arhitektu, varētu būt nevēlēšanās ieklausīties skolas vēsturē, jo nereti daudziem skolēniem tā nelielas būtiska. Tapāt arī skatoties citu I. Blankenburga projektēto skolu mājaslapās, arhitekts tiek pieminēts tikai vienā – Rīgas 6.vidusskolas mājaslapā. Tādejādi arhitekts, kura darbi vēl pagājušajā gadsimtā tika saukti par augsti profesionāliem ne tikai izpildījuma līmenī, bet arī atsevišķās detaļās un kompozīcijā kopumā, mūsdienās jau ir aizmirsts. Darba autores cer ar saviem pētījumiem atjaunot interesi par arhitektu, kas savu dzīvi veltīja Latvijai.

Darba mērķis ir iepazīstināt mūsdienu sabiedrību ar Indriķi Blankenburgu un viņa īpatnējo arhitektūras stilu, kas, laikam ejot, attīstījās, un bija par iemeslu nesaskaņām arhitektu vidū gan toreiz, gan arī mūsdienās. Pētījumā tika arī apskatīta arhitektūra 20. gs. 20-40 gados, respektīvi, laikā, kad darbojās I. Blankenburgs.

Lai spētu labāk izprast I. Blankenburga celto ēku izskatu, darba autores ir izpētījušas informāciju par pašu arhitektu un vēlas ar to iepazīstināt arī lasītājus. Darbs sastāv no ievada, avotu un literatūras analīzes, divām nodaļām, septiņām apakšnodaļām, secinājumiem, avotu un literatūras saraksta, kā arī diviem pielikumiem.

Darbs izstrādāts RVVĢ pulciņa „Skolas vēstures ceļos” un ģimnāzijas muzeja 2014./2015. mācību gada plāna ietvaros.

Zinātniski pētnieciskais darbs tika veidots, balsoties uz vairākām grāmatām un interneta resursiem, tomēr kā galvenais informācijas avots tika izmantota arhitekta un profesora J. Krastiņa grāmata „Latvijas Republikas būvmāksla”, kurā autors ir atspoguļojis 20. gadsimta arhitektūru, izdalījis tā laika valdošos stilus un sīkāk aprakstījis ievērojamākos projektus, tai skaitā arī pēc Blankenburga projektiem celtās ēkas.

J. Krastiņš ir arī citu izmantotās literatūras avotu autors un galvenā persona, kas pētījusi un aprakstījusi I. Blankenburga arhitektūras stilu, tomēr savos rakstos krastiņš ir iesaistījis arī citu arhitektu viedokļus, tādejādi padarot iegūto informāciju daudzpusīgāku, ne tik subjektīvu.

Tāpat informācija par arhitektu tika meklēta Latvijas Arhitektūras muzejā, kur arī tika atrasta kopija no I. Blankenburga drauga Augusta Raistera piemiņas raksta, kas arī bija viens no galvenajiem arhitekta biogrāfijas uzzīņas avotiem. Kā otru avotu var minēt vairāku autoru sarakstīto grāmatu „Māksla un arhitektūra biogrāfijās” pirmo sējumu.

Darbu sarežģīta informācijas trūkums, kas skaidri izpaudās, piemēram, meklējot ziņas par arhitekta dzīves gājumu. Laikam ejot, daudz kas ir aizmirsts vai nav ticis pieminēts, kā arhitekta ģimene vai pašnāvības apstākļi, tādejādi ir lietas, kuras var izsecināt, bet ne apstiprināt. Tāpat arī atrastā informācija ne vienmēr ir atrodamā vēl kādā avotā, tādejādi pastāv lielāka iespēja par tās kļūdainību.

Ieskats Indriķa Blankenburga dzīves gājumā

Indriķis Blankenburgs ir dzimis 1887. gada 7. aprīlī Rīgā. Arhitekta tēvs bijis amatnieks Jānis, mātes – Katrīne Miķelsone, pēcāk Blankenburga. Beidzis Rīgas pilsētas reālskolu un 1905. gadā iestājies Rīgas Politehniskajā institūta inženieru nodaļā, bet studentu nemieru laikā 1. semestri studējis Dancigas Tehniskajā augstskolā Langfūrā. 1913. gadā beidzis Rīgas Politehnisko institūtu ar inženiera – arhitekta grādu. Studiju laikā I. Blankenburgs praktizējies arhitektu A. Vanga, E. Laubes un M. Nukšas būvbirojos. Pēc studiju beigšanas neilgu laiku strādājis kā taksators apdrošināšanas sabiedrībā „Rossija”, bet pēc tam nodibinājis savu privātu praksi. Pirmā Pasaules kara laikā I. Blankenburgstika iesaukts un bijis inženieris Krievijas armijā. Laikā no 1915. līdz 1920. gadam viņš kā inženieris atradās Tulas rajonā pie kara resora ēku būvēm un remontiem, un dzimtenē atgriezās 1921. gadā.

Latvijas brīvvalsts laikā no 1922. līdz 1924. I. Blankenburgs strādāja Latvijas Lauksaimniecības Centrālbiedrībā Rīgā pie ēku projektēšanas dzīvojamajām ēkām lauku saimniecībās. No 1924. līdz 1940. gadam viņš vadīja Latvijas Izglītības Ministrijas būvtechnikas biroju, kā arī pauraudzīja skolu būvi visā valstī un izstrādāja skolu jaunbūvju projektus. Mācību nolūkos I. Blankenburgs, lai iepazītos ar skolu un citu sabiedrisko ēku celtniecību citās zemēs, apceļojis vairākas valstis- Poliju, Vāciju, Somiju, Ziedriju un Franciju. Paralēli darbam ministrijā, viņš veica arī arhitekta pienākumus Latvijas Bankā un izstrādāja paraugplānus bankas nodaļu ēkām. Vācu okupācijas laikā līdz 1944. gada rudenim strādājis kā arhitekts vācu kara būvju pārvaldē Rīgā.

Indriķis Blankenburgs bijis viens no pieredzējušākajiem un aktīvākajiem Latvijas arhitektiem. Viņa paveikto darbu saraksts ir milzīgs, sevišķi bagātu mantojumu Latvijai viņš ir atstājis skolu būvju projektēšanā. Pēc I. Blankenburga projektiem ir uzceltas pamatskolas Zilupē, Istrā, Ilūkstē, Līvānos, Tukumā, Mellužos u.c., kā arī Franču liceja nams Rīgā, ģimnāzijas Valkā, Aglonā un Tukumā, nami un ģimeņu mājas Rīgā, piemēram, Kažoka nams Tērbatas un Stabu ielas stūrī, Purvīša nams Vāgnera dārdzniecības jaunbūvju rajonā; I. Blankenburgs ir cēlis arī vairākas vasarnīcas Jūrmalā.

Arhitekts bijis arī Latvijas arhitektu biedrības biedrs, dibinātājs un priekšsēdētājs, rosīgi piedalījies visos biedrības rīkotajos pasākumos, izstādēs ar saviem darbiem, būvprojektiem un metiem⁶.

Latvijas brīvvalsts laikā I. Blankenburgs tika apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni par milzīgo ieguldījumu arhitektūras attīstībā un tās veicināšanu Latvijā.

Sarkanā armija jau 1940. gadā atbrīvoja latviešus no brīvības, taču 1944. gada oktobrī tā ienāca Rīgā un otrreiz okupēja Latviju. Šī paša gada 15. oktobrī, nepaspēdams doties projām no dzimtenes, kā arhitekts to bija plānojis, Indriķis Blankenburgs šķīrās no dzīves savā dzīvoklī Pļavu ielā 5, Rīgā. Tas tiek uzskatīts arī par

arhitekta pašnāvības galveno iemelsu. Arhitekta mirstīgās atliekas tika guldītas Rīgas II Meža kapos.

Blankenburga personības raksturojums

Arhitekts I. Blankenburgs (skatīt att. 1.1) tika uzskatīts par arhitektu saimes vienu no redzamākajiem un spilgtākajiem locekļiem. Arhitekts ir bijis nosvērts, dziļi smalkjūtīgs, kā arī sirsnīgs goda vīrs. Retas sirsnības pilna bija I. Blankenburga draudzība ar mākslinieku Kārli Kurli-Kurli, pēc kura nāves arhitekts uzcēla sev un viņam pieminekli Rīgas meža kapos (skatīt att. 1.2). Akmenī iekaltā uzrakstā bija lasāms: „Pieminēklis celts K. Kurlem un I. Blankenburgam”.

1.2., att. I. Blankenburga un K. Kurles kapa pieminēklis

Ir zināms arī tas, ka abi draugi ir guldīti blakus, līdz ar to var izdarīt secinājumus, ka Blankenburgam nebija ģimenes, kā arī par viņa ģimeni nebija atrodama nekāda informācija. Indriķis

⁶**Mets-** skice, uzmetums, brīvrokas zīmējums.

Blankenburgs tika uzskatīts par lielu patriotu, savu valsti ļoti mīlējis, turējis augstāk par visu, pašreizējā dzīvē un dedzīgi veidojis to skaistu. Arhitekts neiesaistījās un neiejaucās Latvijas politiskajā dzīvē, un bija paraugs, kā jāizturas pret līdzcilvēkiem. Tomēr bija kāds iemesls, kāpēc arhitekts šķīries tādā veidā no dzīves. Arhitekts un Indriķa Blankenburga draugs Augusts Raisters reiz izteicies: „Kad 1944.g. septembra vidū, īsi pirms Latvijas atstāšanas, apmeklēju Indriķi Blankenburgu viņa mājās Rīgā, atradu viņu sveiku un veselu, garīgi modru, bet jau ceļa jūtīs ar sagatavotām ceļa somām. Viņš stāstīja, ka palikt šeit negribot un arī nevarot, jo viņam radies komunistiski noskaņots nelabvēlis, viens no bijušajiem sētniekiem, kas, komunistiem ienākot, centīsies to kompromitēt. Rīgu viņš teicās atstāt jau apmēram pēc nedēļas. Pārrunās par mūsu valsti un mūsu pašu likteni jutāmies nospīti gara stāvoklī, bet ne bezcerīgi, un šķīrāmies sirsnīgi, apņēmdamies atkal sastapties brīvajā pasaulē. Bet Indriķis Blankenburgs ir palicis Rīgā. Nav šaubu, ka te noteikti ir kāda liktenīga traģēdija, kas varbūt ar laiku noskaidrosies.” Līdz galam tā arī nav zināms galvenais Blankenburga pašnāvības iemesls, kā arī tas, kā tieši viņš to izdarījis. Ir izskanējušas vairākas versijas par viņa nāvi, pat par to, kur arhitekts ir miris, piemēram, ka viņš ielecis Daugavā, tomēr, pēc Latvijas Arhitektūras muzeja datiem, Blankenburgs tika atrasts savā Rīgas dzīvoklī, jau kādu laiku pēc nāves iestāšanās. Vienmēr paliks neatbildēts jautājums, kāpēc arhitekts tomēr neaizbrauca no Latvijas, ja jau bija to tik stingri nolēmis. Savulaik arhitekts Augusts Raisters arī viņa piemiņai veltīja šādus vārdus: „Tā viņa saulē aizgāja augstvērtīgs mūsu tautas loceklis, kas savu valsti sirsnīgi mīlēja un ar dedzību darīja to skaistu, sarkanā miglā noslēpēts goda vīrs, kas stāvēja tālu no politikas un bija paraugs tam, kā jāizturas pret savu līdzcilvēku..”

Skolu arhitektūra starpkaru periodā

Ārkārtīgi rosīgo būvniecību 20. gadsimta sākumā Latvijā, sevišķi Rīgā, spēji pārtrauca Pirmais Pasaules karš. Tas Latvijai nesa gan materiālos zaudējumus, gan strauji samazināja latviešu skaitu. Tika iznīcinātas aramzemes, aizvestas rūpniecības iekārtas, no kurām lielāko daļu pēc tam tā arī neatguva, un nojauktas tika pat tramvaju un dzelzceļu līnijas. Kā rakstīja arhitekts J. Rutmanis: „Pēc nācīgas posta mums bija jāatjauno un jārada visas mūsu zemes dzīve, visa zemes ainava.” (1,6.lpp)

Milzīga nozīme skolu arhitektūras attīstībai Latvijā šajā posmā bija zemajam analfabētisma līmenim, kas turpināja kristies, kā arī 1919. gadā pieņemtajam likumam, kas noteica, ka Latvijas pilsoņiem obligāti jāmacās no sestā līdz sešpadsmitajam mūža gadam. Skolu ēkas kara gados bija stipri cietušas, neskartās ēkas bija pārpildītas, tāpēc tika iztērēti aizvien vairāk līdzekļi, celtas jaunas skolu ēkas, un pēc 1934. gada skolu celtniecības politikā iezīmējās kvalitatīvas izmaiņas. Ik gadus būvēja ap 80 skolu, kuras bija jūtami lielākas nekā iepriekšējā periodā celtās. Tomēr pēckara periodā skolēnu skaits turpināja pieaugt, un jaunu skolu projektēšana un celšana neapstājās.

Laukos vispārēji ekonomiskie apstākļi nebija tik labā stāvoklī, tāpēc ne vienu vien skolu izbūvēja kādā bijušajā muižas pilī, veicot dažas nepieciešamas izmaiņas. Taču, kā jau arhitekts P. Kundziņš bija domājis, daži grandiozākie projekti tā arī palika nepabeigti. Gadījās arī neveiksmes, kā, piemēram, ceļot tautas namu Burtņiekos 1922. gadā, celtniecība netika pietiekami labi uzraudzīta, kā rezultātā tika pieļautas kļūdas, minētā ēka sabruka un par celtniecības kvalitāti tika daudz spriests. Tāpēc 30. gados būvju celtniecībai tika pievērta lielāka uzmanība.

Visai aktuāls jautājums bija projektētāju profesionālā kvalifikācija, par ko arhitekts J. Rutmanis 1927. gadā izteicās: „Kas gan pie mums neprojektē celtnes, pat monumentālas! (..)” (1,16.lpp), bet inženieris T. Rusiņš piebilda: „...labu daļu mūsu ēkas līdz šim „projektējuši” dažādi amatnieki, dažādu iestāžu darbeži, fotogrāfi, pat skroderi un tamlīdzīgi „lietpratēji”.” (1,16.lpp).

30. gadu nogalē visās arhitektūras un celtniecības nozarēs jūtami paaugstinājās kā kvantitatīvie, tā kvalitatīvie rādītāji, ko sekmēja 20.-30. gadu profesionāļu neapmierinātība un bargie izteikumi.

J. Krastiņš savā grāmatā „Latvijas Republikas būvmāksla” nosacīti iedalīja četras galvenās stilistiskās grupas šajā laika posmā :

- 1) Historisms jeb iepriekšējo stilu formu daļējs atkārtojums vai vispārināta stilizācija
- 2) Neoeklektisms kā šī historisma akcentēts paveids, balstoties uz klasisko formu valodu
- 3) Nacionālā tautiskuma meklējumi mākslinieciski vispārinātā skatījumā, pievēršoties tautas senās koka celtniecības formām, proporcijām un detaļām
- 4) Funkcionālisms jeb modernā kustība un tā reģionālie paveidi.

Historisms : Vairāki pēckara gadi pagāja, likvidējot kara postījumus. Celtniecība atdzīvojās tikai ap 1925.gadu. Tad vēl nebija nostabilizējies kāds konkrēts jauns mākslas stils, tāpēc vairākas 20. gadsimta pirmajā pusē celtās historisma ēkas tikpat kā neatšķīrās no pirmskaraceltajām ēkām, tādejādi atkārtojot iepriekšējā vēsturiskā perioda mākslinieciskās formas. Divdesmitajos gados nereti parādījās celtnes, kuru arhitektoniskais noformējums bija līdzīgs pirmskara racionālistiskā jūgendstila ievirzē veidotajām ēkām, piemēram, 2. latviešu pamatskola Rēzeknē, ko 1926. gadā projektēja A. Briedis. Citas savukārt ietvēra sevī kaut ko no eklektisma, kā, piemēram, desmitgadīgās pamatskolas ēka Ventpilī (skatīt att. 2.1.), ko 1925. gadā projektēja arhitekts K. Bikše.

2.1. att. Ventspils Pilsētas pamatskola

Neoeklektisms: Trīsdesmitajos gados un it īpaši to otrajā pusē paralēli funkcionālisma attīstībai klasisko formu arhitektūra ieguva vispārināti monumentālu un smagnēju izteiksmi. Šī visā pasaulē izplatītā ievirze bija neoeklektisms— apzināta klasisko formu kā mūžīgas un nezūdošas mākslas vērtības izvēle arhitektonisko uzdevumu risināšanai. Dažkārt šo klasisko formu ievirzi dēvē arī par autoritāro arhitektūru, jo to bija visai iemīļojuši Staļina, Hitlera, Musolīni un citi diktatoriskie režīmi. Patiesībā tie tikai pielāgojās pasaules tā laika vispārējai modei, kurā neoeklektisms bija viens no kārtējiem historisma uzplaiksnījumiem. Pamazām izzuda stilistiskā daudzveidība un nostabilizējās orientācija uz vispārinātām klasicisma formām. Pēc 1934. gada neoeklektisms faktiski kļuva par valdošo oficiālo stilistisko ievirzi, turklāt šo „jaunklasicismu” sāka saistīt ar domu par nacionālā stila radīšanu. Šī stila lielākais veicinātājs bija E. Laube un jau 30. gadu nogalē šajā stilā tika celtas lielākā daļa ēku. Raksturīgs neoeklektisma piemērs ir skola Stelpē (1936. gads, arhitekts A. Raisters.)

Nacionālā tautiskuma meklējumi : Nacionāli tautiska stila meklējumi, balsoties uz tautas koka celtniecību un lietīšķās mākslas tradīciju radušo apguvi, bija cieši saistīti ar kultūrmantojuma izpēti, apzināšanu un aizsardzību. Šajā stilā celtās ēkas, to skaitā arī skolas, sekoja latvju senču formveides paņēmieniem, nereti atgādinot lauku sētas. Viena no interesantākajām ēkām, kurās izmantots lauku dzīvojamās mājas mākslinieciskais veidols, ir Upesgrīvas pamatskola Talsu apriņķī (skatīt att. 2.2). (1923. gadā projektu izstrādāja K. Pēkšēns, 1925. gadā skolu uzcēla pēc P. Kundziņa projekta).

2.2 att., Upesgrīvas pamatskola

Funkcionālisms : Lai gan funkcionālisms nereti tika saukts par aizgūtu arhitektūras stilu, pirmās funkcionālisma celtnes Latvijā parādījās gandrīz vienlaicīgi ar pasaules funkcionālisma klasiku, tas ir, 1926.-1927. gados, un tas bija noteicošais stils visā 20. un 30. gadu arhitektūrā. Funkcionālisms pilnīgi atteicās no ornamentāliem rotājumiem, tā bija “tīru” plakņu un apjomu māksla un tā celtnēm raksturīgs izvērsts kubisku būvmasu kārtojums, plakani jumti, plaši iestiklojumi un kompozīcijas horizontalitāte, ko parasti uzsver lentveida logi vai balkoni, tāpat arī liektas formas ēku stūri. Visai izteikti funkcionālisms izpaudās 20.-30. gados celto skolu arhitektūrā, piemēram, Alūksnes Ģimnāzijā (tagad Ernsta Glika Alūksnes Valsts ģimnāzija) Alūksnē, Glika ielā 10 (skatīt att. 2.3.) (1937.–1938. gads, E. Meldere-Ziemele) un Liepājas Draudzīgā aicinājuma pamatskolā (tagad Draudzīgā aicinājuma Liepājas pilsētas 5.vidusskola) Liepājā, Rīgas ielā 50 (1937. gads, K. Bikše).

2.3 att., Ernsta Glik Alūksnes Valsts ģimnāzija

Indriķis Blankenburgs – skolu arhitekts

Likvidējot no cara Krievijas mantoto izglītības sistēmas atpalicību, ievērojamus līdzekļus ieguldīja skolu celtniecībā. Gandrīz katrs no pazīstamajiem Latvijas arhitektiem ir uzcēlis kādu skolu, taču starp valsts neatkarības pirmajā periodā celtajām skolām īpatnēju vietu ieņem Izglītības ministrijas būvtechniskā biroja vadītāja arhitekta Indriķa Blankenburga darbi. Var teikt, ka I. Blankenburgam bija gandrīz vai monopoltiesības uz skolu ēkām. Pēc viņa projektiem uzceltas vairākas skolu ēkas, taču skaits nav precīzi zināms un dažādos avotos svārstās robežās no 12 līdz pat 40. Tomēr, veicot skolu uzskaitījumu, ticamāks liekas variants par 40 izglītības iestādēm. Laikabiedri tos vērtēja visai pretrunīgi.

Arhitekta Blankenburga radošo darbību raksturoja konsekventa tieksme apvienot funkcionālās arhitektūras prasības ar monumentalitāti, simetriju un ordera arhitektūras elementiem. Viņa skolas tiek raksturotas kā telpas, kurās jaušams moderns un lietišķs gars, kas tika panākts ar vienkāršām, gaišām klašu un rekreācijas telpām. Skolās nebija nekā lieka, un to arhitektūra iedvesmoja arī padomju skolu arhitektus vēlāk.

Rīgas Valsts 2. ģimnāzijas (tagad Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas) ēka Āgenskalna ielā 21a (1931.g.) risināta lokalizēta funkcionālisma izteiksmē, un arī laikabiedri to atzina kā visai laikmetīgu, modernu un lielās būvmasās organizētu. (skatīt att. 2.4)

2.4 att., Rīgas Valsts vācu ģimnāzija

Citas viņa celtnes ir atšķirīgas. Vienas no pirmajām I.Blankenburga celtajām skolām ir Valsts pamatskola Ilūkstē (tagad Ilūkstes 1. vidusskola) Raiņa ielā 49 un Zilupē (tagad Zilupes vidusskola) Skolas ielā 1 (abas 1925.–1927. g.). Šo ēku kopējā veidolā un atsevišķās fasāžu apdares detaļās skaidri atspoguļojas Art Deco⁷ estētika. Tā parādās perspektīviskā ieejas portāla izveidojumā, dekoratīvo festonu⁸ izkārtojumā fasādes augšdaļā un logailu kārtojumā – augšējā stāvā atrodas zāle ar lielākām logailām un tur izvietoto logailu asis nesakrīt ar zemākajām. Kopumā tāda pati telpiskās un mākslinieciskās kompozīcijas shēma izmantota arī skolās, kas pēc I.Blankenburga projektiem celtas jau trīsdesmitajos gados, bet tajās vairs nav Art Deco ornamentālo detaļu un izlīdzinātāks ir fasāžu ailojums. Vairāku skolu fasādēs lietotas starpdzegas, kas uzsver kompozīcijas horizontālītāti. To stilistika klasificējama drīzāk kā monumentalizēts funkcionālisms. Tādas ir, piemēram, Rīgas Jūrmalas pilsētas 3. (Mellužu sešklasīgā) pamatskola (tagad Pumpuru vidusskola) Jūrmalā, Kronvalda ielā 8 (1932.–1938.g.), Rucavas valsts sešklasīgā pamatskola (tagad Rucavas pamatskola, 1934.–1938.g.), Trapenes valsts sešklasīgā pamatskola (tagad Trapenes pamatskola, 1934.–1936.g.), Zemgales valsts sešklasīgā pamatskola (tagad Zemgales vidusskola) Demenes pagasta Zemgalē, Daugavpils novadā (1936.–1937.g.), Aknīstes valsts sešklasīgā pamatskola (tagad Aknīstes vidusskola) Aknīstē Skolas ielā 19 (1937.–1938.g.) u.c.

I.Blankenburga iedibinātajam skolas arhitektoniski telpiskā izveidojuma principam tuvas ir daudzas starpkaru periodā celtās skolas, kuras projektējuši citi arhitekti vai arī būvinženieri. Tāda ir, piemēram, Rēzeknes pamatskola (tagad Rēzeknes 3. vidusskola) 18. novembra ielā 33 (1926, būvinženieris Aleksandrs Briedis), bijusī Kandavas Kārļa Mīlenbaha apvienotā sešgadīgā pamatskola Kandavā, Ziļu ielā 2 (1929–1936, arhitekts Fridrihs Skujiņš), Neretas pamatskola (tagad

⁷**Art Deco** - savdabīgs jūgendstila atspulgs 20. gadsimta divdesmito arhitektūrā. Tam raksturīga pusapļos vai citās ģeometriskās figūrās ierakstītu, šķautņainu un eksaltētu, bet samērā atturīgu rotājumu lietojums ēku fasāžu vai iekštelpu apdarē. Tikpat raksturīgas ir arī plūdlīnijas formas.

⁸**Festons** - ornamentāls dekors galos iekārtas ziedu un lapu vijas veidā, īpaši izplatīts klasicisma arhitektūrā.

Neretas Jāņa Jaunsudrabiņa vidusskola, 1936, būvinženieris Kārlis Salenieks), Jaunburtņieku pamatskola tagadējā Kocēnu novada Bērzaines pagastā (1937.g., arhitekts Ansis Kalniņš) u.c. Dažās no šīm celtnēm, it īpaši Jaunburtņiekos, jūtamas arī *Art Deco* atskaņas. I. Blankenburga skolas tēls tieši atspoguļojās arī vairākos tipveida skolu projektos pēc Otrā pasaules kara.

I. Blankenburga projektēto skolu apskats

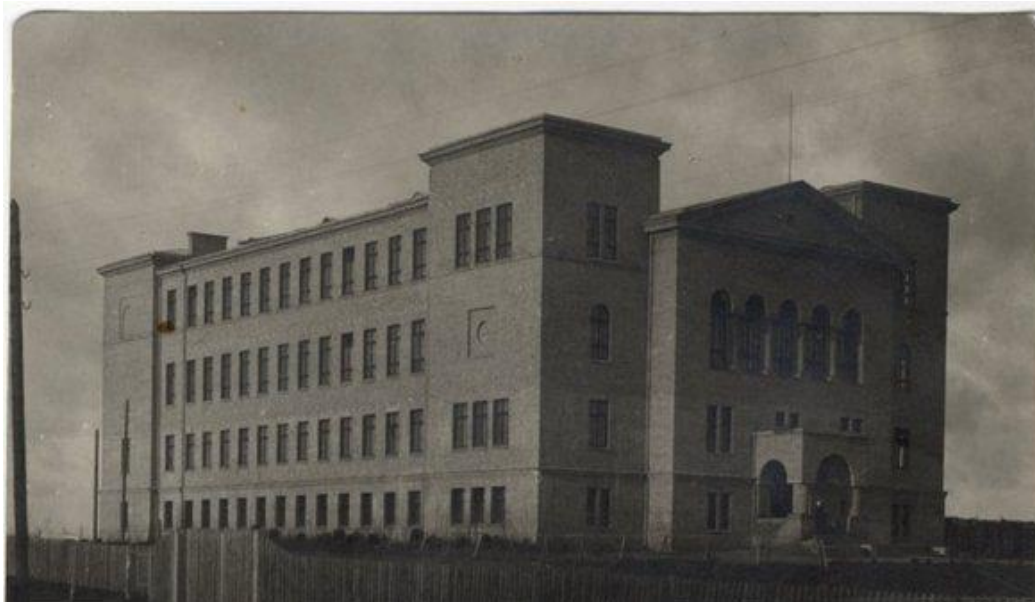
Kā jau iepriekš tika minēts, arhitekta Indriķa Blankenburga skolu projekti bija reizē līdzīgi un atšķirīgi. Visām viņa projektētajām skolām bija kas vienojošs un kaut kas, kas tās padarīja atšķirīgas. Vairākas I.Blankenburga projektētās ēkas pretendē uz iekļaušanu starptautiskajā DoCoMoMo (*International Working Party for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement*) Latvijas reģistrā.

Indriķa Blankenburga 1927. gadā projektētā Valsts arodskola Gulbenē stipri vien atgādināja 19. gadsimta sākuma klasicisma pili ar ortodoksāli klasiskā manierē veidotām fasādēm. Profesors Jānis Krastiņš to raksturo šādi: „Tāda kā spēle, zināma koķetēšana ar klasiskajām formām vairāk vai mazāk jūtama arī citu šī arhitekta celto skolu veidojā, taču pamazām viņa arhitektūra kļūst aizvien racionālāka, aizvien „tīrāka”.” (1,78.lpp) Skolai plašā apkārtnē bija laba slava, mācīties gribētāju netrūka un bija jāiztur konkurss, lai tur tiktu. (skatīt att. 2.5)

2.5 att., **Gulbenes Valsts arodskola**

Īpatnējā Ludzas Valsts vidusskolas ēkas veidojumā (1927.gads) ieskanas kulta celtnu arhitektūras motīvi. Nozīmīgākā ir simetriskā gala fasāde ar akcentētu centrālo daļu starp diviem masīviem stūru torņiem. Rodas pat zināma asociācija ar agro viduslaiku bazilikām. Līdzību vēl vairāk izceļ pusloka arkām segto logu virkne 3. stāva līmenī. (skatīt att. 2.6)

2.6 att., Ludzas Valsts vidusskola

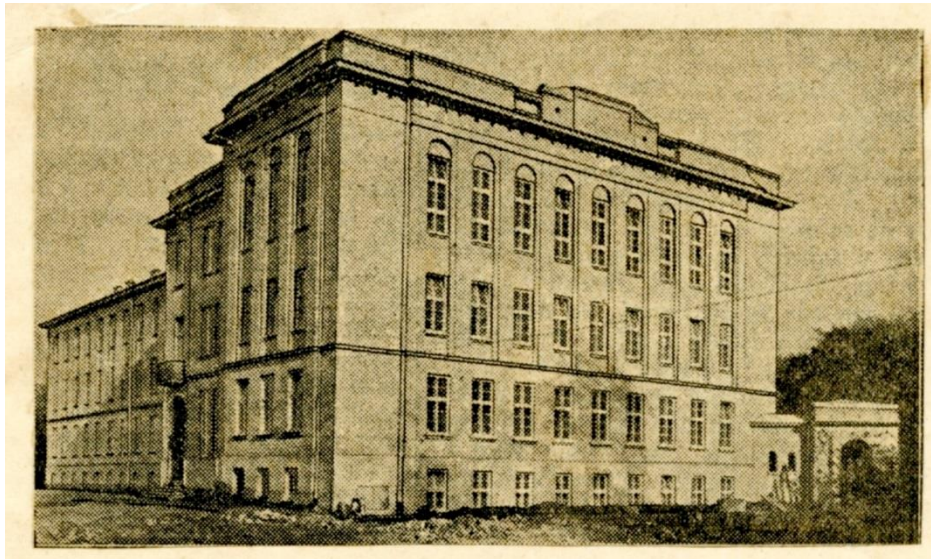
I. Blankenburga projektu sarakstā ir ortodoksāli „klasiskie” darbi, kā, piemēram, valsts ģimnāzija Rūjienā (1931.g.), kuras arhitektoniskais izveidojums kopumā ir ļoti vienkāršs un būtībā tai nebūtu arī nekādas īpašas nozīmes Latvijas arhitektūras vēsturē, taču tā ir savam laikmetam raksturīga. Taupīgi celta, šī ēka atbilst vispārināti vienkāršota jēdziena „māja” stereotipam, tomēr iespēju robežās lūkojot pacelties virs primitīvās būvniecības līmeņa. (skatīt att. 2.7)

2.7 att., Rūjienas Valsts ģimnāzija

Taču citas viņa celtās skolu ēkas var novērtēt vienīgi ar neoeklektisma mērauklu, arī tās, kuru fasādēs nemaz nav ordera elementu, kā, piemēram, skolas Tukumā (1927.-1937.g.) un Nīcā, J. Cimzes ģimnāzija Valkā, valsts komercskola Rēzeknē (1928.g.) u.c. Raksturīga ir arī Franču licēja ēka Rīgā, K. Valdemāra ielā 48 (1930.g.), kuras fasādēs ritmizēti kārtoti klasiskie pilastri. Tomēr

ēkas kopējais veidols, tāpat kā lielākajai daļai I. Blankenburga skolu, ir daudz tuvāks funkcionālisma kompozicionāliem paņēmieniem un izteiksmei. (skatīt att. 2.8)

2.8 att., Franču licejs

Draudzīgā Aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzija (tagadējā 1. Vidusskola, 1937.-1938.g.) ir moderna, tā laika jaunākajām tendencēm atbilstoša arhitektūra. Ēkai ir arī pamatīga dzega, kas ir tiešs atvasinājums no sienām krietni pāri pārļautā jumta konstrukcijas. Turklāt šī arhitektūra neuzkrītoši reaģē arī uz šajā laikā tikpat kā oficiālo prasību izteikt nacionālo un klasisko. (skatīt att. 2.9)

2.9 att., Draudzīgā Aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzija

Līdzīgas iezīmes Draudzīgā Aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzijai I. Blankenburga projektētajām skolām parādījās, jau sākot ar 20. gadu vidu. Tādas, piemēram, ir skolas Zilupē un Ilūkstē (skatīt att. 2.10) (abas – 1925.g.), Smiltē (1936.g.), Mellužos (1932.-1938.g.), Dobelē (1937.g.), Rucavā,

kā arī bijušās Lomonosova ģimnāzijas pārbūve Rīgā, Raiņa bulvārī 29 (1938.g.) u.c. Visas šīs celtnes ir ar klasiski simetrisku apjomu kompozīciju, kas precīzi atspoguļo iekšējo telpisko struktūru. Apdarei raksturīga solīda atturība, augsta detaļu kultūra, nav nekādas vēsturisku formu imitācijas vai ornamentikas, vienīgi Zilupes skolai fasādes centrālās daļas vainagojumā projektēts atturīgs festonu virknes cilnis.

2.10 att., Ilūkstes vidusskola

Rucavas valsts sešklasīgā pamatskolas (mūsdienās – Rucavas pamatskolas) (skatīt att. 2.12.) ēkai ir klasiski simetriska apjomu kompozīcija, kurā atspoguļojas iekšējā telpiskā struktūra, atturīga apdare, izsmalcinātas detaļas. Arhitekts atteicies no vēsturisku stilu formu imitācijas, atbilstoši sava laika oficiālajām prasībām nacionālo saturu izpaudis ar klasisko formu skaidrību un lietīšķumu. 1996.gada septembrī skolas ēka tika atzīta par Eiropas Kultūras mantojuma pieminekli 1920.-1940.

2.11., att. Rucavas pamatskola

Tāpat teju visas Blankenburga skolas ir veidotas gaišos toņos, apmestas, ar izteiktu dzegu un logu rāmjiem. Šīs ēkas nav sarežģīti veidotas, arī festoni ir izmantoti tikai dažās, kā, piemēram, Ilūksnes vidusskolā. Ēkas pauž atturību, bet ir praktiskas un atspoguļo telpu izkārtojumu. Tieši savstarpējās skolu līdzības dēļ tādas ēkas kā Rīgas Jūrmalas pilsētas 2. Pamatskola Mellužos un Rīgas Valsts vācu ģimnāzija Rīgā tiek slavētas, jo to izskats krasi atšķiras no pārējām.

Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas vēsturiskās ēkas projekts

Nevar teikt, ka Rīgas pilsēta būtu skopojusies jaunu skolu uzbūvē, tomēr viens trūkums izpaudās diezgan skaidri – jaunās mācību iestādes tika celtas bez jebkādas plānošanas, tāpēc drīz vien Rīgas centrā bija lielākā daļa skolu, bet citur, tai skaitā arī Pārdaugavā, skolēniem bija zināmas grūtības apmeklēt mācības tālo ceļu dēļ. Tāpēc Rīgas pilsētas valde 1921. g. toreizējā izglītības nodaļas vadītājā Roberta Bērziņa ierosinājumā vienojās ar toreizējo Skolu departamenta direktoru L. Ausēju atvērt Pārdaugavā vidusskolu. Pilsētas valde skolai ierādīja pagaidu telpas Dārtas ielā 41-a 16, kas nebija īpaši piemērotas skolas vajadzībām. Šinīs ļoti trūcīgajās telpās 1921. gada 19. septembrī skola iesāka darboties direktora P. Aivara vadībā ar 49 skolēniem — zēniem un meitenēm —, atverot sākumā otro sagatavošanas, kā arī pirmo un otro ģimnāzijas klasi. Minētajās telpās skola nostrādāja desmit gadus, jo ne pilsēta, ne arī valsts negribēja uzņemties skolas ēkas celšanu, un tikai pateicoties Skolu departamenta direktora K. Ozoliņa un vidusskolu direktora J. Dobula pūlēm un bijušā finanšu ministra A. Petrēvica labvēlībai, 1929. gada valsts budžetā tika uzņemtas summas skolas ēkas pamata likšanai. Pilsēta skolai atvēlēja vienu hektāru lielu laukumu Švarcmuižas priedēs Āgenskalna ielā Nr. 9.

Kā jau noprotams, skolas arhitekts bija I. Blankenburgs, un ēkas pamatakmens tika likts 1930. gada pavasarī (skatīt att. 2.11), bet jau 1931. gada 5. decembrī notika Rīgas Valsts 2. ģimnāzijas (tagadējās Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas) ievēlīšana Āgenskalna ielā 21a.

2.11 att., 1930.g. aprīlis- pamatakmens ielikšana

Skolas ēka, kas bija paredzēta 330 skolēniem tolaik skaitījās vismodernākā skola Rīgā. Tā ir sarkanu ķieģeļu ēka uz augsta, gaiši apmesta cokola⁹, kas krasi atšķīrās no citu Blankenburga skolu projektiem, tādējādi izpelnīdamās citu arhitektu uzslavas. Blankenburgs, ēku projektējot, ievēroja jaunākās prasības: tajā tika ierīkotas 10 plašas, gaišas klases, plaši koridori, atsevišķi kabineti fizikai, dabas zinātnēm, ķīmijai un zīmēšanai, kā arī plaša aula, vingrošanas telpas, dušas un ēdamistaba. Pie skolas bija paredzēts ierīkot plašu sporta laukumu, vairākus tenisa laukumus un plašus apstādījumus, kuros varētu noturēt arī stundas, tādējādi tā būtu pirmā brīvdabas mācību skola Rīgā. Izteiksmīgās un vēsturiski nozīmīgās ēkas arhitektūras kvalitāte tika pilnīgi saglabāta, izbūvējot apjomīgu skolas piebūvi 2000.-2001.g. (skatīt att. 2.12)

2.12 att., Rīgas Valsts vācu ģimnāzija

Skolas jaunās ēkas celtniecība un vecās rekonstrukcija ir viena no vērienīgākajām izglītības iestāžu pārbūvēm Rīgā pēdējo desmit gadu laikā. Skolas paplašināšana bija plānota jau 60.-70. gados, taču toreiz netika realizēta. Toties turpmākajos gados skola ieguva arhitektūras pieminekļa statusu un beidzot sagaidīja arī pilsētas atbalstu. Piebūves arhitektam Andrejam Ģelzim šis projekts bija ne tikai profesionāli, bet arī personīgi svarīgs - viņš pats ir šīs skolas absolvents. Ģimnāzijas jaunā ēka skolēniem tika atvērta 2001.gada 1.septembrī. Vecajā paralēli vēl notika inženierkomunikāciju pārbūve - mainītas ventilācijas, ūdens un kanalizācijas, elektroapgādes un apkures sistēmas, kā arī tika veikta virtuves rekonstrukcija un trīs līmeņu ēdamzāles izbūve.

Skolas lielākais ieguvums ir moderna, starptautiskiem standartiem atbilstoša 1200 m² plaša sporta zāle (iepriekš sporta zāle atradās tagad izbūvētajā divstāvu bibliotēkā un, kā ziņo avoti, bija vien 200m² liela). .(14) Jauno zāli var uzskatīt par sporta kompleksu, jo tajā ietilpst arī lieliski aprīkota trenažieru zāle, aerobikas zāle, kā arī mūsdienu prasībām atbilstošas dušu un garderobes telpas. Jaunajā ēkā izvietota arī moderna fizikas laboratorija, ķīmijas, mājturības un amatu mācības

⁹Cokols - arhitektoniski izcelta pamatne.

kabinets. Skolas pagalmā no jauna tika ierīkots minifutbola laukums ar kvalitatīvu segumu, kas piemērots arī tenisam.

Rekonstrukcijas projekts jauno un veco ēku nav sapludinājis vienotā veselumā, katrai no tām atstāta sava vēsturiskā telpa. Un tomēr arhitekts A. Ģelzis ir spējis šīs ēkas savienot tā, lai tās viena otru papildinātu, nenoniecinoš I. Blankenburga veikto darbu. Tieši pretēji – jaunā piebūve iever sevī gan mūsdienīgumu un spilgti zilu krāsu, gan arī Blankenburga projekta elementus un vēsturiskajā ēkā esošos sarkanos ķieģeļus.

Arī Andris Breže, mākslinieks, par jauno piebūvi izteicies atzinīgi : „Pēc Indriķa Blankenburga projekta 1931.gadā celtajai Āgenskalna ģimnāzijai radies labs turpinājums. Skolas absolvents Andrejs Ģelzis un viņa radītais Brīnišķīgo projektu birojs veiksmīgi apvienojis veco būvapjomu ar jauno celtni (skolas sporta zāle) stilistiski vienotā ansablī. Jaunizveidotais centrālais ieejas mezgls ar drosmīgo, intensīvi zilo krāsojumu piešķir dzīvīgumu skolas vecajai daļai, savukārt sarkano ķieģeļu izmantošana jauno būvapjomu vizuāli tuvina vecajam.” (14)

Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas skolotāji ik pa laikam atgādina skolēniem par arhitektu, kas projektējis skolas vēsturisko celtni, un skolā ir ieviesusies tradīcija braukt uz Rīgas Meža kapiem, lai apkoptu arhitekta kapavietu. Tas ir labs piemērs, kā cildināt šo ievērojamo cilvēku, un citām skolām vajadzētu tam sekot.

Viedokļi par I. Blankenburga atstāto mantojumu

Darba sākumā jau tika minēts, ka viedokļi par šī arhitekta paveikto ir dažādi. Vieni viņu slavē, savukārt citi saka, ka I. Blankenburga celtās ēkas nav nekas neparasts un nepelnīti tiek iekļautas Latvijas celtnu mantojumā. Tomēr vairākums atzīst Blankenburga lielo nozīmi Latvijas arhitektūrā.

Par I. Blankenburga darbiem diezgan nicinoši izteicās arhitekts J. Lūsis, kurš I. Blankenburgu uzskatīja par „idejiski iesalušu” un viņa darbus nosauca par izteiksmē bāliem, bez dzīvības, it kā putekļu pārklātiem. „I. Blankenburgs ir radījis latviešu skolu īstu „kroņa stilu”. Ja skolu arhitektūras uzdevums būtu paust garīga sprieguma tukšumu, garlaicību un vienaldzību, ” rakstīja J. Lūsis, „tad Blankenburga skolu fasādes savu uzdevumu būtu veikušas tiešām spīdoši.” (1,128.lpp). Uz šo J. Lūša komentāru arhitekts un profesors J. Krastiņš atbildēja : „Visticamāk, ka recenzents vienkārši nespēja atrast „plauktiņu”, kurā ierindot I. Blankenburgs darbus, šķirojot tos vienīgi pēc virspusēji formālām pazīmēm.” (1,128.lpp)

Bet I. Blankenburga laikabiedri deva arī pilnīgi citādu vērtējumu. Piemēram, viņa skola Mellužos (1932.-1938.g.) tika cildināta kā „vienīgais arhitektoniski baudāmais objekts visos Mellužos.” (1,129.lpp). Tāpat J. Krastiņš arī piebilda : „Ikvienai Blankenburga celtnei ir augsts profesionālais izpildījuma līmenis kā atsevišķās detaļās, tā arī kompozīcijā kopumā. [...] I. Blankenburgs tiešām radīja savu skolu kompozicionālo stilu, kas nereti atspoguļojās arī citu

arhitektu celtajās skolās. To diezgan droši var teikt pat par tādu meistar darbiem kā F. Skujiņš (apvienotā pamatskola Kandavā 1929.-1936.g.) un A. Raisters (Alūksnes sešklasīgā pamatskola, 1938.g.). Līdzīga ir arī pamatskola Gulbenē (1934.g., inž. R. Duņēns).” (1,129.- 130.lpp)

Tāpat arī Kalvis Kincis, Rīgas 6. vidusskolas skolotājs, par skolu izteicies : „Trīsdesmitajos gados, skolēnu skaitam palielinoties, Jāņa Baumaņa projektētais skolas nams bija kļuvis par šauru, tāpēc 1938. gadā sākās tā pārbūves darbi. Arhitekta Indriķa Blankenburga vadībā necilā divstāvu ēka pārvērtās par staltu četrstāvu celtni.”

Tāpat arī Aspazijas mājā Dubultos 2008. gadā tika atklāta izstāde "Būvmākslas sasniegumi Jūrmalā Latvijas Republikas laikā 20.gadsimta 20.-30.gados", kurā ietilpa arī Blankenburga celtā Pumpuru vidusskola un privātmājas. Arhitekts Augusts Raisters, Indriķa Blankenburga draugs, uzzinot par I. Blankenburga nāvi, izteicies : „Šī bēdu vēsts satur lielu apslēptu traģēdiju, kurā par upuri kritis viens no mūsu arhitektu saimes redzamākiem locekļiem.”

Secinājumi

1. Indriķis Blankenburgs ir viens no 20. gadsimta 20.-40. gadu ievērojamākajiem arhitektiem, kurš īpašu ieguldījumu ir sniedzis tieši Latvijas skolu arhitektūrā un nepilnu 20 gadu laikā uzbūvējis līdz pat 40 skolām.

2. Blankenburgs bija paraugs, kādam ir jābūt cilvēkam, viņš bija gan izteikts savas valsts patriots, gan sirsnīgs un atsaucīgs cilvēks, kā arī valsts godu turēja augstāk par visu. Arhitektam dzīves laikā bija arī ļoti labs draugs mākslinieks K.Kurle-Kurlis pēc kura nāves Blankenburgs izveidoja viņam pieminekli, kā arī izteica vēlmi būt apglabātam māksliniekam blakus. Arhitekta pēdējā gribā tika izpildīta.

3. Indriķis Blankenburgs bija ļoti daudzpusīga persona. Viņa ievērojamākie amati bija Latvijas Arhitektu biedrības dibinātājs un priekšsēdētājs, kā arī Latvijas Izglītības ministrijas Skolu departamenta Būvtehniskā biroja vadītājs.

4. Vairākas I.Blankenburga projektētās ēkas pretendē uz iekļaušanu starptautiskajā DoCoMoMo (International Working Party for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement) Latvijas reģistrā tieši savdabīgā stila dēļ, kurā monumentālas, simetriskas un lietišķas ēkas atspoguļo divu arhitektūras stilu – funkcionālisma un neoklasicisma- elementus.

5. Blankenburga projektētā Rīgas Valsts vācu ģimnāzija (toreiz – Rīgas Valsts 2. ģimnāzija) ir viena no arhitekta augstāk vērtētajām un zināmākajām skolām, jo tā, atšķirībā no citām, veidota no sarkaniem ķieģeļiem, nevis vienkārši apmesta, tāpēc, veicot skolas piebūvi 2000.-2001. gadā, arhitekts A. Ģelzis uzmanījās, lai ēka saglabātu Blankenburga veidoto tēlu.

6. Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas skolotāji katru gadu atgādina par arhitektu, kas projektējis skolas vēsturisko ēku, un mēģina tam pievērst skolēnu uzmanību. Skolā ir ieviesusies arī tradīcija,

kurai citas skolas varētu sekot - braukt uz Rīgas Meža kapiem un apkopt Blankenburga kapavietu, tādejādi viņu godinot.

7. Informācija par arhitektu pētniecības procesā bija ļoti skopa. Tas arī bija lielākais šķērslis informācijas apkopošanai un darba izstrādāšanai. Galvenais avots bija J. Krastiņa grāmatas, kā arī Latvijas Arhitektūras muzeja sniegtā informācija. Blankenburgs, kura ieguldījums ir tik milzīgs un nozīmīgs Latvijas arhitektūras attīstībai un izaugsmei līdz mūsdienām, ir nepelnīti piemirsts.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. J. Krastiņš *Latvijas Republikas būvmāksla*. Rīga: Zinātne, 1992. 236.lpp
2. Autoru kolektīvs *Māksla un arhitektūra Biogrāfijās I*. Rīga: „Latvijas Enciklopēdija”, 1995.
3. J. Krastiņš *Rīgas arhitektūras meistari 1850-1940*. Rīga: Jumava, 2002.
4. Autoru kolektīvs *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Rīgā*. Rīga: Neptūns, 2010.
5. J. Krastiņš, I. Strautmanis, J. Dripe *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām*. Baltika, 1998.
6. J. Krastiņš, I. Strautmanis *Liels Rīgas arhitektūras ceļvedis*. Puse
7. Latvijas arhitektūras muzeja kopija no Žurnāla *Architekts*. 1963.g N^o13. 23.,24. lpp
8. *Aizkulises* 27.05.1932.
9. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 01.12.1931.
10. J. Krastiņš *Arhitektūras stili Latvijā* http://e.znet.lv/Arhitekt_stili_Latvija_Text.pdf
11. I. Zībārte, *Vairāk cieņas, mazāk baiļu*. 14.12.2002.
<http://www.diena.lv/lat/arhivs/sestdiena/vairak-cienas-mazak-bailu>
12. K. Kincis, *Rīgas 6. Vidusskola* <http://kalviskincis.lv/rigas-6-vidusskola/>
13. Arhitektūras vārdnīca <http://www.artgarden.lv/index.php?section=vardnica>
14. Solvita Smiļģe, *Āgenskalna ģimnāzijas rekonstrukcija*
<http://www.diena.lv/arhivs/agenskalna-gimnazijas-rekonstrukcija-11212520>
15. http://www.rvvg.lv/lv/xinha/plugins/ExtendedFileManager/demo_images/faili/2011/skolai_80.pdf
16. *Atklās izstādi „Būvmākslas sasniegumi Jūrmalā Latvijas Republikas laikā 20. gadsimta 20.-30.gados”*
<http://financenet.tvnet.lv/zinas/140762-atklas-izstadi-buvmakslas-sasniegumi-jurmala-latvijas-republikas-laika-20gadsimta-2030gados>

Indriķa Blankenburga projektēto skolu ēku saraksts. 1921. – 1940.gads

1. Sešķlasīgā pamatskola, Dzelzava, 1921.g. (kopā ar P. Kundziņu)
2. Valsts pamatskola, Ilūkste, 1925.g.
3. Valsts pamatskola, Zilupe, 1925.g.
4. Gulbenes Valsts arodskola, Gulbene, 1927.g.
5. Ludzas Valsts vidusskola, Ludza, 1927.g.
6. Pilsētas pamatskola, Tukums, 1927.-1937.g.
7. Valsts komercskola, Rēzekne, 1928.g.
8. Aglonas ģimnāzija, Aglona, 1928.-1939.g.
9. Viļakas Valsts ģimnāzija, Viļaka, 1929.-1931.g.
10. Balvu valsts ģimnāzija, Balvi, 1930.g.
11. Franču licejs, Rīga, 1930.g.
12. Nīcas sešķlasīgā pamatskola, Nīca, 1930.g.
13. Rīgas Valsts 2. Ģimnāzija, Rīga, 1931.g.
14. Rūjienas Valsts ģimnāzija, Rūjiena, 1931.g.
15. Rīgas Jūrmalas pilsētas 2. Pamatskola, Melluži, 1932.-1938.g.
16. Trapenes valsts sešķlasīgā pamatskola, Trapene, 1934.-1936.g.
17. Rucavas valsts sešķlasīgā pamatskola, Rucava, 1934.-1938.g.
18. Pamatskola, Smiltene, 1936 .g.
19. Zemgales valsts sešķlasīgā pamatskola, Demenes pagasts, 1936.-1937.g.
20. Jāņa Cimzes ģimnāzija, Valka, 1937.g.
21. Pamatskola, Dobeles, 1937.g.
22. Aknīstes valsts sešķlasīgā pamatskola, Aknīste 1937.-1938.g.
23. Draudzīgā Aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzija, Cēsis, 1937.-1938.g.
24. Pededzes pamatskola, Alūksnes novads, 1938.g.
25. Rīgas 6. vidusskola, Rīga, 1938.g.
26. Dāvja Ozoliņa Apes vidusskola, Ape, 1939.g.
27. Mazirbes pamatskola, Dundagas pagasts, 1940.g.
28. Krustpils pamatskola, 1924. gadā skola tika pārdēvēta par Krustpils 6 — klasīgo pamatskolu.

(Žurnālā Arhitekts 1963.g N^o13. Lpp. 23.,24.)

Jau pirms dažiem gadiem klīda baumas, ka dzimtenē miris LAB kollēga arhitekts Indriķis Blanenburgs, bet šīm baumām trūka pamatojuma. Tagad saņemtas noteiktas ziņas, ka I.Blankenburgs tiešām miris Rīgā 1944.g. 15.oktobrī, izdarot pašnāvību savā dzīoklī Pļavu ielā 5, īsi pēc tam, kad Pad. Krievijas karaspēks otrreiz okupēja Rīgu.

Šī bēdu vēsts satur lielu apslēptu traģēdiju, kurā par upuri kritis viens no mūsu arhitektu saimes redzamākiem locekļiem.

Kad 1944.g. septembra vidū, īsi pirms Latvijas atstāšanas, apmeklēju Indriķi Blankenburgu viņa mājās Rīgā, atradu viņu sveiku un veselu, garīgi modru, bet jau ceļa jūtīs ar sagatavotām ceļa somām. Viņš stāstīja, ka palikt šeit negribot un arī nevarot, jo viņam radies komunistiski noskaņots nelabvēlis, viens no bijušajiem sētniekiem, kas, komunistiem ienākot, centīšoties to sakompromitēt. Rīgu viņš teicās atstāt jau apmēram pēc nedēļas. Pārrunās par mūsu valsts un mūsu pašu likteni jutāmies nospiebtā gara stāvoklī, bet ne bezcerīgi, un šķīrāmies sirsnīgi, apņemdamies atkal sastapties brīvajā pasaulē.

Bet Indriķis Blankenburgs ir palicis Rīgā. Nav šaubu, ka te noteikti kāda liktenīga traģēdija, kas varbūt ar laiku noskaidrosies.

Arhitekts I.Blankenburgs ir nosvērt, dziļi smalkjūtīgs, sirsnīgs goda vīrs. Retas sirsnības pilna bija viņa draudzība ar mākslinieku Kārli Kurli, pēc kā nāves I.Blankenburgs uzcēla viņam un sev Rīgā Meža kapos kopīgu pieminekli. Akmenī iekaltā uzrakstā bija lasāms, ka piemineklis celts K.Kurlem un I.Blankenburgam. Nav zināms vai Indriķa mirstīgās atliekas guldītas blakus savam jaunības draugam, zem paša veidotā un celtā pieminekļa, vai kur citur. Kaut vismaz šinī ziņā liktenis būtu viņam labvēlīgs bijis!

I.Blankenburgs dzimis 1887.g. 7.aprīlī Rīgā, amatnieka ģimenē. Tēvs Jānis, māte Katrīne, dzim. Miķelsons, abi Kurzemieki. Studējis 1905.-1906.g. RPI inženieru nodaļā, bet studentu nemieru laikā 1.sem. Dancigas Tehniskā Augstskolā Langfūrā. 1906.-3.3.g. studējis atkal RPI arhitektu nodaļā, kuru beidzi ar inženira-arhitekta grādu.

Studiju laikā strādājis kā praktikants arhitektu Vanaga, Laubes un Nukšas arhitektūras birojā. Pēc studiju beigšanas neilgu laiku taksātors apdroš. S-bā „Rossija”, bet pēc tam nodibinājis savu privātu praksi. 1. Pasaules kara laikā iesaukt armijā, 1915.-1920.g. inženieris Tūlas rajonā pie kara resora ēku būvēm un remontiem. Dzimtenē atgriežas 1921.g.

Latvijas brīvvalsts laikā- 1922.-24.g. strādājis kā arhitekts Latv. Lauks. Centrāl-bā Rīgā pie ēku projektēšanas lauku saimniecībām. 1924.-40.g. ir Izglītības ministrijas Būvtechniskā biroja

vadītājs. Pārraudzījis skolu būves visā valstī un izstrādājis skolu jaunbūvju projektus. Tai laikā studiju nolūkos apceļojis Poliju, Vāciju, Franciju, Somiju un Zviedriju, lai iepazītos ar skolu un citu sabiedrisko ēku celtniecību citās zemēs. Līdztekus darbam izglītības ministrijā, pildījis arī arhitekta pienākumus Latvijas Bankā. Vācu okupācijas laikā līdz 1944.g. rudenim strādājis kā arhitekts vācu kara būvju pārvaldē Rīgā.

I.Blankenburgs bija viens no piedzīvojušākiem un rosīgākiem Latvijas arhitektiem. Viņa veikto darbu saraksts ir liels un nozīmīgs; sevišķi skolu celtniecībā Blankenburgs Latvijai ir atstājis bagātu mantojumu. Pēc viņa projektiem celtas pamatskolas Zilupē, Istrā, Ilūkstē. Līvānos, Tukumā, Melližos u.c., kā arī Franču licēja nams Rīgā, ģimnāzijas Valkā, Aglonā un Tukumā, nami un ģimeņu mājas Rīgā, starp kuriem atzīmējami: Kažoka nams Tērbatas un Stabu ielas stūrī un Purvīša nams Vāgnera dārzniecības jaunbūvju rajonā; ir cēlis arī vairākas vasarnīcas Rīgas jūrmalā.

I.Blankenburgs bijis Latvijas Arhitektu b-bas biedrs-dibinātājs, rosīgi piedalījās tās pasākumos, arī biedrības izstādēs ar saviem darbiem, metiem un būvprojektiem.

Par nopelniem Latvijas brīvvalsts laikā I.Blankenburgs bij apbalvots ar Trīs zvaigžņu ordeni.

Atrauts mums mīļš un sirsnīgs kollēga, aizgājis viņā saulē augstvērtīgs mūsu tautas loceklis, kas savu valsti ļoti mīlēja un ar dedzību darīja to skaistu; sarkanā miglā noslāpēts goda vīrs, kas stāvēja tālu no politikas un bija paraugs tam, kā jāizturas pret līdzcilvēku, arī mazo brāli...

Augusts Raisters

Muskeits. Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzeja noslēpumi:

Ieraksts Rīgas 2. Valsts ģimnāzijas viesu grāmatā 1934.gada 15.maijā

Izskatot Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas (tajā laikā no 1931. gada līdz 1940. gadam 2.Rīgas ģimnāzija) viesu grāmatu, var ieraudzīt, ka 1934. gada 15.maijā, dienā kad arī notiek valsts apvērsums, skolā viesojas Saeimas Izglītības komisija šādā sastāvā: Dāvids Apinis, Lukass Ozoliņš, Kārlis Dēķens, Visvaldis Sanders, Jānis Mežaraups, Vinca Barkāns, Kristaps Eliass, Hermanis Kaupiņš, Karls Kellers.

Mērķis bija noskaidrot visu iespējamo par Saeimas Izglītības komisijas locekļiem, kā arī par Izglītības ministrijas Skolu departamenta direktoru Kārli Ozoliņu un 2.Rīgas Valsts ģimnāzijas direktoru Pēteri Aivaru, izmantojot interneta resursus. Par katru no šīm personām izveidots šķirkļis. Interesanti bija atrast internetā atrodamās fotogrāfijas, ieskaitot arī tādu resursu kā Wikipedia (skat. Avotu un literatūras sarakstu). Mērķa sasniegšanai notika mēģinājums iedziļināties pēc iespējas dziļāk deputātu dzīvēs, gan pirms, gan pēc apvērsuma. Ar vēstures skolotāju Māri Zvaigzni pārrunājām demokrātijas likteņus Latvijā, personību lomu vēsturē. Arī jautājumu, kas būtu noticis, ja Kārlis Ulmanis tomēr būtu atteicies no tik radikāla soļa.

Lai izprastu laiku, kurā dzīvoja un strādāja šīs personas, tika izmantoti latviešu vēsturnieku darbi, kā arī ģimnāzijas vēsturei veltītā grāmata.

Darbs izstrādāts ģimnāzijas muzeja 2014./2015. mācību gada plāna ietvaros. Informācijas apjoms bija liels, tāpēc nākošajā mācību gadā darbs pie šīs tēmas tiks turpināts.

Kā jau minēts, komisiju pavadīja Izglītības ministrijas skolu departamenta direktors Kārlis Ozoliņš. Acīmredzot ar viņa roku arī ir izdarīts ieraksts viesu grāmatā. Varam uzskatīt, ka komisijai būs bijusi saruna ar direktoru Pēteri Aivaru (Ļūļaku). Tomēr sarunu tēma un arī pats ierašanās mērķis nav zināms. Faktiski līdz pat mūsdienām tas ir vienīgais gadījums ģimnāzijas vēsturē, kad tajā ierodas Saeimas komisija pilnā sastāvā. Tas būs noticis pa dienu, jo pēcpusdienā deputātiem bija jābūt atpakaļ uz liktenīgo Saeimas sēdi, kura izrādījās pēdējā. .

Kārlis Dēķens (Skat. Avotu un literatūras sarakstu, 10 – 18)

Kārlis Dēķens (1866. gada 28. jūnijs — 1942. gada 10. jūnijs) bija Latvijas pedagogs un politiķis. Bijis Tautas padomes loceklis, Satversmes sapulces, 1., 2., 3. un 4. Saeimas deputāts. Ilggadējs Rīgas pilsētas domes priekšsēdētājs. Pārstāvējis Latvijas Sociāldemokrātisko strādnieku partiju. Viņš dzimis 1866. gada 28. jūnijā Jaungulbenē. Pēc Latvijas Republikas pasludināšanas kļuvis par tās pagaidu parlamenta — Tautas padomes — locekli. Paralēli tam turpinājis pedagoga darbu: strādājis par mājskolotāju Kurzemē, no 1919. gada bija skolotājs Rīgas 3. ģimnāzijā. Izveidojis klasi nedzirdīgajiem bērniem un atjaunojis Strazdumuižas Neredzīgo skolu. Ievēlēts visos Latvijas parlamentos: Satversmes sapulcē (1920), 1. Saeimā (1922), 2. Saeimā (1925), 3. Saeimā (1928) un 4. Saeimā (1931). Ulmaņa apvērsuma rezultātā 1934. gada maijā Saeimas darbība tika apturēta. Dēķens kā viens no potenciālajiem jaunā režīma pretiniekiem tika arestēts un nogādāts

Liepājas koncentrācijas nometnē, kur pavadīja vairākus mēnešus. Tāpat no 1920. līdz 1934. gadam bija Rīgas pilsētas domes priekšsēdētājs. Miris 1942. gada 10. jūnijā Zaļenieku pagasta "Mazbaņos". Apglabāts Raiņa kapos Rīgā. Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni.

K.Dēķens lieņem nozīmīgu vietu latviešu pedagoģiskās domas veidošanā un attīstībā. Viņa aktīvā darbība notiek laikā, kad Latvijai ir jāpierāda sevi ne tikai kā neatkarīgai valstij, kas spēj veidot savu politiku un ekonomiku, bet arī izveidot jaunu izglītības sistēmu. Tiek veidotas ne tikai latviešu, bet arī mazākumtautību skolas, tādā veidā pierādot, ka Latvija ir demokrātiska republika. Kārlis Dēķens lielāko daļu dzīves veltījis darbam, kas bija saistīts ar skolu, tautas izglītību un pedagoģijas zinātni, sarakstījis mācību grāmatas un mācību līdzekļus. K.Dēķens aktīvi darbojies valodniecībā. Skolu metodikā Kārlis Dēķens terminu lietoja dzīvā valoda, atzīstot, ka skolu mācību grāmatās un mācību procesā valodas piemēru saturam jāatspoguļo bērnu vide, intereses un valodas vingrinājumos nevajadzētu likt saturā nesaistītus, bērniem nesaprotamus teikumus. K.Dēķens lielu vērību audzināšanas procesā pievērša bērna gribas veidošanai. Viņš atzina, ka no tā, cik ātri pieaug griba, ir atkarīga visa bērna tālākā attīstība, jo iemaņas ātrāk veidojas bērniem, kam stiprāka griba. Lai apgūtu vienu kustību, tā jāatkārto neskaitāmas reizes, lai to spētu, nepieciešama gribas piepūle. Gribu, pēc K.Dēķena domām, stiprina ārējie faktori. Ikvienu cilvēka individuālo attīstību nosaka iekšējie un ārējie faktori. Ar iekšējiem viņš domā iedzimtos, bet ar ārējiem – vides, dabas, sociālos faktorus, pasvītrotot abu faktoru nozīmi bērna attīstībā. Audzināšanas procesā K. Dēķens galveno lomu piešķir ģimenei. „Ģimenes dzīve ar saviem iespaidiem un jūtām, uzskatiem un tradīcijām ir stiprs pamats audzināšanas procesa turpināšanā. Grūti vēlāk ir izlabot to, kas ielaists agrā bērnībā. Tāpēc ģimenes dzīve ir pirmais nepieciešamais solis audzināšanas procesa lietderībā.” Strādājot Saeimā, Dēķens aizstāvēja vienotas darba skolas ideju. Arī, rakstot par skolu, Latvijas brīvvalsts pedagogs Kārlis Dēķens pievērša uzmanību skolēnu patstāvīgajam darbam. Viņi rakstīja par to, ka skolēnos jāattīsta patstāvīgā darba prasmes un iemaņas K. Dēķens teica: „Sargāties sacīt to, ko skolēns pats var sacīt, un dot to, ko tas pats var atrast!” (Gudrinieks)

Dāvids Apinis (1,2,3,4)

Dāvids Apinis (dzimis 1887. gada 2. februārī, miršanas datums nav zināms) bija Baldones pagasta 1. un 2.pakāpes pamatskolas direktors, 4.Saeimas deputāts no Latvijas Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas (1931–1934). Viens no 1944. gada 17.marta Latvijas Centrālās padomes memoranda parakstītājiem.

I.Egle (Diena) par Dāvidu Ozoliņu un Kristapu Eliasu. „Jānis Lagzdiņš, iepazīstinot Dienu ar pirmo četru Saeimu stenogrammām, minēja, ka kopā brīvvalsts laikā Saeimas sēžu darba kārtībā varēja būt aptuveni 1000 šādu lietu. Piemēram, 1.Saeimas trešajā sesijā 1923.gadā Ministru prezidents ir ierosinājis izdot tiesāšanai 13 deputātus par 36 noziegumiem vai pārkāpumiem - deputātu **Kristapu Eliasu** vien par 10 noziegumiem, pārsvarā par publikācijām laikrakstā

Sociāldemokrāts. 4.Saeimas 1932.gada 31.maija sēdes stenogramma liecina, ka tajā ir bijušas vairākas tā sauktās preses lietas, kad deputātu izdošanu tiesas vajāšanai ierosina par viņu izteikumiem avīzēs. Piemēram, deputāts **Davids Apinis** laikrakstā Latvijā bija apvainojis jaunsaimnieku partijas Saeimas kandidātus. Bieži šādos gadījumos ierosinājums ticis noraidīts, un šajā sēdē pat bija priekšlikums šādas lietas sēdē neiekļaut”.

Apriņķis.lv par D.Apini un Baldones kultūras namu; „1922. gadā kroga staduls tiek pārbūvēts par zāli, kuram piebūvē arī skatuvi. Telpās darbojās Aizsargu biedrība, Bibliotēkas biedrība, Lauksaimnieku biedrība. Saieta nama telpas un skatuvi regulāri izmanto koris un teātris. Pēc sešiem gadiem – 1928. gadā – Saieta nams nodeg. Taču, patiecoties skolotāja un Saeimas locekļa **Dāvīda Apiņa** pašaielīdzīgam ieguldījumam gan ar naudas līdzekļiem, gan ziedojumu vākšanu, viena gada laikā ēku izdodas atjaunot. 1929. gada novembrī Saieta nama atjaunotā ēka sāk darbību. Lielajā zālē ir 320 sēdvietas skatītājiem, blakus zālei – viesu telpa un aktieru telpas, dekorāciju noliktava, bet zem skatuves – noliktavu telpas”.

Lukass Ozoliņš (5,7,8)

Lukass Ozoliņš: Dzimis 1879. gada 10. oktobrī Skaistkalnē. Izglītības darbinieks (Daugavpils un Rēzeknes apriņķa pamatskolu inspektors Saeimas latgaliešu frakcijas sastāvā). No 1925. gada novembra līdz 1927. gada janvārim 2. Saeimā strādāja Bernards Kublinskis, bet viņš no mandāta atteicās, lai pievērstos garīgajai dzīvei. Kublinskis pārcēlās uz Lietuvu un kļuva par mūku. Viņu Saeimā nomainīja Lukass Ozoliņš. 1928.gadā pretendējis uz izglītības ministra biedra amatu, kura pārziņā būtu Latgales lietas. Aktīvs trimdas latviešu darbinieks Bufalo. Miris 82. gadu vecumā 1962. gada 27.augustā Bufalo, ASV.

Vinca Barkāns (25, 26, 27)

Vinca (Vikentijs) Barkāns: 1889. gada 4. februāris — 1947. gada 3. decembris. Bija latviešu ārsts un politiķis, Rēzeknes apriņķa valdes priekšsēdētājs. Iekšlietu ministra biedrs Latgales lietās (1927—1928). 3. un 4. Saeimas deputāts no latgaliešu partijām. Viens no 1944. gada 17. marta Latvijas Centrālās padomes memoranda parakstītājiem.

Dzimis 1889. gada 4. februārī (22. janvārī pēc vecā stila) tagadējā Malnavas pagasta Barkānu sādžā zemnieku Georga (Jura) un Marijas Barkānu ģimenē. Kopā ar ģimeni pārcēlās uz dzīvi Pēterburgā, kur mācījās ģimnāzijā. 1911. gadā uzsāka studijas Tērbatas universitātes medicīnas fakultātē, piedalījās Pirmajā pasaules karā kā kara ārsts (no 1916). 1920. gada rudenī V. Barkāns atgriezās dzimtenē, bija Kārsavas slimnīcas vadītājs, Kārsavas pagasta padomes loceklis, Ludzas apriņķa skolu valdes priekšsēdētājs un Rēzeknes apriņķa valdes priekšsēdētājs. Latgales demokrātisko zemnieku apvienības Centrālkomitejas priekšsēdētāja biedrs. Iekšlietu ministra biedrs Latgales lietās (1927—1928). 1928. gadā ievēlēts 3. Saeimā no Progresīvās tautas apvienības saraksta, kur pārstāvēja Latgales Darba partiju. 1929. gadā viņš kopā ar ģimeni pārcēlās dzīvot uz

Rīgu un ieguva ārsta grādu no Latvijas Universitātes. Bija latgaliešu studentu korporācijas Lacuania biedrs. 4.Saeimā viņu ievēlēja no Latgales Zemnieku progresīvās apvienības. 1932. gadā pēc izstāšanās no partijas kopā ar Jezupu Trasunu izveidoja Progresīvo zemnieku frakciju.

Nacistiskās okupācijas laikā V. Barkāns bija ārsts Rīgas katoļu garīgajā seminārā, līdztekus strādāja Veselības aizsardzības valdes kadru daļā, vienlaicīgi ieņemot arī 4. pilsētas poliklīnikas galvenā ārsta posteni. No 1944. līdz 1945. gadam darbojās Latvijas Centrālajā padomē. Otrā pasaules kara beigās 1944. gada 12. oktobrī kopā ar sievu devās trimdā uz Vāciju, strādāja par ārstu bēgļu nometnēs pie Berlīnes un Poznaņas. 1945. gada decembrī atgriezās Rīgā, kur strādāja 12. poliklīnikas terapijas nodaļā. Miris 1947. gada 3. decembrī, apglabāts Ozolaines kapsētā netālu no Rēzeknes.

Vinca (tā visi sauca Vikentiju) tēvs drīzumā ar visu ģimeni aizbrauca peļņā uz Pēterburgu – strādāja pie bagāta tirgoņa par sētnieku. Sakrājis naudu, atgriezās mājās, uzcēla māju, kurā arī nodzīvoja atlikušo mūžu. Trīs dēlus atstāja mācīties Pēterburgā. Vecākais Vladislavs, palika strādāt Putilova rūpnīcā, ņemot savā apgādībā brāļus- Vincu un Viktoru, kuri varēja pabeigt ģimnāziju. 1928. gadā Barkāns tika ievēlēts par deputātu Latvijas 2. Saeimā, 1931. gadā - atkārtoti 3. Saeimā no Latgales progresīvo zemnieku partijas.

1929. gadā viņš kopā ar ģimeni pārceļas dzīvot uz Rīgu. Saeimā V. Barkāns tiek nozīmēts par iekšlietu ministra biedru. Sekmīgi pabeidzis Latvijas valsts universitāti, saņem ārsta diplomu. Veikdams dienesta pienākumus, viņš neatstāj arī medicīnisko praksi.

Vācu okupācijas laikā V. Barkāns strādā Veselības aizsardzības valdes kadru daļā, vienlaicīgi ieņemot arī 4. pilsētas poliklīnikas galvenā ārsta posteni, nodarbojas ar ārstniecisko privātpraksi. Neskatoties uz to, ka ir tik noslogots, tomēr spēj veikt misionāra darbu Rīgas klosterī, būt par ārstu katoļu garīgajā seminārā. 1944. gada 12. oktobrī kopā ar sievu un 4. slimnīcas kolektīvu V.Barkāns tika evakuēts uz Vāciju. Zinot 5 valodas, viņš bez grūtībām iekārtojās par ārstu vienā no kara nometnēm netālu no Berlīnes. 1945. gadā, pēc reiha sagrāves, pie pirmās izdevības Barkāns kopā ar sievu kājām devās uz dzimteni, uzkavēdamies dažus mēnešus Poznaņā, kur bēgļu nometnē bija vajadzīga ārsta palīdzība. Tikai 1945.gada decembrī laulātie nonāca Rīgā. Tur Barkāns atkal turpināja ārstniecisko praksi 12. poliklīnikas terapijas nodaļā (tā bija viņa pēdējā darbavieta). Taču 1947. gada pavasarī V. Barkāns smagi saslima un 1. decembrī šķīrās no dzīves. Viņš apglabāts ģimenes kapsētā Ozolainē, netālu no Rēzeknes. (Ludza)

Visvaldis Sanders (29, 30)

Visvaldis Sanders (1885. gada 15. novembris — 1979. gada 1. augusts) bija Latvijas luterāņu mācītājs un politiķis. Bijis 1., 3. un 4. Saeimas deputāts. Visvaldis Sanders piedzima 1885.

gada 15. novembrī Pēterburgā mācītāja Jāņa Sandera ģimenē. Apmeklējis Pēterburgas 8. ģimnāziju, pēc tam studējis teoloģiju Tartu Universitātē. Ieguva kandidāta grādu. Pēc tam pusotru gadu Leipcigā un Minhenē studēja filosofiju, Minhenes Universitātē ieguva doktora grādu filosofijā. Atteicās no piedāvājuma strādāt Minhenes Universitātē. 1911. gada februārī ordinēts, kļuva par Liepājas Sv. Annas draudzes mācītāju. Paralēli tam, 1920. gadā kļuva par Liepājas garnizona mācītāju un 1936. gadā — par Grobiņas iecirkņa prāvestu. Tāpat bija skolotājs Liepājas ģimnāzijā un Rīgas Komerzinātņu institūta direktors. 1923. gadā kļuva par 1.Saeimas deputātu mandātu nolikušā Teodora Grīnberga vietā. Amatā bija līdz 1925. gadam. Pēc tam ievēlēts 3. Saeimā (1928—1931) un 4. Saeimā (1931—1934). Pārstāvējis Kristīgo nacionālo savienību. Otrā pasaules kara laikā devies trimdā. Bija mācītājs latviešu draudzēs Bambergā, Vircburgā, Frankfurtē un citās pilsētās. Visvaldis Sanders nomira Otavā 1979. gada 1. augustā, kur viņš pavadīja sava mūža pēdējo gadu (Wikip).

Mācītājs un sabiedriska darbinieks aizsaulē. Atvadvārdi prav. Dr.phil. V.Sanderam.

Pēc vairāk nekā 93 gadiem noslēdzies ilgs un bagāts mūžs. Visvaldis Sanders dzimis Peterpilī kā mācītāja Jāņa Sandera vecākais dēls. Tevs bija markanta figūra kā Pēterpils latviešu, tā vēlāk Rīgas baznīcas dzīve ar saviem īpatnējiem uzskatiem par latviskuma un kristietības sintēzi. uzsāka teoloģijas studijas Ierbas universitātē 1904. gadā, kad arī pievienojas studentu korporācijai Lettonia. Tālākām studijām viņš papildinājās Leipcigā un Minchenē, kur 1910. gadā ieguva Dr. phil. gradu. Ar nākamā gada V. Sanders kļuva mācītājs Liepājas

Annas draudzē, kura viņš nostrādāja 30 gadu, pildīdams arī Liepājas garnizona mācītāja pienākumus kopā 1919. gada, kā arī būdams Grobiņas iecirkņa prāvests no 1936. gada. Trīsdesmit gados Liepājā Visvaldis Sanders bez garīdznieka pienākumiem veica arī lielu kulturālu un politisku darbu. Viņš rosīgi darbojās vai visos mūzikālos pasākumos, piedalīdamies Liepājas operas izveidošanā, rakstīja recenzijas laikrakstos un pats komponēja gan garīgas, gan laicīgas dziesmas. Izglītības laukā Sanders strādāja kā skolotājs Liepājas ģimnāzijā, bija Komerzinātņu institūta direktors Rīgā. Kā Kristīgo savienības deputātu V. Sanderu ievēlēja trijās Saeimās. Vācu laika sākuma posmā viņš izpildīja izglītības un kultūras daļas vadītāja amatu Latvijas civilpārvaldē. Trimdas gados līdz 90 gadu vecumam prāvests Sanders apkalpoja latviešu draudzes Bambergā, Vircburgā, Frankfurtē un citur. Kā mācītājs un filozofs viņš bija iedziļinājies dzīves, gara un dvēseles problēmās un izteica savas atziņas un spriedumus sprediķos un rakstos. Kā aktīvs sabiedriskā darba darītājs viņš apvienoja latvisko un kristīgo visās nozarēs. Visvaldis Sanders mira Otavā, kur viņš pavadīja pēdējo mūža gadu savas meitas Līgas Zolneres aprūpē.

Jānis Mežraups (31)

Dzimis 1904. gada 24. martā Aknīstē. Pašvaldību darbinieks (Ilūkstes apriņķa lauku pašvaldības vecākais), Iekšlietu ministrijas Informācijas un propagandas daļas vadītājs /1935-1938/;

Sabiedriski kulturālā departamenta direktors /1938/. 4.Saeimas deputāts (Zemnieku savienība /1931-1934/). Kopā 1938.gada 1.jūnija a/s "Kūdra" priekšsēdētājs un direktors - rīkotājs. Pildot dažādus amata pienākumus, vairākkārt apmeklēja sarīkojumus Latgalē. Sakarā ar iecelšanu Iekšlietu resorā vadībā Daugavpils Latviešu biedrība rīkoja plašas svinības. Tiek uzskatīts par pēdējo mūžībā aizgājušo 4. Saeimas deputātu. Miris 1999. gada 9. februārī Cincinati, ASV.

Kristaps Eliass (21, 22, 23, 24)

Kristaps Eliass: (1886. gada 30. marts — 1963. gada 4. janvāris). Bija Latvijas mākslas zinātnieks, žurnālists un politiķis. Bijis Tautas padomes loceklis, Latvijas Satversmes sapulces, 1., 2., 3. un 4. Saeimas deputāts, Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas biedrs. Pēc Ulmaņa apvērsuma vairākus mēnešus pavadījis Liepājas koncentrācijas nometnē. Kad dažas dienas pirms Latvijas neatkarības pasludināšanas 1918. g. 14. novembrī sāka iznākt „Sociāldemokrāts”, Eliass kļuva par tā redaktoru un palika tāds līdz pat 1934. g. apvērsumam. Viņš izcēlās kā asprātīgs žurnālists, un sevišķi iecienīti bija viņa polēmiskie laikrakstu apskati. Eliass bija Tautas Padomes loceklis, un Zemgales vēlētāji viņu sūtīja par deputātu Satversmes sapulcē un visās četrās Saeimās. Eliass bija arī aktīvs brīvdomātājs un Latvijas brīvdomātāju biedrības priekšsēdis. Pēc 1934. g. apvērsuma viņu uz vairākiem mēnešiem itesiodzīja Liepājas koncentrācijas nometnē. Pēc tam viņš vairs aktīvā politiskā darbā neatgriezās. Staļina terrora gados veco Latvijas brīvības cīnītāju 1948. g. atkal apcietināja, un viņš 7 gadus bija ieslodzīts kādā Sibīrijas spaidu darbu nometnē. Pēdējos gadus viņš pavadīja Rīgā un Platonē.

Kristaps Eliass piedzima 1886. gada 30. martā Platones pagasta "Zīlēnos" lauksaimnieka ģimenē. Viņš ir mākslinieka Ģederta Eliasa un mākslas zinātnieces Maijas Cielēnas brālis, gleznotājas Maijas Eliases tēvs. Būdams ģimnāzists, iesaistījies sociāldemokrātu kustībā. Piedalījies 1905. gada revolūcijā. Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (LSDSP) 2. kongresā, kas norisinājās 1906. gadā Majoros, viņš tika ievēlēts partijas Centrālajā komitejā, kurā darbojās līdz savam arestam gada beigās. 1907. gadā notiesāts, piesprieda mūža izsūtīšana uz Sibīriju. Pēc Irkutskā pavadīta gada izbēdzis un aizceļojis uz Briseli. No 1909. līdz 1914. gadam piedalījies Briselē iespiestā laikraksta "Cīņa" redakcijā. Parakstījies ar pseidonīmu "Čipus". Legālajā laikrakstā "Domas" parakstījies ar pseidonīmu "Socius". Bijis LSDSP Ārzemju komitejas loceklis, kā arī LSDSP pārstāvis apvienotās Krievijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Centrālās komitejas Ārzemju birojā. Pēc Februāra revolūcijas 1917. gadā atgriezies Rīgā. Darbojies Iskolatā un Rīgas Strādnieku deputātu padomes izpildkomitejā.

No tā dibināšanas 1918. gada novembrī līdz Ulmaņa apvērsumam 1934. gada maijā bija laikraksta "Sociāldemokrāts" redaktors. Bijis pagaidu parlamenta — Tautas padomes — loceklis, kā

arī Latvijas Satversmes sapulces, 1., 2., 3. un 4. Saeimas deputāts no Zemgales vēlēšanu apgabala. Pēc Ulmaņa apvērsuma vairākus mēnešus pavadījis Liepājas koncentrācijas nometnē. Pēc tam politikā vairs nav darbojies. Vairākus gadus pēc Latvijas okupācijas, 1948. gadā, apcietināts un uz septiņiem gadiem izsūtīts uz darba nometni Sibīrijā. Pēdējos dzīves gadus pavadījis dzimtajā Platones pagastā un Rīgā. Miris 1963. gada 4. janvārī. Izvadīts no Rīgas Meža kapiem, apbedīts Platonē 9. janvārī.

Hermanis Kaupiņš (19, 20)

Hermanis Kaupiņš: Hermanis Kaupiņš (1891 — 1971. gada 29. jūlijs) bija latviešu žurnālists, teātra darbinieks un politiķis. Dzimis Lēdurgas pagastā. Mācījies Limbažu pilsētas skolā, bet vēlāk Šaņavska augstskolā Maskavā. 1905. gada revolūcijas dalībnieks. LSDSP biedrs. No 1920. līdz 1934. gadam avīzes "Sociāldemokrāts" redakcijas biedrs. 1923. gadā nodibināja Latvijas bērnu draugu biedrību. Rakstījis bērnu stāstus. 1924. gadā izveidojis Teātra muzeju. Bijis 2. un 4. Saeimas deputāts. Pēc Ulmaņa apvērsuma ieslodzīts uz vairākiem mēnešiem Liepājas koncentrācijas nometnē. No 1948. gada atradies padomju apcietinājumā, izsūtīts. Vēlāk darbojies teātra jomā padomju Latvijā. Miris Rīgā, Ķīpsalā.

Par Hermani Kaupiņu un komponistu Valdemāru Ozoliņu: „Sēdēju labi ēvelētos goda solos. Man priekšā bija ministri un direktori, aiz muguras – kritiķi, blakus – onkulis Kaupiņš. Viņš bija Saeimas deputāts, īstajā vārdā – Hermanis Kaupiņš, taču tāda vārda viņam neviens neatceras. Hermanis Kaupiņš dzīvoja bērnu pasaulē. Ar bērniem saradis, Hermanis Kaupiņš bez izņēmuma visus cilvēkus, arī tos, kas dusmojās un uzpūtās, sauca uz tu kā vecus, labus un tuvus draugus. Viņš kļuva par onkuli lielajiem un mazajiem. Kad cilvēku masa starp Rīgas pilsētas mākslas muzeju un krievu katedrāles kupoliem sauca Valdemāru Ozoliņu, bet “Līgo” autors nerādījās, onkulis Kaupiņš kļuva nemierīgs. Viņš juta ēsmu savam teātra muzejam ar foto eksponātu, kas rādītu jauno autoru simttūkstoš cilvēku gaviļēs, un baidījās to pazaudēt. Onkulis Kaupiņš piecēlās no goda sola uz savām garajām kājām un pastiepās vēl garāks. „Ozoliņ, bērniņ, ko nu tu āksties? Nāc un parādi, - sauca onkulis Kaupiņš pāri goda solu ierindai. - Neviens tevi neēdīs. Nāc ārā, Ozoliņ!”

Karls Kellers (33, 34, 35, 39)

Izglītības vācu skolu nodaļas vadītājs. Dzimis 1868. gadā 24. augustā Rīgā. Tēvs Rīgas Doma baznīcas virsmācītājs. Āpmeklējis Rīgas pilsētas ģimnāziju, studējis teoloģiju Tērbatā, kur ieguvis kandidāta grādu. Bijis kandidāts Smiltē pie mācītāja Kundziņa, Kandavā kā mācītāja palīgs, Rīgā bijis 7 gadus cietumu mācītājs un skolotājs, Rīgas pilsētas reālskolā ticības mācības skolotājs, vēlāk Diakonistu namā rektors un mācītājs, tad Pētera baznīcas virsmācītājs, Vidzemes konsistorijas loceklis. 1918. g. pagaidu valdības izglītības ministra biedrs. Sākot ar 1919. g. jūliju

Tautas Padomes loceklis, Satversmes Sapulces un turpmāko Saeimu loceklis. Sākot ar 1920. g. janvāri vācu izglītības pārvaldes priekšnieks. Kara laikā bijis Sarkanā Krusta mācītājs Rīgā. Apbalvots ar 3. šķiras «Triju Zvaigžņu» ordeni. No 1927. g. 31. oktobra teoloģijas doktors Leipcigas universitātē.

Kārlis Ozoliņš (36, 47)

Kārlis Aleksandrs Ozoliņš (1882-1960). Bijis tautskolotājs Lugažu draudzes skolā (1903-06), vienu gadu strādājis Smiltenes pilsētas skolā. No 1915.-1917.g. strādājis tirdzniecības skolā Valkā, vadījis arī tautskolu lietas Valkas apriņķī. 1917.-1918.g. – Valkas pilsētas galva. 1920.g. iecelts par Valkas tautskolu inspektoru, bijis skolotājs Valkas vidusskolā. Vēlāk bijis Izglītības ministrijas skolu departamenta direktors. Pēc II Pasaules kara bijis skolotājs Rīgā. Sarakstījis grāmatu „Valkas-Valmieras skolotāju semināra vēsture” u.c.

Arī par Kārli Ozoliņu. 1934. gada vasarā no amatiem sistemātiski tika atlaisti darbinieki dažādās valsts centrālajās struktūrās. Piemēram, 1934. gada 13. jūnijā no Valsts zemes bankas padomes locekļa amatiem atlaida Rihardu Kronbergu un Ansi Cielavu, kuri tajā laikā atradās ieslodzījumā Liepājas nometnē.¹³ No Latvijas Bankas padomes locekļa amata atlaida sociāldemokrātu Rūdolfu Lindiņu, vairāki aizgāja pēc paša vēlēšanās, saprotot, ka turpmākā darbība amatā būs apgrūtināta (piemēram, **Skolu departamenta direktors Kārlis Ozoliņš**).

Pēteris Aivars (37, 38, 44)

2. Rīgas valsts ģimnāzijas direktors Pēteris Aivars rīt atskatās uz 60. mūža gadiem. Viņš dzimis Lazdonā un pēc Baltijas skolotāju semināra beigšanas Kuldīgā, strādājis par tautskolotāju sākumā Rozbeķos, vēlāk Liepājas kara ostā. 1905. gadā kā eksterns viņš noliek abiturijas pārbaudījumus un studē Pēterpils universitātē matemātiku. Pēc studiju beigšanas, no 1912. gada viņš strādā par matemātikas un fizikas skolotāju Liepājas biržas komercskolā, bet kara gados Donas apgabalā Urupinas vīriešu ģimnāzijā. 1920. g. P. Aivars ir skolotājs Jaunatnes savienības un Rīgas pilsētas 4. vidusskolā. 1921. gadā viņš ir Olava komercskolas direktors, bet kopš 1921. gada rudens 2. Rīgas valsts ģimnāzijas direktors. Apbalvots ar Trīszvaigžņu ordeni un Francijas akadēmijas palmu."

P. Aivars dzimis 1880. gada 2. martā. Lazdonas pagastā, miris 1970. gada 2. decembrī Toronto. 1896. beidzis Lazdonas ministrijas skolu, 1896/1900. gadā beidzis Baltijas skolotāju semināru, 1900/1904. gadā Rozbeķu Ruckas ministrijas skolas skolotājs, 1904/1906. gadā Liepājas kara ostas pirmmācības skolas skolotājs, 1905/1912. gadā beidzis Pēterpils Universitātes Matemātikas un fizikas fakultāti, 1912/1915. gadā Liepājas biržu komercskolas skolotājs, 1915/1920. gadā Donas apgabala Urupinas staņicas ģimnāzijā un Popkova reālskolas skolotājs, 1920. gadā Rīgas pilsētas 4. Ģimnāzijas skolotājs, 1920/1921. gadā Olava komercskolas skolotājs, 1921/1940. gadā Pārdaugavas valsts vidusskolas direktors. 1922. gadā Pārdaugavas valsts vidusskola pārdēvēta par Rīgas 2. valsts

vidusskolu. 1928.gadā apbalvots ar Triju zvaigžņu ordeņa IV šķiru. 1931. Rīgas 2. valsts vidusskola pārtapa par Rīgas 2. valsts ģimnāziju, 1938.gada septembrī apbalvots ar Atzinības Krusta III šķiru, 1940/1941.gadā Rīgas 1. valsts ģimnāzijas skolotājs, 1941/1944.gadā Rīgas 2. valsts ģimnāzijas direktors, 1944/1970.gadā Vācijā un Kanādā. Vidusskolas skolotāju biedrības biedrs, Latvijas nacionālo skolotāju savienības biedrs, Latvijas skolotāju II krājaizdevu sabiedrības biedrs, Latvijas skolotāju kooperatīvā biedrs, Korporācijas „Fraternitas Metropolitana“ filistrs.

Valsts apvērsums (45)

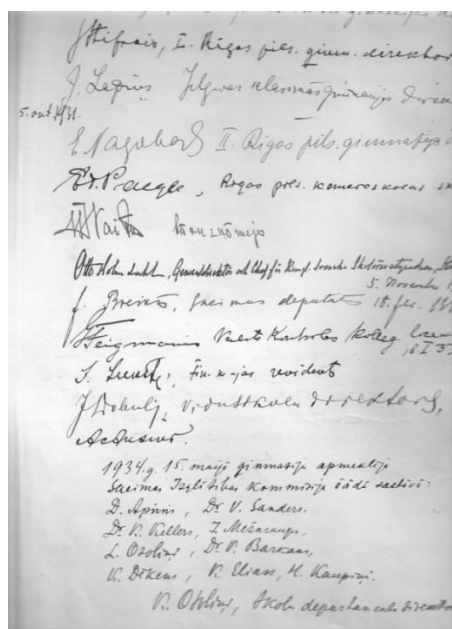
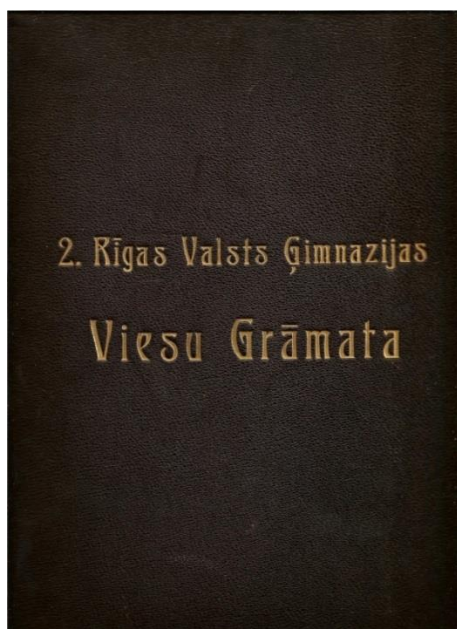
Valsts apvērsums notika 1934. gada 15. maijā. Viss sākās jau ar to, ka Zemnieku savienība 1933. gadā ierosināja Satversmes reformu, kurā bija paredzēts pārveidot varas mehānismu. Reformas pamatideja bija Valsts prezidenta ievēlēšana uz 5 gadiem tiešās visas tautas vēlēšanās, piešķirot viņam pilnvaras atlaist Saeimu bez tautas nobalsošanas. Valsts prezidentam bija paredzēta galvenā loma valdības sastādīšanā un ārkārtas situācijās. Saeimas sastāvu piedāvāja samazināt uz pusi, bet tās pilnvaras pagarināt līdz 4 gadiem. Reformas projektā bija būtiski ierobežotas likumdevēja iespējas iejaukties Ministru kabineta darbā. Galvenais projekta idejas autors bija K. Ulmanis, kaut gan viņš jau tad bija izšķīries par valsts apvērsuma īstenošanu. 1934. gada 8. maijā Saeima šo projektu pieņēma ar 2/3 balsu vairākumu. Tomēr komisija bija ieviesusi dažus labojumus, lai novērstu vienas personas diktatūras draudus, bet pamatideja par tautas vēlētu prezidentu un viņa pilnvaru palielināšanu bija saglabāta. Saeimas grozītajā likumprojektā prezidentam netika dotas tiesības atlaist Saeimu bez tautas nobalsošanas un tikai noraidīta ideja par Saeimas sastāva samazināšanu. Trešais lasījums tā arī nenotika, jo vēlā, pēc nedēļas, notika valsts apvērsums. Šo likumprojektu, manuprāt, K. Ulmanis izveidoja, lai redzētu kāda būs Saeimas reakcija, un ko viņi izlems, jo K. Ulmanis jau bija nospriedis, ka valsts apvērsums būs. Galvenie apvērsuma organizatori bija saistīti ar Zemnieku savienību. Zemnieku savienībā parādījās politiskā krīze (vēlētāju uzticības kritums) un šķelšanās simptomi, populārāks par K. Ulmani bija kļuvis H. Celmiņš. Tāpēc arī personiskie motīvi K. Ulmani steidzināja sagrābt varu savās rokās. Viņš kļuva par ministru prezidentu jaunajā valdībā. Ulmaņa kabineta pretkrīzes programma nedevis gaidītos rezultātus, un K. Ulmanis izšķīrās par radikālu soli, lai nebūtu jāatdod vara citiem. Apvērsumā tika iesaistīti tādi cilvēki kā aizsargu priekšnieks Alfrēds Bērziņš, kurš uzmanīja konkurentus un iesaistīja apvērsuma sagatavošanā uzticamus aizsargus, policijas armijas vadītājus. 1934. gada naktī no 15. uz 16. maiju, Ārlietu ministrijas namā Valdemāra ielā 3 sapulcējušies apvērsuma organizatori vadīja operāciju. Lai nerastos nejaušības, svarīgākajos objektos tika izvietotas aizsargu, policijas un armijas vienības. No rīta tika apcietināti potenciālie apvērsuma pretinieki, galvenokārt Saeimas deputāti – sociāldemokrāti. Apvērsums noritēja mierīgi, bez pretestības – nebija neviena upura. Vairākus sociāldemokrātu līderus vēlāk tiesāja, bet sodi nebija pārāk bargi, jo juridiski nebija pārkāpumu par ko tiesāt. Arī deputāti no Saeimas izglītības komisijas tika tiesāti un ieslodzīti

Liepājas koncentrācijas nometnē – Kristaps Eliass, Hermanis Kaupiņš. Protams, Saeimas izglītības komisijas deputāti neko nezināja par apvērsumu un uzzināja to tikai nākamajā dienā, kad tas visiem tika paziņots un tā kā šie deputāti bija no sociāldemokrātu partijas, Ulmanim bija pretinieki.

Attēli stāsta

Rīgas 2.Valsts ģimnāzija ap 1934.gadu.

2.Rīgas Valsts ģimnāzijas viesu grāmata ar ierakstu 1934.gada 15.maijā.

Rīgas 2.valsts ģimnāzijas direktors Pēteris Aivars 30.gadu vidū.

Kārlis Dēķens

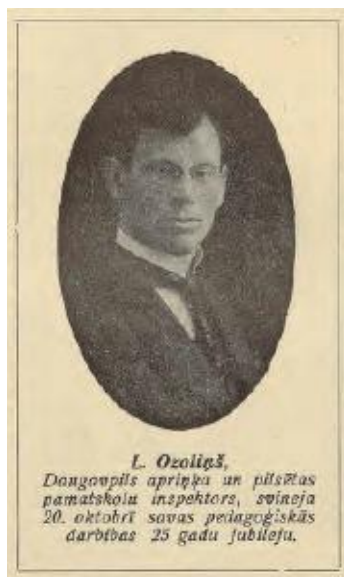
Kārļa Dēķena kaps Raiņa kapos

K.Dēķens starp Jāņa Misiņa 70.dzimšanas dienas viesiem (1.rindā 3.no labās)

Visvaldis Sanders

Lukass Ozoliņš 1923.gadā

Vics (Vikentijs) Barkāns dažādos laikos.

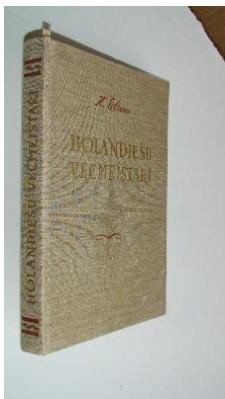
Jānis Mežraups Kalupes Jaunatnes un zemnieku svētkos 1936.gadā (Vidū)

Jānis Mežraups kopā ar K.Ulmani Līvānu kūdras fabrikā 1940.gada 4.jūnijā

Brāļi Kristaps un Ģederts Eliasi

Kristapa Eliasa grāmata „Holandiešu vecmeistari”

6.attēls. Hermanis Kaupiņš bērnu grupas vidū 1961.gadā.

Baldones pamatskola laikā, kad tur par direktoru strādāja Dāvids Apinis.

Tā ir pirmā vai otrā, bet ne ceturrtā Saeima, jo starp Saeimas deputātiem redzam Raini. Viņš mira 1929.gadā.

Informācija par 15.maija Saeimas sēdi laikrakstā „Latvijas Kareivis” 16.maija numurā. Vēl iznāca bez informācijas par apvērsumu. Pēc tam dienas otrajā pusē iznāca „Latvijas Kareivja” speciālizlaidums (skat.attēlu).

Jautājumi valdībai Saeimā.

Saeimas sēdi vakar atklāja priekšsēdētājs Dr. P. Kalniņš. Grozīja dienas kārtību, paceļot uz augšu likumu par protokolu Rīgā 1932. g. 5.februārī starp Latviju un SPRS noslēgtā līguma termiņa pagarināšanai un Preiļu pilsētas administratīvās robežas grozīšanas likumu. Prezidijs ziņoja, ka mandātu nolikušā komunistu dep. R. Lapiņa vietā aicināts nākošais kandidāts Jānis Šmits, kurš no mandāta atteicies. Tad aicināts nākošais kandidāts Kārlis Oliņš, kurš mandātu pieņem. Jaunais deputāts tūlīt pēc šī paziņojuma ieņēma savu vietu. No mandāta atteicies arī otrs komunistu dep. M. Bite, kurš atrodas apcietinājumā. Viņa vietā aicinās nākošo kandidātu. Nopietni saslimis sociāldemokrātu dep. M. Rozentāls un ievietots slimnīcā. Viņam piešķir atvaļinājumu. Ministru prezidents K. Ulmanis prezidijam rakstiski paziņojis, ka ministru kabinets nolēmis pastiprinātas apsardzības stāvokli pierobežā, kas izbeidzas 15. maijā, pagarināt vēl uz 6 mēnešiem, t. i. līdz 15. novembrim. Pie šī paziņojuma nekādas debates nenotika un nebija arī priekšlikuma par pastiprinātas apsardzības stāvokļa atcelšanu, šādus priekšlikumus parasti iesniedza no kreisā spārna puses. Jautājumi valdībai.

Ministru prezidentam iesniegti divi jautājumi. Progresīvās apvienības deputāti jautāja — kāpēc neesot izpildīta pēc budžeta pieņemtā pārejas formula par armijas ekonomiskā veikala nodaļas ierīkošanu Liepājā. Jautājumu motivēja J. Šterns (progr. apv.). Nākošais jautājums nāca no demokrātiskā centra par kādu vācu vingrošanas skolotāju sanākumi Rīgā, kurā celtas priekšā hitleriskas vingrošanas metodes un idejas, pie kam sanāksmē piedalījies arī vācu izglītības pārvaldes priekšnieks Vachsmuts Izglītības ministrija ^an iecēlusi sevišķu izmeklēšanas komisiju ar to pašu Vachsmutu kā priekšsēdētāju. Jautājumu moti vēja J. B r e i k š s (dēm. c.). Uz abiem jautājumiem valdība atbildēs nākošā sēdē. Pārejot uz likumdošanu, Saeima trešā lasījumā un galīgi pieņēma likumu par pabalstiem un aizdevumiem augstskolu studentiem un audzēkņiem, un pārgrozījumus un papildinājumus karaklausības likuma. Tālāk vienbalsīgi pieņēma jau minēto protokolu par 1932. gada 5. februāra neuzbrukšanas līguma pagarināšanu ar SPRS. Pieņēma arī Preiļu pilsētas administratīvās robežas grozīšanas likumu. Tālāk apspriešanā nāca likums par trūcīgo iedzīvotāju apgādāšanu ar lētu maizi; šis likums budžeta komisija noraidīts. Zemnieku savienība iesniedza priekšlikumu šo likumu atdot atpakaļ budžeta komisijai. Balsojot šo priekšlikumu, balsis dalījās līdzīgi, bet otrreizējā balsošanā ar vienas balss vairākumu priekšlikumu noraidīja. Pēc tam dep. E. L a i m i ņ š budžeta komisijas vārdā referēja šo likumu un ziņoja, ka komisija to noraidījusi. Debatēs pie šī likuma piedalījās V. Bastjānis (soc. dēm.), A. Degi avs (kom.), Fl. Ankīpans (soc. dēm.) un M. Kaļistratovs (vectic). Nobalsojot pāreju uz pantu lasīšanu, par to nodeva 37 balsis pret 36 un 2 atturējās. Ar to viss likums noraidīts.

Atļauj uzsākt tiesas vajāšanu. Tālāk dienas kārtībā nāca Saeimas deputātu lietu izmeklēšanas komisijas ziņojums par tiem deputātiem, pret kuriem tiesas iestādes lūgušas atļaut uzsākt vajāšanu. Vesela rinda lietu pret R. Lapiņu un M. Biti, kuri vairs nav deputāti, atkrīt, jo tos tiesas iestādes var jau saukt pie atbildības kā ikvienu pilsoni bez atļaujas prasīšanas. Saeimas vairākums piekrita tiesas vajāšanas uzsākšanai pret dep. O. Gulbi (atrodas apcietinājumā), J. Kornīļevu, A. Jukšinski, Kr. Eliasu, P. Leikartu, A. Pastoru, Fr. Menderi (dep. G. Mīlberga sūdzība par apvainojumu), A. Rancana, S. Vitenbergu, A. Frišmani, Ed. Grantskalnu un M. Kaļistratovu. Kuriozs gadījums iznāca ar vācu dep. V. Pussuli, kuru mirtiesnesis lūdzis izdot tiesai par neatļautu revolvera turēšanu. Pēc jauniem sodu likumiem V. Pussulim inkriminētais pants runā pavisam par

[illegible]

Secinājumi

88

neskatoties uz to, ka informācijas apjomi bija dažādi. Arī dažas rindīņas par Kellera, Mežaraupu u.c. rādīja viņas kā izcilas personības. Lielākā daļa no viņiem bija apbalvoti ar Triju Zvaigžņu ordeni, bet Latvijas okupācijas gados stingri stāvēja uz valstiskuma atjaunošanas pamata, atbalstīja Latvijas Centrālo padomi un parakstījās zem tās uzsaukuma.

Avotu un literatūras saraksts

1. Dāvids Apinis. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/D%C4%81vids_Apinis
2. Dāvids Apinis. Latvju enciklopēdija", Stokholmā, 1962-1982.
3. Egle, I. Kā brīvvalsts laikā deputātus tiesāšanai izdeva. Diena, 1997.gada 20.martā.
4. Lipore, S. Baldonē uzbriedušas kulturālās domstarpības. Pieejams: <http://www.aprinkis.lv/baldones-novads-zinas/sabiedriba/pasvaldibas/item/13576-baldone>
5. Lukass Ozoliņš. Pieejams: <http://latgalesdati.du.lv/persona/592>
6. Budže, A. Miris bijušais Saeimas deputāts. Latgolas Bolss, 1962.gada 22. septembris.
7. Latgaliešu politiķi un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā. Rīga: Jumava, 2006. 97.-98.lpp.
8. Latviešu pedagoga Kārļa Dēķena dzīve un darbība. Pieejams: <http://www.gudrinieks.lv/referati/petniecisks-darbs/karlis-dekens.html>
9. Kārlis Dēķens. Latviešu konversācijas vārdnīca. 3. sējums. Rīga, 1928. 380.lpp.
10. Dēķens, K. Agrā bērnība. Rīga: saule, 1921. 78.lpp.
11. Dēķens, K. Ievadījums latviešu valodas mācībā. Rīga: Zihmaņa apg., 1916. 130.lpp.
12. Dēķens, K. Skola, tās veidi un iekārta. Rīga: Saule, 1924. 138.lpp.
13. Dēķens, K. Rokas grāmata pedagoģijā, Rīga: Izglīt. Koop. „Kultūras balss”, 1919. 86.lpp.
14. Ūsiņš, V. K. Dēķena pedagoģiskie uzskati (kritisks apskats). Rīga: Zvaigzne, 1975. 130.lpp.
15. Vīgule, D. K. Dēķens par pirmsskolas bērnu audzināšanu un attīstību. Rīga: RaKa, 1998. 238.lpp.
16. Literāts: Dēķens Kārlis. Pieejams: <http://vecabiblio.kuldiga.lv/index>
17. Dēķens Kārlis. Pieejams: <http://lgdb.lnb.lv/index/person/1492/>
18. Dēķens Kārlis. Pieejams: <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=89&q=Latvija>
19. Hermanis Kaupiņš. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Hermanis_Kaupiņš
20. Hermanis Kaupiņš. Pieejams : <http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/26892/>
21. Kristaps Eliass. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Kristaps_Eliass
22. Pelše, S. Pārliecības slazdā: Kristapa Eliasa ieguldījums latviešu mākslas vēsturē.
23. Eliass, K. Holandiešu vecmeistari. Rīga; LVI, 1957.
24. Kristapa Eliasa piemiņai. Brīvība, 1963.gada 11.janvāris. Pieejams : <http://periodika.lv/periodika2>

25. Vinca Barkāns. Pieejams : http://lv.wikipedia.org/wiki/Vinca_Barkāns
26. Vinca Barkāns. Pieejams : <http://latgalesdati.du.lv/persona/52>
27. Vikentijs Barkāns. Pieejams:
<http://www.ludzasbiblio.lv/lv/vecaks/novadnieki/mediki/barkans>
28. Vai Latvijā viegli dzīvot ar nestandarta vārdu? Pieejams:
<http://www.delfi.lv/izklaide/archive/>
29. Visvaldis Sanders. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Visvaldis_Sanders
30. Mācītājs un sabiedrisks darbinieks aizsaulē. Laiks, 1979. gada 12. septembris.
31. Rudzītis, D. Latvijas 4. Saeimas pēdējais deputāts mūžībā. Laiks, 1999.gada 3. jūlijs
32. Hermanis Kaupiņš. Pieejams: <http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/26892/>
33. Kārlis Aleksandrs Kellers. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Kellers
34. Keller, Karl Alexander. Geistlicher und Politiker. Pieejams :
<http://www.bbl-digital.de/eintrag/Keller-Karl-Alexander-1868-1939/>
35. Aspazijas un Raiņa laulības: cietuma mācītājs un atskaņas Satversmes Sapulcē. Pieejams:
<http://memorialiemuzeji.lv/muzeja-prieksmets/aspazijas-un-raina-laulibas-cietuma-macitajs>
36. Kārlis Aleksandrs Ozoliņš. Pieejams: <http://vpb.valka.lv/?p=1089>
37. Direktoram 60 mūža gadi. Rīts, 1940.gada 1.marts.
38. Pēteris Aivars. Pieejams: <http://nekropole.info/lv/Peteris-Aivars>
39. Latvijas darbinieku galerija. 1918—1928. Rīga : Grāmatu Draugs, 1929. 44. lpp.
40. Es viņu pazīstu. Rīga, 1939.
41. Ķiploks, E. Dzimtenes draudzes un baznīcas. Latviešu Ev.-Lut. Baznīcas Amerikā Apgāds, 1987.
42. Personas. Pieejams : <http://nekropole.info/lv/>
43. Nepakļaujoties ne boļševikiem, ne nacistiem. Par jauniegūto Latvijas Centrālās padomes 1944. gada memoranda oriģinālu. Pieejams: http://lpra.vip.lv/ne_bols_n_nac.htm
44. Britāne, A.R., Veidemane A. Āgenskalna ģimnāzija, Rīgas 5.vidusskola, 2.Rīgas Valsts ģimnāzija. Rīga: Jumava, 2006.
45. Kurlovičs, G., Tomašūns, A. Latvijas vēsture vidusskolai. II daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.
46. Ščerbinskis V. Liepājas koncentrācijas nometne un tās režīms. Latvijas Arhīvi, 2009, Nr.1./2. 66.–88. lpp.
47. Ščerbinskis, V. Pašvaldību amatpersonu atlaišanas un iecelšanas pēc 1934. gada 15.maija apvērsuma. Pieejams: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/54-76-VESTURE-Scerbinskis.pdf

Edvards Alberts. Vēsturnieks laikmetu griežos: Viļa Biļķina dzīvesstāsts

Vēstures pētīšanu var uzskatīt par vienu no visnozīmīgākajām zinātnēm pasaulē. Pagātnes apzināšanās ir nozīmīga dažādu iemeslu pēc. Tā atļauj saprast pieļautās kļūdas un tās neatkārtot. Tā palīdz izprast arī tagadni, jo cilvēks savā būtībā ir pagātnes un atmiņu kombinācija. Ar tās palīdzību var apzināt labākus veidus kā rīkoties. Šo iemeslu pēc arī Rīgas Valsts vācu ģimnāzijā (RVVĢ) būtu nepieciešams vērst lielāku uzmanību uz skola vēsturi, pedagogu dzīvi un darbību, kā arī absolventu likteņiem. Vilis Biļķins bija personība, kura ir devusi lielu ieguldījumu gan Latvijas vēstures zinātnes attīstībā kā Latvijas senākās vēstures pētnieks. Daudz mazāk bija informācijas par viņa dzīves gājumu, īpaši tajā laikā, kad valsts vara centās diktēt savus noteikumus un ideoloģiskos uzstādījumus arī vēsturniekiem. Skaidrs, ka tas nevarēja neietekmēt vēsturnieku radošo, zinātnisko un pedagoģisko darbu. Tas attiecas gan uz Ulmaņa laiku, gan padomju un nacistiskās okupācijas laiku. Neskatoties uz to, ka Vilis Biļķins izveidoja Latvijas senvēstures historiogrāfiju, ka bija Rīgas pilsētas Vēstures arhīva pirmais direktors, ka viņš mēģināja glāb dažādus vērtīgus dokumentus Otrā pasaules kara laikā, par viņa dzīvi un karjeru nav veikti nekādi pētījumi. Domājams, ka pamatots varētu būt apgalvojums, ka cilvēki, personības, kas dzīvoja un aktīvi darbojās 20.gadsimtā pēc būtības atradās laikmeta griežu situācijā. V.Biļķina piemērs to apstiprina: Valsts dibināšana un Brīvības cīņas, darbs Ulmaņa Latvijā, padomju okupācija, nacistiskā okupācija, piespiedu emigrācija un dzīve svešumā.

RVVĢ vēstures muzejā ir apskatāmas trīs V.Biļķina 30.gados izdotās brošūras (4, 6, 7). Tas arī bija iemesls sākt darbu pie šīs tēmas. Darba mērķis bija apkopot informāciju par Viļa Biļķina dzīvi, pedagoga un zinātnieka karjeru, t.sk., 2. Rīgas valsts ģimnāzijā, un analizēt viņa kā vēsturnieka uzskatus par Latvijas 12. – 13.gadsimta vēsturi. Mērķa sasniegšanai tika izvirzīti vairāki uzdevumi: atlasīt un analizēt visu iespējamo literatūru par Viļa Biļķina dzīvi Latvijā un emigrācijā pēc Otrā pasaules kara; noskaidrot viņa pedagoga un zinātnieka karjeras detaļas; analizēt viņa galvenos darbus un noskaidrot jautājumu par V.Biļķina kā Latvijas senākās vēstures pētnieka mantojuma novērtējumu viņa dzīves laikā un līdz mūsdienām. Darbs izstrādāts RVVĢ pulciņa „Skolas vēstures ceļos” un ģimnāzijas vēstures muzeja 2014./2015.m.g. un 2015./2016.m.g. plāna ietvaros.

Avotu un literatūras apskats

Lai izprastu laikmetu, kurās dzīvoja un strādāja V.Biļķins, tika izmantota informācija no mūsdienu latviešu vēsturnieku darbiem. Noderīgas bija ziņas par izglītības sistēmu un vēstures mācīšanu Latvijā 20. – 30.gados. Viņa pedagoģiskās darbības novērtējuma sākuma punkts autoram bija A.R.Britānes un A.Veidemanes grāmata par Āgenskalna ģimnāzijas vēsturi, kurā daudz uzmanības veltīts skolas (līdz 1940.gadam Rīgas 2.Valsts ģimnāzija) vēsturei 20. -30.gados (42). Darba otrā daļa tika balstīta uz V.Biļķina zinātnisko publicistisku (skat. Avotu un literatūras sarakstu). Trīs viņa

brošūras glabājās Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzejā, kas arī bija par iemeslu iepazīties ar viņa dzīvi un darbību tuvāk (4, 5, 6).

Latvijas Nacionālās bibliotēkas digitālā bibliotēka deva vienreizēju iespēju noskaidrot gandrīz visas publikācijas, kurās minēts viņa vārds (skat. Avotu un literatūras sarakstu). Raksti dažādos laikrakstos un žurnālos par viņu ir lielākoties virspusēji un aplūko viņa dzīvi tikai galvenos vilcienos. Pie tam tie gandrīz visi ir latviešu emigrācijas izdevumi. Mūsdienā Latvijas presē un zinātniskajā literatūrā viņa vārds parādās reti. Piemēram, vēsturnieks G.Zemītis savā rakstā grāmatā „Latvija un latvieši” par valstiskuma problemātiku 12. – 13.gadsimtā V.Bilķinu piemin tikai vienu reizi (45). Tikai 2012.gadā sakarā ar viņa 125.dzimšanas dienu, Ē.Mugurēvičs ir publicējis nelielu apkopojumu par viņa dzīvi, pedagoģisko un zinātisko darbību. Ē.Mugurēviča vērtējumā „V. Bilķinam ir atzīstami nopelni senāko rakstīto vēstures avotu par baltu tautām tulkošanā, skaidrošanā un popularizēšanā daudzu gadu desmitu garumā 20. gs. 20.–70. gados, dzīvojot Latvijā, gan trimdas apstākļos ārzemēs” (45). Bez tam Ē.Mugurēvičs arī min V.Bilķinu starp ievērojamākajiem Latvijas senākās vēstures pētniekiem sakarā ar pāvesta legāta Franciska no Moliano 1312. gada izmeklēšanas protokolu par krustakariem Livonijā izdošanu atsevišķā grāmatā: „Latviešu vēsturnieki ir pievērsušies Protokola izmantošanai vispirms pēc tā regesta un atsaucēm uz vācbaltu vēsturnieku pētījumiem jau 19.gs. 80.gados, kad Jānis Krodzinieks sāka publicēt savus rakstus par Baltijas vēsturi. Starpkaru periodā Vilis Bilķins un Arveds Švābe uzskatījuši Protokolu kā nozīmīgu vēstures avotu par zemgaļiem un viņu vadoni Nameiku/Nameisi” (44).

V.Bilķina darbs neatkarīgajā Latvijā un pēc tam arī trimdā bija novērtēts ļoti augsti. Lūk, tikai daži piemēri. Vēsturnieks J. Krīpēns 1936.gadā rakstīja : „Ikviens latvietis, kas interesējas par mūsu senču dzīvi un cīņām, izlasīs ar lielāko prieku šo V. Bilķina grāmatiņu. Autoram, kas rūpīgi apstrādājis avotu ziņas, nākas atzinība. No šī pētījuma va ram secināt, ka ne tikai pasaules kara un atbrīvošanas cīņu laikā latvieši ir bijuši «ideālas varonības pilni”, bet šīs varoņu tradīcijas nāk mums līdz jau no seno zemgaļiešu cīņām” (30).

U.Ģermanis slavēja V. Bilķinu kā cītīgu un rūpīgu vēstures avotu studētāju: „Viņš ir viens no mūsu labākajiem 13. gadsimtena vēstures avotu pazinējiem; tāpēc jo vairāk pelnī ievērību viņa pētījums par zemgaļiešu cīņām ar bīskapiem un ordeni. Pamatojoties uz mums pieejamiem un zināmiem senrakstiem, kā arī uz zinātnieku pētījumiem par šo laiku. V. Bilķins izseko hronoloģiskā kārtībā zemgaļiešu cīņām ar vāciešiem no sākuma līdz beigām. Zemgaļieši ir tā senlatviešu cilts, kas visdēdzīgāk, visvaronīgāk turējās pretim Māras valstij; tāpēc zemgaļiešu cīņu gaitu noskaidrošana ir mums sevišķi interesanta un pamācoša. Vairāk nekā jeb kurš cits viņš ir iedziļinājies Indriķa chronikā, uzskatāmi parādījis vulgātas (Bībeles latīņu tulkojums) ietekmi šajā darbā un devis nopietnāko izklāstu par Indriķa tautību. Bilķins vispār ir pamatīgs seno avotu pazinējs, rūpīgs un apdomīgs vēstures materiālu izvērtētājs” (26). Noskaidrojams varētu būt

jautājums par A.Švābes un V.Biļķina attiecībām. Autoram neizdevās atrast nekādu informāciju par to.

Vislabākos vārdus un novēlējumus viņam devuši pazīstamākie latviešu emigrācijas vēsturnieki: E.Dunsdorfs (23), H.Biezais (20), U.Ģermanis (26), A.Eglītis (24) un Ā.Šilde (36). V.Biļķina nāve 1974.gadā bija skumja vēsts ļoti daudziem. Faktiski visi emigrācijas izdevumi atreaģēja uz to, nopublicējot nekrologus un atmiņu stāstījumus par izcilo latviešu vēsturnieku. Arī tagad kā ļoti aktuāls ir aicinājums: „Pienākums pret aizgājēju un Latvijas vēsturi būtu savākt vienkopus un izdot periodikā izkaisītos Viļa Biļķina pētījumus” (25). Visu šie piemēri liecina, ir nepieciešams izpētīt V.Biļķina dzīvi un karjeru dziļāk un veikt viņa darbu analīzi.

Ģimene, izglītība, kara gaitas un studijas

Bērnība un jaunības gadi ir maz dokumentēti Viļa Biļķina dzīves posms (20, 24, 35, 36, 39). Arī fotogrāfiju, kurās būtu atrodams vēsturnieks dažādos savas dzīves posmos nav daudz publicēts (skat. Pielikumu). Saskaņā ar rakstiem emigrācijas presē viņš ir dzimis 1887. gada 4.jūlijā tā laika Kurzemes guberņas Grienvaldes, tagad Zālītes pagastā (45). Viņa senči no tēva puses ir bijuši brīvcilvēki, kas nākuši no Jelgavas apvidus kur dzīvojuši hercoga rezidencē. Viņa vectēvs ir bijis kalējs, un tā kā amatu nereti pārmantoja var pieņemt, ka tāds bijis arī viņa tēvs. Ir zināms, ka V.Biļķina mātes tēvs arī nācis no Zemgales.

V. Biļķina skolotājs Rūdolfs Birznieks ievēroja viņa attapību un virzīja Vili uz augstākās izglītības izvēli (20). 1908.gadā Sanktpēterburgā viņš ieguva mājskolotāja tiesības un pēc atgriešanās Latvijā strādāja par skolotāju Jelgavā un Viļņā (24). Pirmā pasaules kara laikā viņš aizceļoja līdz pat Tālajiem Austrumiem, kur 1919.gadā, 32 gadu vecumā, viņš Vladivostokā iestājās Imantas pulkā - no latviešu karavīriem un virsniekiem komplektētā karaspēka vienībā, kuru viņa dienesta laikā komandē pulkvedis Jānis Kurelis (36). Balstoties uz Imantas pulka atgriešanās datumiem var pieņemt, ka Vilis Biļķins atgriezās Latvijā 1920.gada 5.jūnijā, jo laikrakstā „Valdības Vēstnesis” ir publicēts Imantas pulka virsnieku un kareivju saraksts, kur ar 64. numuru figurē Viļa Biļķina vārds (27).

Pēc Imantas pulka atgriešanās no Sibīrijas Viļa Biļķina dzīvē parādās vēl viens periods par kuru nav informācijas. Var droši teikt tikai to, ka šajā laika posmā viņš iestājās Latvijas Universitātes Vēstures fakultātē un 1927. gadā viņš to pabeidza, specializējoties Latvijas viduslaiku vēsturē. Ir zināms, ka viņš esot atstāts bez stipendijas (35). Pēc universitātes beigšanas viņš bija starp tiem, kuri saskaņā ar LU padomes lēmumu varēja turpināt sagatavošanos zinātniskajai darbībai (33).

V.Biļķins – vēstures skolotājs

Pedagoga darbam viņš pievērsās faktiski uzreiz pēc atgriešanās dzimtenē. Interesanti, ka V.Biļķins bija starp tiem, kuri aktīvi iesaistījās garīgi atpalikušo bērnu izglītības nodrošināšanā (40).

Vienlaicīgi ar darbu skolās viņš veica arī pirmos zinātniskos pētījumus, kas izrādījās, kā uzskata latviešu vēsturnieks Ē.Mugurēvičs, nozīmīgi darbi, gatavojot Indriķa hronikas tulkojumus latviešu valodā 1936.gadā un 1993.gadā, kā arī tad, kad šo hroniku izdeva citās valodās (45).

V.Biļķins strādāja par vēstures skolotāju dažādās Rīgas un Jelgavas skolās (45). Par šo viņa dzīves posmu ziņu nav daudz. No Rīgas 2.Valsts ģimnāzijas (tagadējā Rīgas Valsts vācu ģimnāzija) absolventu atmiņām mēs uzzinām par viņa vēstures skolotāja gaitām. A.R.Britāne un A.Veidemane bija noskaidrojušas, ka V.Biļķins absolventu atmiņās palicis kā skolotājs, kurš varējis aizrautīgi stāstīt par 12.–13.gadsimta notikumiem, bet neesot varējis ieinteresēt par vēsturi kopumā (42, 21.lpp.). Autores nenorāda ne laiku, kad viņš strādāja par vēstures skolotāju, ne avotus, no kurienes ņēmušas informāciju. Varam uzskatīt, ka Rīgas 2.Valsts ģimnāzijā viņš strādāja 30.gadu pirmajā pusē. Grūti teikt, kāpēc viņam neveicās skolā Āgenskalna priedēs.

Pavisam cita informācija ir par viņa darbu Jelgavas skolotāju institūtā 1930.gadā : „Akta laikā viesi un institūta saime noklausījās šīs mācības iestādes skolotāja cand. hist. Biļķina kodolīgo un dziļi zinātnisko referātu par tematu „Kas izteikts par latviešiem Indriķa chronikas vārdos "humiles" (pazemīgi) un "despecti" (nicināti)" (18). Atzīmēsim, ka svinībās klāt bija arī Valsts prezidents A.Kviesis.

Nav arī zināms, ka viņš būtu pasniedzis vēsturi, būdams Rīgas pilsētas vēstures arhīva direktors. Tātad atgriešanās pie pedagoga darba viņam notika tikai emigrācijā, kad ar Latvijas Nacionālās komitejas atbalstu 1945.gada augustā V.Biļķins kļuva par Minhenes latviešu vidusskolas direktoru. Noprotams, ka viņš esot rūpējies, lai izglītība būtu pieejama visiem. Tas nozīmēja, ka mācības bija bez maksas (32). Vēlāk viņš pārcēlās uz Bernseni pie Hamburgas un strādāja par Baltijas Universitātes lektoru līdz 1949. gadam (20).

Darbs Rīgas pilsētas Vēstures arhīva direktora amatā

Šajā amatā Vilis Biļķins sāka strādāt 1935.gadā un palika tajā līdz 1944. gadam. Pirmajā sava darba gadā arhīvā viņš paspēja izdod divas grāmatas - "Pētījums par Rīmju chroniku" (6) un "Nameiķis un viņā laikmets" (5). Var pieņemt, ka viņš pie tām bija strādājis jau iepriekš. Jau nākamajā gadā V.Biļķins izdod "Kuršu brīvības cīņas" (7), kurā aplūko šīs kareivīgās cilts cīņas 13.gadsimtā. Viņš šajā gadā izdod arī nelielu grāmatu "Zemgaliešu cīņas ar bīskapiem un ordeni" (8). Laiku pa laikam presē parādās informācija par V.Biļķina komandējumiem uz Rietumeiropas vēstures arhīviem. Viņš turpināja meklēt liecības par baltu cilšu jeb valstisko veidojumu attīstības līmeni. Piemēram, par V.Biļķina kā arhīva direktora braucienu uz Holandi ir dots visai plašs apskats : „Nupat no ārzemēm atgriezies Rīgas pilsētas vēsturiskā arhīva direktors V. Biļķins Viņš vairāk kā mēnesi pavadījis Holandē, vākdams turienes pilsētu arhīvos ziņas par mūsu galvas pilsētas pagātni. Sarunā ar mūsu līdzstrādnieku, par saviem ceļojuma iespaidiem un savāktajiem materiāliem, direktors izteicās: „Kā pirmo apmeklēju Holandes veco ostas pilsētu Rotterdamu. Turienes arhīvā

atradu kādu ierosinājumu — ar roterdamiešu palīdzību nodibināt Kurzemes hercogistē sabiedrību Tobago salas izmantošanai. Turpat glabājas arī kāds pārskats par tirdzniecību ar Kurzemes hercogisti. Lūdzu pagatavot šī pārskata fotokopijas, kas drīzumā tiks atsūtītas Rīgā. Pārskats liecina, ka Kurzemes valdnieki bijuši labi tirdzniecības apstākļu pazinēji, gribēdami toreizējos pasaules kapitālu galvenos glabātājus un noteicējus piesaistīt savas valsts saimniecībā. Hāgas valsts arhīvā atradu apmēram 80 Kurzemes hercogu vēstules. Latviešiem bijuši plaši tirdznieciskie sakari ar Holandi jau sen pirms vācu ienākšanas mūsu zemi. Holandieši dibinājuši Kurzemes hercogistē sabiedrību Tobago salas izmantošanai. Sevišķi aktīvs bijis hercogs Jēkabs, jo viņam bijusi visplašākā sarakstīšanās. Vispār Kurzeme toreiz bijusi visdarbīgākā, — to liecina tas, ka ne no Rīgas, ne arī no citām mūsu zemes pilsētām nav saglabāties tik daudz rakstveida vēsturisko materiālu. Nevien tirdzniecībā, bet arī politikā Holande kādreiz spēlējusi ļoti ievērojamu lomu: to apstiprina) Piltenes landrāto, rātes un muižnieku iesniegumu 4 biezi sējumi, kas adresēti Holandes ģenerālstatu pārvaldniekam, lūdzot šī reformētās ticības centra palīdzību pret Polijas ķēniņu, kas gatavojoties atkal Kurzemes rietumos atjaunot katoļu ticību. Māstrichtā uzgāju kādu vecu leģendu «Servatius». Tā nav radusies, kā citi lādzīgi nostāsti, bet sacerēta apm. 1170. g. Leģenda vēsta par Māstrichtas toreizējo tirdzniecību un liecina, ka jau tad — 12. gadsimta vidū, — pirms vācu „iezeģelēšanas” — pilsētai bijuši tirdzniecības sakari ar mūsu zemi.

Dordrehtas arhīvā glabājas iespiesti plakāti, kas reklamē no Rīgas ievestos mastu kokus. Šī pilsētiņa savā laikā bijusi Eiropas mastu tirdzniecības centrs. Interesanti dokumenti glabājas arī citu pilsētu arhīvos. Zīmīgi, ka daudzās pilsētās vēl tagad noliktavas apzīmē ar vārdu „Rīga”. Māstrehtā nereti gadās satikt cilvēkus ar šādu uzvārdu, jo kādreiz, kad kāds latvietis ieceļojis un palicis Holandē, turienieši, viņa tuvākai apzīmēšanai vienmēr piemetinājuši: „van Rīga” (no Rīgas); ar laiku šiem ieceļotājiem tas kļuvis par uzvārdu. Holandē sastopamas arī «Rīgas olas» — tā holandieši nosaukuši koka olas, kas ietilpināmas viena otrā — tās izgudrojuši Rīgas meistari, un vēl tagad mēs mēdzam Lieldienās šādus izstrādājumus dažreiz dāvināt bērniem. Atrastie dokumenti nodod jo gaišu liecību par mūsu valsts plašajiem tirdznieciskajiem un politiskajiem sakariem ar Holandi, šo lielo Baltijas zemju starpnieci ar Vakareiropu jau sirmā senatnē.” (28). Ka redzams, viņam izdevās uztāstīt diezgan daudz interesantus dokumentus, kas saturēja arī pārsteidzošus faktus gan par Baltiju kopumā, gan Rīgas attīstības sākumiem.

Redzams, ka V. Biļķins ir bijis enerģijas pilns, jo tajā pašā gadā viņš paspēja (faktiski jau Otrā pasaules kara sākumā) iepazīties ar Britu muzeja arhivālajām par Rīgu un Kurzemes un Zemgales hercogisti, kur īpaši svarīga bija hercogu 400 vēstuļu kolekcija (38). Ir informācija arī par citiem ārzemju komentējumiem. Par ieguldījumu Latvijas vēstures arhīvu sistēmas attīstībā un zinātnisko darbību viņu apbalvoja ar Triju Zvaigžņu ordeni (47). Tomēr Latvijas valsts vēstures arhīva mājas lapā viņa darbs nav nekādi atzīmēts.

Par padomju pirmās okupācijas norisēm ziņas ir nepilnīgas. Atsevišķas detaļas varam noskaidrot no publikācijām laikrakstā „Tēvija” jau nacistu okupācijas gados. Piemēram, par to, ka pēc komunistu aizbēgšanas „pilsētas arhīvs palicis pilnīgā kārtībā. Atzinība nākas Rīgas pilsētas arhīva direktoram V. Biļķinam, kas juku dienās personīgi rūpējies, lai arhīvs paliktu neskarts. Pārņemot NKVD arhīvu, kas atradās tā saucamās arhīvu pārvaldes rīcībā, atklājās interesantas ainas” (29).

V. Biļķina aiziešana trimdā sākas 1944. gada 5. oktobrī. Viņš kopā ar sievu un Rīgas pilsētas Vēstures arhīva darbiniekiem pavadīja vācu okupācijas iestāžu organizēto arhīvu pārvešanu uz Tropovas pilsētu Čehijā (46). Lai arī īstas drošības šajā laikā nav nekur, V. Biļķins un viņa darbinieki turpināja strādāt. Sarkanajai armijai tuvojoties, vācieši arhīva materiālus pārveda tālāk uz Trpistas pilsētu, kas atradās amerikāņu zonā. 1945. gada 5. jūlijā nacistu izvēstos Rīgas vēstures arhīva materiālus no Latvijas amerikāņi tomēr izdeva padomju varas iestādēm, bet V. Biļķinu, viņa sievu un arhīva darbiniekus pārveda uz pārvietojamo personu nometni Minhenē, tālāk no padomju okupācijas zonas (46).

Dzīve un darbs trimdā

1945. gada vasaras beigās Vilis Biļķins atsāka darbu kā skolotājs Minhenē, vēlāk Bernsenē pie Hamburgas. Viņš strādāja arī kā mācībspēks Baltijas Universitātē. Pēc šī darba beigām 1949. gadā viņš pārcēlās uz Lucernu Šveicē. 1965. gada 26. jūlijā viņš atgriezās Rietumvācijā, Bīlefeldā, kur dzīvoja kopā ar radiem. V. Biļķina trimdas laiku var uzskatīt par visproduktīvāko viņa dzīves posmu, jo tieši šajā laikā tapa viņa visapjomīgākie darbi, kā arī tiek publicēti vismaz 40 raksti, zinātniski apcerējumi un pētījumi dažādos žurnālos (20, 24, 36).

Latviešu vēsturnieku pirmajā konferencē, kurā piedalījās slavenākie un pazīstamākie latviešu vēsturnieki (arī A. Švābe) trimdā 1948. gada janvārī V. Biļķins nolasīja referātu par baltu tautu tirdznieciskajām aktivitātēm, kas ieskicēja rakstīto vēstures avotu ziņas par baltiem no vissenākajiem laikiem līdz 15. gadsimtam (45).

V. Biļķins aktīvi iesaistās emigrācijas sabiedriskajā dzīvē. Piemēram, Šveices latviešu apvienībā viņš bija apvienības statūtu izstrādātājs un valdes priekšsēdētājs (37). 80 gadu vecumā 1967. gadā viņš kļuva par Latviešu publicistu biedrības goda biedru pēc Vācijas kopas ierosinājuma (19). Viņa zinātniskā darbība tika augsti novērtēta un pat apbrīnota. Tika atzīmēts, ka savās mājās Bīlefeldā Vācijā viņš esot iekārtojis kartotēku, kurā bijušas reģistrētas „visas zinātniskās grāmatas, kādas par mums pēdējos 100 gados sarakstījuši redzami baltvācu un citi vēsturnieki” (34).

Viļa Biļķina devums Latvijas 12. – 13. gadsimta vēstures izpētē: Par Livonijas Indriķa hroniku un tās autoru

V. Biļķinis savas dzīves laikā izdeva vairākus zinātniskos darbus, kas pēta Latvijas vēsturi laika periodā, kad tiek veidota Livonija, kā arī pētījumus par dažādām baltu ciltīm un valstiskajiem

veidojumiem. Acīmredzot jau studiju sākumā viņš nolēma pievērsties Latvijas senvēstures pētniecībai un sāka to ar Livonijas Indriķa hronikas analīzi (1). V.Biļķina pirmais nopietnais darbs ir jau iepriekš minētais "Indriķa Livonijas chronika viduslaiku gara gaismā" (4), ko izdeva par Kultūras fonda līdzekļiem. Nav zināms cik eksemplāru tika iespiesti un izdoti. Grāmatas ievadā viņš iepazīstina lasītājus ar sv. Augustīna idejām, no kura rakstiem hronists ņēmis daudz vairāk citātu nekā no citiem autoriem. Grāmatas pirmajā daļā galvenā tēma ir tieši šie pretstati, bet savukārt otrajā daļā V.Biļķins aplūko kā hronists ir raksturojis Livonijas tautu un personu darbus un tikumus. Šo darbu V.Biļķins nobeidz ar kodolīgiem un precīziem secinājumiem. Viens no jautājumiem, par kuru laiku pa laikam notiek diskusijas, ir jautājums par Livonijas Indriķa tautību: „pašlaik atkal tiek diskutēts un kuru kopā ar vācu vēsturniekiem arī mūsu pašu tautietis Vilis Biļķins negrib īsti par latvieti atzīt” (21). Šī diskusija turpinās līdz pat mūsdienām. Ē.Mugurevičs raksta, ka „starpautisku uzmanību izpelnījās V. Biļķina darbs par Indriķa hronikas autora personību (Indriķa chronikas autors. Mīts un patiesība, 1958), ko, tulkotu zviedru valodā (Problemet om “Henricus de Lettis” nationalitet), publicēja žurnāls Historisk tidskrift (1962). Šajā pētījumā V. Biļķins analizēja latīņu valodas gramatiskās konstrukcijas “latgaļu Indriķis” (Heinricus de Lettis) rašanos, kad hronists kā svešzemnieks sarunās ar Satezeles lībiešiem raksturoja savu priesteru amatu pie latgaļiem. V. Biļķins pamatoti oponentētiem autoriem, kuri Indriķi uzskatīja par vietējās izcelsmes – no Imeras latgaļiem nākušu hronistu. Jāatzīmē, ka Indriķa hronikas teksta analīze V. Biļķinu ir nodarbinājusi visu radošo mūžu, jau sākot ar pirmo rakstiņu studiju gados (Ko nozīmē Indriķa hronikā vārdi “humiles et de-specti”, 1921) līdz plašajam rakstam par 13. gs. hroniku autoriem (Die Autoren der Kreuzzugszeit und das Milieu Livlands und Preussens, 1974)” (45)

V.Biļķina otrā grāmata- 84 lappušu garais "Pētījums par Rīmju (Atskaņu) chroniku" iznāca 1935. gadā autora izdevumā (6). Līdzīgi kā "Indriķa Livonijas chronika viduslaiku gara gaismā" V.Biļķins izmanto sv. Augustīna idejas, kā arī galma dzeju lai izprastu autora uzskatus par tā laika vēsturiskajiem notikumiem. Viņš raksta arī par atšķirībām starp Latviešu Indriķi un Atskaņu hronikas autoru, viņu dažādajiem skatiem uz notikumiem Livonijā. Grāmatas saturs sadalīts divās daļās, kuru uzbūve atgādina pētījumu par Indriķa hroniku : pirmajā aplūkota galma dzejas un sv. Augustīna ideju ievīšanās Atskaņu hronikas autora uzskatos, un otrā dota iespēja pārliecināties, kā hronists liek augstākām būtnēm piedalīties vēsturiskos notikumos un kā viņš raksturo tautas un personas (22).

Arī šīs grāmatas daļas beidzas ar interesantiem secinājumiem. Piemēram, pirmās daļas beigās, autors raksta par galma dzejas ietekmi: „Galma dzejas ideju ietekmējums vislābāki ir saskatāms kara skatu un kara tikumu tēlojumos. Kari, kaujas un karavīru darbi stāv Atskaņu hronikas autora interešu degpunktā, citi vēsturiskie notikumi vai nu maz,vai nemaz nesaista viņa uzmanību. Kara notikumus apdziedot, viņš parāda savu dziesminieka meistarību. Kara elementi

dziedājumā pēc daudzuma un dažādības ir visbagātākie, hronikā ir bagātīgi skati, kas rāda, kādi ir karavīri, kāds apbruņojums, kā viņi sapulcējas un dodas karā, kādi viņu panākumi un kādas neveiksmes, pilīm uzbrūkot vai tās aizstāvojot, sirojumos ejot vai sirotājus atsitot, cīnoties uz kara lauka krūti pret krūti ar ienaidnieku, un arī skati, kā viņi atstāj kara lauku, kad viņi ir pārspēti, kā viņi atgriežas uz mājām pēc uzvaras vai zaudētas kaujas, pārnesot līdzīgu godu un nevīstošu varoņu slavu vai kaunu un negodu” (6, 45.lpp.).

Par zemgaļiem un viņu vadoņiem

Tajā pašā gadā kad viņš izdod "Pētījums par Rīmju (Atskaņu) hroniku" tika izdots arī daudz mazāk apjomīgais "Nameiķis un viņa laikmets" (5), kas gan lielā daļā ir balstīts uz informāciju, kas pieejama Atskaņu hronikā. Kā jau no grāmatas nosaukuma var nojaust, tā fokusējas uz Tērvetes zemgaļu vecāko, vēlāk Zemgales ķēniņu un brīvības cīņu vadoni Nameķi, sauktu arī par Nameju vai Namesi. V. Biļķins iesāk ar avotu aplūkošanu, no kuriem viņš smēlis datus savam darbam. Tie ir jau pazīstamie avoti — Indriķa hronika, Atskaņu hronika un vēl daži dokumenti. Šie avoti, kā izsakās pats autors, ļauj viņam „sniegt tik ārējo notikumu aprakstu, iekšējiem notikumiem jāpaliek uz visiem laikiem neatklātiem” (5, 7.lpp.). Ja V.Biļķins būtu dzīvs, no pēdējā apgalvojuma gan autoram būtu jāatsakās, jo varēja atklāties jauni vēstures avoti, kas ļautu atklāt arī iekšējos notikumus. Pagaidām V. Biļķinam taisnība, ka noteiktu tiešu datu par iekšējiem notikumiem nav, bet secinājumi no pazīstamiem faktiem gan iespējami. Par Nameiša varu un viņa valsts robežām V. Biļķins gan nav skaidrībā. Viņš min vairākus vēstures avotus, kuros Nameisis nosaukts par Zemgales ķēniņu, bet neiedrošinās secināt, "ka viņš ir bijis visas Zemgales ķēniņš, jo līdz šim laikam vēl nebija apvienota neviena baltu tauta" (5, 9. lpp.). Šis pamatojums gan nevienu nevar pārliecināt, jo zemgaļieši varēja pirmie apvienoties. Tomēr arī V. Biļķins Nameisi dēvē par ķēniņu un raksta, ka "viņš kļūst par pašu neatlaidīgāko karotāju, kādu vien devusi senā Zemgale. Taisni tagad sākās zemgaļiešu drāmatiskās cīņas ar ordeni, kurām nav daudz līdzīgu piemēru viduslaiku vēstures lappusēs." (5, 13. lpp.). Konstatējis, ka vāciešiem bija liels karaspēks, V. Biļķins turpina: "Nameisim tāpēc bija jācīnās pret ienaidnieku, kura stāvoklis patlaban bija vislabākais, kāds vien viņam līdz šim ir bijis, jācīnās apstākļos, kas nesola nekādas izredzes noturēties uz cīņu lauka" (5, 15. lpp.). Tomēr Nameisis cīnās guva labus panākumus. Mežotni izņemot, ordeņa jūgu nokratīja visas Zemgales pilis. Nameisis ar saviem zemgaļiešiem devās pat uz Rīgu, bet, atradis ienaidnieku sagatavotu cīņai, pilsētai neuzbruka. Nameisis atstāja Zemgali un aizgāja uz Lietuvu pie kunigaiša Traidenā. No turienes viņš 1281. gada rudenī kopā ar Traidenā karaspēku devās uz Prūsiju un cīnījās tur pret Vācu ordeni. Minētos notikumus V. Biļķins nemēģina savstarpēji saistīt un Nameiša aiziešanu nosauc par "mīklainu notikumu" (5, 30.lpp.). Bet notikumu secība norāda uz to, ka Zemgalē nebija izredzes uzvarēt ordeni; tāpēc vajadzēja kopā ar kaimiņu un brāļu tautas ķēniņu mēģināt cīnīties ar pretinieku pašā Vācu ordeņa centrā, ko Nameisis arī darīja.

Līdzīgi kā 1935. gadā arī 1936. V. Biļķins vēl vienu grāmatu. Tā ir 76 lpp garā “Zemgaliešu cīņas ar bīskapiem un ordeni” (8). Grāmatā autors ietur apmēram tādu pašu kārtību kā darbā “Kuršu brīvības cīņas” (7). Aplūkojis vēsturēs avotus, viņš pievērsās zemgaliešu kareivjiem un valdniekiem. Arī Zemgalē kareivji rekrutējās no piļu un ciemu iedzīvotājiem, kas sadalījās pulkos. Viņu karaspēkam bijuši arī izlūki. Kā kuršu, tā arī zemgaliešu cīņās liela nozīme bija viņu pilīm un ieročiem — duramam šķēpam, metamam šķēpam, zobenam, vairogam, bruņām un, iespējams, arī bruņu cepurei. Šīs grāmatas turpmākajās nodaļās tiek runāts par zemgaliešu kopdarbību ar vāciešiem, bet lielāka uzmanība ir pievērsta viņu brīvības cīņām. Tās V. Biļķins izpētījis visos sīkumos un aprakstījis, iespēju robežās, pilnīgi. Cīņas sākās Mežotnē, kuras iedzīvotāji bija atdevušies bīskapa Alberta rokās. Tad Viestarts lauza mieru un iesāka cīņu. Par to Biļķins raksta šādi: „Gadu simteņa pirmajā ceturksnī nevienai šejienes tautu pilij nebija jāaizstāvas pret tik lielu pārspēku. Cik bija Mežotnē karavīru, nav zināms. Tomēr bez pārspīlējuma jāsaka, ka katram zemgalietim būs bijis jācīnās pret desmit vai divdesmit vīriem. Vispirms mežotniekiem bija jāizlaiž no rokām pilsēta un jāzaudē visa manta, kas tur atradās. Cīņas iedegās ap pašu pili. Mežotniekos tagad pamodās zemgaliskā varonība, un viņi vairāk dienas atsita ienaidnieka pārspēka lavīnas. Vīrišķīgi viņi cīnījās pret ienaidnieka piļu aplenkšanas tehnikas pēdējo vārdu — Pret lielo akmeņu sviežamo mašīnu” (8, 25.lpp.). Turpmākos gados gan uzliesmoja cīņas, gan iestājās klusums, gan zemgalieši uzvarēja pretinieku, gan uz laiku tas ņēma pārsvaru. Kaujā pie Saules zemgalieši palīdzēja iznīcināt sakauto ordeņa karaspēku. Par Saules kaujas vietu V. Biļķins ir tanīs domās, ka šis jautājums “ir neatrisināms” (8, 75.lpp.). Pēc šīs kaujas nopietnākās sadursmes sākās 1249.gadā. Pārsteigti zemgalieši cietuši zaudējumus un ap ņēmušies maksāt meslus. 1259.gadā viņi sacēlušies un aicinājuši soģus atstāt Zemgali. Par šo soli V. Biļķins raksta, ka “’otru šādu humānu atkrišanas veidu mēs viduslaiku hroniku lappusēs neatradīsim” (8, 34.lpp.). “’legūto brīvību zemgalieši prata aizstāvēt apmēram divpadsmit gadus. Atri pēc viņu atkrišanas cīņas sākās no jauna, un tām bija daudz asāks raksturs kā iepriekšējām” (8, 35.lpp.). Tagad ienaidnieks mēģināja celt pilis. Zemgaliešiem izdevās izjaukt viņu plānu. “’Vispirms nācās cīņu uzņemties Tērvetei. Ziemā, 1259.gada beigās vai 1260.gada sākumā, pie tās ieradās liels ordeņa karaspēks no Rīgas, kur piedalījās arī Rēveles spēki, Gervas, Sakalas un Pāles bruņinieki ar igauņiem, latgaļiem, lībiešiem un Kuldīgas bruņiniekiem, kā arī kuršiem, vezdami līdz materiālus pils celšanai. Iedegās cīņa, un tērvetieši visus uzbrukumus atsita, aizstāvēdami vārtus un grāvi (8, 68.lpp.).

Zemgalieši bija varoņi, kam Atskaņu hronikas autors piedēvē bruņinieku pašu svarīgāko tikumu – bezbailību. Viņi droši raudzījās pretim uzceltiem aplenkšanas torņiem, kas bija tik drausmīgi, kā vājai sirdij, saka hronists, bija jāiedrebas. Zemgalieši arī varonīgi atsita visu pārējo uzbrukumu, kad visu dienu pilij virsū vēlās ienaidnieku lavīnas. Viņi izturēja arī aplenkšanas torņu mesto akmeņu grāvienus. Viņi pat izgāja ārā pa pils vārtiem un uzsāka cīņu ar ienaidnieku uz

atklāta lauka, kad pēdējā uzbrukumi pilij bija mitējušies. Tā zemgalieši izjauca ordeņa plānu ieņemt Tērveti un tās vietā uzcelt savu pili Zemgales iekarošanai” (8, 35.lpp.). Cīņa tomēr turpinājās, kamēr vāciešiem neizdevās 1265.gadā uzcelt Jelgavas pili. “Jelgava uz zemgaliešu krūtīm bija šķēps, no kura dūrieniem viņi tik tagad sāka zaudēt asinis”, raksta V. Biļķins (8, 37.lpp.). Turpmākās cīņās zemgalieši sākumā uzvarēja, bet tad 1272.gadā bija jānoslēdz līgums, par kuru V. Biļķins raksta, ka tas “Ir unikums tanī ziņā, ka tās rāda, cik ciets rieksts uzvarētie ir bijuši uzvarētājam pat pie miera slēgšanas. Pat šis sausais dokuments liecina par zemgaliešu nepiekāpīgo raksturu” (8, 39.lpp.). No 1272. Līdz 1279.gadam Zemgalē nebija pilnīgi miers. Tad zemgalieši mēģināja mierīgā ceļā savu stāvokli labot, bet, nekā nepanākuši, ķērās pie ieročiem, pie kam viņu priekš galā nostājās Nameisis.

Turpmākajos gados zemgalieši Nameiša vadībā vēl atsita vairākus ienaidnieka uzbrukumus, bet tā spēki arvien pieauga. Tad zemgalieši noslēdza mieru un apņēmas maksāt nodevas. Drīz pēc tam ordeņa brāļi aicināja uz dzīrēm zemgaliešu dižciltīgos un tur viņus nonāvēja. Ar zemgaliešu dižciltīgo nonāvēšanu ordenis sāka pieturēties pie jaunas taktikas aplūkojamās cīņās – pretinieka iznīcināšanas. Šai nolūkā tas uzcēla Svētā kalna pili, no kuras varēja viegli realizēt savu jauno taktiku. “Pārmaiņas ir notiku šas arī pie zemgaliešiem. Viņu cīņas spars ir sasniedzis augstāko pakāpi. Ne vienu savu pili viņi kaujā neatdod ienaidniekam. Ja viņi redz, ka pili nespēs galu galā noturēt, tad viņi paši to nodedzina vai atstāj” (8, 58.lpp.). Viņi pakāpeniski atstāja visas savas lielākās pilis — Tērveti, Dobeli, Rakti, Sidrabeni, bet cīņa vēl nebeidzās: Sidrabeni zemgaliešu kareivji atstāja 1290.gadā, bet “1300.gadā viņi nebija nolikuši ieročus un viņiem vēl bija savi kungi” (8, 69.lpp.). Īsā kopsavilkumā V. Biļķins tā raksturo zemgaliešu brīvības cīņas: “No pa kļautām tautām zemgalieši pirmie iesāka cīņu un pēdējie to beidza. Viņu ienaidnieku dziesminieks saka, ka viņiem esot ļaudīs liels spēks. Un šis spēks izturēja smago cīņu vairāk kā simts un desmit gadus. Tā bija liela cīņa. Indriķis un Atskaņu hronikas autors saka, ka ordeņa un bīskapu kareivji darījuši brīnumus, bet mums jāsaka, ka zemgalieši darīja brīnumus, jo viņiem bija jācīnās pret karaspēku, kāda nebija Vakareiropas ķeizariem un ķēniņiem. Un zemgalieši zaudēja vienīgi cīņas ilguma dēļ. Viņi varēja ienaidnieku sakaut, varēja atsist viņa uzbrukumus, bet cīņa ar to neizbeidzās. Atkal un atkal uz Zemgali vēlās jauni ienaidnieku kara pulki, katra nokautā ienaidnieka vietā stājās citi, bet zemgaliešiem nebija šādas neizsīkstošas cilvēku rezerves. Jebšu zemgalieši zaudēja, tad tomēr viņu cīņa bija ideālas varonības pilna. Tā bija varonība, kuras priekšā nobāl atēniešu varonība cīņā pret persiešiem” (8, 71. - 72. lpp.)

Vēsturnieks J.Krīpens 1936.gadā raksta, ka arvien vairāk sāk rasties mums pētījumu par mūsu vēstures sākumiem, respektīvi, vāciešu ienākšanas un nostiprināšanās laiku mūsu zemē. Neskaidrās un bieži vien maz sakarīgās hroniku un senrakstu ziņas tiek kritiski pārbaudītas, sakopotas un publicētas pārskatāmā veidā. Mūsu vēstures vecākā laika pētniekiem sagādā sevišķas

grūtības tas apstāklis, ka tā laika vēstures avotus ir rakstījuši cittautieši, kas raudzījušies uz notikumiem no savas tautas interešu viedokļa, attiecīgi apgaismojot arī notikumus. Vajag dziļas tā laikmeta izpratnes un erudīcijas, lai pētnieka latvietis prastu apgaismot uz cittautiešu sniegto ziņu pamata mūsu vēsturiskos norisinājumus no latviešu viedokļa (30).

Savu nākamo darbu par zemgaļiem V. Biļķins izlaiž pēc krietna pārtraukuma-1953. gadā, šajā laikā viņš jau dzīvo Lucernā, Šveicē. Tas ir 65 lapaspušu garais "Viestarts kā zemgaļiešu valstsvīrs" (11). Šo grāmatu V. Biļķins izlaiž ar Latviešu kultūras institūta palīdzību. Tā stāsta par pirmo zināmo Zemgales valdnieku. Kā jau atzīmējām, V. Biļķins uzskatīja, ka pēc rakstītajiem avotiem precīzu Saules kaujas vietu nav iespējams noteikt. Redzams, ka atšķirībā no dažiem saviem laikabiedriem V. Biļķins neieņēma nekādu pozīciju attiecībā pret jautājumu, kā vācu pārvaldība ietekmēja baltu tautu turpmāko attīstību, un vai bez tās, tās būtu sākusies stagnācija. Viņš šajā strīdā paliek neitrāls un savos darbos turpina fokusēties tikai uz faktiem.

Par kuršu uzvarām un zaudējumiem

1936. gadā iznāk viņa nākamais darbs – "Kuršu brīvības cīņas"(7). Šis darbs apraksta šīs baltu cilts cīņas 13.gadsimtā, līdz 1267.gadam. Ievadā V. Biļķins iepazīstina lasītājus ar kuršu vēstures avotiem minētā laikmeta - Indriķa hroniku, Atskaņu hroniku un citiem avotiem (7, 4. – 5.lpp.). Turpmākais grāmatas saturs sadalīts vairākās nodaļās. Pirmajā ("Kuršu valdnieki un kareivji") autors, vispirms, sniedz ziņas par kuršu valdniekiem — Lameķinu un Utili. Lameķins kuršu pirmajā līguma ar Alnas Balduīnu un kādā pāvesta Gregora IX. Rakstā nosauktspar ķēniņu. Par Utili ir ļoti maz datu. V. Biļķins domā, ka viņš bijis Vārtājas valdinieks. „Ziņas par kuršu militāriem spēkiem arī ļoti trūcīgas». Viņiem bijuši kara kuģi un sauszemes karaspēks, kas rekrutējies no piļu un ciemu iedzīvotājiem. Aplūkotās kuršu cīņas grāmatā iedalītas vairākos posmos. Laikā no 1200. Līdz 1228.gadam viņi necīnījās par Kursas neatkarību, bet gan paši sarīkoja karagājienus un mērojās ieročiem ar vāciešiem divās jūras un divās sauszemes kaujās.Šajā laikā viņi siroja arī Dānijā un Zviedrijā un uzbruka saviem kaimiņiem vendiem, kurus padzina no Ventas. Atgrieždamies no aizjūras sirojuma, kurši pietājās pie Gotlandes salas, kur viņiem izcēlās sadursme ar svētcēlniekiem. 1228.gadā viņi kopā ar zemgaļiešiem ieņēma Daugavgrīvas klosteri. Pēc pirmajām cīņām kurši paši atteikušies no neatkarības un, noslēdzot līgumus, atzinuši citu varu virskundzību. Par to V. Biļķins raksta nodaļā "Kuršu trīs pirmie līgumi" (7, 23.lpp.). Tā ir, iespējams, visinteresantākā nodaļa aplūkojamā grāmatā. Autors tajā apskata līgumu slēgšanas laiku, varbūtējus cēloņus un līgumu saturu. Austrumu kurši slēguši līgumu ar ordeni, bīskapu un Rīgu, uzņemdamies kristietības jūgu. Lai paglābtos no minētiem kungiem, rietumu kurši līgumu slēdza ar pāvesta vicelegātu Alnas Balduīnu, kas «visvairāk ir nostājies šejienes tautu, resp. kuršu, pusē pret šejienes varām" (7). Ar šo līgumu rietumu Kursā tika nodibināta pāvesta valsts. Pēc šī līguma noslēgšanas austrumu kurši atraisījās no līguma ar ordeni, bīskapu, Rīgu un arī noslēdza līgumu ar

Alnas Balduīnu. Ar to viņi bija izņēmti no Livonijas kungu rokām. Tas, protams, nepatika ordenim un citiem šejienes kungiem. Ordenis nosūtīja uz Kursu karaspēku, kas izpostīja zemi un brīvības grāmatas atņēma ar varu. Tad iesākās cīņas Alnas Balduīna un šejienes vācu kungu starpā, kas beidzās ar pēdējo uzvaru (7, 40.lpp.). Reizē ar to sabruka pāvesta valsts Kursā. Kurši ar to nevarēja samierināties un iesāka varonīgās brīvības cīņas, kuras V. Biļķins apraksta turpmākās nodaļās — “Cīņas no 1236.gada līdz 1260.gadam” un “Cīņas no 1260.gada līdz 1267.gadam”. Par šīm cīņām autors īsā kopsavilkumā izsakās šādi — “Kad iesākās 1242.gadā tieša iekarošana, tad kurši tāpat kā zemgalieši un prūši pakļāvās samērā viegli. Pēc pakļaušanās viņu rokās, dažas izņemot, palika viņu pilis, kur joprojām valdīja viņu valdnieki (7). Kursā tika iecelti soģi. Pēc Durbes kaujas kuršos pamodās agrākais kara gars, un viņi varonīgi aizstāvēja savu neatkarību. Par kuršu varonību liecina fakts, ka ienaidnieks, viņu pils ieņemdam, izturas visai nesaudzīgi — nokauj bērnus un sievas, visus pils iedzīvotājus aizved projām un pils nodedzina. Ieročus un pils kurši izlaida no rokām tikai tad, kad viņu krūtis bija ieroču pāršķeltas. Salauzti viņu spēki tika tikai tāpēc, ka pret viņiem cīnījās kara tehnikā un mākslā Eiropā vislabāk nostādītais karaspēks, kas bija dziļi krusta karu ideju apdvests un dzīvoja tikai karam. Pie tam viņu ienaidnieku pusē bija arī laiks — kuršu spēki pamazām izsīka, bet viņu ienaidniekam pienāca arvien svaigi spēki, un tas varēja cīņu turpināt tik ilgi, cik tas bija vajadzīgs (7, 14, 16).

Kopumā grāmatā attēlots laikmets no 852. līdz 1267. gadam: tā sākas ar pirmo rakstveida liecībās minēto kuršu uzvaru pār dāņiem un beidzas ar kuršu un Livonijas ordeņa miera līgumu, kas norāda uz brīvās Kursas norietu (7). V. Biļķinam kurši ir latviešu vikings, kas gadsimtiem atradušies dzīvos sakaros ar pārējām tautām pie Baltijas jūras. Kā redzējām, viņš šo sakaru pēdas meklēja, būdams arhīva direktors. Viņš ir viens no tiem, kurš tālāk attīstījis stāstu par kuršu jūras sirojumiem, un ka tie sagādājuši daudz rūpju ziemeļu (it īpaši dāņu) zemēm. Biļķins atkārtoti kā patiesu stāstu, ka Dānijas baznīcās lūguši Dievu, lai pasarga viņus no kuršiem (14). Tomēr, kā norāda U. Ģērmanis, neatsaucas avotu, kurā tas minēts. Pats U. Ģērmanis esot veltīgi izmeklējis un neko neesot atradis (26). Uz šodienu, var teikt, tieši pierādījumi augstākminētajam apgalvojumam joprojām nav atrasti.

Secinājumi

1. Vilis Biļķina pētījumi ir devuši lielu ieguldījumu baltu tautu vēstures izpētē. Viņa darbus var uzskatīt par vienu no stūrakmeņiem baltu tautu un Livonijas sākuma posma izpētē. V. Biļķina publikācijas trimdā liecina, ka 40.–70. gados viņš ir paplašinājis un padziļinājis savu jau agrāk uzsāktu baltu tautām veltīto rakstīto vēstures avotu analīzi.
2. Pamatots ir uzsakts, ka ka viņš bija viens no Latvijas senvēstures historiogrāfijas izveidotājiem. Viņš veicinājis zinātniskā uzskata nostiprināšanos.

3. Viņa pētījumiem ir raksturīga precīza, lakoniska valoda, kā arī objektīvs skatījums uz pētāmo objektu.
4. V.Biļķina zinātniskās intereses saistījās ar zemgaļu un kuršu valstisko veidojumu attīstības noskaidrošanu, balstoties uz Livonijas Indriķa hronikā, Atskaņu hronikā un citos 12. – 13.gadsimta rakstītajos avotos esošās informācijas kritisku analīzi.
5. Neskatoties uz viņa iespaidīgajiem sasniegumiem kā vēsturniekam un pētniekam, V.Biļķinam nebija svešs vēstures skolotāja amats, t.sk., Rīgas 2.Valsts ģimnāzijā (tagad Rīgas Valsts vācu ģimnāzija). Šajā amatā viņš sāka savu karjeru, un strādāja vairākās mācību iestādēs trimdas sākumā.
6. V.Biļķinam ir lieli nopelni Latvijas arhīvu sistēmas attīstībā. Viņš bija pirmais Rīgas vēstures arhīva direktors un personīgi organizēja un piedalījās izpētes braucienos uz Rietumeiropas arhīviem, kur atrada daudz interesantus materiālus par Latvijas 12. – 17.gadsimta vēsturi.
7. Viņa zinātniskajam mantojumam mūsdienā Latvijas vēstures zinātnē nav pievērsta vajadzīgā uzmanība, neskatoties uz augsto novērtējumu, ko viņam bija devuši laikabiedri.
8. V.Biļķina karavīra gaitas Imantas pulkā Tālajos Austrumos liecina par viņa kā Latvijas valsts patriota stāju.

Avotu un literatūras saraksts

Viļa Biļķina zinātniskā publicistika

1. Biļķins, W. Ko nozīmē Indriķa kronikā vārds „humiles et despecti”. *Kultūras Vārds*, 1922, 1.janvāris.
2. Biļķins, V. Fr. Zālīša "Latvijas vēstures" saīsinājums. Rīga, Latvju Kultūras spiestuve 1925. 129 lpp.
3. Bilkins, W. Spuren von Vulgata, Brevier und Missale in der Sprache von Heinrichs Chronicon Livoniae. Rīga : Walters & Rappa, 1928. 95 lpp.
4. Biļķins, V. Indriķa Livonijas chronika. Viduslaiku gara gaismā. Rīga: Latvijas vidusskolu skolotāju kooperatīvs, 1931. 112 lpp.
5. Biļķins, V. Nameikis un viņa laikmets. Rīga : Autora izdevums, 1935. 33 lpp.
6. Biļķins, V. Pētījums par Rīmju chroniku. Rīga: Autora izdevums, 1935. 84 lpp.
7. Biļķins, V. Kuršu brīvības cīņas. Jelgava: Valtera un Rapas ģenerālkomisija, 1936. 53 lpp.
8. Biļķins, V. Zemgaliešu cīņas ar bīskapiem un ordeni. Jelgava, 1936. 76 lpp.
9. Biļķins, V., Kundziņa, M. Latviešu dzimtsļaužu bēgšana uz Rīgu. 1.sēj. Rīga: Rīgas pilsētas valde, 1937.
10. Biļķins, V. Referāts. Grām.: Latviešu vēsturnieku pirmā konference trimdā 1948. janvārī. Lībeka: Latviešu humanitāro zinātņu asociācijas izdevums, 1948. 87 lpp.

11. Biļķins, V. Viestarts kā zemgaliešu valstsvīrs. Ņujorka: Latviešu kultūras institūts, 1953. 56 lpp.
12. Biļķins, V. Indriķa chronikas autors. Mīts un patiesība. Senatne, 1958. 59 lpp.
13. Biļķins, V. Zemgaliešu brīvības cīņas. Linkolna : Pilskalns, 1960. 123 lpp.
14. Biļķins, V. Kurša un kuršu cīņas. Linkolna : Pilskalns, 1967. 285 lpp.
15. Biļķins, V. Zemgaliešu brīvības cīņas. Minneapolis: Sēļzemnieka apgāds, 1973. 256 lpp.
16. Biļķins, V. Sēlija un Dienvidkurša. Mineapolis :Sēļzemnieks,1992.219 lpp.

Avoti

17. Vilis Biļķins. Latvju enciklopēdija. 1962–1988. I sējums. Lincoln, Nebraska, 1983. 192. lpp.

Raksti par Vili Biļķinu LNB Digitālās bibliotēkas periodisko

izdevumu kolekcijā. Pieejams : <http://www.periodika.lv/#searchResults>:

18. Apskats. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1930.gada 1.oktobris.
19. Baumanis, F. Aiz miglas aust saule. *Laiks*, 1967.gada 25.marts.
20. Biezais, H. Vēsturnieka Viļa Biļķina 70 gadi. *Latvija Amerikā*, 1957.gada 10.oktobris.
21. Blese, E. Recenzija. *Ceļa Zīmes*, 1958.gada 1.decembris.
22. Dreimanis, P. Biļķina pētījumi par kuršu un zemgaliešu brīvības cīņām. *Daugava*, 1937.gada 2.janvāris.
23. Dunsdorfs, E. Patiesība un leģendas vēsturē. *Daugavas Vanagu Mēnešraksts*, 1966.gada 1.oktobris.
24. Eglītis, A. Latvijas vēstures tālo gadsimtu pētītājs. *Londonas Avīze*, 1972.gada 21.jūlijs.
25. Eglītis, A. Vēsturnieku Vili Biļķinu atceroties. *Latvija Amerikā*, 1974.gada 10.augusts.
26. Ģermanis, U. Kuršu dinamiskā vēsture. *Jaunā Gaita*, 1967. Nr.67.
27. Imantas pulka 5. jūnijā Rīgā pārbraukušā ešalona virsnieku un kareivju saraksts. *Valdības Vēstnesis*, 1920.gada 7.jūnijs.
28. Jaunas vēstures liecības. *Brīvā Zeme*, 1939.gada 13.septembris..
29. Komunisti centušies iznīcināt arhīvus. *Tēvija*, 1941.gada 7.jūlijā.
30. Krīpens, J. Recenzija. *Sējējs*, 1936.gada 1.augusts.
31. Kuršu uzvara pār dāņiem. *Ceļa Zīmes*, 1953.gada 1.jūlijs
32. Latvieši Minhenē. *Bavārijas Latviešu Vēstnesis*, 1945.gada 18.augustā.
33. LU Padomes sēde. *Students*, 1927.gada 13.oktobris.
34. Par pašiem, starp citiem dzīvojot. *Latvija*, 1971.gada 13.februāris.
35. Senākā vēstures posma pētītājs. *Londonas Avīze*, 1967.gada 7.jūlijs
36. Šilde, Ā. Miris vēsturnieks Vilis Biļķins. *Universitas*, 1974.gada 1.oktobris.
37. Šveices latviešiem sava apvienība. *Latvju Ziņas*, 1952.gada 4.decembris.

38. Vēsturiski dokumenti par Latviju. *Ventas Balss*, 1939.gada 29.augustā.
39. Vilis Biļķins. *Tēvzeme*, 1946.gada 20.jūlijs
40. Zemtauta, V. Izglītību arī visiem defektīviem! *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1921. Nr.3.

Literatūra

41. 20.gadsimta Latvijas vēsture. II sējums. Neatkarīgā valsts. 1918 – 1940. Rīga : Latvijas vēstures institūts, 2003. 1022 lpp.
42. Britāne, R.A., Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzija. Rīgas 5.vidusskola. 2.Rīgas Valsts ģimnāzija. Rīga : Jumava : 2006. 228 lpp.
43. Latvijas vēsture. 20.gadsimts. Rīga : Jumava, 2005. 444 lpp.
44. Mugurēvičs, Ē. Pāvesta legāta Franciska no Moliano 1312. gada izmeklēšanas protokols par krustakariem Livonijā. *Zinātnes Vēstnesis*, 2010.gada 25.oktobris.
45. Mugurēvičs, Ē. Šogad atceramies.Vēsturniekam Vilim Biļķinam 125. Pieejams:
http://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2012_files/3numurs/E_Mugurevics_V_Bilkinam_LVIZ_2
46. Zemītis, G. Agrīnā valstiskuma veidošanās problemātika Latvijas teritorijā. Grām.: Latvija un latvieši. II sējums. Valstiskums Latvijā un Latvijas valsts – izcīnītā un zaudētā. Rīga : Latvijas Zinātņu akadēmija, 2013. 13. – 51.lpp.
47. Zvaigzne, M. Pilsoniskā audzināšana. Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzeja piemērs. Skolas Vārds, 2014, Nr.34, 8.-11.lpp.
48. Zvirgzdiņš, K. Divas liecības par Latvijas arhīvu likteni Otrā pasaules kara laikā.. Pieejams:http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/7-29.-Zvirgzdins.pdf

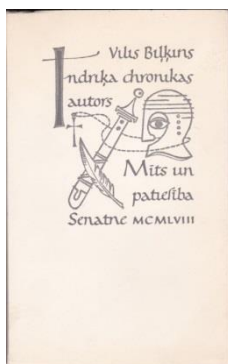
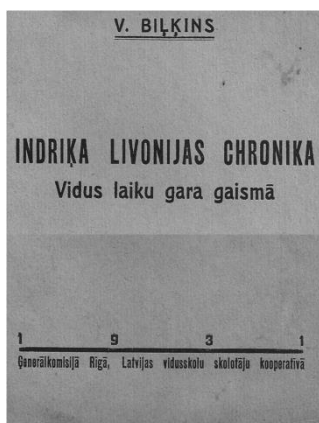
Pielikums

1.att. V.Biļķins – arhīva direktors. 30.gadu foto (Vilis Biļķins. Pieejams: <http://lv.wikipedia.org>).

2., 3.attēls. V.Biļķins sava mūža nogalē 70.gadu sākumā Vācijā (24).

4.attēls. V.Biļķina grāmatas titullapa. Grāmata atrodas RVVĢ muzeja krājumā (4)

5.attēls. V.Biļķina grāmatas par Livonijas Indriķa hronikas autoru titullapa (12).

Roberts Folks. Sporta dzīve Rīgas 2.Valsts ģimnāzijā un Rīgas 5.vidusskolā 30. – 40.gados

Izpētot skolas muzejā pieejamos materiālus, tika atrastasti vairāki informācijas avoti par skolas sporta attīstību un cilvēkiem, kas to ietekmēja. Tieši izcilas personības, kas strādājušas skolā par skolotājiem, devušas būtisku ieguldījumu skolas sporta dzīves attīstībā.

Viens no šiem cilvēkiem pirms Otrā pasaules kara bija Roberts Senakols. Roberts Senakols bija sporta vingrotājs, kurš palīdzēja attīstīt skolā vieglatlētiķu. Skolā darbojās vingrotāju sekcija Roberta Senskola vadībā un viņa darbība sporta jomā ļauj secināt, ka vingrošana skolā šajā laikā bijusi augstā līmenī. Roberta Senskola vārds ieņem būtisku vietu arī visas Latvijas sporta vēsturē. Latvijas Sporta muzeja informācija liecina, ka Roberts Austris Voldemārs Senakols (1909.-1999.) bija Latvijas meistars vingrošanā (1936-1939); vingrošanas pasniedzējs un fiziskās audzināšanas instruktors. 20. gs. 30., 40. gados Roberts Senakols darbojās sporta biedrībā „Daugava”, Universitātes Sports, kā arī Latvijas Vingrošanas biedrībā. Viņš trenēja Latvijas izlašu dalībniekus vingrošanā. Vienlaikus viņš strādāja par skolotāju vairākās ģimnāzijās un Latvijas Tautas universitātes Fiziskās audzināšanas institūta lektoru. Aktīvu darbību sporta jomā viņš turināja arī pēckara gados, kad laikposmā no 1944.-1952.gadam bija LVU Fiziskās audzināšanas un sporta katedras pasniedzējs un katedras vadītājs, pēc tam arī Fiziskās kultūras institūta Vingrošanas katedras vecākais pasniedzējs.

Uz Roberta Senskola nozīmi Latvijas sportā norāda arī Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijas profesors Uldis Švinks, kurš norāda, ka Roberts Senakols devis būtisku ieguldījumu vingrošanas terminoloģijas pilnveidošanā. „Savā 1957.gadā publicētajā grāmatā “Vingrošanas elementu tehnika un terminoloģija” viņš ne tikai sniedz atsevišķus vingrošanas terminus, bet arī sistematizē vingrošanas terminus, ņemot vērā atsevišķu kustību sastāvdaļas: sākuma stāvokli, kustību virzienu, amplitūdu u.c, faktorus. R.Senakols savā darbā lēmis vērā 1946.g. Vissavienības vingrošanas komisijas materiālus un ieteikumus, kā arī praksē ieviesušos terminus. Jauni termini izstrādāti, pamatojoties uz krievu valodā pastāvošo terminoloģiju.

Pirmskara periods skolas sporta dzīvē ir raksturīgs ar aktīvām sporta nodarbībām un labiem sasniegumiem, jo katrā klasē bija vismaz 3-4 skolnieki, kuriem bija izcili rezultāti kādā no sporta disciplīnām. Šajā laikā akcents tika likts uz skolēnu vispārējo fizisko sagatavotību- vingrošanu, skriešanu, augstlēkšanu, lodes grūšanu. Skolas sporta dzīve īpaši aktivizējās līdz ar jaunās skolas ēkas uzcelšanu, kas bija 1931.gada rudenī un tolaik to vadīja skolotājs A.Ozoliņš, kurš pats bija labs vingrotājs. Komandu sporta veidi šajā laikā bija vairāk pašu skolēnu ziņā – smilšu laukumā pie skolas tika spēlēti futbols un volejbols.

Analizējot šā laika pedagoģisko konferenču protokolus, jāsecina, ka skolā šajā laikā galvenie nebija rekordi, bet vispusīga skolēnu fiziskā attīstība. Arhīva materiāli stāsta arī par to, ka skolas padome no skolas naudas līdzekļiem atvēlēja līdzekļus sporta bāzes izveidošanai.

Āgenskalnā, līdzās jaunajai skolas ēkai bija izveidoti trīs tenisa laukumi. To iekārtošana izmaksāja 1305,11 latus. 1941.gada absolvents Krišs Matuzelis atceras, ka teniss skolā tolaik bija lielā cieņā. To spēlēja gan skolēni, gan skolotāji. Kara gados 2.Rīgas valsts ģimnāzija darbojās dažādās vietās. Fizikālās nodarbības nenotika, skolas telpās bija iekārtots hospitālis, mācības notika neregulāri — citur atvēlētās telpās.

Pēc 2. Pasaules kara, sporta dzīve tolaik Rīgas 5.vidusskolā no jauna atdzīvojās. Jau 1944.gada novembrī, tūlīt pēc mācību atsākšanas, tika sarīkots futbola mačs, kas ilga tikai 4 stundas, jo iestājās tumsa, tā savās atmiņās dalās I. Liepiņš grāmatā „Āgenskalna ģimnāzija”. 1946. gada pavasarī mūsu skolas fizikālieši pirmo reizi uzvarēja Rīgas pilsētas stafetes skrējienā. Tā tas

turpinājās vēl vairākus gadus. Pirmais skolotājs, kas šajā laikā centās skolēnus ieinteresēt par dažādiem sporta veidiem bija skolotājs, vieglā svara bokseris M. Leja. Mazā auguma dēļ daudzi viņu uzskatīja par skolas audzēkni. Skolā gan viņš nenostādāja ilgi, taču šajā laikā veica būtiskus uzlabojumus sporta zālē, piemēram, zālē pie sienas iemontēja piekārtu basketbola grozu ar šauru, garu vairogu, kas šajā zālē karājās pat vēl 1949.gadā.

Bet par skolotāju, kas lika pamatus 5.vidusskolas sporta dzīvē tika uzskatīta skolotāja D. Ekmane, kura bija visu skolēnu mīlule. Viņa vienlaicīgi bija izlases airētāja un akadēmiskās airēšanas trenere, kura ar savu sporta veidu prata aizraut arī skolniekus. Viņa parasmīgi izmantoja to, ka daži skolēni vienlaicīgi mācījās jaunizveidotajās sporta skolās.

Viņas lielākais ieguldījums bija sporta dzīves organizēšana. Tika nodibināta fizikultūras kolektīva valde, tajā iesaistot pašus skolēnus. Skolotāja Ekmane palīdzēja organizēt interesantus basketbola turnīrus, kuros spēlēja 3:3. Skolēni savās atmiņās raksta, ka šīs skolotājas darbības laikā radās vēlēsšanās palikt sporta zālē iespējami ilgāk, arī skolas brīvlaikos un svētdienās. Šinī laikā skolēni nenodarbojās tikai ar basketbolu, bet labprāt vingroja un nodarbojās ar citiem sporta veidiem. Skolā darbojās arī fizikultūras pulciņš.

Skolotāja Ekmane ieviesa skolā fizikultūriešu vakarus, kas savu augstāko vilni sita skolotāja Artūra Purava laikā. Parasti šādi vakari sākas ar labāko sportistu apbalvošanu, tad sekoja pašu skolēnu sagatavotie un izpildītie priekšnesumi. Dejas mijās ar loterijām un viktorinām. "Sportistu balles" bija populārākie sarīkojumi skolā.

Bet vēlāk domstarpību dēļ ar jauno direktoru N.Daugovišu, skolotāja Ekmane aizgāja no skolas. Ekmanes vietā pieņēma V.Janišenko, kura zināšanas sporta jomā bija ierobežotas. Viņa darbība gan vairs nespēja apturēt skolas sporta kustību.

1947.-1948.mācību gada sporta dzīves pasākumus veicināja Artūra Purava stāšanās darbā. Vēlākais ilggadējais jaunatnes basketbola treneris un Latvijas Basketbola savienības Goda biedrs deva būtisku ieguldījumu arī Rīgas 5. vidusskolas sporta dzīves attīstībā, jo tieši šeit viņš 1947. gadā sāka savas darba gaitas, kļūstot par fizikultūras skolotāju.

Tika iekārtots basketbola laukums un skrejceļiņi. Sporta stundas notika augstā kvalitātē. Daudziem skolēniem iedegtā sporta liesma neapdzisa arī pēc skolas beigšanas. Daudzi kļuva par profesionāliem fizikultūras un sporta speciālistiem. Skolotāja Artūra Purava vadībā skolā darbojās vairākas vingrošanas, volejbola, basketbola, vieglatlētikas, slēpošanas, futbola, hokeja sekcijas. Piemēram, 1947.gadā basketbola sekcijā darbojās 22 biedri un to vadīja Republikas izlases spēlētājs Ojārs Lejnietis, bet vieglatlētikas sekciju šajā laikā vadīja skolniece Dzidra Ustupe, kas vēlākos gados bija Eiropas čempione basketbolā, bet pēc Neatkarības atgūšanas tika apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeņa zelta Goda zīmi.

Sports skolā šajā laikā kļuva masveidīgs, jo skolā parādījās jaunas sekcijas, kā piemēram, šahs un dambrete. Skolā veidojās gan teicami sportisti, gan sporta darba organizātori, arī palīgi sporta darbā un sporta līdzjutēji. Skolotājs Puravs prata organizēt dažāda veida sporta vakarus. Vienu reizi gadā notika tradicionālais fizikultūriešu vakars. Skolā kopā ar A.Puravu strādāja arī jaunā skolotāja Lodziņa, kura vadīja fizikultūras stundas meitenēm.

Zīmīgs skolas sporta dzīvē bija arī 1948.gads, kad uz bijušā tenisa laukuma pamata katru ziemu sāka uzliet ledu un izveidoja hokeja laukumu. Uz tā notika ne vien treniņi, bet arī sacensības.

Ar skolotāja Purava aiziešanu no skolas, sporta dzirksts, kas bija tik liela, sāka apdzist. Ilgus gadus Rīgas 5.vidusskolā jaunos sportistus audzināja skolotāja Malda Pūdere un Ēriks Paups, kurš bija skolotāja Purava bijušais audzēknis. Viņš darbu uzsāka kā students, 1958.gadā, un visu savu dzīvi nostādāja Rīgas 5.vidusskolā. Skolotājs Paups pats bija labs vieglatlēts, kas izcilus rezultātus sasniedza dažādās skriešanas disciplīnās. Viņam ilgus gadus piederēja arī skolas rekords tāllēkšanā.

Viņš bija vienkāršs un sirsnīgs attiecībās ar skolēniem, un izaudzināja daudzus, vēlāk izcilus sportistus.

Ar laiku skolas sporta tradīcijas kļuva blāvākas, taču tās atjaunot 80. gados mēģināja atjaunot skolotājas A.Nikāze un D.Vīksne. Viņas skolā mēģināja atjaunot arī tradīciju rīkot fizikultūriešu vakaru.

Labākie skolas sportisti un viņu sasniegumi

Rīgas 2.valsts ģimnāzija, Rīgas 5.vidusskola var lepoties ne tikai ar izciliem sporta pedagogiem, bet arī ar sporta jomā talantīgiem audzēkņiem, kas sasniedza labus rezultātus ne vien Rīgā un Latvijas mērogā, bet arī plašāk. Sasniegumu pa šiem gadiem bijis tik daudz, ka visus uzskaitīt būtu grūti, tāpēc nācās akcentēt būtiskākos.

Pirms 2.Pasaules kara Rīgā nebija tāda sporta pasākuma, kurā nepiedalītos Rīgas 2.valsts ģimnāzijas audzēkņi. Viens no labākajiem panākumiem pirmskara periodā bija skolas vingrotāju komandas uzvara 1938.gadā, kad skolas vingrotāji izcīnīja godalgoto 1. vietu Rīgas mērogā. Sportistu vārdi diemžēl nav zināmi, jo apkopotajos sporta sacensību rezultātos nebija atrodami Rīgas 2. valsts ģimnāzijas skolēnu uzvārdi.

Pēc 2. Pasaules kara būtiskākais pirmais panākums saistās ar 1946. gada pavasari, kad skolas fizikultūriešu komanda pirmo reizi uzvarēja stafetes skrējienā pa Rīgas ielām. Tas bija iesākums jaunam periodam skolas sporta dzīvē. Pēc tam stafetes skrējienā skola uzvarēja vēl 13 reizes. Tam sekoja arī uzvara Rīgas skolu meistarsacīkstēs vieglatlētikā. Veismīgi starti skolēniem bija arī vingrošanas sacensībās. Latviešu skolu grupā, Rīgā, tika izcīnīta 2.vieta. No meitenēm par profesionālām vingrotājām kļuva R.Šēnberga, H.Jēkabsone, I.Ruika un V.Kazāka.

Kaut arī zāles griesti skolā bija zemi, tomēr tur bieži tika spēlēts volejbols. Pamatu savai sporta karjerai te lika arī vēlākā pasaules čempione M.Sakse. Viņa bija arī 1947.gada Rīgas skolēnu čempione granātas mešanā. M.Saksei arī bija sasniegumi augstlēcšanā, tāpēc skolu viņa pārstāvēja arī augstlēcšanā, kas viņu padarīja par vispusīga sportisti. Latvijas sporta vēsturē viņa iegājusi ar saviem izcilajiem panākumiem volejbolā – viņa bija 1952.gada Pasaules čempione, 1958.gada Eiropas čempione, Universiādes čempione, PSRS izlases komandas spēlētāja no 1952. Līdz 1959.gadam, bet Latvijas izlasē spēlēja no 1949. līdz 1961.gadam.

Taču viena no visapdāvinātākajām un daudzpusīgākajām skolniecēm sporta jomā bijusi Dzidra Uztupe. Viņa bija labākā Rīgas skolēnu augstlēcēja, teicama skrējēja, lieliska volejboliste un vēlāk kļuva par vienu no sava laika izcilākajām basketbolistēm. Latvijas sporta vēsturē Dzidra Uztupe-Karamiševa iegājusi kā Latvijas labākā basketboliste piecdesmitajos gados. Izcila saspēles vadītāja, Rīgas „Daugavas” un TTT komandas kapteine. Vairāk nekā desmit gadus spēlējusi Padomju Savienības izlasē un bijusi čerkārtēja Eiropas čempione. Viņa bijusi Latvijas izlases dalībniece arī vieglatlētikā un volejbolā. Viņa ir skolas 1949.gada absolvente un viņas sporta skolotājs bija Artūrs Puravs.

1945.- 46.mācību gadā skolā mācījās tādi izcili sportisti, kā E.Liepa un T.Bērziņš, kas sekmīgi pārstāvēja skolu dažādos sporta veidos. T.Bērziņš bija labākais jaunais sprinteris. Šajā laikā par vadošo sporta veidu skolā sāk kļūt basketbols veidu. Skolas godu šajā sporta veidā šajā laikā palīdzēja kandināt I.Lidenbergs, J.Gergelevičs, V.Oga.

Izcilas bija arī skolas basketbolistes, piemēram D.Uztupe, R.Bērziņa, R.Petrovica, T.Spera, kuras atlasīja A.Rubenis. Sportistes vēlāk spēlēja izlasē vai arī atradās tās rezervē.

Šajā laikā skolā mācās arī talantīgi peldētāji - V.Jekale kļūst par republikas izlases komandas peldētāju, bet virkne futbolistu: Z.Zvaigzne, A.Melnačs u.c. ar atzītām sekmēm spēlē pieaugušo komandās.

Attēli

Ģimnāzijas hokeja komanda 1938.gadā

Krosa sacensības Āgenskalna priedēs 1947.gadā

Dzidra Karemiševa (Ustube) – slavenās TTT basketbola komandas kapteine. Mācījās Rīgas 5.vidusskolā 40.gadu 2.pusē.

Una Eglīte. No Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas teātra vēstures

Teātra spēlēšana vienmēr ir pratusi aizraut un ieinteresēt cilvēkus. Izglītības likuma 1. pants nosaka, ka interešu izglītība ir personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju īstenošana neatkarīgi no vecuma un iepriekš iegūtās izglītības. Arī Rīgas Valsts vācu ģimnāzijā interešu izglītībai tiek pievērsta liela uzmanība. Teātra pulciņš ir tradīcija, kas tiek turpināta jau kopš skolas pirmsākumiem. Darba „No Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas teātra vēstures” tēmas izvēli ir rosinājusi vēlme apkopot ziņas par skolas teātra pulciņa darbību kopš tā pirmsākumiem un tas, ka darba autore aktīvi darbojas pašreizējā skolas teātrī un ir ģimnāzijas muzeja padomes prezidente. Bez tam atklājās, ka ģimnāzijas vēstures muzejā ir diezgan daudz lietisko materiālu, kas raksturo notikušo 40. – 80.gados: afišas, programmas, ielūgumi un fotogrāfijas.

Tēma ir aktuāla tāpēc, ka interešu izglītība ir svarīga cilvēka attīstībā, sevis pilnveidošanā un nereti palīdz saprast tālākās dzīves mēķus.

Darba mērķis ir izpētīt skolas teātra pulciņa vēsturi, akcentējot spilgtākās personības tajā, kā arī papildināt skolas muzeja krājumus, jo informācija par skolas teātri nav apkopota un pilnīga.

Darba uzdevumi ir:

- 1) Izzināt skolas teātra vēsturi no tā pirmsākumiem,
- 2) Izvērtēt skolas teātra repertuāru,
- 3) Apkopot materiālu par spilgtām skolas teātra personībām – Māru Priedi un Ainu Rutu Britāni.

Darbs izstrādāts RVVĢ pulciņa „Skolas vēstures ceļos” un ģimnāzijas muzeja 2014./2015. mācību gada plāna ietvaros.

1. Ieskats skolas teātra vēsturē

Tagadējā Rīgas Valsts vācu ģimnāzija vēstures lappusēs pazīstama kopumā ar septiņiem nosaukumiem, kas laika gaitā nomainījušies.

Skolas pirmsākumi meklējami 1921.gada 19.septembrī, kad skolas pirmā direktora Pētera Aivara vadībā mācības uzsāk 49 skolēni Rīgas Valsts 2. Vidusskolā, vēlāk – 2. Rīgas Valsts ģimnāzijā, kas tobrīd izvietota 16. pamatskolas un 2. Pilsētas bibliotēkas telpās Zeļļu ielā. Pēc dažiem gadiem – 1931.gada 5.decembrī - tika atklāta jaunā skolas ēka Āgenskalna ielā 21a. 1940.gada 15.septembrī 2. Rīgas Valsts ģimnāzija tika pārdēvēta par Rīgas 5.vidusskolu. 1942.gadā skola atkal atgūst nosaukumu 2. Rīgas Valsts ģimnāzija, taču 2.pasaules kara dēļ mācības notiek neregulāri un skolas telpās izvietots kara hospitālis. Pēc diviem gadiem – 1944.gada 13.novembrī - skola pilnībā atgūst savas telpas un atkal kļūst par Rīgas 5. vidusskolu. 1957.gadā skolai tiek piešķirts 1941.gada absolventes Zentas Ozolas vārds, un līdz 1991.gadam pazīstama kā Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskola. 1991.gadā skola atgūst ģimnāzijas statusu un tiek nosaukta par Āgenskalna ģimnāziju. Kopš 2010.gada 1.novembra, iegūstot valsts ģimnāzijas statusu, skola pazīstama ar nosaukumu Rīgas Valsts vācu ģimnāzija.

Teātra pulciņa darbība aizsākusies jau 2. Rīgas Valsts ģimnāzijas laikā. Spilgti latviešu valodas skolotāji bija Zelma Niklase(dzim. Graudiņa) un Voldemārs Gailītis, viņu vadībā tapušas dažādas teātra izrādes, viena no tām ir Annas Brigaderes luga „Princese Gundega un karalis Brusubārda”. Nav saglabājušās konkrētas liecības par 30.gadiem, kad darbojies teātra pulciņš, bet zināms, ka iestudētās izrādes bijušas ļoti gaidītas un repertuārā parasti bija Raiņa, Annas Brigaderes vai Rūdolfa Blaumaņa darbi. Tērpus lugām palīdzēja sagādāt vecāki, kas bija ieinteresēti un atsaucīgi. Skolas muzeja materiālos parādās vien tas, ka 1935.gada 15.novembrī skolēni uzveduši lugu „Silzemnieki”, bet 1938.gada 19.janvārī norisinājies skolēnu vakars, kur uzvesta operete „Jānītis eksāmenu priekšvakarā”.

Pamatojoties uz jau iepriekšējo ilggadējo sadarbību, 1940.gada novembrī skolas vadība parakstīja sadarbības līgumu ar Dailes teātri. Dailes teātra pārstāvji apņēma palīdzēt ar priekšnesumiem un priekšlasījumiem praktiskajās mākslās un palīdzēt sagatavot izrādes, un skaidrot skatuves mākslu. Skolēnu uzdevums bija izveidot interesentu pulciņu. Pirmais teātra uzvedums tika sarīkots jau Oktobra svētku priekšvakarā (tie ir svētki par godu Oktobra revolūcijas – 7.-8.11.1917.- gadadienai), uzvedot Raiņa lugu „Ģirts Vilks”.

40.gadu otrajā pusē Zelmas Niklases vadībā pilnībā tika atjaunota teātra pulciņa darbība. Tika iestudētas vairākas lugas: V. Lāča „Uzvara”; A.Griguļa „Kā Garpēteros vēsturi taisīja”; N.Gogoļa „Revidents”. 1947.gada 21.februārī notika A.Upīša komēdijas „Spuldzes maisā” pirmizrāde, drīz pēc tam K.Paustovska luga „Laime”. Savu talantu lieliski parādīja nākamie aktieri – Arno Upenieks(Latvijas Nacionālā teātra aktieris, 1950./1951. m.g. absolvents) un Artūrs Bērziņš(Dailes teātra aktieris, 1950./1951. m.g. absolvents) A.Brødeses lugā „Zelta druva”. To laiku skolēnu vidū bija arī vēlākās aktrises Ilga Hincenberga(Latvijas Nacionālā teātra aktrise, 1947./1948. m.g. absolvente,) un Maiga Mainiece(Latvijas Nacionālā teātra aktrise, 1944./1945. m.g. absolvente), kā arī vēlāk pazīstamais, 1948./1949. mācību gada absolvents, ilggadējais Dailes teātra režisors un aktieris Arnolds Liniņš.

Teātra pulciņam tika rīkotas tikšanās arī ar aktieriem Veltu Līni, Žani Katlapu, Lidiiju Freimani. 1951.gadā uzvesta luga „Seši mīļi cilvēki” ar Arno Upenieku un Artūru Bērziņu galvenajās lomās, bet nākamajā gadā Raiņa „Pūt, vējiņi!”. Arī turpmākajos gados tika veidoti nopietni uzvedumi, kuru pamatā bija nozīmīgi daiļdarbi: 1953.gadā A.Deglava „Rīga” fragmenti, 1954.gadā V.Šekspīra komēdija „Sapnis vasaras naktī ” 1955.gadā luga „Spārīte”, bet 1956.gadā Elīnas Zālītes „Vārds Sievietēm”. Skolotāju Mētras Lepekas un Rutas Gailītes vadībā uzvestas izrādes „Sūnu ciema zēni”; „Makss un Morics” un „Čipolino piedzīvojumi”.

1957.gadā skolotāja Pāvela Klebanoviča vadībā uzvesta Annas Brigaderes luga „Čaukstenes” un Leona Paegles „Runga iz maisa”. 1958.gadā viņa vadībā uzvesti arī divi Ā.Alunāna darbi – „Seši mazi bundzeniņi” un „Kas tie tādi, kas dziedāja”. Lielu atbalstu skolas teātra pulciņam sniedza Jaunatnes teātra aktieris K.Anuševics. Ar lugu „Kas tie tādi, kas dziedāja” teātra pulciņa kolektīvs viesojās Rīgas 2.internātskolā un Talsu rajona Strazdes septiņgadīgajā skolā.

No 1958./59.mācību gada teātra pulciņu vadīja Māra Priede - spilgta personība skolas teātra vēsturē. Viņas vadībā teātra pulciņš guva lieliskus panākumus. Pie viņas savas lomas labi nospēlēja Zigrīda Kleimane, Alberts Lobzars, Jānis Kuplais, Arvīds Ozols, Voldemārs Puķītis, Svetlana Blese un citi.

70.gados skolas teātra vadību pārņēma skolotāja Aina Ruta Britāne. Teātra pulciņam bija arī nosaukums – „Ave sol!”. Tika iestudētas daudzas lugas, tai skaitā vairāki G.Šmeļova darbi, tomēr lielāku atsaucību guva latviešu autoru iestudējumi. Ļoti populāra kļuva 1980.gadā uzvestā pasaku luga „Brīnumbulta” un Aspazijas luga „Zeltīte”.

No 1988. – 1990.gadam teātra puciņu vadīja latviešu valodas skolotāja Baiba Siliniece. Tika uzvesta Rūdolfā Blaumaņa novele „Salna pavasarī”, vēlāk uzvesta L.Grīnvalda luga „Pasaka ar uzticīgo Kārlīti”. Sagatavots arī Aleksandra Čaka poēmas „Umurkurums” iestudējums, kas skatītājiem netika izrādīts. Baiba Siliniece bija arī galvenā Teātra nedēļu organizatore un režisore skolā 20.gs.90.gados.

Arī vēlāk teātra pulciņa darbība turpinājās. No 2003. līdz 2006. gadam to vadīja režisore Inna Broma. Viņas darbības laikā iestudētas šādas izrādes: Ziemassvētku uzvedums „Trakais kamanu brauciens”, V. Šekspīra „Sapnis vasaras naktī”, K. Sergijenko „Ardievu, grava!” un H.K.

Andersena „Pārtikas veikala rūķītis”. Kolektīvs piedalījās konkursā „Teātra svētki Rīgā” ar Aleksandra Čaka darbu kompozīciju un guva augstu novērtējumu.

Aktīvi darbojās arī vācu dramatiskais pulciņš skolotājas Initas Kaltenieces vadībā un dzejas un teātra pulciņš vācu valodā, ko vadīja skolotāja Anita Muičeviče.

2007./2008. mācību gadā teātra pulciņa darbība uz laiku tika pārtraukta, taču aktīvi darbojās retorikas pulciņš, un norisinājās skatuves runas konkursi skolotājas Baibas Silinieces vadībā.

2009./2010. mācību gadā skolas teātra pulciņa režisores lomā nonāca skolotāja Elīna Saukante, jo tika atklāta viņas ilggadējā līdzdalība amatiereteātrī. Viņas darbības laikā tika uzvestas divas lugas - „Sniega karaliene” pēc Hansa Kristiana Andersena pasakas motīviem un Evitas Sniedzes luga „Leģenda par lauru koku”.

No 2010. līdz 2012. gadam teātra pulciņa vadītājs bija režisors Jānis Mūrnieks. Viena no viņa uzvestajām izrādēm, ar ko kolektīvs piedalījās konkursos, bija Ričarda Baha „Kaija vārdā Džonatans Livingstons”. Kopš 2012./2013. mācību gada teātra pulciņu vada Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra, kino, un TV dramaturģijas kursa studente Anna Zvaigzne. Teātra pulciņš pulcē jauniešus vecumā no 14-18 gadiem. Kolektīvs jau paspējis uzvest Imanta Ziedoņa epifāniju uzvedumu, Ojāra Vācieša dzejas uzvedumu, veltītu autora 80 gadu jubilejai, un Ziemassvēku izrādi pēc Čārlza Dikensa stāsta motīviem „Ziemassvētku dziesma”.

Spilgtas personības skolas teātra vēsturē: Māra Priede

Māra Priede dzimusi 1928.gada 24.septembrī Brīnē, Čehoslovākijā. Māte – svešvalodu skolotāja, tēvs – filozofijas un matemātikas profesors Pēterburgas universitātē. Visu savu mūžu veltījusi teātrim, jo mīlestība pret to bijusi ļoti liela. Intervijā ar Māru Priedi, viņa stāsta, ka pats sākums saskarsmē ar teātri bija ļoti neparasts.

Viena gada vecumā zaudēja tēvu, un kopā ar māti, kura arī agri nomira, trim māsām un brāli pārcēlās uz dzīvi Rīgā. Vecākā māsa Raida bija apveltīta ar brīnumainu fantāziju, temperamentu un artistiku. Viņa pārējām māsām priekšā spēlēja teātri, pati izdomādama sižetu un spēlējot visas lomas. Mazajai Mārai tas licies ārkārtīgi interesanti un aizraujoši, un laiks, vērojot māsas teātra izrādes, skrējis nemanot. Tā bija viņas pirmā interese un nojausma par teātri (apmēram 6-8 gadu vecumā).

Būdama 13-14 gadus veca, aizbrauca pie savas vecākās māsas uz Stelpi. Kara dēļ daudzi bija devušies bēgļu gaitās, un tuvējā skolā trūka skolotāju, tā rezultātā uzaicināta palīdzēt skolotājiem darbā ar bērniem. Sākumā bija bail, bet vēlāk, kādas jaukas skolotājas iedrošināta, piekrita un sāka vadīt kaut ko līdzīgu teātra pulciņam. Vēlāk nāca otrs piedāvājums vadīt Stelpes dramatisko kolektīvu, kam arī Māra piekritusi.

Māra Priede stāsta (skat. 1. pielikumu), ka viņai neesot bijis nekādas pieredzes un viņa visu darījusi tā kā jutusi un uzskatījusi par pareizu. Viņu uzklaušīja nevien jaunieši, bet arī gados veci vīri un sievas. Kopā, ar lielu aizrautību uzvesta Aspazijas luga „Zeltīte”, kur M. Priede pati spēlējusi galveno lomu. Pēc gada viņa atgriezās Rīgā un turpināja mācības skolā. M. Priede secina, ka tā bijusi tāda priekšlaicīga dzīves pieredze. Būdama Rīgā saprata, ka teātris viņu ir dziļi „saindējis” un ka ar to viņa vēlas saistīt savu turpmāko dzīvi. Tolaik viņa jau bijusi 16 gadus veca.

Pēc kāda laika M. Priede uzzināja, ka Rīgā uz Vaļņu ielas nodibināta dramatiskā kopa „Atpūta un dzīvotprieks”. Viņa tur aizgājusi un darbojusies ar lielu prieku un aizrautību, uzvesta luga „Lolitas brīnumputns”. Diemžēl politiskās situācijas dēļ šī dramatiskā kopa izjuka, darbotamās tikai vienu nepilnu ziemu.

Pēc pamatskolas beigšanas iestājās Rīgas pils komercskolā, bet to nepabeidza, jo avīzē publicēts sludinājums, ka Dailes teātris rīko aktieru atlasī, kas papildinātu teātra trupu. Māra Priede

atsaucās uz šo sludinājumu un ar lielu entuziasmu devās iestāties, nemaz nezinādama, ka jāiemācās dzejoļi un kāda etīde. Viss norisinājās teātra Baltajā zālē, kur sēdēja komisija ar pašu Eduardu Smiļģi priekšgalā. Māra Priede atceras (skat.1.pielikumu), ka kopumā tur sanākuši kādi 100 jaunie censoņi, tostarp, Vija Artmane, Eduards Pāvuls, Harijs Liepiņš un citi. Tā toreiz bija uzņemšana 2. Dailes teātra studijai. Tā kā M.Priede nebija sagatavojusies, tad izlīdzējusies ar latviešu tautasdziesmām. Viņa bija uztraukusies nevis par to, ka jārunā komisijas priekšā, bet gan par to, ka viņas apģērbs bija salāpīts, jo ģimene nebija turīga. Māra centās stāvēt pret komisiju tā, lai nevarētu pamanīt lāpījumu vietas. Pēc dažām dienām parādījās saraksts ar uzņemtajiem, un M. Priedes vārds arī bija šajā sarakstā. Māra bija ļoti priecīga un nevarēja sagaidīt, kad sāksies mācības, bet tad paziņoja, ka tobrīd teātrim nepietiek līdzekļu, lai atvērtu šo studiju, un ka jāgaida, kad tiks saņemts finansējums. Pieteica arī, ka nav zināms, cik ilgi jāgaida. Māra Priede atceras, ka sajūta bijusi briesmīga, jo ilgi gaidītais beidzot ir noticis, bet tomēr nekas nenotiek, un ir neziņa ko iesākt. Negaidīti parādījās otrs sludinājums, ka uzņem audzēkņus Horeogrāfijas un teātra skolā, kas toreiz atradās Mārstaļu ielā. Domādama, ka Dailes teātra studija tā arī nesāksies Māra Priede aizgāja un iestājās šajā Horeogrāfijas un teātra skolā, kurā arī tika uzņemta.

Tā kā pirmā sāka darboties horeogrāfijas un teātra studija, tad Māra Priede tur palika un mācījās. Mācības gan turpināja tikai līdz pavasarim, jo rudenī sāka darboties Dailes teātra studija un viņa pārgāja tur, lai gan mācības Horeogrāfijas un teātra skolā arī ļoti patika. 1946.gadā uzsāka mācības LPSR Valsts Dailes teātra studijā, kopumā tur aizvadīdama trīs gadus. 1949. gadā ieguva aktiera specialitāti. Savā diplomdarbā spēlēja Žannu d'Arku, par kuru tika īpaši uzslavēta gan no pasniedzēju puses, gan avīzēs.

Pēc tam kā aktrise neilgu laiku strādāja Dailes teātrī, bet, režisores Annas Lāces uzaicināta, pārgāja uz Valsts Valmieras drāmas teātri, jo tur trūka aktrišu. No 1949. līdz 1951.gadam strādāja Valmieras teātrī, bet, apveltīta ar taisnīguma izjūtu un aizstāvēdama skatuves kolēģus, sastrīdējās ar režisoru Lāci, un tika atlaista no darba. M. Priede devās atpakaļ uz Rīgu uz Dailes teātri, bet Valmieras teātra skandāla dēļ viņai netika piedāvāta neviena loma un viņa kādu laiku palika bez darba. Šajā īsajā laika sprīdī M. Priede sāka domāt, vai ir izvēlējusies pareizo ceļu. Domāja, vai tas ir viņas īstais dzīves mērķis, vai tas viņu apmierina un sagādā gandarījumu.

Sevišķs aizvainojums bija pret režisoru, kas var dot un var arī nedot lomas un ar aktieriem izrīkoties tā, kā vēlas. Tajā brīdī sāka šaubīties, un vairs nejutās tik aizrāvusies ar teātri, kā tas bijis līdz šim. M. Priede atceras, ka viņā bija sakrājis tik daudz emociju, ka tās radīja tādu kā barjeru pret teātri. Sākumā gan vēl bija pārliecināta, ka viņu aicinās atpakaļ, jo attiecīgā izglītība bija, taču neviens neaicināja un pati atpakaļ negāja.

Pēc kāda laika ar Māru Priedi sazinājās viņas kādreizējā Dailes teātra pasniedzēja, režisore Marga Tetere, kura, sastrīdējusies ar E.Smiļģi, 1951.gadā aizgājusi no Dailes teātra. M. Tetere piedāvāja M. Priedei nākt spēlēt un pasniegt runas mākslu LRAP Kultūras namā, kas toreiz atradās Amatu ielā 5, jo viņa dibina teātra trupu un vāc aktierus no dažādiem teātriem. Un tā Māra Priede sāka darbību LRAP Kultūras namā. Kopā uzvesta Antona Čehova luga „Tēvocis Vaņa”, kur M. Priedei iedalīta galvenā loma, to gan nenospēlēja līdz galam, jo 1954.gadā piedzima meita Inga. LRAP Kultūras namā bija arī bērnu un jauniešu teātra trupa, kuru vadīja režisore Nora Katlape. Dažādu apstākļu dēļ N. Katlape gāja prom no šī darba un vieta palika tukša, šī vieta piedāvāta Mārai Priedei. Viņa piekrita un no 1951.-1954.gadam bija bērnu un jauniešu dramatiskā pulciņa vadītāja. No 1954.-1962.gadam darbu pārtrauca ģimenes pieauguma dēļ. 1962.gadā atgriezās un vadīja bērnu daiļlasīšanas studiju.

M. Priede stāsta, ka tad, kad strādāja ar šiem bērniem un jauniešiem, viņai atklājās ārkārtīgi interesants darbalauks. Tas, kas teātrī viņu nav apmierinājis – lomu gaidīšana, režisoru kaprīzes,

nenodarbinātība un milzīgā laika zaudēšana - šeit, darbā ar bērniem un jauniešiem, sniedza viņai pretējas emocijas. Beidzot viņai pretī sniedzās jauni, intereses pilni skatieni. Viss, ko viņa mācīja tika pieņemts un apstrādāts, un sajūta bijusi kā dzīvā augsnē ieliekot sēklu. Tieši šis darbs Mārā Priedē raisīja interesi līdz sirds dziļumiem.

50. gadu beigās, kad M. Priede sen vairs nedomāja par starpgadījumu Valmieras teātrī, un viņas vēlme un interese par „lielo”skatuvi bija pārgājusi, saprata, ka viņai beidzot ir tāds darbs, kas nevienam brīdī nesagādā nepatiku, protestu vai laika zaudēšanu. Tolaik viņas meita bija 6 gadus veca un ļoti attīstīta savam vecumam, tāpēc M. Priede viņu pieteica uzsākt mācības toreizējā Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolā. Toreizējā skolas direktore Marija Krastiņa, zinādama, ka M. Priedei ir aktrises izglītība, izteica piedāvājumu vadīt skolas teātra pulciņu. M. Priede piekrita, jo viņai vienmēr bijusi pārliecība, ka katram vecākam jāpalīdz skolai, ja to spēj, bez tam viņai ļoti patika strādāt ar bērniem un jauniešiem.

Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolā M. Priede darbu uzāka 1958./59. mācību gadā. Viņa stāsta, ka tas bija brīnišķīgs laiks, kad strādāja ar šiem skolēniem, viņi bija ļoti ieinteresēti un izveidojās ļoti labs kontakts. Gadījies pat tā, ka, ejot mājās no nodarbībām, viņas audzēkņi gāja viņai līdzi, un jautāja visdažādākos jautājumus par sev interesējošām tēmām. M. Priede secina, ka šī darba rezultātā viņas dzīve palēnām sāka piepildīties.

2013. gada nogalē, Māra Priede ar dzīvesbiedru Ojāru Goiževski nosvinēja 65 gadu kāzu jubileju. Viņu ģimenē uzauguši divi bērni - tekstilmāksliniece Inga Brīniņa(1954) un dēls, čellists, Nils Goiževskis(1956), sagaidīti arī seši mazbērni un divi mazmazbērni.

Teātra pulciņa vadītāja Zentas Ozolas Rīgas 5.vidusskolā

50. gadu beigās, 60.gadu sākumā Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas teātra pulciņa vadību pārņēma režisore Māra Priede. Absolventu atmiņās Priedes laiks palicis kā ļoti spēcīgs, jo skolotāja iestudēja ne vien lugas, bet arī mācīja pareizi un izteiksmīgi runāt, stāstīja par teātri un tā vēsturi. Tiek uzvestas daudzas lugas ,tādas kā V. Brušteines luga 3 cēlienos „, Gaišzila vai sārtais”(1962), kurā galvenā loma bija skolniecei, vēlāk Nacionālā teātra aktrisei Svetlanai Blesei; G. Šmeļova luga 2 cēlienos un 5 ainās „,Tas nav tik vienkārši”(1965); A. Arbūzova luga „,Viņas draugi”; J. Ļubimova luga „,Sniedziņš” ar toreizējo skolēnu, vēlāk Liepājas teātra aktieri Jāni Kuplo titullomā. Lieliskus panākumus gūst V. Vīgantes luga „,Palmas zaļo vienmēr”, kurā spēlēja nevien skolēni, bet arī skolotāji: Indulis Sarkans, Biruta Gelbe, Otomārs Vilāns u.c.,. Pēc Silvijas Rannamā grāmatas „,Kadrija” uzvesta luga ar tādu pašu nosaukumu, lugas pirmizrāde norisinās LRAP Kultūras namā 1969.gadā. Jāteic gan, ka padomju laiku prasības noteica šāda repertuāra izvēli, tomēr M.Priede centusies darīt visu, lai šis uzspiestais, negribētais nebūtu tik ļoti jūtams, jo sirds dziļumos ļoti pretojusies padomju režīmam.

Skolēniem radās iespēja gūt neatsveramu māksliniecisko pārdzīvojumu uz profesoinālās skatuves, jo skolas vadība atrada iespēju iznomāt Jaunatnes teātra telpas. Tas bija īpašs notikums, jo skolēni drīkstēja izmantot aktieru ģērbtuves un sajusties kā īsti aktieri.

Par saviem audzēkņiem Māra Priede lugā „, Gaišzila vai sārtais” izsakās šādi: „, Lieliski ir mani jaunieši. Astra Ozoliņa (lugā Žeņa) – īsts brīnums. Kādi zemteksti, kāda domu un iekšēju darbību secība! Un prasme jūtas nevis pumpēt un rādīt, bet apvaldīt, pat slēpt! Un Svetlana Blese. Nav vēl ne septiņpadsmit, bet vecās, niknās mācību daļas vadītājas (Mopša) lomā jūtas kā zivs ūdenī. ”

Par to, ka pulciņš bija labi sagatavots, liecina, līdz mūsdienām saglabājušās, divas teātra programmiņas uzvedumiem „,Tas nav tik vienkārši” un „,Gaišzila vai sārtais”. Teātra pulciņa dalībnieku skaits bija aptuveni 25 skolēni, un pārsvarā visi bijuši vidusskolēni, vairākām lomām

apstiprināti pat divi skolēni-aktieri, savus pienākumus veica arī izrādes vadītājs, un dekorācijas veidoja visi kopā. Sadarbībā ar mūzikas skolotāju Irēnu Pabērzu tika speciāli iestudētas dziesmas. Mārai Priedei bija ļoti svarīgi, lai bērni apgūst iemaņas, kas nepieciešamas ikvienam cilvēkam: pareiza elpošana, prasme pārvaldīt savu ķermeni, psihiskos procesus, skaidra, precīza vārda izruna, loģiska doma, mērķtiecīgas gribas darbības, attīstīta fantāzija. Viņa saka: „Mans ceļš ir veidot bērnus redzīgākus, jūtīgākus, lai viņi prastu ielūkoties cits citā, lai meklētu dažādu pieeju dzīves uzdevumu risināšanā. Un to spēj mākslas darbi.”

Sarunā ar 1963./64.mācību gada absolventi Astru Ozoliņu, kura darbojusies teātra pulciņā Māras Priedes vadībā, atzīst, ka skolotāja viņai likusies ļoti skaista, viņa mācījusi pareizi runāt, sajūst dzejoļus tā, lai saprot par ko runā, viņai piemitušas labas komiķes dotības. Nodarbības bijušas ļoti interesantas, un Māra Priede palīdzējusi atvērties. Arī Martas Balodes (Apmanes), 1965./66. mācību gada absolventes, atmiņās M.Priede palikusi kā skolotāja, kas strādājusi ar lielu mīlestību, un mācījusi „atvērt” sirdis un justies drošāk un pašpārliecinātāk.

Teātra pulciņa darbība bija veiksmīga, pateicoties Māras Priedes režisores talantam un spējai novērtēt katra skolēna talantu. Tā viņa atklāja Svetlanas Bleses izcilās aktiermākslas dotības un virzīja skolnieci tieši šajā jomā. Līdzīgi savu profesionālo izvēli izdarīja arī nākamais Liepājas teātra aktieris, 1958./59. mācību gada absolvents Jānis Kuplais. Pie Māras Priedes skolojies arī pazīstamais Dziesmu svētku virsdiriģents, 1965./66. mācību gada absolvents Arvīds Platpers.

Īss ieskats Māras Priedes radošajā biogrāfijā pēc darbības Zentas Ozolas Rīgas 5.vidusskolā

No 1970.-1985.gadam Māra Priede vadīja Rīgas Pionieru pils Tautas teātri. Viņas darbības laikā uzvestas neskaitāmas lugas: Ē. Kestnera „Divas Lotiņas” un „Punktiņa un Antons”; A. Šķlara „Bums un Atspolīte”; A.Makarenko pedagoģiskā poēma „Karogi torņos”; E. Freiermaņa „Stāsts par pirmo mīlestību”; A. Arbūzova „Mans nabags Marats”; A.Brigaderes „Princese Gundega” un „Anneles stāsti”; A. Lindgrēnes „Mēs, Sālsvārnas salas vasarnieki” un daudzas citas. Uzvesti daudzi viencēlieni, dzeju uzvedumi un Jaungada scenāriji. Lielākā daļa iestudējumu pašas Māras Priedes dramatisēti. Pie Māras Priedes skolojušies vairāki šobrīd sabiedrībā pazīstmi cilvēki, tādi kā Daira Āboliņa, Arvīds Babris, Žaklīna Cinovska, Rūdolfs Plēpis un citi.

Izdevusi divas grāmatas – „Vai tu esi saposies ceļojumam?” 1999.gadā un „Nodzeltējušās lappuses” 2006.gadā. Kopumā darbā ar bērniem un jauniešiem Māra Priede aizvadījusi 33 gadus.

Aina Ruta Britāne

Latviešu valodas un literatūras skolotāja Aina Ruta Britāne(dzim. Baltruma) dzimusi 1932.gada 21.septembrī Sēlijā. Mūžībā aizgāja 2012.gada 7.decembrī. Mācījusies Mazzalves un Zalves skolās, Daugavpils Skolotāju institūtā un Pedagoģiskajā institūtā. Kā pirmā darba vieta bijusi Elkšņu septiņgadīgā skola, vēlāk vidusskolas Aknīstē, Daugavpilī un Rīgā. 1958.gadā apprecējās ar žurnālistu Jāni Britānu, viņu ģimenē uzaugusi meita Liena. No 1968. līdz 1971.gadam strādāja Rīgas 25. vidusskolā, pēc tam no 1971. līdz 1980.gadam – Zentas Ozolas Rīgas 5.vidusskolā.

Skolotāja Britāne strādāja ne tikai skolā, bet arī paralēli tam no 1976. līdz 1978.gadam bija metodiķe SKCI(Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūts), bet no 1978. Līdz 1979.gadam darbojās kā zinātniskā līdzstrādniece Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā(tagad Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs). Līdz 1987.gadam strādāja par skolotāju Viļa Lāča Rīgas 31.vidusskolā, jo saņēma piedāvājumu pasniegt literatūru un latviešu valodu klasē ar literatūras novirzienu. Rīgas 31.vidusskolā viņa darbojās līdz 1987.gadam. Šajos gados Aina Ruta Britāne nezaudēja kontaktus

ar Zentas Ozolas Rīgas 5.vidusskolu, jo palīdzēja saviem audzēkņiem sagatavoties iestājek sāmeniem augstskolās. Vēlāk viņa atgriezās un turpināja darbu Āgenskalna ģimnāzijā. Jau laikā, kad Aina Ruta Britāne mācījās Zalves skolas 2. klasē, viņa raisījās interese par teātri. Savā grāmatā „Vēji dzied, vēji raud” viņa raksta: „Vēl šajās dienās gaišumu ienesa jaukās skolotājas Vainovska un Maine, kas mācīja mūs spēlēt teātri. Pasaku lugā „Brīnumbulta” man vajadzēja tēlot vienu no burbulītēm. Kad lugu spēlējām uz Zalves tautas nama skatuvītes, es biju aizmirsusi skolā savu gaiļpiesīšu pušķīti. Vēl tagad septiņdesmit gadu vecumā atceros savu uztraukumu. Izskrēju no tautas nama un tuvējā laikumiņā pie mazām eglītēm saplūcu pienenes. Par pušķīti un teksta izteismīgu norunāšanu mani skolotāja uzslavēja. Tas, protams, ļoti patika, tāpēc es savus skolēnus vēlākajos darba gados arī slavēju. Pēc izrādes biju kā spārnos!”.

Tā kā mīlestība uz teātri skoltājai bijusi visu atlikušo mūžu, tad viņa spēlējusi pašdarbnieku izrādēs Daugavpils Skolotāju institūtā. Kopā ar savām studiju biedrenēm – Irēnu Skrīveri un Ainu Runcīti iestudēja dažādus viencēlienus. Lielu lugu spēlēšana turpinājās Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā, kad drāmas ansambli sāka vadīt no Rīgas atbraukušais Daugavpils teātra aktieris Aleksandrs Belovs. Aina Rutai Britānei sevišķi patika darbs pie Andreja Upīša romāna „Zaļā zeme” dramatizējuma, kur viņa iejutās Bērziņu Lienas tēlā. Šis tēlojums tika labi novērtēts arī no dažu Daugavpils Krievu drāmas teātra aktieru puses, skolotājai pat ieteica no Pedagoģijas institūta pāriet uz aktiermākslas studijām. Pati Aina Ruta Britāne par šādu ieteikumu raksta: „Ak vai! Tas taču nebija iespējams – ne materiālo apstākļu dēļ, jo vajadzēja braukt uz Rīgu, ne arī tāpēc, ka pedagoga darbs mani saistīja. Saistījis visu mūžu. Vai tad skoltājam nav jābūt labam aktierim? Piecdesmit gadu ilga darbs skolā, līdztekus arī muzejos to man daudreiz pierādījis. Esmu ar skolēniem iestudējusi gan lugas, gan dzejas uzvedumus, gan prozas darbu fragmentus, pati klases priekšā lasījusi no galvas manu iemīļoto Friča Bārdas dzejoli „Svešinieks” un Raini”.

No Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā pavadītajiem četriem gadiem Aina Rutai Britānei vienas no visspilgtākajām atmiņām saistījās ar teātra spēlēšanu. Institūta drāmas ansablī dramatizēts Viļa Lāča „Zveinieka dēls”, kur viņa iejutās Zentas lomā. Ar lugām „Zveinieka dēls” un „Zaļā zeme” brauca viesizrādēs uz dažādām skolām un kultūras namiem. Spēlēja arī institūtā un Krievu drāmas teātrī.

Profesionālas aktrises darbs skolotājai palika nepiepildīts sapnis, toties vēlākajos gados pašdarbībā viņa bija aktrise daudzos uzvedumos. Par Ievu Dziesmu „Jūras vārtos” pati rakstniece Dagnija Zigmonte kopā ar savu toreizējo dzīvesbiedru dzejnieku Andri Vējānu pēc izrādes noskatīšanās Daugavpils Drāmas teātrī teica Aina Rutai Britānei lielu paldies. Atzinību guva arī par Barbas tēlu Jana Masēviča lugā „Barba” un par sinjoru Bolu Eteles Liliānas Voiničas romāna „Dundurs” dramatizējumā. Šajā laikā Aina Ruta Britāne par skolotāju strādāja jau piekto gadu. Savā pirmajā darba vietā Elkšņu septiņgadīgajā skolā Aina Rutai Britānei bija galvenā loma Andreja Upīša lugā „Atraitnes vīrs” un Aspazijas lugā „Zeltīte”. Ar lugu „Zeltīte” viņu skoltāju kolektīvs novada pašdarbības skatē ieguva pirmo vietu, arī daiļrunas konkursā skoltājai laimējās iegūt pirmo vietu. „Atraitnes vīrā” spēlēja viss skoltāju kolektīvs. Viņi spēlēja arī viencēlienus par kolhozu dzīvi. Arī kopā ar skolēniem Aina Ruta Britāne iestudēja gan Raiņa „Zelta zirgs” fragmentus, gan visu Andreja Upīša „Sūnu ciema zēni” dramatizējumu. Bērniem ļoti patika gan spēlēt teātri, gan skatīties.

Turpinājusi strādāt un piedalīties pašdarbībā Daugavpilī. A.B. Britāne tur nospēlēja trīs galvenās lomas, uz Raiņa simto dzimšanas dienu sagatavoja dzejnieka aforismu kompozīciju un novada skatē Rēzeknē ieguva otro vietu. Tas viss viņai ļoti paticis, taču ģimenes apstākļu dēļ to nācies pārtraukt. Kad skolotāja sāka strādāt Daugavpils 1. vidusskolā, viņai sākās nopietns darbs ar vecāko klašu skolēniem gan literatūras stundās, gan ārpusklases darbā. Viņi iestudēja dažādus lugu

fragmentus un arī divas lielas lugas – rumāņu rakstnieku Savas un Stojanesku lugu „Nulle uzvedībā” un Raiņa lugu „Pūt vējiņi!”. Šiem iestudējumiem bija liela nozīme ne tikai skolas dzīvē, bet arī visas pilsētas kultūrdzīves kopīgajā ritējumā.

Darbība Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolā

Aina Ruta Britāne Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolā savu darbību sāka 1971. gada 1. septembrī pie toreizējās direktores Teas Braiņinas. Viņa sāka strādāt skolotāja Otomāra Vilāna vietā, jo skolotājs devās pensijā. Skolotāja organizēja stundas ne tikai klases telpā, bet arī ārpus tās, piemēram, ar savu pirmo audzināmo klasi, lai viņi vairāk spētu izprast Raiņa daiļradi, viņa noorganizēja ekskursiju uz Majoriem, Raiņa un Aspazijas memoriālmuzeju ar aktieru piedalīšanos. Viņi skatījās arī fragmentus no Raiņa lugām, un tikās ar Dailes teātra aktieri Hariju Liepiņu.

1976. gadā skolotāja iestudēja Aspazijas lugu „Zeltīte”. 1974. gadā iestudēta G. Šmeļova luga „Tas nav tik vienkārši” un 1980. gada 6. martā bija pirmizrāde pasaku lugai „Brīnumbulta”, tapušas arī citas lugas un literārie uzvedumi. Aina Ruta Britāne vadīja netikai teātra pulciņu, bet arī literāro pulciņu, viņas vadībā izdoti literārie žurnāli „Lai top!”.

Ieskats skolas teātra repertuārā: Luga „Kadrija”

Luga „Kadrija” uzvesta pēc igauņu rakstnieces Silvijas Rannamā tāda paša nosaukuma grāmatas motīviem režisores Māras Priedes vadībā. Lugas pirmizrāde norisinājās 1969. gadā LRAP kultūras namā. Darbība norisinās Igaunijā, un galvenā varone ir meitene Kadrija Jalakasa, kuras tēvs ir pazudis un māte mirusi, tāpēc viņu uzaudzina vecmāmiņa. Kadrijas dzīves notikumi ir atspoguļoti dienasgrāmatas veidā. Stāsta sākumā viņa ir sešus gadus veca un tik tikko sākusi iet skolā, bet beigās viņa ir jau pieaugusi skolas pēdējās klases audzēkne.

Luga „Palmas zaļo vienmēr”

Ventas Vīgantes pedagoģiskā poēma 3 cēlienos „Palmas zaļo vienmēr” uzvesta režisores Māras Priedes laikā. Darbības centrā ir Silavas vidusskola 20. gadsimta 70. gados, skola ir īpaša ar to ka tajā ir „Palmu dārzs”. Skolā iecelta jauna direktore Anda Kalēja, kurai jāpieņem lēmums, vai izslēgt no skolas Valdi Vētru, kurš izceļas ar ļoti sliktu uzvedību. Par spīti skolas kolektīva protestiem, direktore izlemj Valdi neizslēgt, jo tic, ka viņš var mainīties. Direktore pat ir gatava meklēt iemeslu, kāpēc Valdis tā uzvedas. Lugā darbojas 14 personāži. Rīgas Zentas Ozolas 5. vidusskolā šī izrāde daudziem palikusi atmiņā kā ļoti spilgta un neaizmirstama, jo skolotājus tēlojuši īsti skolotāji, bet skolēnus – skolēni. Lieliski savas lomas šeit nospēlēja toreizējie skolotāji – Biruta Gelbe, Otomārs Vilāns un Indulis Sarkans.

Noras Bērzkaines luga „Brīnumbulta”

Lugas „Brīnumbulta” izrāde norisinājās 1980. gada 6. martā plkst. 16.00 skolotājas Ainas Rutas Britānes vadībā. Lugā darbojies krietns aktieru pulciņš – 30 skolēni, bija norīkti arī kostīmu, butaforiju un grima mākslinieki, muzikālās daļas vadītājs, deju konsultants, režisors un suflieris. Režisores lomā iejutusies arī skolotāja Baiba Siliniece, toreiz gan kā vēl skolniece Baiba Priedeslaipa.

Secinājumi

1. Izpētot skolas teātra pulciņa repertuāru, var secināt, ka dažādos laika periodos kolektīvs nav baidījies uzvest lielus un nopietnus uzvedumus, kas pierāda, ka teātra pulciņi bijuši labā sagatavotības līmenī, kā arī daudzpusīgi, jo parādījuši nevien aktiermākslas spējas, bet arī muzikalitāti un dejojot prasmi.
2. Izpētot skolas uzvedumu programmas un apskatot fotogrāfijas, var secināt, ka atsaucība no skolēnu puses bijusi ļoti liela un teātra entuziastu nav trūcis.

3. Gan mūsdienās, gan senāk teātra spēlēšana nav zaudējusi savu aktualitāti un spožumu. Tā spēj palīdzēt atvērties auditorijas priekšā, justies pārliecinātam par sevi, attīstīt runas prasmi un spēju koncentrēties, un varbūt pat palīdzēt saprast tālākās dzīves mērķus.
4. Lai spētu vadīt teātra pulciņu skolā, nepieciešama liela aizrautība, pacietība un vēlme mācīt un motivēt bērnus un jauniešus, kā arī plašas zināšanas un neatlaidība. Šīs īpašības sevī iemiesojušas arī kādreizējās teātra pulciņa vadītājas – Māra Priede un Aina Ruta Britāne.
5. Lai teātra pulciņa darbība būtu veiksmīga un progresīva galvenais nosacījums ir saliedēts kolektīvs un vēlme piedalīties, kā arī prasme izteikt domu tā, lai publika to sajūt un saprot. Spilgts piemērs ir agrāk uzvestās lugas „Kadrija”, „Palmas zaļo vienmēr”, „Brīnumbulta” u.c., jo bez neatlaidības un smaga darba netiktu uzvestas tik krāšņas lugas, kas pierāda, ka arī skolas teātris var būt augstā sagatavotības līmenī.

Literatūras un avotu saraksts

1. Britāne, A.R. Vēji dzied, vēji raud. Rīga: Jumava, 2007. 177.lpp.
2. Britāne, A.R., Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzija. Rīga: Jumava, 2006. 227.lpp.
3. Latvijas ļaudis. Virtuālā enciklopēdija. [Skatīts 2014.06.01.] Pieejams: http://latvijaslaudis.lv/users/brinina_inga
4. Priede, M. Nodzeltējušās lappuses. Talsi: Aleksandra Pelēča lasītavas izdevums, 2008. 237.lpp.
5. Rannamā, S. Kadrija. Rīga: Liesma, 1977. 511.lpp.
6. Teksti teātrim. [Skatīts 2014.06.01.] Pieejams: <http://tekstiteatrim.wordpress.com/2012/02/07/palmas/>
7. Vīgante, V. Palmas zaļo vienmēr. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960. 63.lpp.
8. Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskola laikrakstu lappusēs. Skolas muzeja materiāls, nr.p.29
9. Latvijas Republikas Centrālajā arhīvā atrodosies materiāli par 2. Rīgas Valsts ģimnāziju. Skolas muzeja materiāls, nr.p.30
10. Rīgas 5. vidusskolas absolventi 1945. -1990.g. Skolas muzeja materiāls, nr.p.90
11. Rīgas 2. Valsts ģimnāzija – Rīgas 5. vidusskola. Skolas muzeja materiāls, nr.p.28
12. Rīgas 2. Valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921. – 1991.g. Skolas muzeja materiāls, nr.p.253
13. 1944. -1966.g. atbrīvoto darbinieku personas lietas. Skolas arhīva materiāls, apr.nr. 2, lieta nr.28

Pielikums

1.pielikums

Intervija ar Māru Priedi 2013.gada 20.jūnijā

Kas rosināja interesi par teātri? Pastāstiet par sevi sīkāk!

Katrā ziņā, man tas sākums bija ļoti dīvains. Man bija trīs māsas un viena no viņām(Raida) bija ar tādu īpašu talantu, patiesībā viņai bija daudz talantu, viņa bija apveltīta ar milzīgu fantāziju. Viņa mums priekšā spēlēja teātri, viņa pati izdomāja sižetu, un pati spēlēja visas lomas. Mēs visi bijām mazāki un mums tas likās ārkārtīgi interesanti. Mēs kopā sāsēdāmies uz grīdas un skatījāmies, tas mūs ļoti aizrāva un laiks paskrēja nemanot. Tā laikam bija tāda pirmā interese par teātri, 6-8 gadu vecumā.

Un tad man ļoti agri nomira mamma, un tēvs arī sen vairs nebija, es paliku tikai ar māsām un visam pa virsu vēl tie kara gadi. Man bija kādi 13-14 gadi, kad es nonācu pie savas vecākās māsas Stelpē. Sakarā ar to, ka kara dēļ daudzi bija devušies bēgļu gaitās trūka skolotāju, un mani pēkšņi šitādu 13-

14 gadīgu aicina palīdzēt skolotājiem skolā, strādāt ar bērniem, es teicu, ka neko taču nezinu, bet tur bija viena ļoti jauka, veca skolotāja, kas mani iedrošināja. Un tā es sāku tai skolā vadīt kaut ko līdzīgu teātra pulciņam, tad nāca otrs uzaicinājums vadīt Stelpē dramatisko kolektīvu. Biju pilnīgi bez jebkādas pieredzes, sākumā es tiepos, bet tad beigās, domādama, ka tā ir interesanta lieta piekritu. Mēs tur iestudējām Aspazijas lugu „Zeltīte”, nāca nevien jaunieši, bet arī veci kungi, sievas. Man par pārsteigumu viņi mani arī uzklaušīja, ļoti šaubos vai devu viņiem pareizus padomus, es darīju visu tā kā jutu. Pēc gada es atgriezos Rīgā un turpināju iet skolā. Tas, kas notika Stelpē, manuprāt, bija tāda priekšlaicīga dzīves pieredze.

Kad biju Rīgā sapratu, ka tas teātris mani ir jau tā kā drusku „saindējis”, ieinteresējis vairāk. Un tad Vaļņu ielā nodibinājās tāda dramatiskā kopa „Atpūta un dzīvotprieks”. To uzzinādama, tūlī arī aizskrēju uz turieni, man bija varbūt jau kādi 16 gadi. Tur iestudējām „Lolitas brīnumputnu” un es tur darbojos ar lielu aizrautību. Diemžēl politiskās situācijas dēļ mums izjuka šis dramatisks kolektīvs, kas būtībā ilga vienu, nepilnu ziemu.

Un tad vēlāk avīzē parādījās sludinājums, ka Dailes teātris izsludina konkursu uz teātra studiju aktieriem, kas papildinātu teātra trupu. Nu tad es bez šaubām, ar lielu skubu uz to studiju arī aizskrēju. Es ar nemaz nezināju, ka jāiemācās ir dzejolis un kāda etīde. Tas viss notika teātra Baltajā zālē, tur sēdēja komisija un arī pats Eduards Smilģis. Mēs, kas tur bijām sanākuši, bijām kādi simts, es atceros tur bija Vija Artmane, vēl pavisam jauna un parasta, Eduards Pāvuls, Harijs Liepiņš, tā toreiz bija 2. Dailes teātra studija. Es toreiz neko nebiju sagatavojusi, par laimi atcerējos tautasdziesmas – es meitiņa kā rozīte kā sarkana zemenīte. Es nesatraucos par to, kas man jārunā, bet gan par to, ka man bija salāpīts apģērbs un, lai komisija to nepamana. Un tā pēc pāris dienām bija jāiet skatīties, kuri ir uzņemti, un es kā par lielu brīnumu arī biju tajā sarakstā. Biju ļoti priecīga, bet tad pateica, ka teātrim pašlaik nepietiek līdzekļu, lai atvērtu studiju un, ka jāgaida kamēr valsts piešķirs naudu. Pieteica, ka tas var notikt ātri vai arī ne tik ātri. Sajūta bija tāda, ka tu esi uzņemts tik lielā studijā, bet tomēr nekas nenotiek un tu nezini ko darīt. Briesmīgi.

Pēkšņi parādījās otrs sludinājums, ka tiek uzņemti audzēkņi Horeogrāfijas un teātra skolā Mārstaļu ielā, un es domādama, ka tā Dailes teātra studija nemaz nesāksies, devos uz to otru, kur mani arī pēkšņi uzņēma. Domāju, ka vienai no abām noteikti ir jāsākas. Un tā kā pirmā sāka darboties tā otra studija, es aizgāju un mācījos tur. Nomācījos līdz pavasarim, jo rudenī beidzot sākās Dailes teātra studija un es izlēmu par labu tai. Tā es arī pabeidzu to studiju, mācījos tur trīs gadus un diplomdarbā spēlēju Žannu d'Arku, kas tika ārkārtīgi labi novērtēts.

Pēc tam kādu brītiņu pastrādāju Dailē, bet režisores Annas Lāces uzaicināta aizbraucu uz Valmieras teātri, man piedāvāja pārņemt visas galvenās lomas, un es piekritu. Nostrādāju tur kādu laiciņu līdz satrīdējos ar režisoru Lāci, dusmās padzinu viņu no mēģinājuma, jo viņa ņirgājās par aktieriem, protams, viņa mani uz līdzenas vietas atlaida. Aizbraucu atpakaļ uz Rīgu, domāju iet atpakaļ uz Daili, bet tur man neviens neko nepiedāvāja. Tā es uz kādu brīdi paliku bez darba. Un tieši tad es sāku domāt vai vispār esmu izvēlējusies pareizo ceļu. Uzdevu sev jautājumus: Vai tas ir mans īstais dzīves mērķis? Vai tas mani apmierina? Man bija sevišķs aizvainojums pret režisoru, kas var dot, un var arī nedot lomas, un visu darīt tā kā vēlas. Tajā brīdī sāku šaubīties par teātri un jutos vairs ne tik ļoti aizrāvusies. Manī bija tik daudz sakrāties dažādu emociju, kas radīja tādu kā barjeru pret teātri. Biju pārliecināta, ka mani aicinās atpakaļ, bet manī bija jau tāds šaubu moments. Neviens mani neaicināja, un pati atpakaļ arī negāju.

Ar mani sazinājās mana kādreizējā pasniedzēja Marga Teterē. Viņa mani aicināja nākt strādāt Arodbiedrību kultūras namā Mazajā ģildē un spēlēt teātra trupā, jo viņa vāc aktierus no dažādiem teātriem un dibina trupu. Es piekritu. Uzvedām Čehova „Tēvocis Vaņa”, man tur bija gavenā loma, kuru gan nenospēlēju līdz galam, jo sāku gaidīt savu meitu. Tajā Kultūras namā bija arī bērnu un

jauniešu teātra trupa, ko vadīja Nora Katlape, kaut kādu apstākļu dēļ viņa gāja prom no šī darba un vieta palika tukša. Man piedāvāja vai es nevarētu to darīt. Un tā es tur arī paliku, tas laikam bija jau 50.gadu sākums, nu jā, un 54.gadā man piedzima meita, vēlāk arī dēls.

Tad kad es tur strādāju ar tiem jauniešiem man atklājās ārkārtīgi interesants darbalauks, tas kas teātrī mani neapmierināja – lomu gaidīšana un režisoru kaprīzes, milzīgā laika zaudēšana un citas lietas, šeit nenotika. Es jutu, ka man pretī tiecas jauni, intereses pilni skatieni un, ka viss tas, ko es saku tiek apstrādāts, pieņemts. Sajūta bija kā dzīvā augsnē ieliekot sēklu. Un tieši šis darbs sāka mani ārkārtīgi ieinteresēt.

Tad jau bija 50.beigas, meita bija paaugusies, par Valmieru arī sen vairs nedomāju, un tad man arī pazuda interese, bija apdzisusi vēlme pēc lielās skatuves. Man beidzot bija tāds darbs, kas nevienu brīdi nesagādāja nepatiku, protestu, laika zaudēšanu. Man ir pārliecība, ka skolās vajadzētu būt kādai mācību stundai, kur māca pareizu runu, elpošanu, dikciju, kustību, psihiskās norises cilvēkā. Un pēkšņi es ar to visu varu nodarboties! Un tad manai metai bija seši gadi, kad es viņu aizvedu mācīties uz 5.vidusskolu. Skolas direktore, zinādama, ka man ir aktiera izglītība jautāja, vai varu vadīt teātra pulciņu. Piekritu, jo uzskatu, ka visiem vecākiem jāvēlējas kaut ko darīt skolas labā, vecākiem jāatrod veids kā atdot parādu skolai par savu bērnu, kas tiek skolots. Es nevarēju atteikt, jo tas bija tas, kas mani interesēja, Man bija svarīgi, lai bērni māc izteikt sevi, savu domu, vajadzību, paust viedokli un aizstāvēt sevi, jo tas ir jāprot katram cilvēkam. Tieši šis darbs bija tas, kas mani no tiešās skatuves ievada bērnu un jauniešu pasaulē.

2.pielikums

1.att. Pēc izrādes „Palmas zaļo vienmēr”. Pirmajā rindā no kreisās Indulis Sarkans, Biruta Gelbe, kāda nezināma persona, režisore Māra Priede, Otomārs Vilāns.

2.att. Pēc izrādes „Sniedziņš”. Sēdošā sieviete – Māra Priede.

3.att. Māra Priede

4.att. Aina Ruta Britāne

Kristaps Valge. 2. Rīgas Valsts ģimnāzijas absolventi Otrā pasaules kara gados

1940. gada jūnijā Latvijā ienāca Sarkanā Armija un tika nodibināta padomju vara. Otrā pasaules kara darbība bija sākusies arī Latvijas teritorijā. Līdz ar to sākās radikālas pārmaiņas ne vien ekonomikā, bet arī izglītības un kultūras jomā. Reformas, tajā skaitā jaunajās padomju skolās, noritēja steidzīgi un ne īpaši pārdomāti. Šābrīža Rīgas Valsts Vācu ģimnāzija kara apstākļos piedzīvoja būtiskas pārmaiņas mācību darbā kā arī vairākkārtēju skolas nosaukuma maiņu. Skolas tālaika absolventi brīvprātīgi piespiedu kārtā tika ierauti kara notikumu virpulī un bija spiesti pakārtot savus privātos plānus kara situācijai.

Darbā izmantotajos materiālos rakstiskie informācijas avoti bija plašā skaitā, kuru lielāko daļu veidoja Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzejā pieejamie materiāli, kuros apkopotas bijušo skolas skolēnu vēstules, atmiņu pieraksti, dažādi laikrakstu raksti. Par ļoti vērtīgu materiālu noteikti jāuzskata skolas 1951. gada absolventa Jāņa Stradiņa rakstītais darbs „Rīgas 5. vidusskolas vēsture”¹⁰, kas sniedz kvalitatīvu priekšstatu par skolas vēsturi, notikumiem laika gaitā, pieturas punktiem un svarīgākajiem atgadījumiem. Jānis Stradiņš ar šo darbu sniedz gana izsmeļošu un pilnīgu skaidrību un sapratni par to, kas īsti noticis skolā un ar skolu gan tieši Otrajā pasaules karā, gan tās pastāvēšanas vēsturē.

Lai izprastu un iegūtu vēl pilnīgāku informāciju par skolu un apkārtējiem notikumiem un apstākļiem no 1940. līdz 1945. gadam, šajā pētījumā par pētījuma bāzi kalpoja Ainas Rutas Britānes un Agitas Veidemanes kopdarbs, grāmata „Āgenskalna ģimnāzija”¹¹. Lai gan noteikti interesanti un vērtīgi, lai labāk izprastu visu notikumu gaitu un sakarības, būtu bijis izlasīt un izanalizēt šo grāmatu sākot ar 1. lapaspusi līdz pat pēdējai, taču ierobežotā laika dēļ, darbā izmantota tika tikai nodaļa ar nosaukumu „1940. – 1960. gadi”. Grāmata kopumā, tāpat kā Jāņa Stradiņa darbs, sniedz izsmeļošu skolas vēstures apskatu, sākot ar skolas dibināšanu līdz pat mūsdienām, taču šajā grāmatā visnotaļ pozitīvi ir tas, ka autores skolas garo vēsturi grāmatā ir apvienojušas gan ar vispārēju situācijas aprakstu, gan arī nepārspīlētu apjomu ar aprakstu par skolas ikdienas niansēm un atsevišķiem atgadījumiem, kas skolas dzīvi un salīdzinoši drūmo periodu paspilgtinājuši.

Minētajā grāmatas nodaļā sniegta informācija gan par skolas funkcionēšanu un kārtību, gan arī lakonisks, bet pietiekošs ieskats par vispārējo situāciju izglītības nozarē un pārmaiņām. Pozitīvi jāvērtē, ka grāmatā sīki aprakstītas daudzas skolas dzīves nianses un atsevišķi notikumi, kas ļauj labāk izprast perioda gaitu, ļauj labāk iztēloties tā laika skolas dzīvi un tādejādi vieglāk un plašāk ir izteikt arī atbilstošus secinājumus un savu viedokli visa pētījuma garumā. Varētu teikt, ka šī

¹⁰ Stradiņš, Jānis. „Rīgas 5. vidusskolas vēsture”, 35 lpp.

¹¹ Britāne, Ruta, Aina, Veidemane, Agita. *Āgenskalna ģimnāzija*. Rīga : Jumava, 2006. 227 lpp. ISBN 9984 – 38 – 104 – 8

grāmata pauž neitrālu nostāju, jo vismaz konkrētajā nodaļā nav lasāmi vērtējuma izteikumi, kas ļautu spriest par autoru attieksmi, taču zinot, ka Aina Ruta Britāne ar lielu entuziasmu aktīvi savā laikā darbojusies arī skolas muzejā, tad jāspriež, ka pausta tiek vairāk pozitīva attieksme pret pašu skolu un notikumiem, ko varētu spriest arī pēc plašā, jau minētā, skolas ikdienas atspoguļojuma atsevišķos grāmatas fragmentos, kas veiksmīgi sasaistīts un sakļauts ar skolas vēstures izklāstu.

Par cik izmantotajā nodaļā runa iet par dažādu varu okupācijām un to kā tas atsaucas un izmaina skolu un tās funkcionēšanu, tad pēc paustās nožēlas, piemēram, par skolas nosaukuma izmaiņām, jāspriež, ka, protams, tiek pausta negatīva attieksme pret šīm pārmaiņām un okupācijām.

Neliels ieskats tika veikts arī grāmatā, ko gan vairāk varētu nosaukt par krājumu „Latviešu karazēnu un meiteņu stāsti”¹², ko sastādījuši Arvīds Lielkājs un Oskars Vizulis. Jāteic, ka arī šajā darbā par atbilstošo tēmu informācija ir plaša un izsmelīga. Grāmatā ir apkopoti latviešu kara dienesta stāsti gana lielā skaitā, kurus rakstījuši paši kara dalībnieki vai kā citādi ar to saistītie. Katrā nodaļā ir atsevišķa cilvēka un gadījuma izsmelīgs izklāsts par kara laiku un individuāli piedzīvoto, un cīņu epizodēm. Krājumā iekļauti ļoti dažādi un unikāli kara laika likteņu stāsti, kurā katrā ļoti sīki izklāstīts par atgadījumiem un piedzīvoto, iederīgi iekļaujot arī sīkas nianšes un notikumus, kas citā gadījumā liktos nenoīmīgi. Šajā grāmatā esošie stāsti to vispusīgā rakstura un vienkāršās valodas dēļ ļauj pilnībā izprast armijā mobilizēto un kara skarto jauniešu likteņus un tā laika kopējo situāciju.

Pētījuma darbā lielākā nozīme bija skolas muzeja materiāliem, kur lielu ieguldījumu devis viens no skolas 1941. gada absolventiem, Jānis Vasarietis. Muzejā bija pieejamas Jāņa Vasarieša raktītās vēstules skolai, kurās Jānis Vasarietis sīki un plaši bija izklāstījis savas skolas gadu atmiņas, atsevišķus, interesantus atgadījumus, tā paužot savas pozitīvās atmiņas par skolas laiku, plaši dalījies ar saviem atmiņu stāstījumiem un devis lielu ieguldījumu skolai un tās muzejam. Viņa bagātajos atmiņu stāstos liela nozīme dota gan viņa tēva Friča Zommera varonībai Rīgas aizstāvēšanā pret Bermonta armiju 1919. gada rudenī, gan pašai skolas dzīvei.

Skolas muzejā bija atrodamas arī dažādas Jāņa Vasarieša skolas gadu fotogrāfijas, kurās bija iemūžināti dažādi skolēniem svarīgi notikumi. Šīs atmiņu vēstules un fotogrāfijas palīdzēja gūt pilnvērtīgāku priekšstatu par to, kas tad īsti tajā laikā notika gan skolēnu ikdienā, gan visapkārt. Kopā ar šiem materiāliem bija pieejama arī īsa Jāņa Vasarieša biogrāfija, kas nedaudz ieskicēja nelielu priekšstatu tieši par iespējamajiem skolēnu likteņiem kara gados un gaitu dažādību armijā.

Pētījumā tika izmantoti un plašu informācijas apjomu deva muzeja materiāli par Zentu Ozolu. Muzejā bija pieejami un darbā izmantoti dažādu autoru raksti gan no laikrakstiem, gan

¹² Lielkājs, Arvīds, Vizulis, Oskars. *Latviešu karazēnu un meiteņu stāsti II*. Rīga : Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2001. 472 lpp. ISBN 9984-643-34-4

atmiņu vēstules, kurās rakstīts arī par Zentu, gan vairāku autoru raksti, kas adresēti skolas muzejam. Šajos materiālos ietilpst arī 10 lapaspušu garā Zentas Ozolas biogrāfija, kurā visai sīki un izsmēloši aprakstīts vien 19 gadus garais Zentas dzīves gājums, skolas gadi un dienests armijā. Šie materiāli sniedza pilnvērtīgu priekšstatu par Zentas gaitām gan skolā, gan karā. Šie materiāli arī to izsmēlošā rakstura dēļ ļāva tos izmantot visas 2. nodaļas garumā.

Papildus pētījuma darbā izmantots arī muzejā esošais krājums un dažādu autoru apkopojums „2. Rīgas Valsts ģimnāzijas 1943. gada absolventi”, kurā, tāpat kā materiālos par Zentu Ozolu, ir apkopotas dažādu autoru, kuri ir skolas absolventi, atmiņu vēstules un pieraksti. Šī krājuma sākuma daļā bija darbam pirmajai nodaļai noderīga informācija par to, kāds bija klašu sadalījums, kāda bija skolas darbība un kārtība. Šis avots sniedz vēl papildus pilnīgāku informāciju arī par kara ietekmi uz skolas darbību. Šī avota izpēte sniedza arī pilnīgāko informāciju par skolēnu likteņiem un gaitām kara laikā un Vācijas vai PSRS armijās. Šo materiālu visaptverošais raksturs autoram brīvāk un pilnīgāk ļāva izteikt savus apgalvojumus un secinājumus, kurus apstiprināja šajā materiālā esošā informācija.

SKOLA KARA GADOS

2. Rīgas Valsts ģimnāzija savu darbību uzsāka 1922. gada 19. septembrī direktora Pētera Aivara vadībā un 49 skolēnu sastāvā 16. pamatskolas un 2. Pilsētas bibliotēkas telpās Zeļļu ielā ar nosaukumu Valsts Pārdaugavas vidusskola. 1922. gadā skola ieguva Rīgas 2. Valsts vidusskolas nosaukumu. 1930. gada pavasarī tika uzsākta skolas ēkas celtniecība Āgenskalna ielā. Skolas ēkai Āgenskalna ielā pamatakmens tika likts 1930. gada pavasarī un jaunā skolas ēka, kura tapusi pēc arhitekta I. Blankenburga projekta tika atklāta 1931. gada 5. decembrī un varēja uzsākt pilnvērtīgu darbību (Skat. 1.1 attēlā).¹³

2. RĪGAS VALSTS ĢIMNĀZIJA 1940./1941. MĀCĪBU GADĀ.

Sākušās karadarbības dēļ, bez pārmaiņām, protams, neizpalika arī tā laika 2. Rīgas Valsts ģimnāzija par kurām visai plaši ir aprakstīts gan skolas muzeja materiālos, gan Ainas Ruta Britānes un Agitas Veidemanes grāmatā „Āgenskalna ģimnāzija”. Kā galvenais noteikti būtu jāmin skolas nosaukuma un skolas vadības – direktora maiņa. 1940. gada 15. septembrī 2. Rīgas Valsts ģimnāzija tiek pārdēvēta par Rīgas 5. vidusskolu, bet atstādinātā Pētera Aivara vietu ieņēma Reinis Liepiņš, kurš jau bija ilggadējs izglītības darbinieks.

Reinis Liepiņš Latvijas brīvvalsts gados bija arī Skolu departamenta direktors, 30. gados pievienojās sociāldemokrātu rindām un vēlāk, 1940. gadā, strādāja pedagoģiskajā centrā, un 1940. gada 27. jūnijā atklāja reformu sāksnās dēļ sasaukto Latvijas skolotāju sapulci, lai ievēlētu valdi, kura vadītu Latvijas skolotājus.

¹³ <http://rvvg.lv/lv/vesture>

Šo vērā ņemamo reformu rezultātā tika ietekmēta arī 2. Rīgas Valsts ģimnāzijas darbība. Tika slēgtas sagatavošanas klases pie ģimnāzijām un pašas ģimnāzijas sāka saukt par vidusskolām. Visās vidusskolās tika atcelti iestājekšāmeni, turpretī, lai gan tika saglabātas piecas vidusskolas klases, to numerācija sākās ar 1. klasi un beidzās ar 5. klasi. 1940. gada decembrī par vienu gadu tika saīsināts mācību laiks vidusskolās, jo par vienu gadu palielināja pamatskolu klašu skaitu. Par spīti tam, ka bija telpu un skolotāju trūkumus, skolas strauji tika pārveidotas. Šīs reformas un to organizēšana, par kurām ir lasāms arī jau pieminētajā grāmatā apliecina to, ka tās patiešām norisinājās lielā tempā un nesistemātiski. Tas, kā PSRS šīs pārmaiņas grib ieviest pēc iespējas ātrāk, parāda to, cik ļoti Padomju Savienība bija varaskāra un atzina tikai savu kārtību par labu esam. Autoraprāt, šī steidzīgā reorganizācija noteikti ieviesa nekārtību un apjukumu ne tikai skolotājos, bet arī skolēnos, kā rezultātā vismaz sākumā mācību process kļuva dezorganizēts, ko pierāda, saskaņā ar šīm reformām, arī citu lietu un procesu reorganizēšana. Kā pozitīva vērtējama grāmatā pieminētā Latvijas skolotāju sapulces sasaukšana, jo, autoraprāt, šī sapulce visnotaļ mazināja sākuma periodā esošo dezorganizāciju izglītības nozarē un to apliecina tas, ka šīs sapulces uzdevums bija vadīt Latvijas skolotājus un to darbu un tādejādi ar šīs sapulces palīdzību tika kontrolēts, lai mācību process būtu pilnīgs un lai pasniedzēji un to darbs būtu atbilstošs tādejādi noteikti tika mazināta arī dākotnēja dezorganizācija mācību procesā un visā nozarē kopā.

1940. gada 23. augustā, lai atzīmētu jaunu laiku atnākšanu, 2. Rīgas Valsts ģimnāzijā tika sasaukta pirmā pedagoģiskā sēde, kas notika nupat ieceltā direktora Reiņa Liepiņa vadībā. Vienā no sēdēm, kas notika, 1940. gada 16. septembrī direktors paziņoja, ka reformu rezultātā 2. Rīgas Valsts ģimnāzija tiek pardēvēta par galvaspilsētas Rīgas 5. vidusskolu. Būtiskas pārmaiņas gan Rīgas 5. Vidusskolas darbībā nenotika. Skolā darbu turpināja vairākums skolotāju un 1940./1941. mācību gada „Pedagoģiskā personāla grāmatā” tika reģistrēti 39 skolotāji, taču tika pieņemti arī jauni skolotāji un tai skaitā arī studenti.¹⁴ Autoraprāt, informācija un fakts par to, ka skolotāju darbā tika pieņemti arī studenti, ir vērtējams negatīvi un noved atpakaļ pie domām, ka dēļ apjomīgajām reorganizācijām mācību process ir ticis degradēts un pilnīgā kārtībā viss tomēr nav, jo, autoraprāt, studenti nav kompetenti strādāt skolā, jo nav izgājuši un izglītojušies pedagoģiskajā nozarē līdz galam.

Autoraprāt, iepriekšējo tradīciju saglabāšana skolā ir pozitīvs solis, jo tas ir par labu gan skolā izglītojošajiem pedagogiem, jo nav jāpielāgojas pie pilnīgi jaunas kārtības, gan arī skolā esošajiem skolēniem, jo vairākums ir pieņēmis esošo kārtību un daudziem būtu grūti pielāgoties pie kā radikāli jauna. Par tradīciju saglabāšanu un jaunumu ieviešanu tiek stāstīts arī grāmatā „Āgenskalna ģimnāzija”: „Arī nākošajās pedagoģiskās padomes sēdēs direktors Reinis Liepiņš turpināja vairākas iepriekšējo gadu tradīcijas, taču skolas dzīvē ieviesa arī jaunus Izglītības

¹⁴ Āgenskalna ģimnāzija, 36., 37. lpp.

ministrijas noteikumus un rīkojumus. Skolas darbībā, jāazīmē tas, ka stundu plāns tika veidots uz humanitārās un reālās vidusskolas pusi un par galveno svešvalodu izvēloties vācu valodu. Tika dots direktora rīkojums sakārtot visus mācību līdzekļus un kabinetus, lai būtu iespējams tos pilnvērtīgi izmantot darbā. Skola tika sakārtota, lai skolēniem būtu iespējams iegūt kvalitatīvu izglītību, tāpat tika padomāts par telpu nodrošināšanu, dēļ kā tika slēgts skolas internāts un līdz ar to visu padomāts bija arī par skolēnu brīvo laiku skolā.” Pozitīvi jāvērtē arī vācu valodas kā galvenās svešvalodas ieviešanu, jo tajā laikā tā noteikti bija nozīmīga un bija liels ieguvums to zināt.

Jaunās prasības tika ieviestas skolēnu noteikumos, kas bija diezgan ikdienišķas kā, piemēram, starpbrīžos nestāvēt pie sienām, bet kustēties. Arī skolotāji neizpalika bez regulāras jaunu prasību izvirzīšanas, kuras nebija saistītas vien ar mācību procesu, bet arī ar sabiedrisko un audzināšanas darbību. Pēc šiem jaunieviešumiem visiem skolotājiem bija skaidrs, ka skolotājiem jāstrādā priekšzīmīgi, ar sajūsmu un prieku, jo pēc direktora, Reiņa Liepiņa domām, tikai šāda attieksme nodrošinātu skolēnu sekmīgu un radošu darbību.¹⁵ Vispārīgi skatoties uz šīm pārmaiņām un jaunieviešumiem, arī skolotāju darbā tas drošivien bija noderīgi, jo tas noteikti nāca par labu direktora uzstādījumam par skolēnu sekmīgu un radošu darbību, bet, ja skatās no skolotāju puses, tad jāspriež, ka pedagoga darbs kļuva aizvien komplicētāks un pienākumu pilnāks.

Vēlāk arī skolēniem ikdienā tika izvirzīti dažādi pienākumi. Skolēnu pienākumos ietilpa komjauniešu grupu dibināšana, tā laika pamatprincipu apgūšana, lasot „Jauno Komunuāru”, piedalīšanās sociālistiskajās sacensībās. Šie gan nebija skolēnu tā laika svarīgākie uzdevumi.

Pie galvenajiem ikdienas uzdevumiem ietilpa sienas avīzes veidošana, kurā tika atspoguļota klases un skolas kolektīva ikdiena un galvenie notikumi. Joprojām ievērojami tika uzlabotas un pilnveidotas skolēnu ārpusstundu aktivitāšu iespējas skolā, sākot ar dažādiem izglītojošiem kultūras pulciņiem un beidzot pat ar skolas slidotavu un tas viss direktora mērķa, harmoniski attīstīta nākotnes pilsoņa izaudzināšanas īstenošanai. Dēļ tā visa direktors skolā tika cienīts un nevienam nevarēja rasties ne vismazākās pretenzijas, ko apliecina arī tā laika skolēnu un absolentu atmiņas.

Pēc laika seko izmaiņas mācību plānos, kuru rezultātā mācību process rakstura ziņā kļuva zinātniskāks un antirelīģiozs, jo no stundu plāna tika izņemta ticības mācība, bet latīņu valoda kļuva par fakultatīvu priekšmetu, savukārt palielināts tiek vēstures stundu skaits un ticības mācības vietā ieviests tiek sabiedriski politiskās audzināšanas priekšmets. Par obligātu mācību priekšmetu, protams, kļuva krievu valoda. Jautājums, kāpēc krievu valoda kļuva par obligātu priekšmetu, protams ir nediskutējams un ir pašaprotams, bet, autoraprāt, negatīvi jāvērtē ticības mācības un latīņu valodas izņemšana no obligāti apgūstamo priekšmetu saraksta, jo, autroaprāt, katram priekšmetam ir liela nozīme skolēna kopējā intelekta un zināšanu pilnveidošanai. Latīņu valodu ir vērts apgūt, jo tā ir visu valodu pamatvaloda, un, ja tā ir apgūta, tad tas automātiski atvieglo citu valodu apgūšanas

¹⁵ Āgenskalna ģimnāzija, 37., 38. lpp.

ceļu, bet ticības mācībai ir nozīme skolēna vispārīgā priekšstata pilnveidošanai par reliģijas nozari kā arī, protams, tādēļ, ka, kā tālāk darba tekstā minēts, tad skolēniem ticības mācībā bija jāliek arī eksāmens un dēļ ticības mācības izņemšanas no pasniegto priekšmetu saraksta, skolēni bija spiesti iztikt ar jau iegūtajām zināšanām, kas daudziem nevarēja būt īpaši plašas, vai arī meklēt iespēju apgūt šo priekšmetu pašiem.

1940./1941. mācību gadā Rīgas 5. vidusskolā mācījās 556 skolēni 14 klasēs un strādāja 32 skolotāji. Zēni un meitenes bija izdalīti pa klasēm atsevišķi. Visi zēni mācījās reālajās klasēs, bet meitenes – humanitārajās.¹⁶ Autoraprāt, labi ir tas, ka zēni un meitenes tika izdalīti pa atsevišķām klasēm, jo tādejādi zēni un meitenes varēja koncentrēties tikai izglītošanās procesam, bet negatīvi autors vērtē to, ka zēni un meitenes tika izdalīti konkrēti humanitārajās un reālajās klasēs, jo autors uzskata, ka nav pareizi, ka zēniem nav iespējams apgūt humanitāros priekšmetus un meitenēm otrādi.

Ainas Rutas Britānes un Agitas Veidmanes grāmatā „Āgenskalna ģimnāzija” ir dots Izglītības Tautas Komisariāta skolu inspekcijas brigādes vērtējums par tā laika skolas stāvokli, kas bijis sekojošs: „telpas pietiekošas, tīras, klases labi vēdinātas, koridori – šauri, maza ēdamā istaba, nepiemērota garderobe. Aula labi dekorēta – ir vadoņu portreti un lozungi. Klasēs un koridoros to varētu būt vairāk.” Atzinīgi tikušas novērtētas arī komjauniešu izdotās sienas avīzes, kuras bija izvietotas visā skolā. Autors uzskata, ka Padomju Savienība jau no bērnības domājusi par komunistiskā režīma piekritēju un Padomju Savienības patriotu audzināšanu, ko pierāda, šajā grāmatas fragmentā minētie, skolā izvietotie vadoņu portreti un lozungi. Autoraprāt, šo visu Padomju Savienības tradīciju nodoms bijis gana gudrs, jo PSRS apzinājās, ka jauniešos jau no bērna kājas jāieaudzina attiecīgā attieksme pret Padomju Savienību, jo vēlāk tas vairs nebūs iespējams.

Savukārt vērtējumā par skolēnu sekmēm uzrādīts, ka 136 skolēni ir nesekmīgi, par kuriem direktors Reini Liepiņš jau bija padomājis, noorganizējot darbu atkārtotības grupās. Komisija atzinusi, ka skolotāji skolā ir kvalificēti, skolotāji pasniedz labi, raksta konspektus un izmanto pieejamos mācību līdzekļus. Vērtētas tika arī konkrētas skolotāju pasniegšanas metodes.

Lai gan kopumā mācību darbs tika atzīts par apmierinošu, augstais nesekmīgo skolēnu līmenis lika meklēt tam iemeslus un rezultātā kā metodiski trūkumi tika atzīta skolēnu mazā aktivitāte un stāstīšana kā galvenā darba forma, un arī tas, ka daudzos mācību priekšmetos nav pierakstu burtnīcu, nav pietiekamu mācību līdzekļu.

Savukārt audzināšanas darbā, kas risinājās gan stundās, gan ārpus tām, tika minēts plānveidības trūkums. Atzinīgi gan tika novērtēta pulciņu darbošanās un jo īpaši – sabiedrisko organizāciju dibināšanās, kurās bija iestājušies 14 pionieri, 8 komjaunieši un 31 aktīvists. Tāpat arī skolotāji aizvein biežāk piedalījās dažādās lekcijās un R. Liepiņa rīkotajos semināros par

¹⁶ Āgenskalna ģimnāzija, 38.-40. lpp.

komunistiskās partijas vēsturi. Īpaši uzdevumi tika izvirzīti klašu audzinātājiem, kuri bija atbildīgi, lai skolēni klasē atrastos līdz ar zvanu, ir aktīvi un vienlaicīgi disciplinēti stundās. Slinko, nesekmīgo skolēnu dēļ tika paredzēts klases vecāku sapulces sasaukt vismaz reizi mēnesī un aktuālākos jautājumus atspoguļot sienas avīzē.¹⁷ Autors domā, ka šāda mācību iestādes vērtēšanas sistēma ir pozitīvi vērtējama, jo tas dod uzskatāmu informāciju par problēmām skolā un ļauj veiksmīgi atrast to cēloņus un risināšanas paņēmienus.

Šajā mācību gadā Rīgas 5. vidusskolu absolvēja 76 skolēni. 1940./1941. mācību gadā skolu absolvē 76 skolēni. 41. gada izlaiduma klasē mācījās 42 zēni, kuri veidoja saliedētu un draudzīgu kolektīvu.¹⁸

RĪGAS VALSTS ĢIMNĀZIJA 1941./1942. MĀCĪBU GADĀ

1941. gadā Latviju, tāpat kā pārējās Baltijas valstis, okupē Vācija. Valsts pārvalde, tāpat arī visas kultūras un izglītības iestādes, bija nonākušas vāciešu pārvaldībā un tādēļ tika mainīti vadošie darbinieki, arī izglītības pārvaldes struktūrās. Iepriekš, 1940. gadā ieviestās izmaiņas tika atceltas un 1941./42. mācību gadu Latvijas skolas sāka, izmantojot tās pašas mācību programmas, kas bija spēkā līdz 1940. gada 17. jūnijam, kad Sarkanā armija bez karadarbības okupēja Latviju.¹⁹ Kā noprotams, tad šajā periodā dēļ jaunas varas atnākšanas atkal sekoja reformas un, protams, tas atkal spiež pielāgoties visus izglītības nozarē strādājošos, kas nav viegli.

Situācija mainījās, kad Rīgā ieradās vācu varas ieceltais ierēdnis Adolfijs, kura pienākums bija vadīt un kontrolēt izglītības iestāžu darbību Latvijā. Tā rezultātā tika veiktas izmaiņas dažādos izglītības dokumentos. Krievu valodas vietā pastiprināti sāka mācīt vācu valodu, bet zēniem neatjaunoja iespēju mācīties latīņu valodu, lai gan tā bija nepieciešama, lai nokārtotu eksāmenu ģimnāzijā medicīnas studēšanai. Pozitīvi vērtējams tas, ka Vācija nevēlējās atpalikt no PSRS un tāpēc ieviesa savu izglītības iestāžu kontroli, kas izpaudās jau minētā ierēdņa Adolfiga veidā un tas, protams, veicina progresu mācību procesā pie jaunajām reformām.

Vidējās mācību iestādēs tika atjaunota mācību maksa, taču, iespējams, 2. Rīgas Valsts ģimnāzijā sarežģīto mācību apstākļu dēļ skolas naudu neieviesa. 1941./1942. mācību gadā Rīgas 5. vidusskolu absolvēja 47 skolēni.²⁰

RĪGAS VALSTS ĢIMNĀZIJA 1942./1943. MĀCĪBU GADĀ

Pateicoties iespējai vācu okupācijas laikā skolām atgūt savus iepriekšējos nosaukumus, 1942. gadā Rīgas 5. vidusskola atkal kļuva par 2. Rīgas Valsts ģimnāziju un reizē skola atguva arī savu iepriekšējo direktoru – Pēteri Aivaru ar kuru kopā skolā strādāja 19 skolotāji, taču, ne viss bija kā agrāk, uz iepriekšējo mācību procesu nevar pat cerēt, jo skolas ēka nonāca vācu karaspēka

¹⁷ Āgenskalna ģimnāzija, 40., 41. lpp.

¹⁸ Āgenskalna ģimnāzija, 42., 187., 188. lpp

¹⁹ Āgenskalna ģimnāzija, 44. lpp.

²⁰ Āgenskalna ģimnāzija, 44., 188. lpp.

pārziņā.²¹ Autora uzskatos kā pozitīvs žests vai kompensācija no Vācijas puses bija šis grāmatā minētais fakts, ka skolas atgūst savus nosaukumus, jo kā ne kā, 2. Rīgas Valsts ģimnāzija bija skolas oriģinālais nosaukums.

Taču pilnīgi nepieņemami ir tas, ka Vācijas karaspēks savā rīcībā pārņem lielāko daļu Rīgas skolu un pēctam jau var saprast, kāpēc padomju režīms tika uzkatīts par labāku esam un šo nepieņemamo lazarettes ierīkošanu un turpmākos skaudros apstākļus apliecina arī citāts no grāmatas „Āgenskalna ģimnāzija”: „Gluži tāpat kā vairākās citās Rīgas skolās, nupat iepriekšējo nosaukumu atguvušajā skolā tiek ierīkots vācu armijas hospitālis un dēļ tā par regulāra mācību procesa notikšanu nevar būt ne runas. Skolēni bija spiesti mācību procesu aizvadīt skolas aktu zālē, jo visas telpas bija aizņēmuši vācieši - 2. un 3. stāvā tika ierīkota lazarete, 1. un 2. telpā bija operāciju zāle, bet skolas vingrotavā bija ierīkota nopratināšanas telpa, taču skolas parks tajā laikā tika pārveidots par kara materiālu un mašīnu bāzi.²² Kādu laiku vēlāk 2. Rīgas Valsts ģimnāzija dēļ vācu okupācijas bija spiesta veikt pārcelšanos uz mācību procesam ne kaut mazākajā mērā piemērotām telpām Daugavgrīvas ielā 54 un 1942. gada rudens perioda mācības rīkot vecā mūra ēkā, kas bija sabrukšanas stadijā, kur nebija nedz apkurināmas telpas, lai gan ziema tad bija visai barga, nedz mācībām nepieciešamā inventāra un skolēni bija spiesti mācīties aukstumā un nepienācīgos apstākļos, kādos lielākajai daļai mūsdienu skolēnu šis process šķistu nepieņemams un neiespējams. Skolēni bija tik apņēmīgi, ka mācījās pat mēteļos un ar cimdkiem, tāpēc gan veikt rakstu darbus bija gandrīz vai neiespējami. Arī stundu ilgums šādos apstākļos, visnotaļ tika saīsināts uz 25 minūtēm līdz pusstundai. Šādos apstākļos skolēni nomācījās 5 mēnešus, kas arī bija viss 1942./43. mācību gads.”²³

Savas īstās telpas Āgenskalna ielā, skolēniem bija iespējams apmeklēt tikai vienu reizi gadā – izlaiduma dienā, kad atļauts bija izmantot arī skolas aulu.²⁴ Protams, atļauja izmantot savas īstās telpas kaut vienu dienu gadā ģimnāzijas izlaidumā ir labāk nekā nekas, bet tāpat, autoraprāt, šie notikumi un apstākļi skolēniem šajā laikā ir pilnībā nepieņemami, ko apstiprina arī skolēnu atmiņu stāsti par šo laiku. 1942./1943. mācību gadā 2. Rīgas Valsts ģimnāziju absolvēja 63 skolēni.²⁵

2. RĪGAS VALSTS ĢIMNĀZIJA 1943./1944. MĀCĪBU GADĀ

1943./44. mācību gads noteikti nevar būt salīdzināms ar iepriekšējo, jo, lai gan skolēni vēl joprojām nevar atgriezties savās īstajās telpās, tie vismaz nav spiesti mācīties neadekvātos apstākļos, kadi tie bija 1942./43. mācību gadā. Šo mācību gadu skolēni uzsāk, mācoties pa vakariem 35. pamatskolas telpās Margietas ielā 4.²⁶ Tas tomēr ir daudz labāk nekā mācīties aukstās un

²¹ Āgenskalna ģimnāzija, 44. lpp.

²² Āgenskalna ģimnāzija, 44., 45. lpp.

²³ Rīgas 5. vidusskolas vēsture, 5.-7. lpp.

²⁴ V. Brinkmanis, „Mūsu klase”, 2. lpp.

²⁵ Āgenskalna ģimnāzija, 189. lpp.

²⁶ Rīgas 5. vidusskolas vēsture, 6., 7. lpp.

nepiemērotās telpās. Saprotams, ka mācīties svešas skolas telpās nav pienācīgi, bet loģiski, ka labāk ir mācīties svešās, bet vismaz atbilstošās telpās mācību procesam.

Kā jau zināms, Otrā pasaules kara notikumi atstāja iespaidu ne tikai uz skolas sadzīvi, bet ietekmēja arī daudzus skolēnus personīgi. 1943. gadā divi zēni tika iesaukti armijā, viens tika nosūtīts uz piefrontes joslu. Meitenēm jau 1942. gadā tika paziņots, ka studēt būs iespējams tikai tām, kas vismaz vienu gadu būs nostrādājušas Vācijā „Darba dienestā”. Daļa no meitenēm pieteicās šim darbam, bet citas apmeklēja pedagogu kursus un sāka darbu lauku pamatskolās. Vasarās uz saimniecībām lauku reģionos Latvijā par palīgiem devās gan skolēni sākot no 14 gadu vecuma, gan skolotāji, lai palīdzētu sagādāt jau tā trūcīgos pārtikas krājumus. Ja skolēns nebija strādājis „Darba dienestā”, tad rudenī viņš netika pieņemts atpakaļ skolā. Savukārt zēni, kuri bija 1943. gada absolventi uzreiz tika iesaukti leģionā vai vācu armijas palīgdienestā.²⁷

Autoraprāt, šī rīcība, ka jaunieši tika ar varu iesaukti armijā ir novērtējama kā noziedzīga, jo nav pieņemami tas vien, ka armija tiek iesaukts ar varu un kur nu vēl, ja pat iespējams nerasniedzot pilngadību. Savukārt pats darba dienests, autoraprāt, ir vērtējams atzinīgi, jo šajā darba dienestā skolēni varēja gūt vērtīgu darba pieredzi turpmākajai dzīvei, bet negatīvi ir tas, ka darba dienests bija obligāts, ja bija vēlme studēt un tas, ka arī pēc šī perioda darba dienestā studiju uzsākšana bija apgrūtināta. 1943./1944. mācību gadā 2. Rīgas Valsts ģimnāziju absolvēja 63 skolēni.²⁸

RĪGAS VALSTS ĢIMNĀZIJA 1944./1945. MĀCĪBU GADĀ

1944. gadā savu darbu 2. Rīgas Valsts ģimnāzijā beidz, tās ilggadējais direktors Pēteris Aivars, kurš kopā ar ģimeni devās trimdā. Viņš nebija vienīgais, jo politiskās situācijas dēļ skolu pamet arī daudzi tās skolotāji un audzēkņi.²⁹ Protams, emigrēšana ir uzskatāma kā bēgšana un glēvulīga glābšanās, bet tas varbūt ir labāk, nekā palikt Latvijā un tikt deportētam vai iesauktam armijā, ja vien netika izjusts pienākums vai apziņa kā fašisma vai komunisma piekritējam brīvprātīgi iestāties armijā.

Līdz ar kara beigšanos ģimnāzijas skolēni atguva savas telpas, taču vācu karaspēks tās bija atstājuši pilnībā piemēslotas un izdemolētas.³⁰ Tas pierāda to, cik vāciešu karaspēks bija nekrietni un necienīgi rīkojušies. Atbildība par turpmāku skolas pastāvēšanu un normālu mācību procesu bija jāuzņemas atlikušajiem skolotājiem un skolēniem kā teikts arī grāmatā „Āgenskalna ģimnāzija” pēc 1948. Gada absolventa I. Liepiņa stāstījuma: „triju nedēļu laikā pieci līdz seši puikas un tikpat daudz meiteņu skolu saveda kārtībā. Protams, galvenie nopelni bija skolotājiem V. Ozoliņam un K. Treimanim, kuri bija ne tikai komandētāji, bet arī krietni amata vīri, kas prata zēniem ierādīt gan darbus, gan arī paši nebaidījās pielikt roku.”

²⁷ Āgenskalna ģimnāzija, 46., 47. lpp.

²⁸ Āgenskalna ģimnāzija, 189., 190. lpp.

²⁹ Āgenskalna ģimnāzija, 47. lpp.

³⁰ Rīgas 5. vidusskolas vēsture, 7. lpp.

1944. gada 13. novembris ir pirmais pēckara skolas rīts savās skolas telpās taču atkal kā Rīgas 5. Vidusskolai. No Latvijas brīvvalsts laikiem darbu skolā turpināja vien 7 skolotāji un no trim klasēm skolā bija palikuši tikai 35 skolēni un sākumā tika izveidota tikai viena 9. klase. Skolā ienāca vairāk skolēnu pēc Kurzemes atbrīvošanas un tad arī tika izveidotas divas klases. Savukārt direktora vietu izpildīja ilggadējais skolas skolotājs Voldemārs Gailītis. 1944./1945. mācību gadā Rīgas 5. vidusskolu absolvēja vien 18 skolēni.³¹

SKOLAS ABSOLVENTI UN KARADARBĪBA

Aktuālā politiskā situācija, protams, bez izmaiņām neatstāja kara perioda skolnieku privāto dzīvi. Karam sākoties, tas izjauca jebkādu nākotnes plānus un jauko skolas ikdienu.

Piemēram, lai gan meitenes armijā doties, spiestas nebija, arī viņas nevarēja uzreiz doties studēt, jo Vācija bija izdevusi noteikumu, ka, lai studētu, bija nepieciešams nostrādāt vismaz vienu gadu darba dienestā Vācijā. Pastāvēja arī vēl t.s. izlīdzināšanas dienests un to varēja iziet arī Latvijā (apkopēja slimnīcā, laukstrādniece vai mājkalpotāja), taču šo dienestu īpaši nereklamēja un centās nepopularizēt. Šo iemeslu dēļ pēc skolas absolvēšanas katrs mēģināja iesaistīties kādā darbā, it īpaši tādā, kurā bija iespējams iegūt t.s. „bruņas”, kuras pasargāja no iesaukšanas kādā karaspēka daļā.³² Šis darba dienests un neiespējamība bez tā uzsākt studijas, autoraprāt, norādīja vien uz to, ka Vācija nebūt nebija vajadzīgi izglītoti latviešu cilvēki, bet vajadzīga bija tikai vara, Latvijas teritorija un latvieši, kas vai nu karoja vai, kas strādāja darba dienestā piespiedu kārtā un darīja darbus, ko paši vācieši darīt negribēja.

Taču, jo īpaši zēni par studijām nemaz nevarēja domāt, jo viņiem brīvprātīgi – piespiedu kārtā nācās iesaistīties kara dienestā - Vācijas armijas latviešu leģiona ierindā, vai PSRS armijas latviešu daļā.³³ Ja, skatās uz šo piespiedu iesaukšanu kara dienestā, tad tas ir loģiski ir ieguvums armijai, taču nesalīdzināms zaudējums gan iesauktajiem, gan to ģimenēm, kuras tādā veidā izšķīra, jo lielākā daļa karavīru gāja bojā.

2. Rīgas Valsts ģimnāzijas absolventu gaitas Otrajā pasaules karā bija ļoti dažādas, ko pierāda tagadējās Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzejā esošie materiāli, kuros ir gan liecības par absolventiem un to atmiņu pieraksti. Par to cik atšķirīgi bijuši skolēnu likteņi var spriest pēc Jāņa Vasarieša atmiņu vēstulēm un viņa atmiņu apkopojuma albuma, kas atrodas skolas muzejā, gan arī pēc dažādu autoru apkopojuma „2. Rīgas Valsts ģimnāzijas 1943. gada absolventi”. Šajos materiālos parādās dažādas ziņas par skolēniem, vieni iesaukti vācu vai PSRS armijā un izdzīvojuši, emigrējuši, represēti, krituši kara dienestā vai gūstekņi nometnēs, vai varbūt dzīvo vēl šodien.

³¹ Āgenskalna ģimnāzija, 47. lpp.

³² V. Brinkmanis, „Mūsu klase”, 3., 4. lpp.

³³ V. Brinkamīšs, „Mūsu klase”, 4. lpp.

Šī darba turpinājumā autors iepazīstinās ar pētījuma rezultātiem par 2. Valsts ģimnāzijas absolventu gaitām PSRS un Vācu armijas rindās, un 1942./1943. gada absolventu likteņiem pēckara periodā.

SKOLAS ABSOLVENTI PSRS ARMIJĀ: ZENTA OZOLA

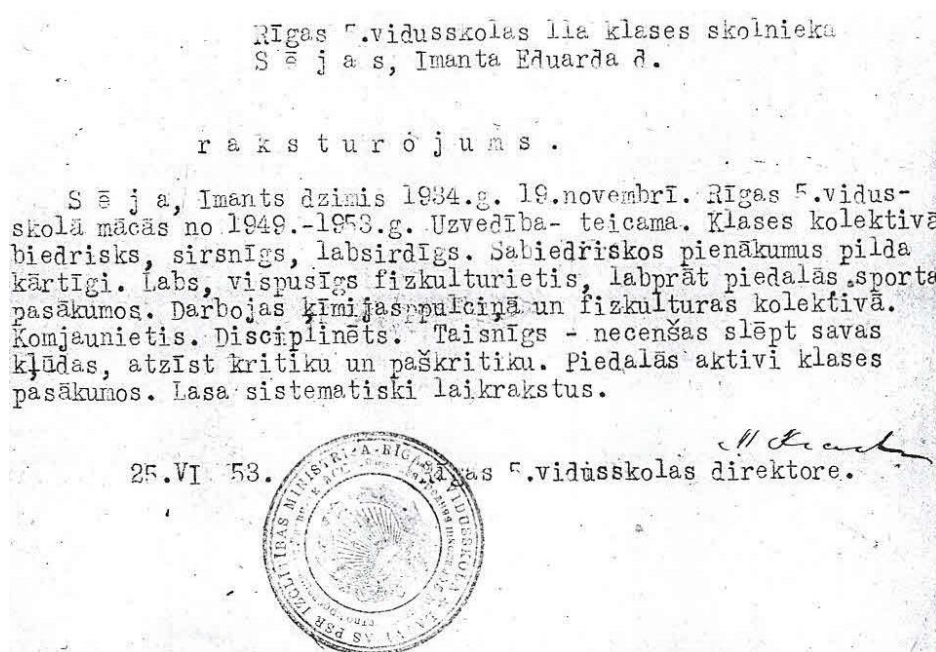
Pēc Sarkanās armijas ienākšanas Latvijas teritorijā mobilizēja karadienestam visus derīgos latviešu jauniešus, kuri dzīvoja Sarkanās armijas ieņemtajās teritorijās.

1941. gada 3. augustā armijas situācijas pasliktināšanās dēļ PSRS Valsts aizsardzības komiteja deva atļauju latviešiem veidot nacionālu karaspēka daļu. Uz papīra 201. Latvijas strēlnieku divīzija tika nodibināta kā brīvprātīgai dienests, taču kad situācija arvien saasinājās, PSRS bija jārtkojas momentāli, tādējādi armijas latviešu daļā iesaucot ikvienu karaspēkam derīgo jauniešu, no kuriem daļa pat varbūt vēl nebija absolventi.³⁴

Taču lai vai kā, domājams, ka bija krietni lielāks skaits to skolēnu un jauniešu, kuri pat labprātīgi bija gatavi doties uz PSRS armiju nekā tas bija ar vācu armiju, jo, autoraprāt, Padomju Savienības ideoloģiskā vara ļoti mērķtiecīgi strādāja pie tā, lai iegūtu jauniešu uzticību. Padomju Savienības mērķis pēc autora domām bija izaudzināt patriotiskus jauniešus, ar patiku pret komunismu un to apliecina tas, ka PSRS jau skolas sākuma gados skolēnos un visos jauniešos ieaudzināja, cieņu, lepnumu, aizstāvēšanas un cīņas gribu par visu savienību ar pionieru, oktobrēnu un it īpaši plašajām komjaunatnes organizācijām un pasākumiem. Domājams, ka skolēnus, iespējams, disciplinēja tajā laikā PSRS Izglītības Ministrijas ieviestais skolnieku raksturojums un uzvedības apraksts (Skat. 2.1. attēlu), ko veica skolas direktors, kurā bija iekļautas arī tādas nianse kā tas vai skolēns ir komjaunietis, kā pilda sabiedriskos pienākumus un kādos pulciņos piedalās.³⁵

³⁴ <http://www.uzdevumi.lv/p/vesture/12-klase/latvija-ii-pasaules-kara-6382/re-3b1f45be-b82d-4db2-b2b3-af6309c4983f>

³⁵ Krājums, albums „Zenta Ozola”.

Attēls 2.1. Rīgas 5. vidusskolas 11a klases skolnieka Sējas, Imanta Eduarda d. raksturojums.

Ir saprotams, ka PSRS apzinājās, ka jaunieši ir nākotne un, ka tie visi ir nākošie potenciālie Padomju Savienības iedzīvotāji un viņiem būs jābūt savas tēvzemes aizstāvjiem, kas nozīmēja cīņu par Padomju Savienību tās karaspēkā.

Dēļ propagandas pret vāciešiem un šo visu PSRS domājot par jauniešiem noorganizēto aktivitāšu dēļ, tā laika skolniekiem nevarēja būt ne mazāko pretenziju pret valdošo varu, tāpēc domājams, ka daudziem bija pat vēlme doties karaspēkā un cīnīties par Padomju Savienību un tās uzvaru. Šo vēlmi brīvpriātīgi doties kara dienestā pierāda arī preses izdevuma „CĪŅA” 6. lapaspusē publicētais raksts „Komjaunieši dodas uz fronti”, kurā lasāms: „Frontes dienestam vakar pieteicās arī Rīgas pilsētas 5. skolas jauniešu pirmorganizācija pilnā sastāvā.

Komjaunieši raksta:

„Mēs, Rīgas pilsētas 5. skolas komjaunieši, atvairot vācu fašistu uzbrukumu mūsu dzimtenes svētajām robežām, nolēmām doties uz fronti. Gribam pierādīt, ka esam gatavi cīnīties par mūsu lietu līdz galam. Solāmies cīnīties tā, lai būtu cienīgi atrasties slavenā Ļeņina komsomola rindās un attaisnotu uz mums liktās cerības. Sekosim mūsu biedru priekšzīmei, kuri 1917. gadā pašai dziedīgi cīnījās, nesaudzējot spēkus un dzīvību. Mēs, LĻKJS biedri, cīnīsimies pret latviešu tautas seno ienaidnieku, kurš 700 gadus mūsu tautu turēja verdzībā un tagad grib darīt to atkal. Mēs zinām, ko nozīmē fašistiskais režīms, jo nesen atpakaļ to izjutām uz savām mugurām. Tāpēc mēs cīnīsimies, nesaudzējot savus spēkus un dzīvības, līdz pēdējais fašistu bandīts būs iznīcināts. Mūsu lieta ir taisna, tā uzvarēs. Mēs dodamies cīņā par dzimteni, par Staļinu. Esam pārliecināti, ka neskaitāmi citi komjaunieši sekos mūsu priekšzīmei. Uzvara būs mūsu!

(5. skolas komsorgs – Kalniņš, Pirmorg. Sekretārs – Strops, Komjaunieši – Dāboliņš, Ceplītis, Siroda, Lejiņš, Celiņš)

Komjaunietes dodas līdz savas pirmorganizācijas biedriem. Lūk, viņu lēmums:

Mēs esam gatavas katru brīdi doties palīgā mūsu biedriem. Arī mēs, komjaunietes, vienmēr stāvēsim par mūsu dzimteni, par Marksa-Engelsa-Ļeņina-Staļina lietu.

Sniegsim saviem biedriem pirmo palīdzību uz ziedosim šim darbam visus savus spēkus, lai attaisnotu komjaunatnes vārdu.

Lai dzīvo darba ļaužu atbrīvotāja Sarkanā armija!

Lai dzīvo mūsu boļševiku partija, kas arī šoreiz mūs vedīs uz uzvaru!

Lai dzīvo ģeniālais darba ļaužu vadonis biedrs Staļins!

(5. skolas komjaunietes: Z. Ozola, Z. Ziediņa, L. Ozoliņa, L. Kocha, L. Meija, V. Arule).”³⁶

Šis raksts, autoraprāt, jau viss kopā pierāda to kāds vērtīgs ieguldījums no PSRS puses ir bijusi šī jauniešu organizāciju ieviešana. Tas ir liels nopelns un ieguvums pašai Padomju Savienībai, jo tādā veidā tika iegūts liels skaits brīvprātīgu valsts aizstāvju, kuri ar visu sirdi ir gatavi cīnīties līdz uzvarai. Īpaši pēdējās rindas norāda uz to, ka jaunieši necīnās tikai par savu Latvijas teritoriju vien, bet par visu Savienību kopā, jo, ja skolās tas nebūtu ieaudzināts, ka Padomju Savienība ir viņu tēvzeme un tā jāciena, un jāizstāv, tad situācija nebūtu ne tuvu esošajai. Iespējams arī, ka šāda pozitīva un apņēmīga attieksme pret Padomju Savienību īpaši izcēlās vien tā laika 5. vidusskolas audzēkņu vidū, jo liels nopelns noteikti bija arī skolotājiem, kuri kā atzīts atmiņu pierakstos, visi bijuši ļoti teicami pasniedzēji un personības, drošivienā arī tas spēlēja lielu lomu koējās attieksmes veidošanā pret PSRS, taču skolas muzejā nekāds dziļāks ieskats ikdienas mācību procesā nav atrodamas.

Ļoti spilgts piemērs vēlmei un brīvprātības izrādīšanā doties karot, ir 2. Valsts Ģimnāzijas skolniece Zenta Ozola. Zenta dzimusi 1923. gada 2. decembrī un, lai gan prastā strādnieku ģimenē, gribasspēka, čakluma un prāta spējas tai jau kopš bērnības nebija trūkušas, ko apiecina arī tas, ka uz skolu aizgāja jau 5 gadu vecumā kopā ar vecāko māsu Veltu.³⁷

2. Rīgas Valsts ģimnāzijā Zenta un Velta kopā iestājās 1936. gadā un jau kopš paša sākuma, kā vēsta māšas un skolēnu atmiņu stāsti, bijusi apdāvināta mācībās, kas izpaudies labajās sekmēs, jo ģimnāziju Zenta beidza kā teicamniece ar „zelta medaļu”. Labās sekmes noteikti ir arī pateicoties Zentas lielajai mērķtiecībai un čaklumam, ko apstiprina arī Zentas aktīvā darbība skolas ikdienas dzīvē, kļūstot par pirmo skolas pionieru vadītāju un komjaunatnes biedri un vēlāk arī par aktīvo darbību skolas un rajona komjaunatnes komitejā, saņemot komjaunatnes biedra karti.

Kā savā dienasgrāmatā rakstīja pati Zenta, šīs biedra kartes saņemšana bijusi viena no labākajām dienām viņas dzīvē. Tas ir saprotams, jo Zenta apņēmības pilna darbojās komjaunatne un šīs apliecības saņemšana bija viņas mērķis, ko viņa ar savu gribasspēku arī sasniedza. Tajā pašā laikā Zenta sāka mācīties arī partijas skolā.

³⁶ Laikraksts „CĪŅA”, 6. lpp.

³⁷ A. Vītola, „Zentas Ozolas biogrāfija”, 3. lpp.

Zenta Ozola savu apņēmību nezaudēja arī pēc 2. Rīgas Valsts ģimnāzijas absolvēšanas, ko pierāda tas, ka uzreiz pēc skolas pabeigšanas Zenta vēlējās uzsākt veiksmīgas mācības universitātē, bet, sākoties karam, tas izjauca viņas plānus un uzzinājusi par latviešu karavīru daļas PSRS armijā konkrētāk 201. Latviešu strēlnieku dzīvīzijas formēšanu uzreiz bija vēlējusies doties un brīvprātīgi pieteikties dienestam. Lai vai kādu apņēmību Zenta bija izrādījusi, mēģinot pieteikties brīvprātīgajam dienestam Padomju Savienības armijā kara komisariātā, viņas pieteikumu pirmajā reizē noraidīja, jo viņa pirmkārt bija meitene un otrkārt tāpēc, ka bija pārāk jauna, taču viņa pēc laika mēģināja arī otrreiz un arī tad viņas pieteikumu īsti neakceptēja, bet nosūtīja darbā uz laukiem, kur Zenta un citas meitenes, kuras nepieņēma armijā, bija spiestas darīt lauku darbus un palīdzēt lauksaimniekiem.

Zenta neapstājās un mēģināja vēl trešo reizi un tā izrādījās veiksmīgā, jo Zentu pieņēma, kā vēsta atmiņu stāsti, tad trešu reizi kara komisariāta darbinieki vairs nebija spējīgi atteikt jaunajai, apņēmīgajai un vairāk par visu karot par Padomju Savienību gribošajai meitenei.

1941. gada oktobrī pieņemta PSRS armijā kopā ar savu skolas laika draudzeni, klases un sola biedreni un turpmāko cīņubiedreni Lidiju Ozoliņu un klases biedreni Zentu Valli-Ziediņu devās uz kauju epicentru, Staraja Rusas apgabala frontes līniju, kur savu dienesta darbību uzsāka 122. pulkā, pildot sanitāres pienākumus. Arī kaujas laukā, kur Zenta strādāja, kad viņai pāri lidoja lodes un apkārt viena pēc otras sprāga mīnas, atspoguļojās Zentas uzņēmība un čaklums, jo viņa ik dienu pārsēja un no no priekšējām kauju līnijām iznesa ļoti lielu skaitu ievainoto, piemēram, 1942. gada 12. un 13. oktobrī vien viņa pārsēja un iznesa vairāk nekā 30 kaujā ievainoto. Zenta kaujas laukā nepameta nevienu un par to stāsta arī kāda viņas cīņubiedre, ka Zenta nepameta nevienu pat klajā laikā, kur pati apzinājās, ka var iet bojā.³⁸ Iespējams arī šī apbrīnojamā apņēmība, kā jau iepriekš minēts tika bērnos ielikta arī skolās ne tikai ģimenēs, jo iespējams Padomju vara bija gudrāka, domāja par nākotni un tās vajadzībām, un zināja, kas nepieciešams, lai izaudzinātu labus kareivjus valsts aizstāvībai.

Zentas mērķtiecību un strādīgumu apliecina tas, ka jau pēc neilga laika viņa dienējot kļuva par mīnmetēju bataljona sanitāro instruktori. Stāstos par Zentu ietilpst arī tas, ka bija brīži, kad kāds kareivis pie mīnmetēja bija ievainots, tad Zenta ar citām sanitārēm bija tik un cīņas spara pilnas, ka pašas bija metušās pie mīnmetējiem un turpinājušas cīņu par uzvaru.³⁹

Sākot ar 1942. gada oktobri Zenta sāka pildīt kara koreponentes pienākumus laikrakstā „Latviešu strēlnieks”, kur viņa darbojās tik pat cītīgi kā līdz šim, dodoties darba pienākumos pa visu cīņu apgabalu, jo viņai patika žurnālistes darbs un, kā atzīst citi skolas biedri savās atmiņās, tad Zenta pēc skolas beigšanas varēja būt izcila žurnāliste, jo viņai bija piemītis īpašs talants.

³⁸ A. Vītola, „Zentas Ozolas biogrāfija”, 5.-7. lpp.

³⁹ Rīgas 5. vidusskolas vēsture, 9. lpp.

Lai gan tad viņas tiešie pienākumi bija kara žurnālistes uzdevumu veikšana, viņa redzējuma, ka karavīriem un sanitārēm klājas grūti, paņēra savu sanitāres somu un atkal devās palīdzēt, pildot sanitāres uzdevumus. Par šiem varoņdarbiem Zentu viņas dzīves pēdējā dienā pat gatavojās apbalvot ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, kas ir īsta kara varoņa vērtē. Taču, diemžēl, tam nebija lemts notikt, jo Zenta aiz savas cīņības pienākumu pildīšanā krita varoņa nāvē 19 gadu vecumā 1942. gada 9. decembrī, pildot savus dienesta pienākumus un, kā teica cīņu biedri, tas bija noticis uzskrienot uz kādas „noklīdušas” mīnas.

Šis notikums, kā pēctam atminējās Zentas cīņubiedrenes, visam latviešu pulkam bijis smags trieciens, jo neviens nevarēja nekad būt iedomājies, ka šī raksturā spēcīgā, kara laukā drosmīgā un gudrā meitene kādreiz varētu krist.⁴⁰ Uzzinot par Zentas krišanu kara laukā, latviešu pulka snaiperi atvēra Zentas Ozolas rēķinu, kurā visi pulka snaiperi, Meikšāne, Ērenštreite, Kacs, Deičmanis un Skolnieks, lai atriebtu kritušo Zentu, solīja divkāšot vai pat trīskāšot savu nogalināto skaitu, ko apliecina laikrakta „CĪŅA” 10. numura 1943. g. 13. martā raksts „Zentas Ozolas rēķins”, kurā teikts: „Decembrī mūsu gvardes divīzijas cīnītāji teica pēdējo sveicienu savai Zentai – drosmīgam kauju biedram, pašreizējai ievainoto glābējai, nekad nepieķūstošai komjaunietei. 19 g. vecās, ar Sarkanās Zvaigznes ordeni apbalvotās meitenes nostāigātais strēlnieku cīņas ceļš, viņas uzpurēšanās biedru labā, dziļā pienākuma apziņa pret komjaunatni – ir piemērs katram komjaunietim.”

Komjaunieši pulku un speciālvienību sapulcēs un mītiņos zvērēja atriebt Zentu, atvēra Zentas Ozolas rēķinu. Dubultot, trīskāšot nogalināto vāciešu skaitu, ciešāk saslēdzot savas rindas, cīnīties vēl pašreizējā – tāds ir komjauniešu solījums kritušajai Zentai.

„Zentu nespēj atriebt ar simts nogalinātiem fašistiem,” teica snaipere Meikšāne, „bet es divu nedēļu laikā apņemos nošaut 42 Zentas slepkavas.”

Meikšānei līdzās nostājas snaiperi: Ērenštreite, Kacs, Deičmanis, Skolnieks, rinda komjauniešu un jauniešu. Jaunie gvardi savu solījumu pilda. Biedra Eidusa vadītās organizācijas komjaunieši – snaiperi 10 dienās nogalināja 104 vāciešus, pārsniedzot skaitu 80, cik bija solījuši.

Biedra Kučika komjaunieši – zenītnieki Zentas rēķinā ierakstīja nogāztu fašistu maitas putnu. 17 g. vecais Rīgas zēns, N vienības ziņnesis, komj. Pavlovskis iznīcināja vācu ložmetēja apkalpi, zem ienaidnieka niknas uguns atvelkot vācu ložmetēju uz savu daļu. Zentas Ozolas rēķins ar katru dienu aug. Tas ir reizē visu labāko kritušo biedru rēķins, kuriem spējam dot skaistāko piemiņu, tikai ejot cīņā ar vēl lielāku niknumu, novedot galā to, ko kritušie nespēja. Zentas darbs tiek turpināts visur, kur padomju jaunatne šodien sasprindz spēkus ienaidnieka sakāvei.

Pievienojot savu lapas pusi divīzijas komjauniešu un jauniešu Zentas Ozolas rēķinam, mēs tajā rakstām daudzus rezerves pulka komjauniešu un jauniešu vārdus, kuri teicamām sekmēm

⁴⁰ A. Vītola, „Zentas Ozolas biogrāfija”, 8. lpp.

apmācībās piepilda savu karstāko vēlēšanos – kļūt par vāciešu iznīcināšanas speciālistiem. Šajā lapas pusē ierakstām arī CK uzskaitītos 124 jauno stahanoviešu un trieciennieku vārdus, kuru priekšgalā iet 11 LĻKJS CK apbalvotie jaunie pirmrindnieki.

Latvijas jaunatne mācās un gūst spēku no savu izcilus biedru varonīgās cīņas piemēriem. Ejot solī ar padomju tautu spēcīgo jaunatni, triecot ienaidnieku ārā no padomju zemes, Latvijas jaunatne pievieno jaunas lapas puses Zentas Ozolas rēķinam.”⁴¹

Zentas varoņdarbus apliecina arī tas, kā padomju laikā Zenta tika godināta, jo viņas vārdu ieguva pirmkārt jau pati 2. Rīgas Valsts ģimnāzija kā arī vairākas pionieri vienības un pie skolas vēlāk tika atklāts arī piemiņas akmens Zentai pie kura turpmāk katru gadu skolēni pulcējās 1. septembrī. Zentas vārdā tika nosaukts arī viens no jaunūzbūvētajiem Latvijas jūras kuģiem par kura apkalpi pat Zentas māte teica: „Tagad, jūs visi esat kā mani dēli un vienmēr gaidīšu jūs mājās.” Tika rīkoti ļoti daudz piemiņas pasākumi un skolas gaitēšos bija izlikta Zentas fotogrāfija, skolas sienas avīzēs bija piemiņas raksti un fotogrāfijas no kauju dienām (Skat.2.2. attēlu).⁴²

Attēls 2.2. Klāsts par Zentas Ozolas bojā eju 1942. gada 2. decembrī skolas sienas avīzē un piemiņas materiālos.

Skaidrs, ka tādu pašai dziedzīgu un apņēmīgu skolēnu nebija mazums, bet visus uzskaitīt nav iespējams, taču ir vēl viens kuru būtu vērts uzskaitīt un tas ir Laimonis Strops. L.Strops piedzimis

⁴¹ <http://www.ogresbalss.lv/?tag=zenta-ozola> Ankupe, laikraksta „CĪŅA” 10. Nr., 1943. g. 13. martā, „Zentas Ozolas rēķins”.

⁴² A. Vītola, „Zentas Ozolas biogrāfija”, 9. lpp.

1923. gada 11. aprīlī un pabeidzot tā laika 16. pamatskolu Dārtas ielā 1937. gadā iestājās 2. Rīgas Valsts ģimnāzijā. Ikdienā, lai gan bijis kluss un noslēgts vismaz sākuma gados, kad nodibinājās jauniešu pirmorganizācija, viņš kļuva par vienu no pirmajiem komjauniešiem, kuri kopā bija 7. Kā minēts Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzejā esošajā B. Zviedres rakstā „SKOLAS VĒSTURES CEĻOS” no 1959. gada 15. marta laikraksta „Padomju Jaunatne” nummura, kur ir aprakstīts arī Laimonis Strops, viņš bijis aktīvs sabiedriskajā darbā un kā aktīvākais komjaunietis viņš kļuva par pirmo skolas komjaunatnes organizācijas sekretāru.⁴³

2. Rīgas Valsts ģimnāziju Laimonis absolvēja 1941. gadā un kā lasāms rakstā, viņš gribēja turpināt izglītību Mākslas akadēmijā, par cik skolas gados tuva bijus zīmēšana, lai gan interesējies arī par tehniskām lietām, bet kā jau tas bija kara gados, arī viņa plāni tika izjaukti, taču viņu nevis iesauca karaspēkā, bet Laimonis bija tās pats kā Zenta, jo ar saviem biedriem komjauniešiem brīvprātīgi pieteicās armijā.⁴⁴

No raksta saprotams, cik grūti bija kara gadi, jo izšķirtas tika ļoti daudzas ģimenes un daudzas ģimenes piedzīvoja savu radnieku zaudējumus un to pierāda rakstā pieminētais, ka pēc vācu fašistu iebrukuma Stropa tēvs evakuējās uz Padomju Savienību, bet māte palika gaidīt dēlu un diemžēl, kā lasāms rakstā, māte dēlu nesagaidīja, jo Laimonis tika sagūstīts un tika nošauts cīņā pret fašistiskajiem iebrucējiem kaujā pie Ikšķiles.⁴⁵

1942./1943. GADA SKOLAS ABSOLVENTI VĀCIJAS ARMIJĀ UN PĒCKARA PERIODĀ

Latviešu paš aizsardzības vienības, kuras tika izveidotas komunistiskā režīma piekritējiem atkāpjoties 1941. gada vasarā, vācieši izformēja. Pēc tam tika pasludināta pieteikšanās **brīvprātīgajos policijas bataljonos**. Daudzi brīvprātīgie pieteicās, jo 1941.g. naidis par komunistu nodarītajām pārestībām bija liels. Brīvprātīgo skaits saruka, kad pierādījās, ka vācieši negrasās atdot nacionalizētos īpašumus un atjaunot valsts neatkarību. Tad tika uzsākta piespiedu iesaukšana.

Kopš 1941.g. decembra latviešu jaunieši tika iesaistīti pusmilitārā valsts darba dienestā. Tā nolūks bija iegūt lētu darbaspēku. Vēlāk šie jaunieši tika mobilizēti leģionā. Teorētiski darba dienests bija brīvprātīgs, bet faktiski tajā iesaistīja kā obligātajā valsts dienestā. Sākumā vervēja ar solījumiem. Vēlāk okupācijas Darba pārvalde Latvijā sāka darboties ar izsūtīšanas metodēm. Pirmajos 3 gados darbos uz Vāciju izsūtīja ap 4000 jauniešus.⁴⁶ Autoraprāt, šī latviešu tautas mērīšana no vāciešu puses, dēvējot dienestu par brīvprātīgu, bet beigās iesaucot tajā piespiedu kārtā

⁴³ B. Zviedre, laikraksta „Padomju Jaunatne” 1959.03.15. nr., „SKOLAS VĒSTURES CEĻOS”.

⁴⁴ B. Zviedre, laikraksta „Padomju Jaunatne” 1959.03.15. nr., „SKOLAS VĒSTURES CEĻOS”.

⁴⁵ B. Zviedre, laikraksta „Padomju Jaunatne” 1959.03.15. nr., „SKOLAS VĒSTURES CEĻOS”.

⁴⁶ „Latviešu karavīri okupācijas varu armijās” <http://www.uzdevumi.lv/p/vesture/12-klase/latvija-ii-pasaules-kara-6382/re-3b1f45be-b82d-4db2-b2b3-af6309c4983f>

un solījumu izteikšana par došanos darba dienestā, ko pierāda arī ziņas par Otrā pasaules kara vispārīgo situāciju, bija necienīga un neatzīstama.

1943.g. 10.februārī Ā. Hitlers parakstīja pavēli par Latviešu brīvprātīgo SS leģiona izveidošanu. Iesaucot latviešus militārajā dienestā, bija paredzēts ļaut izvēlēties - dienēt leģionā, gaisa spēku, izpalīgos, darba vienībās vai policijas bataljonos. Arī šajā ziņā no „brīvprātības” bija jāatsakās, jo brīvprātīgo pieplūdums bija neliels. Tā kā liela daļa iesaukto izvairījās ierasties, iesauktiem vairs nedeja iespēju izvēlēties, bet norīkoja dienestā pēc vajadzības. Kopumā kara laikā vācu dienestā tika iesaukti ap 140 000 Latvijas pilsoņu.⁴⁷

Autoraprāt, pie tā, ka brīvprātīgo skaits bija ļoti neliels, salīdzinājumā kā tas bija ar PSRS armiju, vainīga bija pati Vācija, jo Vācija nebija iemantojusi visai labu slavu latviešu vidū kā, piemēram, dēļ tās pašas lazaretēs ierīkošanas skolas telpās, Vācija arī neko nebija darījusi sava tēla spodrināšanas labā un jauniešu ietekmēšanas ziņā, kā to darīja PSRS dēļ kā arī bija tik daudz brīvprātīgo jauniešu, kas devās cīnīties Padomju Savienības karaspēka sastāvā. Taču, diemžēl, šī Vācijas kļūda vismaz sākumā negatīvi ietekmēja pašus latviešus nevis Vāciju, dēļ tā, ka latvieši tika iesaukti piespiedu kārtā, jo iespējasm, ka nepieciešamais brīvprātīgo skaits būtu daudz mazāks, bet toties šī lielā skaita iesaukšana un nupat minētās kļūdas, ko pieļāva Vācija, atsaucās uz to, ka PSRS karaspēks uzvarēja, jo tajā karotāji bija cīņasgribas pilni par cik liela daļa bija brīvprātīgo.

1943. gada martā no dažādām Latvijas vidusskolām un proftehniskajām skolām uz armiju tika izsaukti 1923. gadā dzimuši un vecāki zēni un pārsvarā tie bija abiturientu klases skolēni.

No 2. Valsts Ģimnāzijas 1942./1943. mācību gada absolventiem Ādolfa Hitlera norīkotajā „Latviešu SS-Brīvprātīgajā Leģionā” tika iesaukti Aigars Allis un Viktors Barloti un vēlāk bija zināms, ka Viktors ir kritis pie Cesvaines (Skat. attēlā 2.4.)

⁴⁷ „Latviešu karavīri okupācijas varu armijās” <http://www.uzdevumi.lv/p/vesture/12-klase/latvija-ii-pasaules-kara-6382/re-3b1f45be-b82d-4db2-b2b3-af6309c4983f>

Attēls 2.4. - 1943. gada martā 2 skolnieki no zēnu klases tika iesaukti Latviešu Leģionā. Fotografijā redzami Viktors Barloti un Allis Aigars tikko ietērpti armijas formas tērpos.

Savukārt zēni, kas bija par gadu jaunāki drīkstēja pabeigt ģimnāziju un saņemt gatavības apliecības. Daudzi abiturienti vēlējās uzsākt studēt, taču par šķērsli tam kļuva jau iepriekš pieminētā nepieciešamība vienu gadu nostrādāt Vācijas darba dienestā.

Liela daļa tā arī rīkojās, ka rudenī devās uz Vācijas darba dienestu, kur šis dienests ilga 6 mēnešus, bet arī pēctam netika atļauts uzsākt studijas. No darba dienesta atgriezušies zēni uzreiz tika ieskaitīti leģionā.⁴⁸

Kā savā atmiņu stāstījumā, klāsta tā paša, 1942./1943. mācību gada absolvents, Visvaldis Brinkmanis, tad viņam no darba dienesta bija izdevies izvairīties, taču viņš 1944. gada martā sāka dienēt Latviešu Leģiona no jauna formējamā artilērijas pulkā Vaiņodē. Pulks tika saformēts Latvijā, bet uz apmācībām viss pulks tika sūtīts uz toreizējo Protektorātu (tagad Čehija) un pēctam kara gadi, galvenokārt turpinājās Kurzemes frontē.

Savukārt pēc vācu karaspēka sagrāves Visvaldim Brinkmanim sekoja dzīve krievu gūstekņu nometnēs, no kurām viņš atgriezās 1947. gadā. Atgriežoties mājās bija jāsāk domāt par turpmāko dzīvi un iespējām, un dēļ tā Visvaldis nokārtoja iestājek sāmenu Latvijas Universitātē (toreiz LVU) Mehānikas fakultātē.⁴⁹

Muzeja materiālos autors apkopojis arī ziņas par sekojošiem 2. Valsts Ģimnāzijas skolēnu likteņiem kara gados:

- Visvaldis Tribachs – pats pirmais kritušais Latviešu leģionā;

⁴⁸ V. Brinkmanis, „Mūsu klase”, 4. lpp.

⁴⁹ V. Brinkmanis, „Mūsu klase”, 4., 5. lpp.

- Eduards Šmēmanis – viens no pirmajiem kritušajiem;
- Ēriks Gūtmanis – miris ASV 1942. gada februārī;
- Arvīds Žīgurs – miris Austrālijā 1941. gada 20. oktobrī;
- Valdis Šauriņš – pazudis bez vēsts;
- Leo Zālīte – kritis Latviešu leģionā;
- Velta Liģere – nepabeidza pēc kara uzsāktās studijas, jo tika represēta uz Sibīriju;
- Skaidrīte Kārklīņa – nepabeida skolu kopā ar citām meitenēm, jo 1942. gada brīvlaikā dodoties strādāt uz lauku saimniecībām, kā tas toreiz bija pieņemts, tur ieprecējās lauku ģimenē un palika;
- Viktors Barloti – kritis pie Cesvaines Latviešu leģionā;
- Aleksandrs Birznieks – nevarēja absolvēt skolu, jo 1941. gadā tika deportēts uz Sibīriju;
- Miervaldis Buks – Latvijas armijas ģenerāļa dēls, nevarēja pabeigt skolu, jo 2 reizes tika deportēts uz Sibīriju;
- Imants Skaubītis – Latviešu leģiona lidotājs (Skat. 3.1. attēlā);
- Laimonis Miezītis – miris Krievijas gūstekņu nometnē;

3.1. attēls. Imants Skaubītis – Latviešu leģiona lidotājs

Ļoti daudzi 1942./43. mācību gada absolventi, kuriem bija izdevies atgriezties, tad iestājās augstākās izglītības iestādēs un sekmīgi studēja. Daudzi bija jau tuvu studiju noslēgumam, kad pēkšņi padomju administrācija bija atskārtusi, ka vācu laikā izsniegtās ģimnāziju un tehnikumu

gatavības apliecības nav derīgas.⁵⁰ Tas gan noteikti nebija nekādu objektīvu iemeslu dēļ, bet padomju pēkšņo ambīciju dēļ. Tā rezultātā visi bija spiesti iegūt pareizu gatavības apliecību, kas šādā gadījumā būtu PSRS apliecība. Bija nepieciešams pārlikt visus ģimnāzijas eksāmenus par pilnu ģimnāzijas kursu kā eksterniem un papildus tam visam bija jāiemācās marksisma un ģimnāzijas pamatprincipi. Pēctam, protams, noliekot eksternu eksāmenus visi saņēma PSRS gatavības apliecības.

Pēc skolas beigšanas skolnieki ilgu laika periodu neko viens par otru nezināja, jo katrs bija devies kur nu kurais vai arī kritis karā. 1983. Gada pavasarī, 40 gadus pēc ģimnāzijas beigšanas no 60 absolventiem bija atlikuši vairs tikai 20. Daļa 1944. gada rudenī tika emigrējusi uz rietumiem, daļa deportēta uz austrumiem, bet citi miruši karadarbības dēļ. No skolotājiem, kuri visi tika uzskatīti par personībām bija palikuši tikai 3. Savukārt 2000. gadā palikuši bija 11 bijušie skolēni.⁵¹

Pēc skolas muzejā pieejamajiem materiāliem vēl pēc 2000 gada ir ziņas par sekojošiem 43./44. gada absolventiem:

- Kārlis Zeltnis – smagi ievainots Latviešu leģionā pie Dobeles, bet vēl 2004. gadā dzīvo Vācijā;
- Valters Zālīte – vēl 2004. gadā dzīvo ASV;
- Miervaldis Bērziņš – vēl 2003. gadā dzīvo ASV;
- Jānis Vasarietis – dižkareivis, beidzot ģimnāziju arī tika iesaukts Vācijas armijā, karojis Latviešu lidotāju pulkā vācu armijā nakts bumbvedējos, taču vēlāk redzēs pasliktināšanās dēļ, pateicoties tam, ka bija apguvis svešvalodas, Jānis turpināja dienestu, strādājot štābā par tulku, vēlāk ticis sagūstīts kā arī ievainots, saņēmis apbalvojumu no Vairas Vīķes Freibergas, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris un vēl tagad kā vienīgais palikušais no savas 40 zēnu lielās klases dzīvo Latvijā.
vēl tagad dzīvo Latvijā.⁵²

SECINĀJUMI

1. Kara darbības, okupāciju un politisko varu maiņas rezultātā, Otrā pasaules kara periodā notiek reformas daudzās nozarēs, tai skaitā izglītības sistēmā, kamdēļ arī 2. Valsts ģimnāzija piedzīvo virkni pārmaiņu.
2. Aplūkojamā periodā, Latvijas teritorijā saskarās PSRS un Vācijas intereses. Katra politiskā vara okupētajā teritorijā vēlējas ieviest savu kārtību, bet nekādā gadījumā ne atstāt esošo, tātad iepriekšējās, jeb ienaidnieka varas kārtību.
3. Karojošās politiskās varas, PSRS un Vācijas, ar dažādiem līdzekļiem savstarpēji cīnījās par sava režīma piekritejiem okupētajā teritorijā. Lai savai ietekmei pakļautu

⁵⁰ V. Brinkmanis, „Mūsu klase”, 5. lpp.

⁵¹ V. Brinkmanis, „Mūsu klase”, 5. lpp.

⁵² Radiostacijas „Latvijas Radio 1” 2013. gada 6. decembra raidījums „Monopols”.

- okupēto teritoriju cilvēkus, karojošās puses bija gatavas spert radikālus soļus, rīkoties neparedzami un pieņemt nepopulārus lēmumus.
4. Visi procesi, kas skāra Eiropu, atbalsojās arī ģimnāzistu likteņos.
 5. Karadarbība ietekmē visu turpmāko dzīvi un izjauc nākotnei paredzētos plānus.
 6. 2. Valsts ģimnāzijas absolventi tika ierauti militārajos procesos.
 7. Pētījuma ierobežotā apjoma dēļ, darbā ir tikai neliels ieskats par skolas absolventu gaitām pēckara periodā un profesionālās karjeras attīstību. Šīs sadaļas izpētei būtu vajadzīgs papildus laiks un materiāli.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Muzeja materiāli:

Jāņa Vasarieša krājums:

1. Radiostacijas „Latvijas Radio 1” 2013. gada 6. decembra rādi raidījums „Monopols”.

Zentas Ozolas krājums:

1. Spura, Inese. *Kad pienākums ir augstāk par visu*. Laikraksts „Padomju Jaunatne”. 02.12.1973.
2. Spura, Inese. *Meitene ar sanitāro somu*. Laikraksts „Zīlīte”. 01.12.1983.
3. Stradiņš, Jānis. *Rīgas 5. vidusskolas vēsture*. 35. lpp.
4. Šaitere, Tekla. „...ar jums es būšu ziedu smaržā, saules starā”. Laikraksts „Skolotāju avīze”. 1984. g. 12. sept.
5. Vītola, Anda. *Zentas Ozolas biogrāfija*. 10. lpp.
6. Voitišķe, M. *Mūsu Zenta*. Laikraksts „Padomju Jaunatne”. 02.12.1983.
7. Nezināms autors. *Komjaunieši dodas uz fronti*. Laikraksts „CĪŅA”.

Krājums „2. Rīgas Valsts ģimnāzijas 1943. gada absolventi”:

1. Brinkmanis, Visvaldis. *Mūsu klase*. 6. lpp.

Literatūra:

1. Britāne, Ruta, Aina, Veidemane, Agita. *Āgenskalna ģimnāzija*. Rīga : Jumava, 2006. 227 lpp. ISBN 9984 – 38 – 104 – 8
2. Lielkājs, Arvīds, Vizulis, Oskars. *Latviešu karazēnu un meiteņu stāsti II*. Rīga : Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2001. 472 lpp. ISBN 9984-643-34-4

Interneta avoti:

1. *Latviešu karavīri okupācijas varu armijās* [tiešsaiste]. [Skatīts 06.01.2015] Pieejams: <http://www.uzdevumi.lv/p/vesture/12-klase/latvija-ii-pasaules-kara-6382/re-3b1f45be-b82d-4db2-b2b3-af6309c4983f>

2. *Zentas Ozolas rēķins* [tiešsaiste]. [Skatīts 18.12.2014]. Pieejams:
<http://www.ogresbalss.lv/?tag=zenta-ozola>
3. *1943. GADS. LATVIEŠU SS LEGIONA IZVEIDE* [tiešsaiste]. [Skatīts 06.01.2015] Pieejams:
http://www.balticforum.org/files_uploads/files/book_NakMeln2_3_lv.pdf

Mārtiņš Roberts Matisons. Rīgas 5.vidusskolas attīstība direktores

Marijas Krastiņas darbības laikā. 1951. – 1969.gads.

Marija Krastiņa savas darba gaitas Rīgas 5. vidusskolā uzsāka 1951. gadā, direktores amatā esot 19 gadus. Šis periods ir bijis viens no spilgtākajiem un straujākajiem skolas attīstības posmiem visā skolas pastāvēšanas laikā. Darba aktualitāti noteica vēlme sīkāk izziņāt Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas vēstures notikumus, tuvojoties skolas pastāvēšanas simtgades jubilejai 2021. gada 19. septembrī. Darba mērķis bija apkopot un analizēt skolas un tās vadītājas M. Krastiņas darbību no 1951. līdz 1969. gadam - padomju propagandas, izglītības un sabiedriskās dzīves ideologizācijas, kolektīvisma un internacionālisma nostādņu laikā.

Pētījuma mērķa sasniegšanai darbā tika izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) izpētīt un raksturot izglītības sistēmu pēc padomju okupācijas 20. gs. 40.-60. gados;
- 2) apzināt skolas direktores Marijas Krastiņas dzīves un darba gājumu;
- 3) noskaidrot, kāds bija Marijas Krastiņas administratīvā darba stils; kādas bija mācību darba īpatnības un reformas 50.-60. gados un kā tās tika akceptētas un īstenotas skolā; kādi bija M. Krastiņas idejiskie uzskati un audzināšanas darbs; kādas iespējas bija audzēkņiem attīstīt savas spējas dažādos interešu pulciņos un sporta aktivitātēs;
- 4) izpētīt, kādas bija svešvalodu apmācības tradīcijas Rīgas 2.Valsts ģimnāzijā - Rīgas 5. vidusskolā un kādi ir bijuši rezultāti vācu valodas specializācijai M. Krastiņas laikā.

Tika uzdots pētījuma jautājums: Vai un kā M. Krastiņas darbības laikā izdevās saglabāt Rīgas 2. Valsts ģimnāzijas tradīcijas un garu? Uz uzdoto pētījuma jautājumu var atbildēt, ka izdevās saglabāt. Tas tika panākts, jo Marijas Krastiņas profesionāli veidotajā pedagogu kolektīvā kā tas bija ierasts neatkarības laikā, vieta atradās gan neatkarības laika skolotājiem, gan arī talantīgajiem jaunās paaudzes skolotājiem.

Pētījuma laikā bija iespēja iepazīties ar vairākām vēstures pētniecības metodēm, piemēram, problēmu hronoloģisko metodi (analizējamā tēma tiek sadalīta problēmjautājumos un analizētas hronoloģiskās secībā) un struktūru sistēmu metodi, kad, šajā gadījumā, padomju izglītības sistēma tiek analizēta balstoties uz sistēmas vienu no pamatelementiem – vidusskolu. Darba gaitā tika mēģināts tās izmantot, apkopojot informāciju un analizējot M. Krastiņas darbību padomju režīma gados.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Darbs un secinājumi balstās uz informāciju no Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzeja krājuma avotiem: atmiņām, fotoliecībām, preses materiāliem un dokumentiem, kuri attiecas uz 20. gs. 50.-60. gadiem un sniedz ieskatu par skolas dzīvi un norisēm direktores Marijas Krastiņas darbības laikā (1951.-1969.g.). Svarīgs informācijas avots bija skolotāju un absolventu dokumentētās atmiņas. Darbā izmantots RVVG muzeja krājumā un divu skolas absolventu (R.

Pētersones, Z. Jakovicas) personīgajā arhīvā esošais fotomateriāls, kas deva iespēju identificēt skolas norises pētāmajā periodā un atklāt direktores M. Krastiņas personību.

Svarīgs informācijas avots bija pētījuma autora veiktās intervijas ar tā laika skolu absolventiem I. Čečinu (dz. Everi)⁵³, Z. Jakovicu⁵⁴, R. Pētersoni⁵⁵, I. Matisoni⁵⁶ un B. Šuvcāni⁵⁷, kurās dokumentēta viņu pieredze par dzīvi padomju režīmā, izglītības sistēmu, norisēm skolā, mācību priekšmetiem, ideoloģisko kontroli un represijām pret skolu direktoriem, kuri nebija pietiekami labi veikuši ideoloģisko darbu savās skolās, un Marijas Krastiņas personību.

Skolas direktores M. Krastiņas personību, kā zinošu un pieredzējušu pedagogu ar plašu redzesloku apveltītu skolas vadītāju, spilgti raksturo viņas publikācijas 20.gs. 50.-60. gados laikrakstos „Cīņa”, „Padomju Jaunatne”, „Literatūra un Māksla” u.c.

Informāciju par vēsturisko fonu 20.gs. 50.-60. gados sniedza „Pasaules vēsture III vidusskolai”⁵⁸, „Vēsture vidusskolai IV daļa”⁵⁹ un „Latvijas kultūras vēsture”⁶⁰. Pētījuma perioda izpratnei īpaši noderīga bija informācija, kura sniegta grāmatā „Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR”⁶¹, kurā dots plašs analītisks ieskats par padomju ideoloģijas un kultūras politiku LPSR, padomju ideoloģijas pamattēzēm, padomju nacionālo politiku, ideoloģiskās kontroles izpausmēm, kuras atspoguļojās arī izglītības sistēmā, un publikācijā „Vispārējās izglītības sovetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964)”⁶².

Ieskatu RVVĢ vēsturiskajā attīstībā sniedza A. R. Britānes un A. Veidemanes grāmata „Āgenskalna ģimnāzija”⁶³, M. Zvaigznes publikācija „Rīgas Valsts vācu ģimnāzija laikmetu

⁵³ Intervija ar Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas 1973. gada absolventi Ināru Čečinu (dz. Evere) 27.12.2016.

⁵⁴ Intervija ar Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas 1968. gada absolventi Zani Jakovicu 4.,5.01.2017.

⁵⁵ Intervija ar Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas 1958. gada absolventi Rutu Pētersoni 4.01.2017.

⁵⁶ Intervija ar Rīgas 31. vidusskolas 1966. gada absolventi Irēnu Matisoni 6.01.2017.

⁵⁷ Intervija ar novadpētnieci un lībiešu kultūrvēsturnieci Baibu Šuvcāni 28.06.2016.

⁵⁸ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I., Goldmanis, J., Taurēns, J. *Pasaules vēsture III vidusskolai*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003. 344 lpp.

⁵⁹ Klišāns, V. *Vēsture vidusskolai IV daļa*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012. 147 lpp.

⁶⁰ Avotiņa, A., Blūma D., Līdaka, A., Nefedova, I., Šmite, E. *Latvijas kultūras vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004. 507 lpp.

⁶¹ Bleiere, D. *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*. LU Akadēmiskais apgāds, 2012. 159 lpp.

⁶² Bleiere, D. *Vispārējās izglītības sovetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964)*. 2013. 103.-137.lpp. Pieejams:

http://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2013_files/1numurs/D_Bleiere_Visparejas_izglitibas_sovetizacija_LVIZ_2013_1.pdf

⁶³ Britāne, A. R., Veidemane, A. *Āgenskalna ģimnāzija*. Rīga: Jumava, 2006. 228 lpp.

griežos”⁶⁴ grāmatā „Palīgs muzeja pedagogam”, kā arī A. Veidemanes izstrādātais maģistra darbs “Āgenskalna ģimnāzijas vēsturiskā attīstība 1921-1991”⁶⁵.

Latvijas izglītības sistēmas sovjetizācija 20. gadsimta 40. - 60. gados

Radikālās pārmaiņas Latvijas izglītības sistēmā 20. gs. 40. gados un turpmāk noteica politiskās iekārtas maiņa un vairākas radikālas izglītības reformas. Par padomju cilvēka pamatvērtībām tika pasludināta uzticība komunisma idejām, padomju patriotisms, nesavtīgs darbs sabiedrības labā, kolektīvisms. Tas atspoguļojās izglītības sistēmā un iesaistot skolēnus bērnu un jaunatnes masu organizācijās – oktobrēnos, pionieros un komjauniešos, kuru galvenais uzdevums bija jauniešu ideoloģiskā audzināšana kolektīvisma garā.⁶⁶ Izglītības sistēmā tas izpaudās kā izglītības ideoloģizācija un skolas orientācija uz konformisma ieaudzināšanu. ‘Izlēcēji’ slikti iekļāvās padomju skolas kanonos.⁶⁷

Vēstures doktore Daina Bleiere savā darbā „Vispārējās izglītības sovjetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964)” norāda, ka sovjetizācijas procesā Latvijas izglītības skolu sistēmai bija jāpārņem padomju izglītības modelis un saturs, tomēr pastāvot zināmām manevra iespējām, kuras Latvijas izglītības vadītāji un pedagogi izmantoja, jo viņu uzskati, izglītība, no neatkarīgās Latvijas skolas mantotās tradīcijas arī ietekmēja padomju skolas veidošanos Latvijā.⁶⁸

Jaunajam laikam bija savi jauni varoņi, kas tika cildināti un par kuriem pastāvīgi atgādināja vizuālais skolu noformējums – karogi, simboli, PSRS vadoņu ģimenes, plakāti u.c. tam laikam raksturīgie uzskatāmās aģitācijas materiāli. Tika cildināti Lielā Tēvijas kara varoņi un dalībnieki, bieži cilvēki, kuriem ar Latviju nebija nekāda tieša sakara. Skolās tika organizētas obligātas politnodarbības. Rīgas 5. vidusskolai 1957. gadā piešķirtais 1941. gada absolventes, komjauniešu aktīvistes, II pasaules kara Sarkanās Armijas dalībnieces Zentas Ozolas (1923-1942)⁶⁹, vārds arī bija šāds ideoloģiskās audzināšanas pasākums.

Izmaiņas notika arī izglītības saturā. Teorētiski republikā pastāvēja latviešu un krievu valodas vienlīdzība – abas bija jā māca skolās ar latviešu un krievu valodu. Tomēr realitātē tā

⁶⁴ Zvaigzne, M. *Rīgas Valsts vācu ģimnāzija laikmetu griežos*. Palīgs muzeja pedagogam. Rīga: RaKa, 2015. 104.-107.lpp.

⁶⁵ Veidemane, A. *Āgenskalna ģimnāzijas vēsturiskā attīstība 1921-1991*: maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2001. 89 lpp.

⁶⁶ Bleiere, D. *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*. 82.-83., 88.lpp.

⁶⁷ Turpat. 86., 88.lpp.

⁶⁸ Bleiere, D. *Vispārējās izglītības sovjetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964)*. 103.lpp.

⁶⁹ *Apbedījumu datu bāze*. [Skatīts 18.01.2017.] Pieejams: <http://www.rigasbralukapi.lv/apbedijumi/1019/>

nebija.⁷⁰ Krievu skolās latviešu valodu mācīja nepietiekamā līmenī, turpretim latviešu skolās krievu valodas apguvei veltīja pastiprinātu uzmanību. Svarīgi priekšmeti bija PSRS konstitūcija, ģeogrāfija un vēsture. Vēsturē it īpaši tika uzsvērtā Krievijas vēsture, turpretī Latvijas vēsturē netika minēts par Latvijas Republikas pirmās brīvvalsts laiku un tās sasniegumiem. Literatūrā vairs netika pieminēti daudzi latviešu literatūras klasiķi, no skolas bibliotēkām, kā nevēlamas, tika izņemtas un daudzviet iznīcinātas grāmatas. Arī Rīgas 5. vidusskolas direktora Nikolaja Daugoviša darbības laikā⁷¹ skolas pagalmā tika sadedzinātas Annas Brigaderes, Kārļa Skalbes, Edvarta Virzas un citu autoru grāmatas.⁷²

Neņemot vērā visas politiskās kolīzijas saistībā ar izglītības sistēmas reformām un nacionālisma apkarošanu, 50. gadu otrajā pusē un 60. gados dažos aspektos izglītības sistēmā tomēr nostiprinājās tendences, kas kavēja rusifikāciju.⁷³ Šajā laikā kā daļa no PSRS vēstures tika panākta Latvijas vēstures mācīšana, latviešu literatūras mācību grāmatās atgriezās agrāk nevēlamie rakstnieki, piemēram, V. Plūdonis, R. Blaumanis u.c. Lai gan skolām bija jāmaca pēc Krievijas PFSR mācību programmām un ideoloģiskās prasības bija ļoti striktas, arvien vairāk mācību grāmatu tika sarakstīti Latvijas PSR.⁷⁴

60. gadu pirmajā pusē padomju skolas reformas izpaudās, pirmkārt, kā rusifikācijas spiediens uz izglītības sistēmu, otrkārt, kā divplūsmu skolu propaganda, lai vecinātu tautu draudzības jūtu stiprināšanos.⁷⁵ Sākumā skolas ar krievu valodas apmācību bija nelielas, bet ar laiku, krievvalodīgajiem iedzīvotājiem arvien vairāk ieplūstot LPSR un Rīgā, tika veidotas vai celtas jaunas skolas ar krievu mācību valodu. Šāds pārkārtojumu process skāra arī Rīgas 5. vidusskolu, kad ar 1950. gada 1. septembri skolai pievienoja 46. pamatskolu ar tās skolēnu un pedagogu kolektīvu.⁷⁶ Līdz ar to, no 1950. gada līdz vācu valodas specializācijai aizsākumam Rīgas 5. vidusskolā mācījās vairāk nekā 1000 skolēnu⁷⁷. Līdz ar to, tika ieviesta divmaiņu sistēma, jo skolas ēkas ietilpība bija kļuvusi par mazu.⁷⁸

⁷⁰ Bleiere, D. *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*. 90.-91.lpp.

⁷¹ Skat. 2. pielikumu.

⁷² Rīgas 2. valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991. 17.lpp.

⁷³ Bleiere, D. *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*. 92.-93.lpp.

⁷⁴ Turpat.

⁷⁵ Turpat.

⁷⁶ Stradiņš, J. *Rīgas 5. vidusskolas vēsture*. 1951, 18.lpp.

⁷⁷ *Latvijas Republikas Centrālajā arhīvā atrodosies materiāli par 2. Rīgas valsts ģimnāziju*. 140.lpp

⁷⁸ Šņore, S. *Rīgas 5. vidusskolas vēsture*. 9.lpp.

Padomju skolvadības sistēmas īpatnības Rīgas 5. vidusskolā

Raksturīga padomju skolvadības īpatnība bijā tā, ka par skolu direktoriem bieži tika iecelti cilvēki, kuru pieņemšanā galvenais kritērijs bija uzticamība padomju varai, nevis kvalifikācija vai pieredze. Tāds bija arī 1946. gadā Rīgas 5. vidusskolas direktora amatā ieceltais bijušais skolu inspektors un II pasaules kara dalībnieks Nikolajs Daugovišs, kurš atbilda jaunās padomju varas prasībām. Direktors Daugovišs mācīja vēsturi, lai gan viņa rūpju lokā galvenokārt bija skolotāju politiskā orientācija.⁷⁹

N. Daugovišu nevar uzskatīt par savas skolas patriotu un saimnieku, kā arī, ka viņam būtu rūpējusi savu audzēkņu labsajūta un panākumi⁸⁰, tāpēc skolēnu un skolotāju vidū viņš netika ne cienīts, ne mīlēts.⁸¹ Nozīmīgākais šajā laikā bija tas, ka skolā tika atjaunots kvalificēts skolotāju sastāvs, kas spēja nodrošināt augstus mācību sasniegumus, samazinot neseismīgo skaitu no 16% uz 4%. Šī statistika vairāk gan parāda nevis N. Daugoviša darba nopelnus, bet gan mācību pārziņa Jāņa Pupuriņa ieinteresēto darbu, kurš šajā skolā (toreiz vēl Rīgas 2. Valsts ģimnāzijā⁸²) sāka strādāt 1936. gadā, bet no 1945. gada bija skolas mācību daļas vadītājs. Viņš centās skolā atjaunot zinošu un profesionālu skolotāju kolektīvu, kādā viņš pats bija strādājis Latvijas pirmās brīvvalsts gados.⁸³

Skolas absolvents, akadēmiķis Jānis Stradiņš noskaņojumu skolā viņa laikā raksturojis kā nepatīkamu tieši tā laika komunistiski noskaņotā un neiecietīgā direktora Nikolaja Daugoviša dēļ, kurš skolēnus neieredzējis un mēģinājis visus audzināt.⁸⁴

Cita padomju skolvadības īpatnība bija atlaist no darba skolas direktoru, kurš nav bijis savas ideoloģiskās audzināšanas augstumos un pieļāvis skolēnu 'izlēcienus'. Šāds spilgts piemērs ir arī Rīgas 5. vidusskolas direktore Marija Krastiņa⁸⁵, kuras darbības laikā skolā nostabilizējās kvalitatīvs pedagogu kolektīvs, tika iedibināta padziļināta vācu valodas apmācība un tika koptas daudzveidīgas ārpusklašu aktivitātes, kas izvirzīja skolu Rīgas izglītības iestāžu līderos. Tomēr 1969. gadā Marija Krastiņa tika atlaista no darba. Atlaišanas iemesls, kā tas minēts avotos, bija trīs skolas skolēnu noliktās svecītes pie Latvijas Valsts pirmā prezidenta Jāņa Čakstes pieminekļa Meža kapos.

Austrumeiropas valstīs pirmajos pēckara gados garīgais klimats bija pavisam citāds nekā Rietumos. Inteliģences cerības, ka PSRS kļūs atklātāka pasaulei, nebija piepildījušās. Krievu

⁷⁹ Rīgas 2. valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991. 17.lpp.

⁸⁰ Šņore, S. Rīgas 5. vidusskolas vēsture. 9.lpp.

⁸¹ Britāne, A. R., Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzija. 47. – 48.lpp.

⁸² Skat. 2. pielikumu

⁸³ Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzijas vēsturiskā attīstība 1921-1991: maģistra darbs. 42.-43.lpp.

⁸⁴ Blaua, L. Jānis Stradiņš. Ceļš cauri laikiem. Rīga: Jumava, 2013. 106.lpp.

⁸⁵ Skat. 4. pielikumu

šovinisms bija kļuvis par galvenajiem ideoloģijas balstiem, rietumu kultūras ietekmes tika noliegtas un apkarotas.⁸⁶ 50. gadu otrā puse un 60. gadi iezīmējās ar nemieriem un liberalizācijas procesiem (piemēram, Polijā, Ungārijā, Čehoslovākijā u.c.). Rietumos tas iezīmējās ar dažādiem jaunatnes un studentu nemieriem un aktivitātēm, arī protestējot pret padomju armijas iebrukumu Čehoslovākijā 1968. gadā.⁸⁷ Valsts drošības komiteja, vairs neizvēršot masveida teroru, joprojām kontrolēja un centās apspiest jebkuras politiskās neapmierinātības un nacionālisma izpausmes. Šis bija dubultās dzīves laiks. Šo periodu lībiešu novadpētniece Baiba Šuvcāne intervijā raksturoja tā: „Tas bija tas laiks, kad dzīvoja dubultu dzīvi. To vienu dzīvi runāja sabiedrībā, sapulcēs, kur vajadzēja to roku vicināt. Nemaz neklausījās, kas tur notika priekšā. Pilnīgi neklausījās! Visa tā divkosība! ... Kā es rakstīju iestājek sāmenu Ģeogrāfijas fakultātē! Braucu pa kalniem, iepriekšējā vasarā biju Kamčatkā. Trāpījās brīvais temats latviešu valodā par padomju draudzību. Vai cik labi! Kas par foršo tematu! Un es tik liku vaļā. Šitās muļķības! Un es rakstīju: „Un saprotiet, pēkšņi mēs satikām vienu vīru, kurš tik laimīgi mums stāsta, ka viņš ir atbrīvojis Rīgu”. Tās bija muļķības, bet es skaidri zinu, kas man ir jāraksta. Un es dabūju 5 rakstiskā eksāmenā. Es zināju, ka es nevaru rakstīt, ko es domāju. Un tad es jau sen domāju savādāk. Tādas bija tās divas dzīves, kādas mēs dzīvojām, viena priekš varas un tā otra – draugu pulkā.”⁸⁸

PSRS šis bija laiks, kad, īpaši inteliģences vidū, parādījās slēptas vai atklātas protesta izpausmes – esošā režīma kritika, rietumu raidstaciju klausīšanās, aizliegtas literatūras lasīšana un izplatīšana, roka mūzikas popularitātes pieaugums jauniešu vidū u.c. aktivitātes. Citādi domājošo apspiešanai izmantoja dažādas metodes, izslēdzot no profesionālajām organizācijām, aizliedzot dzīvot galvaspilsētās vai ievietojot psihiatriskajās slimnīcās,⁸⁹ piemēram, dzejnieku Knutu Skujenieku, kuru 1962. gadā par pretpadomju propagandu notiesāja uz 7 gadiem stingra režīma kolonijā Mordovijā⁹⁰. Šie bija tā saucamie stingrie represīvie mēri, kad citādi domājošie tika iespaidoti gan fiziski, gan morāli, bieži liedzot viņiem iespēju strādāt savā profesijā.

Īpašā varas iestāžu uzmanības lokā bija 11. un 18. novembris un Mirušo piemiņas diena, kura padomju varas gados kļuva par savdabīgu tautas vienotības izpausmi. Īpaši tā netika ierobežota, bet kontrolēta gan. Pēc kapsētu apmeklējuma Mirušo piemiņas dienā daudzi tika aizturēti personības noskaidrošanai un aicināti uz pārrunām dažādās instancēs. Svecīšu likšana pie Latvijas pirmās brīvvalsts valstsvīru un sabiedrisko darbinieku kapavietām tika klasificēta kā nacionālistiska noskaņojuma demonstrēšana un naidīga attieksme pret pastāvošo iekārtu. No

⁸⁶ Pasaules vēsture III vidusskolai. 195.lpp.

⁸⁷ Klišāns, V. *Vēsture vidusskolai IV daļa*. 55., 69.-70. lpp.; Jākobsons, E. *PSRS agresijas pēc 2. pasaules kara. 1968. gads – Čehoslovākija*. [Skatīts 8.01.2017.] Pieejams: <http://www.laikmetazimes.lv/tag/pragas-pavasaris/>

⁸⁸ Intervija ar B. Šuvcāni.

⁸⁹ Klišāns, V. *Vēsture vidusskolai IV daļa*. 67.lpp.

⁹⁰ Knuts Skujenieks. [Skatīts: 22.01.2017.] Pieejams: <http://www.letonika.lv/literatura/section.aspx?f=1&id=3111716>

partijas un komjaunatnes organizācijām tika pieprasīts pastiprināt audzināšanas un izskaidrošanas darbu.⁹¹ Spilgta liecība Mirušo piemiņas dienas norisei Brāļu un Meža kapos ir LKP CK Ziņojums 1967. gada 2. decembrī: „„Mirušo piemiņas dienā” šā gada 26. novembrī tikai norādītās kapsētas apmeklēja apmēram 70 000 cilvēku, pie kam galvenā apmeklētāju masa, pa lielākai daļai latviešu tautības personas, ieplūda kapsētā pēc tumsas iestāšanās, ... apmeklētāji demonstratīvi iededzināja simtiem svečīšu un nolika ziedus, virknē gadījumu sarkan-balt-sarkanā krāsu sakārtojumā – buržuāziskās Latvijas bijušā karoga krāsās”.⁹²

Baidoties un cenšoties apturēt šādas aktivitātes, varas iestādes veica, viņuprāt, nepieciešamos pasākumus. Tā kā šajās akcijās piedalījās daudz jauniešu, represijas vērsās gan pret viņiem, piemēram, izslēdzot no skolas, gan arī skolu vadītājiem, kas nav spējuši veikt ideoloģiski audzinošo un kontroles darbu. Šī ir bijusi arī situācija, kura bija viens no iemesliem, kādēļ no amata tika atstādināta Rīgas 5.vidusskolas direktore M. Krastiņa.

Marijas Krastiņas gadījums nav bijusi vienīgā tāda izrēķināšanās, kad tika sodīti skolas direktori. Par citu šādu, lai gan mazāk bargu represiju atceras Irēna Matisone: „Mana pedagoģiskā darba pirmā pieredze saistās ar Rīgas Meža skolu Šmerļa meža vidū, kur sāku strādāt 1972. gadā. Skolas direktors toreiz bija Augusts Kalniņš, kurš bija kritis nežēlastībā un tika pārcelts uz mazo skoliņu no prestižās centra 49. vidusskolas direktora amata, pēc incidenta ar skolēnu rakstītām pretpadomju lapiņām viņa vadītajā skolā.”⁹³

M. Krastiņas dzīve un profesionālā darbība: ieskats biogrāfijā

Marija Krastiņa (dz. Zariņa)⁹⁴ dzimusi 1909. gada 18. aprīlī Baltkrievijā. Augstāko izglītību ieguvusi Ļeņingradas pedagoģiskajā institūtā, kur studējusi krievu valodu un literatūru. Pēc institūta beigšanas, strādājusi par skolotāju Veļikije Lukos. 1941. gadā evakuējās uz Baškīriju, bet, sākoties II pasaules karam, zaudēja vīru. 1945. gadā, karam beidzoties, M. Krastiņa uzsāka darbu LPSR izglītības sistēmā – Ļeņina rajona Izglītības nodaļā par inspektori, par mācību daļas vadītāju 47. pamatskolā (1948.-1949. g.), 1951. gadā viņa uzsāka darba gaitas Rīgas 5. vidusskolā⁹⁵ direktores un krievu valodas skolotājas amatā⁹⁶. 1952. gadā M. Krastiņa apbalvota ar medaļu „Par darba

⁹¹ Avotiņa, A., Blūma D., Līdaka, A., Ņefedova, I, Šmite, E. *Latvijas kultūras vēsture*. 359.lpp.

⁹² Turpat. 358.lpp.

⁹³ Intervija ar I. Matisoni.

⁹⁴ Skat. 4. pielikumu.

⁹⁵ *Rīgas 2. valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991*. 68.lpp.

⁹⁶ Intervija ar R. Pētersoni.

varonību”⁹⁷, bet 1956. gadā viņai piešķirts „Nopelniem bagātā izglītības darbinieka” goda nosaukums⁹⁸.

Skolas vadībai un skolotājiem nepārtraukti vajadzēja rēķināties ar to, ka par audzēkņu „nepareizo” rīcību varēja sekot rājieni, izslēgšana no partijas un atlaišana no darba, profesionālas izaugsmes ierobežojumi u.tml.⁹⁹ 1969. gadā tika rasts nepieciešamais iemesls, lai atstādinātu Mariju Krastiņu no direktores amata. Slēgtā partijas sanāksmē viņu asi nosodīja par to, ka trīs absolventi (Baiba Piesika, Juris Lamberts un Pēteris Blūms) bija nolikuši svecītes pie Jāņa Čakstes pieminēkļa Meža kapos. Arhīva dokumentos minēts, ka partijas sēdē, minēto skolēnu rīcību un direktores iecietību asi nosodījušas skolotājas, PSKP biedres - Aina Kramiņa, Zigrīda Paidere un Lūcija Rudovska. Savukārt ‘vecie skolotāji’, to starpā Zelma Līce un Helga Lindenbergas, Mariju Krastiņu centušies aizstāvēt.¹⁰⁰

Pēc piespiedu aiziešanas no skolas Marija Krastiņa savu darbību ar pedagogiju vairs nesaistīja un strādāja par ekskursiju vadītāju Rīgas ekskursiju birojā. Viņa mūžībā aizgāja 1985. gada 14. novembrī.¹⁰¹

2.1.att. Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas kolektīva līdzjūtība piederīgajiem¹⁰²

2.2. M. Krastiņas administratīvā darba stils

Katras izglītības iestādes sekmīgu darbību lielā mērā nosaka tās vadītāja darba stils. Veidojot ideāla skolas vadītāja portretu, tam vajadzētu ietvert šādus šā amata atbilstības kritērijus: skolas direktoram ir jābūt intelligentam kultūras cilvēkam ar plašu redzesloku, labi jāpārzina pedagogijas joma, jābūt labam organizatoram ar skolas attīstības vīziju, entuziastiskam, mērķtiecīgam, lai augtu skolas prestižs un mācību kvalitāte, tādām, kas prot piesaistīt un saliedēt profesionālu kolektīvu, jābūt prasīgam, bet arī cilvēcīgam un saprotošam – paraugam un autoritātei ar savu personību un stāju.

Izvērtējot Rīgas 5. vidusskolas direktores Marijas Krastiņas vadītājas personību, redzams, ka viņas administratīvā darba stils atbilda visiem šiem kritērijiem un „bija vērsts uz skolas spožuma, prestiža un patiesas autoritātes radīšanu”¹⁰³. To nodrošināja viņas īstenotā kadru politika, piesaistot

⁹⁷ Ordeņu un medaļu pasniegšana Latvijas skolotājiem. *Cīņa*, Nr.262, 1952, 5.nov.

⁹⁸ Goda nosaukums Latvijas skolotājiem. *Par Atgriešanos Dzimtenē*, Nr.44, 1956, 8.sep., 1.lpp.

⁹⁹ Zvaigzne, M. *Rīgas Valsts vācu ģimnāzija laikmetu griežos*. Palīgs muzeja pedagogam. 104.lpp.

¹⁰⁰ Britāne, A.R., Veidemane, A. *Āgenskalna ģimnāzija*. 60.lpp.

¹⁰¹ *Rīgas Zentas Ozolas 5. vidusskolas direktore no 1951. līdz 1969. gadam Marija Krastiņa*. 4 lpp.

¹⁰² *Rīgas Balss*, 1985, nov.

¹⁰³ Britāne, A.R., Veidemane, A. *Āgenskalna ģimnāzija*. 58.lpp.

kvalitatīvus mācībspēkus, arī no augstskolām. Sekmīga mācību darba nodrošināšanā noteicošā loma bija skolotāju kolektīvam, kurš tika veidots, ievērojot 20.gs. 20.-30. gadu darbības stilu, kur svarīgākā loma tika ierādīta skolotāju profesionalitātei un disciplīnai.

Skola Marijas Krastiņas vadībā turpināja un attīstīja labākās iepriekšējo periodu pārmantotās mācību un ārpusstundu darba tradīcijas. Pārdomāti organizētais mācību process un skolēnu interešu attīstīšana dažādos ārpusstundu pulciņos veidoja pievilcīgu skolas tēlu, lielā mērā pateicoties skolas direktores un viņas vadītās profesionālās un saliedētās pedagogu komandas darbībai. Skola dzīvoja līdzī sava laika svarīgākajiem notikumiem, gan izmantojot jaunākās atziņas mācību darbā, gan pievēršoties daudzveidīgam audzēkņu kultūrizglītojošam darbam. Viena no atziņām, kuru savās publikācijās par pedagoģiskajiem jautājumiem min M. Krastiņa, ir skolas misija sagatavot vispusīgi izglītotus jauniešus un personības.

Labs piemērs tam, kā skola veicināja sadarbību ar citām saistītām iestādēm, lai sniegtu audzēkņiem kvalitatīvu izglītību un ievirzi dzīvē, ir cieša sadarbība ar Rīgas 2. bērnu namu, kura audzēkņi mācījās gan 46. septiņgadīgajā pamatskolā, gan Rīgas 5. vidusskolā. Tā rezultātā bērnu nama audzēkņi maz atšķīrās no ģimenēs augušiem bērniem.¹⁰⁴

M. Krastiņas administratīvā darba stils, vadot skolas dzīvi un sev padoto pedagogu kolektīvu, izrietēja, pirmkārt, no viņas izglītības līmeņa un personības. Vadīt Rīgas skolu ar vairāk kā 800 skolēniem¹⁰⁵ bija liels izaicinājums, kuram viņa piegāja ar lielu atbildību. Inteligences līmenis un izglītība ļāva M. Krastiņai savā vadītājas darba laikā izvirzīties labāko Latvijas skolu vadītāju vidū, par ko liecina saņemtās atzinības – gan „Nopelniem bagātā izglītības darbinieka” goda nosaukums un par nevainojamu darbu izglītības jomā pasniegtā medaļa „Par darba varonību”. Iespējams, ka lielākā atzinība bija viņas vadītās skolas skolēnu, skolotāju un tehnisko darbinieku cieņa, par ko skolas 1968. gada absolvente un vēlāk skolotāja Zane Jakovica saka: „Krastiņa bija personība priekš visiem, sākot no kurinātāja un beidzot ar pedagogiem vai vietniekiem”¹⁰⁶.

Skolas direktore M. Krastiņa bija inteligents kultūras cilvēks ar plašu redzesloku, kas labi pārzināja pedagoģijas jomu, jo bija beigusi pedagoģijas institūtu, strādājusi par inspektori rajona izglītības nodaļā Rīgā un organizatoriskā darba pieredzi skolā bija apguvusi, strādājot par mācību pārzini savā iepriekšējā darbavietā. Tomēr, izglītība un darba pieredze ir tikai viens no priekšnoteikumiem, lai cilvēks būtu labs vadītājs. Svarīgs nosacījums ir vadītāja personība, kas lielā mērā nosaka vadītāja darba stilu.

Skolas absolventu atmiņās un intervijās sniegtais direktores raksturojums ļauj šo personību skaidri vizualizēt. Viņa ir bijusi ietekmīga, prasmīga lielā skolas kolektīva vadītāja, stalta, labi

¹⁰⁴ Šņore, S. *Rīgas 5. vidusskolas vēsture*. 9.lpp.

¹⁰⁵ *Latvijas Republikas Centrālajā arhīvā atrodosies materiāli par 2. Rīgas valsts ģimnāziju*. 140.lpp

¹⁰⁶ Intervija ar Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas 1968. gada absolventi Zani Jakovicu 4.01.2017. un 5.01.2017.

kopta, cienīta, inteliģenta, ar labu gaumi, gan apģērbā un izskatā, gan iekārtojot savu kabinetu, gan skolas telpas, kurās bijis „kā muzejā”, jo skolas gaitenā un citās telpās bijis daudz gleznu, kuras tika īrētas no Mākslas muzeja fondiem¹⁰⁷ (zālē bijušas pat Vilhelma Purvīša gleznas¹⁰⁸) vai dāvinātas izlaidumos¹⁰⁹. Kad Marija Krastiņa beidza savas darba gaitas Rīgas 5. vidusskolā, gleznas sāka pazust. Viņas kabinetā bijušas palmas un sarkankoka mēbeles. M. Krastiņa raksturota kā korekta un atturīga, stingra, bet arī saprotoša, vienmēr mīļa un starojoša¹¹⁰. M. Krastiņas cilvēcīgā attieksme un izpratne par notikumiem izpaudās arī gadījumos, kad skolā tika pieņemti mācīties no Sibīrijas atgriezušies izsūtīto un izsūtītie bērni.¹¹¹ Šāds stāsts ir 1949. gadā 10 gadu vecumā uz Sibīriju izsūtītajai skolas 1958. gada absolventei Rutai Pētersonei, kura 1954. gadā atgriezusies Rīgā un nav tikusi pieņemta 34. vidusskolā. Griežoties pie direktores Marijas Krastiņas, viņa esot teikusi: „Lai nāk kaut vai rīt!”. R. Pētersone atceras direktori Krastiņu ar pateicību un atzīmē, ka pret direktori ne tikai viņa, bet arī citi izturējušies ar lielu pietāti¹¹².

Intervētās absolventes par Mariju Krastiņu izsakās, ka vienmēr bijis iespaids, „ka viņu nekas nevar satricināt” un „ka viņa stāv pāri visām problēmām un satricinājumiem”¹¹³, „bērniem patikusi, bija laipna, smaidīga un atvērta”¹¹⁴, „visu ir redzējusi un zinājusi visus skolēnus”¹¹⁵. Rīgas 5. vidusskolas absolventi savās atmiņās norādījuši, ka skola arī padomju gados, īpaši M. Krastiņas laikā, saglabājusi ne tikai zināmu elitārismu labākajā nozīmē, bet arī latvisku garu. Lai arī J. Stradiņš min, ka Marija Krastiņa nav bijusi latviska, tomēr, viņš atzīmē, ka skola tieši viņas darbības laikā ir kļuvusi latviskāka¹¹⁶. Tas, ka Krievijas latvietim nebija tik vienkārši uzreiz pārtapt par 100% vietējo latvieti, ir tikai loģiski. Dzīve ārpus Latvijas bija noteikti atstājusi savas pēdas arī viņas personībā. Ļoti iespējams, ka latviski sākotnēji runājusi ar akcentu, tomēr Z. Jakovica izsakās, ka viņas latviešu valoda bijusi „ekselenta”¹¹⁷. Jāatzīmē arī M. Krastiņas spēja „uzticēties cilvēkiem,

¹⁰⁷ Turpat.

¹⁰⁸ Rīgas 2. valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991. 68.lpp.

¹⁰⁹ Intervija ar R. Pētersoni.

¹¹⁰ Paidere, Z. Mans darbs un manas atmiņas par Z. Ozolas Rīgas 5. vsk. 1987, 22.mar. 33.lpp.

¹¹¹ Rīgas Zentas Ozolas 5. vidusskolas direktore no 1951. līdz 1969. gadam Marija Krastiņa. 4 lpp.

¹¹² Intervija ar R. Pētersoni.

¹¹³ Intervija ar Z. Jakovicu.

¹¹⁴ Intervija ar Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas 1973. gada absolventi Ināru Čečinu (Everi) 27.12.2016.

¹¹⁵ Intervija ar R. Pētersoni.

¹¹⁶ Blaua, L. Jānis Stradiņš. Ceļš cauri laikiem. 106.lpp.

¹¹⁷ Intervija ar Z. Jakovicu.

kuri grib un var strādāt, ļaut viņiem brīvu rīcību, galvenais, lai darbs veiktos.”¹¹⁸ Šo raksturojumu lieliski papildina arī skolas muzeja krājumā esošajās tā laika fotogrāfijas.

Sekmīgs tā laika skolas vadītāja darbs, savukārt balstās uz autoritāti un cieņu, kuru direktore Krastiņa bija iemantojusi ar savu personību, attieksmi un darbu, saliedējot augsti kvalificētu pedagoģisko personālu.

Spilgts M. Krastiņas raksturojums ir skolas absolventa Viļņa Meliņa teiktais, ka „ar direktores Krastiņas nebūt ne labprātīgo aiziešanu no skolas, tās vēsturē aizšķīrās spilgtas un neatkārtojamas lappuses, kas stāstīja par 5. vidusskolas spožumu, tās prestižu un patieso autoritāti, kuru izjuta gan skolas audzēkņi, gan tā laika saliedētais pedagogu kolektīvs.”¹¹⁹ Tādējādi, ir pamats secināt, ka Marijas Krastiņas skolas vadības stilu noteicis viss minētais rakstura īpašību, iegūtās izglītības un pieredzes kopums, kurš, viņai sadarbojoties ar saliedēto un profesionāli kvalitatīvo pedagogu kolektīvu, veidojis Rīgas 5. vidusskolu par vienu no tā laika labākajām izglītības iestādēm Rīgā. Par skolas pedagogu kolektīva izcilo līmeni – tāpat arī par direktores M. Krastiņas īstenoto kadru politiku – spilgtas atmiņas ir Zanei Jakovicai, kura īpaši izceļ tā laika skolotājus Arnoldu Rūkīti, Birutu Gelbi, Rutu Gailīti, Otomāru Vilānu, kuri bijuši „šodienai netverami izcili cilvēki”, piebilstot: „Tā audzināšana, ko ielika ģimenē, tas tika trīskārt un desmitkārt papildināta skolā”.¹²⁰

Protams, skolas direktores administrēšanas stilu ietekmēja arī laiks, kurā viņa strādāja, t.i. 20. gs. 50.-60.gadi, un padomju varas noteiktās prasības skolu direktoriem būt modriem un kontrolēt, vai skolā tiek ievērotas tā laika ideoloģiskās audzināšanas un propagandas prasības. Autors sliecas domāt, ka šo pienākumu skolas direktore Marija Krastiņa, apzinoties tā laika neprognozējamību, arī pildīja, bet nepārspīlējot, drīzāk tā bija formāla nodeva, lai šajā laikā varētu godprātīgi strādāt. Dubultās dzīves apstākļos padomju režīmā 50.-60. gados bija savi nerakstīti ‘izdzīvošanas’ noteikumi, kurus precīzi raksturojusi Z. Jakovica: „Es nenoliedzu, ka esmu audzināta duāli, līdz ar to es esmu arī savu audzināmo klasi duāli audzinājusi, jo uz ārpusi viena lieta, bet tas, ko mēs savā starpā runājam, ir pavisam kaut kas cits, jo es ļoti labi zināju, ko nozīmē runāt to, ko es patiesi domāju. Par to maksāja mans tētis, mani radi, ļoti tuvi cilvēki.”¹²¹

Skolas kontekstā tas izpaudās tāpat, kā visur citur – tika lietoti padomju simboli, padomju vadoņu ģimenes, tika atzīmēti valsts oficiālie svētki. Netika ļauta ‘veco’ vai baznīcas svētku svinēšana. 50.-60.gadi bija laiks, kad tika sludināts ateisms. R. Pētersone atceras šķietami nevainīgu

¹¹⁸ Rīgas 5. vidusskolas skolotāja Artura Purava atmiņas. *Rīgas 2. Valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991*. 56.lpp.

¹¹⁹ Britāne, A. R., Veidemane, A. *Āgenskalna ģimnāzija*. 59.lpp.

¹²⁰ Intervija ar Z. Jakovicu.

¹²¹ Turpat.

epizodi, kad viņas klases skolēni Ziemassvētkos, kas bija parasta skolas diena, paši bija sagādājuši katram uz sola egles zariņu ar svecīti. „Klases audzinātājs atnāca, neteica neviena vārda, tikai pateica: „Novāciet!“. Skolotājam varēja draudēt nepatīkšanas, un tad mēs visu fiksi salikām somās.”¹²² Šo stāstu papildina Z. Jakovicas stāstītais: „Mēs skaidri zinājām tos cilvēkus, kuri bija partijā, mēs kā skolēni zinājām. Mēs skaidri zinājām, ka par Ziemassvētkiem mēs drīkstam runāt, vārdu „Ziemassvētki” pieminēt ar tiem, tiem, un tiem skolotājiem, un nekādu problēmu, bet ar šitiem gan nē.”¹²³

Šīs atmiņu epizodes uzskatāmi parāda, ka cilvēki, kas strādāja skolā bija dažādi, to attieksme un, iespējams, arī pārliecība bijusi dažāda. Bet bieži gan aizliegumi, gan ideoloģiskā audzināšana, jaunās padomju tradīcijas un svētku atzīmēšana, gan padomju simbolu un tradicionālās retorikas lietošana bija ārējā, formālā nodeva pastāvošajam režīmam.

Z. Jakovica šo laiku raksturo šādi: „Bija tās obligātās valstiskās lietas: 7. novembris, 23. februāris, 8. marts, 22. aprīlis, 19. maijs arī 9. maijs un kur nu vēl 1. maijs. Tika sekots līdzī arī starptautiskajiem notikumiem, bet, protams, caur PSRS prizmu. Skolā bija skolēnu sienas avīzes un radio pārraides, kuras skolēni paši taisīja, bija politinformācijas, kas mani nesaistīja.”¹²⁴ Kaut arī viņu tas nesaistīja, tomēr tajos bija obligāti jāpiedalās. Šo noteikumu pārkāpšana draudēja ar nepatīkšanām gan skolēniem un viņu vecākiem, gan arī skolotājiem un direktoriem.

Tā kā Rīgas 5. vidusskolai 1957. gadā tika piešķirts 1941. gada absolventes, komjaunietes Zentas Ozolas vārds, kura 1941. gadā 19 gadu devās uz fronti, bet pēc gada krita, skolēnu pienākums bija sadarboties arī ar Zentas māti un palīdzēt viņai mājas darbos.¹²⁵ Skolā tika iedibināta arī tradīcija katru rudeni nest ziedus uz Brāļu kapiem pie viņas kapa. Tai pašā laikā skolotāji skolēniem deva arī ieskatu par izcilo skulptoru Kārli Zāli un Latvijas karavīriem, kas atdusas Brāļu kapu ielokā.¹²⁶

Laikrakstā „Padomju Jaunatne” publicēts raksts, kas informē par jauno komjauniešu uzņemšanu 5. vidusskolā, īpaši pievēršot uzmanību direktores Krastiņas teiktajam apsveikumā šiem jauniešiem: „Tu stājies Ļeņina komjaunatnes rindās liela mūsu valsts un visas progresīvās cilvēces notikuma – PSKP XXII kongresa – priekšvakarā. Tu celsi komunistisko sabiedrību un tu arī dzīvosi šajā sabiedrībā. Vēlākā paaudze apskaudīs tevi, komunisma cīņu un uzvaru dalībnieku. Esi lepnā komunisma vārda cienīgs”.¹²⁷

¹²² Intervija ar R. Pētersoni.

¹²³ Intervija ar Z. Jakovicu.

¹²⁴ Intervija ar Z. Jakovicu.

¹²⁵ Veidemane, A. *Āgenskalna ģimnāzijas vēsturiskā attīstība 1921-1991*: maģistra darbs. 46.-47.lpp.

¹²⁶ *Rīgas 2. Valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991*. 40.lpp.

¹²⁷ Barkāns, J. *Padomju Jaunatne*, Nr.204, 1961, 15.okt.

Neskatoties uz šo duālo laiku, kurā dzīvoja vairākas tā laika paaudzes, un obligāti lietojamo formālo retoriku, savā skolas vadītājas darbā M. Krastiņa apliecina sevi, kā spilgtu personību, zinošu un domājošu izglītības profesionāli un spožu izglītības iestādes vadītāju.

Mācību darba organizācija

20. gs. 50.-60.gadi raksturojās ar vairākām reformām izglītībā (politehnizāciju, obligātas vispārējās astoņgadīgas pamatskolas ieviešanu, mācību satura ideoloģizāciju, rusifikāciju u.c. pārmaiņām), kuru rezultātā izveidojās Padomju Savienības vispārējās izglītības modelis.¹²⁸ Vadoties pēc PSKP CK un Ministru padomes nostādnēm par skolas tuvināšanos dzīvei un tautas izglītības sistēmas reorganizāciju, vidējās izglītības 1. posmā tika paredzēta obligāta 8-gadīga vai 9-gadīga izglītība. Šajā līmenī bija paredzēts sagatavot audzēkņus, kas būtu spējīgi piedalīties ražošanā, sabiedriski derīgajā darbā. Jaunā reforma paredzēja plašāku politehniskās izglītības ieviešanu skolu programmās, kas nozīmēja lielāku uzsvaru uz reāliem priekšmetiem (matemātiku, fiziku, ķīmiju, rasēšanu u.c.) un ciešāku saikni ar ražošanu – darbmācību, ražošanas praksi rūpnīcās u.tml. Tādējādi tika paredzēts īstenot reformas mērķi tuvināt izglītību praksei. Tomēr, šīs izglītības reformas tika realizētas uz vidusskolas izglītības kvalitātes un standartu pazemināšanas rēķina, piemēram, samazinot stundu skaitu, ieviešot eksperimentālu 10 klašu vidusskolu latviešu skolās, vienkāršojot zināšanu apguvi, pazeminot prasības, ierobežojot gala eksāmenus un atceļot pārcelšanas eksāmenus.¹²⁹ Tai pašā laikā jāatzīmē, ka vienlaikus ar politehnizāciju 50. gadu otrajā pusē sākās tādu skolu un klašu atvēršana, kuras specializējās noteikta priekšmeta apgūvē (svešvalodās, matemātikā, ķīmijā, fizikā u.tml.). 1958./59. mācību gadā Rīgas 2., 3., 6., 13., 15., 49. vidusskolā nodibināja eksperimentālas klases ar svešvalodu, fizikas un tehnikas, ķīmijas tehnoloģijas novirzienu.¹³⁰

Rīgas 5. vidusskola un tās vadītāja Marija Krastiņa šīm pārmaiņām, lai saglabātu izglītības kvalitāti, piegāja ļoti nopietni un atbildīgi. Pirmkārt, lai izstrādātu, pārstrādātu un uzlabotu mācību programmas, 60. gados skolā tika izveidotas mācību priekšmetu metodiskās komisijas: latviešu valodas, vācu valodas, krievu valodas, fizikas-matemātikas, 1. - 3. klases, ģeogrāfijas, vēstures, bioloģijas-ķīmijas, mūzikas-darbmācības-fiziskās audzināšanas metodiskās komisijas.¹³¹

¹²⁸ Bleiere, D. *Vispārējās izglītības sovetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964)*. 115.lpp. Pieejams:

http://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2013_files/1numurs/D_Bleiere_Visparejas_izglitibas_sovetizacija_LVIZ_2013_1.pdf

¹²⁹ Intervija ar I. Matisoni

¹³⁰ Bleiere, D. *Vispārējās izglītības sovetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964)*. 130.lpp.

http://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2013_files/1numurs/D_Bleiere_Visparejas_izglitibas_sovetizacija_LVIZ_2013_1.pdf

¹³¹ *Rīgas 2.valsts ģimnāzijas, Rīgas 5.vidusskolas vēsture 1921-1991*. 13.lpp.

Skolas pedagogi iesniedza skolas direktorei savus priekšlikumus mācību programmu uzlabošanai un 1957. gadā ir tapusi M. Krastiņas publikācija, kurā ir apkopoti racionāli priekšlikumi jaunos izglītības reorganizācijas apstākļos. Piemēram, daži no priekšlikumiem ir vienkāršot teorētiskos abstraktos jēdzienus mācību grāmatās, „fizikā nepieciešami piemēri no praktiskās dzīves, kas paskaidrotu, kā darbojas darbarīki, piemēram, stangas, sakniebes, uzgriežņu atslēgas, visi griezējinstrumenti. Tāpat fizikā jāatrod izskaidrojums, uz kāda pamata darbojas siksnu pārvads. Fizikai jāpalīdz izskaidrot, kā mehānismā taisna virziena kustība pārvēršas griezes kustībā. Arī ķīmijā jādod piemēri no dzīves, pamatizpratne par to, no kā sastāv metāls, jāpalīdz izskaidrot, kā var griezt metālu ar autogēna degli, kā pārklāt ar niķeli pašu izgatavotos priekšmetus u.tml.”¹³²

Skolā reālo zinātņu apgūšana notika labi aprīkotos kabinetos¹³³, skola sadarbojās ar tās tuvumā esošajiem ražošanas uzņēmumiem, piemēram, uzņēmumu „Sarkanais rīts” un Elektropuldžu rūpnīcu, kur skolas skolēni gāja praksē.¹³⁴

Tai pašā laikā M. Krastiņa uzsver, ka nopietnu vērību veltījot reāliem priekšmetiem, nekādā gadījumā nedrīkst samazināt humanitāro priekšmetu programmas, īpaši valodu mācīšanā.¹³⁵

M. Krastiņa izsaka arī kritiskas piezīmes par jauno izglītības reorganizācijas projektu: „PSKP CK un Ministru padomes tēzēs par skolas tuvināšanu dzīvei nekas nav minēts par rūpnīcu vadības pienākumiem un finanšu sistēmas līdzdalību politehniskās apmācības realizēšanā.”¹³⁶

M. Krastiņa paskaidro, ka vidējās izglītības pirmajā posmā politehniskās izglītības mērķim būtu jābūt universālu profesiju iemaņu apgūšanai, piemēram, mašīnmācībā, auto apmācībā, elektrotehnikā, mājturībā u.tml. Tādējādi skola ieinteresētu skolēnus šajās profesijās un dotu pamatiemaņas tiem, kuri nākotnē izvēlētos strādāt par atslēdzniekiem, metinātājiem, virpotājiem, autovadītājiem, elektromontieriem u.c. Savukārt tie, kuri vēlēties turpināt padziļinātu izglītību, to varēs darīt izglītības otrajā posmā, kas dos tiem iespēju veidot karjeru rūpnīcu vadošajos amatos. Tomēr, arī saistībā ar politehniskās izglītības ieviešanas programmu M. Krastiņa stingri iestājas par to, ka līdztekus politehniskajam novirzienam, kas galvenokārt balstās uz matemātikas, fizikas, ķīmijas, bioloģijas mācīšanu, nepieciešams veltīt uzmanību arī humanitārajiem priekšmetiem, kas kopā ar reāliem priekšmetiem veido daudzpusīgi izglītotu nākotnes cilvēku.¹³⁷ Vispārējās izglītības jomā parādījās zināmas iespējas mainīt mācību satura akcentus par labu vispusīgākas personības

¹³² Krastiņa, M. *Veidosim komunistiskās sabiedrības cilvēku*. Literatūra un Māksla, Nr.49, 1958, 4.dec. Skat. 3. pielikumu

¹³³ Intervija ar R. Pētersoni.

¹³⁴ Intervija ar Z. Jakovicu.

¹³⁵ Turpat.

¹³⁶ Krastiņa, M. *Veidosim komunistiskās sabiedrības cilvēku*. Skat. 3. pielikumu

¹³⁷ Turpat.

veidošanai. LPSR Izglītības ministrijas politika šajā jomā bija saistīta ar dziedāšanu un kori, zīmēšanas stundu skaita palielināšanu, mākslas vēstures stundu ieviešanu estētiskās audzināšanas nolūkos, kā arī fizikultūras stundu skaita palielināšanu (gan latviešu un krievu valodas, gan arī fizikas, palielināšanu (gan latviešu un krievu valodas, gan arī fizikas, ķīmijas un astronomijas vietā).¹³⁸

Vēstures doktore D. Bleiere uzskata, ka Latvijas izglītības sistēmas vadītāji un ierindas pedagogi iespēju robežās centās saglabāt tās pirmspadomju skolas iezīmes, kuras viņi uzskatīja par atbilstošām. Tas izpaudās centienos nodrošināt noteiktu izglītības kvalitāti, veicināt tādus priekšmetus, kas paplašina vispārējo kultūras līmeni (kora dziedāšana, mākslas vēsture), taču tas viss notika roku rokā ar pūliņiem nodrošināt mācību satura atbilstību padomju ideoloģijas standartiem.¹³⁹

Šādos duālos padomju izglītības sistēmas apstākļos, no kuriem iziet nebija iespējams, skolas pedagogi M. Krastiņas vadībā centās saglabāt līdzsvaru starp reāliem un humanitāriem priekšmetiem jaunajā pārmaiņu laikā 50.-60. gados, visos izglītības līmeņos cenšoties sniegt izglītību, kas veidotu daudzpusīgu audzēkņu personību.

M. Krastiņas idejiskie un profesionālie uzskati par mācību audzināšanas darbu

Diez vai skolas direktors drīkstēja būt bezpartejiskais. Piederība komunistiskajai partijai bija obligāts noteikums karjeras izaugsmei. Skolas direktores Marijas Krastiņas darbs un līdzcilvēku atmiņas par viņu, autoraprāt, parāda, ka viņa nebija tukša karjeriste, un ka viņas idejisko pārliecību un ambīcijas nosaka viņas cilvēciskā būtība būt labai izglītības iestādes vadītājai, kuras prioritāte ir sekmīgs skolas mācību darbs un attīstība.

M. Krastiņas audzināšanas darba stilu, atbildīgo attieksmi un profesionālo un radošo pieeju raksturo viņas publikācijas tā laika periodikā, kas parāda viņu kā plaša redzesloka izglītības darbinieku un skolas vadītāju. Viņas publikācijās doma ir izteikta skaidri, un audzināšanas darba problēmu analīze ir profesionāla, piedāvājot risinājumus, piemēram, rakstā „Vecāku loma, skolēniem sagatavojot mājas uzdevumus” Marija Krastiņa sniedz padomus vecākiem, kā labāk organizēt mājas darbu sagatavošanu mājās. Viņa atgādina, ka skola organizē mācību procesu, bet vecāku uzdevums ir nodrošināt apstākļus mājas uzdevumu izpildei, atpūtai un pastaigai svaigā

¹³⁸ Bleiere, D. *Vispārējās izglītības sovetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964)*. 117.lpp. Pieejams:

http://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2013_files/1numurs/D_Bleiere_Visparejas_izglitibas_sovetizacija_LVIZ_2013_1.pdf

¹³⁹ Bleiere, D. *Vispārējās izglītības sovetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964)*. 129.lpp. Pieejams:

http://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2013_files/1numurs/D_Bleiere_Visparejas_izglitibas_sovetizacija_LVIZ_2013_1.pdf

gaisā. M. Krastiņa paskaidro, cik svarīgi vecākiem interesēties par sava bērna skolas gaitām, uzdoto, un, ja nepieciešams, paskaidrot nesaprasto, pievērst uzmanību skolēna rokrakstam, sekot un saprātīgi organizēt darbu, norādot, ka vecāki, risinot uzdevumus bērna vietā un ļaujot norakstīt no citiem, skolēnam tikai kaitē.¹⁴⁰

1957. gadā tapis M. Krastiņas raksts “Panākt normālus apstākļus skolēnu mācībās”, kurā viņa kritizē pārslogotās mācību programmas un šo programmu sastādītājus un apstiprinātājus, kuri nav likuši vērā konkrētos skolu darba apstākļus, bet pamatojušies uz to, lai skolēni, pabeidzot vidusskolu, attiecīgajā mācību priekšmeta zinātu tikpat daudz kā šā priekšmeta speciālisti. M. Krastiņa īpaši pievērs uzmanību politehnisko priekšmetu apmācībai un norāda, ka trūkst prasmes politehnisko apmācību apvienot ar apgūto teorētisko vielu, nepalielinot skolēnu slodzi. Viņa norāda arī uz neatbilstību mācību plānos un tā laika normatīvajos dokumentos, kas nosaka, ka skolēnu maksimālā slodze nedrīkst pārsniegt 31 stundu nedēļā, rada pārslodzi, pavisinību un sekmju līmeņa kritumu. M. Krastiņa šajā rakstā kritizē arī mācību grāmatas, kuras ir pārblīvētas ar programmā neparedzētu vielu, pavirši tulkotas no krievu valodas, iespiestas uz sliktā papīra ar sliktām ilustrācijām. M. Krastiņa ierosina LPSR Izglītības ministrijai labāk analizēt skolu darbu, nevis gaidīt, kādus jauninājumus ienesīs citas republikas, risinot šos jautājumus, bet pašai radoši jāķeras pie jau minēto trūkumu novēršanas.¹⁴¹ Šī publikācija vēlreiz apliecina M. Krastiņas ieinteresētību mācību procesa uzlabošanā un parāda viņu kā zinošu un kritiski domājošu pedagogu.

Vienu no viņas publikācijām grezno tam laikam raksturīgs uzsaukums: „Veidosim komunistiskās sabiedrības cilvēku”.¹⁴² Tomēr, rakstā analizēti izglītības programmu trūkumi un doti izsvērti un pamatoti priekšlikumi, kā pamatskolas un vidusskolas mācību programmas uzlabot. M. Krastiņa izceļ gan pamatskolas, gan vidusskolas izglītības prioritātes: reālo (fizikas, ķīmijas, matemātikas, rasēšanas) priekšmetu un politehniskās apmācības nozīmi, skolotāju radošuma pieejas nepieciešamību mācību procesā, jaunu, saprotamāku mācību līdzekļu sastādīšanas nepieciešamību, teorijas un prakses sasaisti, humanitāro priekšmetu, īpaši valodu mācīšanas nozīmi. Savā rakstā M. Krastiņa atgādina, ka, ja krievu valoda ir svarīgs vienojošs saziņas līdzeklis ar citām PSRS tautām, tad latviešu valodas zināšanas ir svarīgas absolūti visās Latvijas skolās latviešu kultūras un tradīciju iepazīšanai, lai tās netiktu ignorētas un nepaliktu svešas. M. Krastiņa ierosina arī PSRS vēstures mācīšanu balstīt uz Latvijas vēsturi, nevis otrādi. Šādā griezumā rakstā izteiktais ir drosmīgi pateikts, nebaidoties no apsūdzības nacionālismā.

¹⁴⁰ Krastiņa, M. *Vecāku loma, skolēniem sagatavojot mājas uzdevumus*. Padomju Kuldīga, Nr.133, 1957, 15.nov. Skat. 3. pielikumu

¹⁴¹ Krastiņa, M. *Panākt normālus apstākļus skolēnu mācībās*. Cīņa, Nr.50, 1957, 28.feb.

¹⁴² Krastiņa, M. *Veidosim komunistiskās sabiedrības cilvēku*. Skat. 3. pielikumu

Citā savā publikācijā 1957. gadā Marija Krastiņa atkal nāk klajā ar racionāliem priekšlikumiem par skolu un augstskolu sadarbību. Tas parāda, ka M. Krastiņa pārzina šīs sadarbības problēmas un saskata ceļus, kā veikt nepieciešamos uzlabojumus (skolēniem, stājoties augstskolā, ierosina ņemt vērā skolu izdotos raksturojumus, kas ļauj objektīvāk novērtēt spējas, turpināt audzināšanas darbu arī augstskolā, jo studentu personības vēl tikai veidojas, nepareiza specializācijas izvēle negatīvi atsaucas uz sekmību, jo studentam nav intereses un motivācijas). Un atkal viņa atgādina par izglītības iestāžu galveno mērķi: „izaudzināt vispusīgi attīstītu, kulturālu, entuziasma pilnu, zinību alkstošu jauniešu, kuri būtu noderīgi gan ražošanā, gan skolās, gan zinātniskajā darbā”¹⁴³.

Marijas Krastiņas publikācijās atspoguļojas arī viņas pārliecība, ka skolas uzdevums ir ne tikai tiešais mācību darbs, bet skolēnu daudzpusīgāku personību veidošana un spēju attīstīšana, nodrošinot daudzveidīgus tehniskos, zinātniskos un ar kultūru, mākslu un sporta aktivitātēm saistītas ārpusklašu nodarbības.

20. gs. 50. gadu sākumā skolā tika panākta skolēnu ieinteresētība un atzinīgi vērtējami mācību rezultāti. Lai veicinātu skolēnu interešu attīstību un zināšanu līmeņa celšanos, pastiprināta uzmanība tika pievērsta ārpusklasses nodarbību iespējām – interešu pulciņiem un sporta aktivitātēm. 50. gadi skolas vēsturē raksturojami kā spilgti, bagāti un daudzpusīgi dažādās mācību un sabiedriskās dzīves jomās kas iezīmē direktores M. Krastiņas darbības periodu. Pulciņu darbība savus ziedu laikus sasniedza tieši 60. gados, kad darbojās fizikas, ķīmijas, matemātikas, foto, psiholoģijas, literārais krievu valodas, vēstures, novadpētniecības, ģeogrāfijas, tūrisma, filatēlistu, mūzikas un drāmas pulciņi, kā arī vairāki kori, kinoteātris, bijušas sienas avīzes, darbojās radiomezģls un bibliotēka, kurā tika rīkoti dispuți, konferenceš, tikšanās ar literātiem.¹⁴⁴

Skolā īpaši izceļami uz kultūru orientētie pulciņi (skolas kori, mūzikas pulciņš, drāmas pulciņš), kuri apstākļos, kad tika propagandēts princips, ka kultūrai ir jābūt nacionālai pēc formas, bet sociālistiskai pēc satura¹⁴⁵, skolā uzturēja nacionālo identitāti un paplašināja zināšanas par kultūru, veidojot skolu par kultūras centru ne tikai ar mākslinieciskās pašdarbības pulciņiem, bet arī aicinot uz skolu tā laika Latvijas vadošos mākslas darbiniekus un personības. Ja salīdzina kultūras notikumus, kuros tika pieaicināti Latvijas izcilie mākslinieki un tos, kuri tika organizēti ar internacionālisma lozungu, redzams, ka kultūras norišu ir bijis izteikti vairāk.

Marijas Krastiņas darbības laikā ir notikušas tikšanās ar leģendāriem Latvijas māksliniekiem un izcilām personībām – operdziedātājiem Aleksandru Daškovu, Veru Davidoni, Pēteri Grāveli,

¹⁴³ Krastiņa, M. *Augstskolai jāsadarbojas ar vidusskolu*. Cīņa, Nr.66, 1957, 19.mar. Skat. 3. pielikumu

¹⁴⁴ Britāne, A.R., Veidemane, A. *Āgenskalna ģimnāzija*. 60.-62. lpp.; *Rīgas 2. Valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991*. 17., 34. -36., 38.lpp.

¹⁴⁵ Bleiere, D. *Eiropa ārpus Eiropas ... Dzīve Latvijas PSR. Latvijas vēstures mazā enciklopēdija*. 94.lpp.

Miķeli Fišeru, Elfrīdu Pakuli, Žermēni Heini-Vāgneri, Jāni Zāberu, zinātnieku Jāni Stradiņu, komponistiem Jāni Ivanovu, Alfrēdu Kalniņu, Jēkabu Mediņu, Andri Vītoļu, Arvīdu Žilinski, Dailes teātra režisoru Eduardu Smilģi, aktieriem Lidiiju Freimani, Veltu Līni, Arnoldu Liniņu, Ilgu Hincenbergu, Artūru Bērziņu, Žani Katlapu, baletdejojotājiem Janinu Pankrati, Aleksandru Lembergu, kā arī skolā viesojušies arī citu valstu mūziķi, kas liecina par krāsainu skolas kultūras dzīvi, piemēram, 1957. gadā skolā viesojas igauņu diriģents, mūziķis un komponists Gustavs Ernesakss ar savu kori.¹⁴⁶

Par vienu šādu mūzikas pulciņa organizētu tikšanos laikrakstā „Padomju Jaunatne” 1958. gadā rakstīts par Rīgas 5. vidusskolas mūzikas pulciņa rīkoto muzikālo pēcpusdienu ar komponista Jēkaba Graubiņa viesošanas un viņa dziesmu koncertu, kurā jauktais koris izpildīja dziesmas „Smuidra, gara es uzaugu”, „Taisām tiltu pār Daugavu”, „Darba vīrs”, „Smaidošs vārdiņš” un ticis uzvests etnogrāfisks uzvedums „Saulgrieži”.¹⁴⁷ Redzams, ka repertuārs ir izteikti latvisks.

1958. gada absolvente Ruta Pētersone min, ka šajā periodā skolā ir bijis jauktais koris, meiteņu koris un zēnu koris, ik gadu bijuši atskaites koncerti, viņi dziedājuši arī rajona dziesmu svētkos Dzegužkalnā un LPSR 3. Dziesmu svētkos 1955. gadā. Koris koncertējis arī Ventspilī, Liepājā un citās Latvijas skolās, bet 1957. gadā koncertējuši Tallinā. Bijis arī teātra pulciņš un, lai uzvedumi būtu lielāki, tas sadarbojies ar Rīgas Lauksaimniecības tehnikuma audzēkņiem, un izrādes rādītas gan Rīgas 5. vidusskolā, gan Rīgas Lauksaimniecības tehnikumā. Bijuši daiļrunas konkursi. Skolēnos ieaudzinātā mīlestība uz mākslu un teātri bijusi tik liela, ka uz maiņām stāvējuši pa naktīm pēc biļetēm uz teātri.¹⁴⁸ Tādējādi redzams, ka skola audzinājusi kultūru mīlošus cilvēkus. Savukārt 1968. gada absolvente Zane Jakovica piedalīšanos skolas korī un drāmas pulciņā atceras šādi: „Pie mums skolā, kas man, arī kā lielam cilvēkam, ir šķitis fascinējoši, bija tas, ka tika uzvesta luga „Palmas zaļo vienmēr”. Mēs bijām pilnīgi pārliecināti, ka tas ir par mūsu skolu Jo mūsu skolā visur bija palmas, un šajā uzvedumā darbojās gan skolēni, gan skolotāji.”¹⁴⁹ Kas liecina par to, ka skolā ir bijis saliedēts kolektīvs, kuri kultūras pasākumos ir radoši sadarbojušies.

Bez kultūras ievirzes pulciņiem skolā darbojās arī dažādas praktiskas ievirzes pulciņi, piemēram, darbmācība, rokdarbu pulciņš, ādas apstrādes pulciņš, mājturība, kuros audzēkņi varēja iemācīties un izkopt dažādas praktiskās prasmes, bija arī šaušanas pulciņš, skola organizēja nometnes skolēniem un skolotājiem Skultē¹⁵⁰. Skola bija aktīva arī citos pasākumos, piemēram,

¹⁴⁶ Intervija ar R. Pētersoni.

¹⁴⁷ *Daudz baltu dieniņu*. Padomju Jaunatne, Nr.57, 1958, 19.mar.

¹⁴⁸ Intervija ar R. Pētersoni.

¹⁴⁹ Intervija ar Z. Jakovicu.

¹⁵⁰ Turpat.

vācot metāllūžņus un 1953. gadā 110 republikas skolu vidū iegūstot arī naudas prēmiju 3000 rubļu apmērā.¹⁵¹ Skolēni darbojās arī izmēģinājumu laucīņos ar praksi vasarā.¹⁵²

Skola šajā laikā veicināja skolēnu fizisko attīstību un varēja lepoties ar izciliem sporta panākumiem vairākos sporta veidos¹⁵³ (vieglatlētikā, futbolā, basketbolā, rokasbumbā¹⁵⁴), Rīgas 5. vidusskolu bija beiguši daudzi redzami sportisti vai sporta darbinieki, piemēram, „TTT-Rīga” basketbola komandā bijis daudz skolas audzēkņu, arī 3. bērnu sporta skolā daudzi bijuši skolas audzēkņi.¹⁵⁵ Sporta sasniegumu kaldināšanā nozīmīgs bijis skolotāja Artura Purava ieguldījums. Viņš savukārt ar cieņu atceras laiku, kad skolā par direktori sākusi strādāt Marija Krastiņa, jo viņa atbalstījusi un pratusi uzticēties cilvēkiem, kas bija darītāji.¹⁵⁶

Pasākumi, kas organizēti kā padomju varoņus slavinoši un tautu draudzību un internacionālismu audzinoši ir bieži saistīti ar skolas absolventiem, skolas vācu valodas specializācijas profilu vai skolas kultūras dzīvi bagātinošiem pasākumiem. Piemēram, vairākos izlaidumos 1960. gados fotogrāfijās kā goda viesis redzams skolas absolventes Zentas Ozolas tēvs, nostiprinoties vācu valodas specializācijai, 1964./65. gadā skolā viesojas Rostokas Herdera skolas audzēkņi un pedagogi. 1956. gadā Rīgas 5.vidusskolā viesojās Vjetnamas Demokrātiskās Republikas prezidents Ho Ši Mins, kurš skolas dārzā iestādījis ozoliņu, bet tas vēlāk nokaltis.¹⁵⁷ 1957. gadā skolā viesojās Igaunijas PSR komponists Gustavs Ernesakss (1908-1993).

Šādi izskatījās daudzveidīgā ārpusklases skolas dzīve 20. gs. 50.-60. gados, tādējādi papildu mācību darbam veidojot skolas tēlu kā izglītības iestādei ar bagātām tradīcijām. Loģiski, ka to nevarēja panākt ne skolotāji, ne skolas direktore viena pati. Tas bija labas sadarbības rezultāts starp skolas vadību, kura virzīja, atbalstīja, uzticējās, un skolas pedagogiem, kuri bija skolas patrioti, entuziastiski, radoši un daroši.

Marijas Krastiņas iniciatīvas un darbība 20. gs. 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā

Lai gan skolas nosaukums kopš tās pirmsākumiem ir mainīts vairākkārt¹⁵⁸, pedagoģiskais process jau kopš šīs skolas iesākumiem 1921. gadā ir bijis ar noteiktu virzību – šo vidusskolu atvēra, lai papildinātu klasisku izglītību ieguvušo jauniešu skaitu un tiktu sagatavoti darbinieki

¹⁵¹Jakovļevs, P. *Prēmijas par savāktiem metāllūžņiem*. Cīņa, Nr.211, 1953, 6.sep.; Lasmane, I. *Pašu rokām*. Cīņa, Nr.63, 1958, 15.mar.; Zariņa, A. *Viņi ir daudz ko guvuši*. Padomju Jaunatne, Nr.83, 1956, 27.apr.

¹⁵² Intervija ar Z. Jakovicu.

¹⁵³ Rudzītis, R. *Vieglatlētiku skolās visu gadu!* Padomju Jaunatne, Nr.232, 1958, 26.nov.

¹⁵⁴ *Labākie jaunie rokasbumbas spēlētāji*. Padomju Jaunatne, Nr.216, 1961, 31.okt.

¹⁵⁵ Intervija ar Z. Jakovicu.

¹⁵⁶ Skolotāja Artura Purava atmiņas. *Rīgas 2. Valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991*. 56.lpp.

¹⁵⁷ Intervija ar Z. Jakovicu.

¹⁵⁸ Skatīt 1.pielikumu.

kultūras jomā. Tādējādi jau sākotnēji skolēniem bija nepieciešamas priekšzināšanas latīņu valodā. Tā kā daļai skolēnu šādu priekšzināšanu nebija, Rīgas 2. Valsts vidusskolā darbojās divas sagatavošanas klases, kuras beidzot, skolēni kārtoja eksāmenu pirmo divu klašu apjomā. Kopš skolas dibināšanas stundu plānos nozīmīga vieta atvēlēta valodu apguvei: latviešu, angļu, vācu, latīņu, grieķu, krievu valodām. Turklāt pēc vecāku lūguma dažām skolēnu grupām tika mācīta franču valoda un Skolu departamentam tika lūgts piešķirt līdzekļus franču valodas pasniedzēju atalgošanai.¹⁵⁹

Pēc Padomju okupācijas sākuma stundu plāns tika veidots tā, lai tuvinātos humanitārā un reālā vidusskola, kā pirmo svešvalodu izvirzot vācu valodu.¹⁶⁰

Vācu valodas specializācijas aizsākumi faktiski saistāmi ar 50. gadu otro pusi, kad Padomju Savienībā un arī Latvijas PSR vienlaikus ar skolas politehnizāciju sākās tādu skolu un klašu atvēršana, kurās skolēni varēja specializēties noteikta priekšmeta apgūvē. Paraugš bija skolas ar pastiprinātu svešvalodu apguvi, kuras PSRS sāka veidot 1949. gadā. 1958./59. mācību gadā Rīgas 2., 3., 6., 13., 15., 49. vidusskolā nodibināja eksperimentālas klases ar svešvalodu, fizikas un tehnikas, ķīmijas tehnoloģijas novirzienu. 10 skolās tika ieviesta franču valodas mācīšana no 3. klases, kam gan bija zināma pretestība no vecāku puses, jo viņi uzskatīja, ka tas sarežģīs viņu bērnu mācības vidusskolās un tehnikumos, kur nevarēja apgūt franču valodu. Toties vecāki atbalstīja angļu un vācu valodas eksperimentālo mācīšanu no 3. klases. Jāatzīmē, ka LPSR šajā ziņā bija ļoti aktīva, jo PSRS kopumā masveidīga specializēto svešvalodu skolu veidošana sākās 1961. gadā.

Attiecībā uz Rīgas 5. vidusskolu, jāsaka, ka vācu valodas specializācijas sekmīgu izveidošanu un šīs programmas attīstību lielā mērā veicināja tas, ka skolā vienmēr nozīmīga vieta jau kopš skolas dibināšanas 1921. gadā ir bijusi atvēlēta valodu apguvei. Skolā ir bijusi izveidota valodu apmācības sistēma, bija šo darbu veikt gatavi un zinoši pedagogi, un bija motivācija valodas zināt un lietot, kas īpaši attiecās uz vācu valodu.

1962. gadā ar speciālu LPSR Izglītības ministrijas pavēli Rīgas 5. vidusskolā uzsāka padziļināti mācīt vācu valodu. Sākotnēji padziļināta vācu valodas mācīšana tika uzsākta 5. klasē, bet kopš 1964. gada vācu valodu 3 stundas nedēļā sāka apgūt jau no 1. klases, un tā kļuva par pirmo svešvalodu. Katru klasi dalīja 3 grupās, tādēļ sākotnēji vācu valodas skolotājiem netika uzticēti klases audzinātāja pienākumi. Kā atzīst vācu valodas skolotāji, vācu valodas izvēlei toreiz bija spēcīgāka motivācija nekā angļu un franču valodas apguvei, jo 'vāciešiem' bija iespēja braukt uz PSRS iedzīvotāju galvenajām ārzemēm – Vācijas Demokrātisko Republiku. Ceļojums uz Britu salām vai Parīzi tolaik bija pielīdzināms pasakai vai neizsakāmai veiksmi. Vācu valodai Latvijā kā saziņas līdzeklim, izglītības un kultūras valodai bija arī vēsturiski senākas saknes nekā angļu un

¹⁵⁹ Britāne, A. R., Veidemane, A. *Āgenskalna ģimnāzija*. 15.-16.lpp.

¹⁶⁰ Turpat.

franču valodām. Latvijā, īpaši vecākā paaudze, zināja vismaz trīs valodas: latviešu, vācu un krievu. Šie arī bija tie ārējie veicinošie faktori, kāpēc vācu valodas padziļinātas apguves projekts skolā bija tik sekmīgs. Tomēr ne mazāk svarīga bija 'iekšējie' faktori: skolas gatavība šādu projektu īstenot. Šādi 'iekšējie' faktori bija:

- skolas vadības vīzija par šādas programmas nepieciešamību un atbalsts;
- skolas spēja piesaistīt kvalitatīvus mācībspēkus (arī no augstskolām);
- pedagogu spēja, uzņēmība, gatavība un entuziasms īstenot padziļinātu vācu valodas apmācības programmu – to kvalifikācija, profesionalitāte;
- pedagogu motivācija – 15% piemaksa skolotājiem, kuri strādāja ar intensīvajām valodas nodarbībām, izstrādājot mācību programmas, gatavojot mācību materiālus un līdzekļus, strādājot ar mazākām 8 skolēnu grupām un gandarījums par izveidotās programmas atdevi – skolēnu zināšanām un valodas lietojuma līmeni.

Šī laika skolas direktores Marija Krastiņas izglītības iestādes vadītājas kompetencē bija sadarbībā ar vācu valodas pedagogiem virzīt šo projektu LPSR Izglītības ministrijā. Tas nozīmē, ka skolā viņas vadībā tika vispirms sagatavots pamatojums šādas intensīvas programmas uzsākšanai. Vadības līmenī tas nozīmēja apsvērt jautājumus par to, kam uzticēt atbildību par atbilstošas mācību programmas izstrādi, kā iesaistīt vai piesaistīt nepieciešamos skolotājus un kā viņus motivēt strādāt intensīvāk. Svarīgi bija arī apsvērt pareizo apmācāmo skolēnu grupu veidošanu, jo lielās klasēs ar lielu skolēnu skaitu efektīva valodas apmācība nav iespējama un nedotu vēlamo rezultātu. Bija jādomā arī par materiālo nodrošinājumu un mācību līdzekļiem.

Skolas direktores nostāja svešvalodu mācīšanā arī bija svarīgs atbalsts šī projekta īstenošanā. Neskatoties uz to, ka 60. gados populāra skolu tendence bija skolu programmās akcentēt politehnisko izglītību un ar ražošanu saistītos reālos priekšmetus (fiziku, ķīmiju, matemātiku, bioloģiju u.tml.), M. Krastiņa savās publikācijās par izglītības problēmām un risinājumiem uzsver to, ka reālie priekšmeti tomēr nedrīkst pārsvērt humanitāros. Savā publikācijā 1958. gadā viņa norāda, ka līdztekus politehniskajam novirzienam, kas galvenokārt balstās uz matemātikas, fizikas, ķīmijas, bioloģijas mācīšanu, nepieciešams pievērst vērību arī humanitāriem priekšmetiem, kas kopsummā ar reāliem priekšmetiem veido daudzpusīgi izglītotu nākotnes cilvēku. Tas nozīmē, ka politehnizācijas priekšmetu stundu skaits nedrīkstētu no stundu plāna izskaust humanitārajiem priekšmetiem atvēlēto stundu skaitu. Šajā pašā rakstā M. Krastiņa norāda arī uz svešvalodu apmācības lomu vispusīga cilvēka izglītošanā: „Skolai jā sagatavo vispusīgi izglītoti cilvēki. To panāksim vienīgi tad, ja skolēni būs apguvuši arī svešvalodas. Svešvalodu programmās turpmāk galvenā vieta ierādāma sarunu valodai un atmetams viss liekais, kas veltīgi noslogo skolēnu atmiņu.” Publikācija tapusi laikā, kad pēc pāris gadiem radās ideja par vācu valodas kā pirmās

svešvalodas padziļinātu specializāciju. Skolas direktores attieksme, atbalsts un līdzdalība šādas programmas virzīšanā bija būtiska.

Tā kā Marija Krastiņa bija skolas vadītāja, kura centās piesaistīt skolai labus un kvalitatīvus skolotājus un veidot saliedētu profesionālu pedagogu kolektīvu, viņai bija pašāvērtība, ka viņas vadītie pedagogi to varēs izdarīt, jo, būdama prasīga, viņai arī piemita spēja „uzticēties cilvēkiem, kuri grib un var strādāt, ļaut viņiem brīvu rīcību, galvenais, lai darbs veiktos”.

3.2. Pirmie rezultāti vācu valodas apmācībā Marijas Krastiņas laikā

Direktora vietnieces amata pienākumus vācu valodas apmācībā no 1962.gada 1.septembra līdz 1977.gadam skolā pildīja Erna Zvejniece. Viņas galvenais uzdevums bija sastādīt tādu mācību programmu, lai bērni jau no 1. klases varētu uzsākt augsta līmeņa izglītošanos vācu valodā un, lai, skolu absolvējot, absolventi vācu valodu zinātu specializētai skolai atbilstošā līmenī. Erna Zvejniece šajā amatā strādāja ar lielu atdevi, prieku, neatlaidību un entuziasmu. Savās prasībās viņa bija ļoti stingra, noteikta, principiāla un neatzina nekādus kompromisus.

Vācu valodas skolotāji tika nodarbināti arī brīvdienās, jo vajadzēja veidot dažāda veida mācību un metodiskos materiālus – izdales materiālus un kartītes, griezt attēlus un līmēt tos uz kartiņām. Nepieciešamos materiālus skolotāji iegādājās par savu naudu. Katrā klašu grupā tika nozīmēts viens atbildīgais skolotājs par priekšnesumu sagatavošanu vācu valodā. Skolā notika vācu valodas pēcpusdienas, parasti uz vācu valodas stundu rēķina. Skolā gatavoja dažādus priekšnesumus: skečus, dziesmas, dejas, mazus uzvedumus, dzejoļus.

E. Zvejniece regulāri hospitēja (apmeklēja) skolotāju stundas, lai pati konstatētu skolēnu zināšanu līmeni dažādās klasēs, kā arī pārbaudīja arī skolēnu burtnīcas, lai pārliecinātos, ka skolotāji tās regulāri labo. Vecāku sapulču laikā labākās burtnīcas izlika vecāku apskatei. E. Zvejniece kontrolēja skolotāju stundu konspektus, bija ļoti kategoriska savās prasībās un neiecietīga paviršību gadījumos. Neskatoties uz E. Zvejnieces augstajām bezierunu prasībām, viņa varēja būt arī cilvēcīga un saprotoša. Z. Jakovica, raksturojot mācību pārzini E. Zvejnieci, faktiski raksturo skolā iedibināto principialitāti, stingrību un atbildīgo attieksmi, nodrošinot kvalitatīvu mācību procesu: „Ir bijušas situācijas manā darba pieredzē, kad man bijusi dežūra gaitenī, jābūt pie manas klases ēdnīcā, un man ir nākošā stunda, un bijusi arī iepriekšējā. Un tas viss arī nav turpat blakus, kas nozīmē, ka es nokavēju nākamo stundas sākumu, bet skolēni jau sēž klasē. Tāda mums toreiz bija kārtība. Un, man ieejot klasē, es pamanu, ka sēž arī mācību pārzine, lai hospitētu manu stundu. Un, protams, viens no pārmetumiem ir, ka es nesāku stundu laikā. Bet man ir jāredz, ka visi bērni paēd, ka tajā manā dežūrpostenī viss ir kārtībā. Bet jebkurā gadījumā tas uzturēja sajūtu, ka kādam ir ‘trešā acs’ vai tev ir jābūt ‘trešajai acij’, lai tu redzētu, ka tevi pārbauda, tevi uzmana un rūpējas par kvalitāti, kādai ir jābūt stundās”.

Tā kā šī skola bija specializējusies vācu valodas mācīšanā, bija nepieciešams dibināt kontaktus ar vāciski runājošu vidi. Ar 1960. gadu sākumā iesākās draudzība ar Rostokas Herdera vārdā nosaukto skolu. Sadarbība sākās ar vēstulju sūtīšanu 7. oktobrī (VDR dibināšanas gadadienā) un Jauno gadu. Sarakstīšanās noritēja kolektīvi – rakstīja visa klase vai arī vācu valodas grupa.

Pamazām, soli pa solim Rīgas 5. vidusskola kļuva par atzītu vācu valodas metodisko centru Latvijā. Ļoti nozīmīgs bija arī skolas direktores Marijas Krastiņas atbalsts, piemēram, izveidojot papildu štata vietu mācību pārzinim, kas bija atbildīgs par padziļinātas vācu valodas programmu, akceptējot un nosakot intensīvās vācu valodas apguves programmas skolotājiem motivējošu piemaksu par darbu un nosakot, ka vācu valodas specializācijas klases ir dalāmas grupās pa 8 skolēniem.

Pārdomāti un mērķtiecīgi organizētā padziļinātas svešvalodas apguves programma tika ātri ieviesta reālajā skolas darbā. E. Zvejnieces vadībā 11 vācu valodas skolotāji strādāja ar lielu atdevi un vēlmi sasniegt atzīstamus panākumus. Skolotāji paši daudz mācījās, centās iepazīties ar citu skolu un citu valstu pieredzi. Zināšanas tika papildinātas, izmantojot VDR preses izdevumus, grāmatas un skaņu ierakstus. Vecāko klašu skolēniem tika rasta iespēja sarakstīties ar VDR skolēniem, apmainīties ar suvenīriem, sveikt draugus svētkos. No Vācijas, savukārt, tika saņemti bērnu žurnāli „Die ABC Zeitung” un „Die Trommel”, kas tika izmantoti kā papildu materiāli darbā ar tekstiem. Ierosmi deva arī kontakti ar Maskavas un citu skolu pedagogiem, iepazīstoties ar viņu izstrādātajām programmām un mācību grāmatām. Rezultātā jau 60. gados mācību stundās plaši tika izmantoti tehniskie līdzekļi: ieraksti magnetofona lentās, ierunātie teksti pareizas izrunas izkopšanai. Valodas apguvi sekmēja mākslinieciskā pašdarbība: skolēni mācījās dziesmas, dzejoļus, iestudēja ludziņas vācu valodā. Regulāri tika rīkotas vācu valodai veltītas pēcpusdienas, kas vienlaicīgi bija skolēnu darba atskaites. Pēcpusdienas parasti tika rīkotas pa klasēm vai klašu grupām, lai skolēni varētu salīdzināt savas prasmes ar vienaudžu zināšanām un spējām.

Skolai kļūstot par vācu valodas novirziena skolu, 60. gados skolas skolēni aktīvi iesaistās dažādās ar šīs valodas prasmju izkopšanu saistītos pasākumos: piedalās vācu valodas konkursos, skolai nodibinot ciešākus sakarus ar skolām VDR, iegūst vēstulju draugus. 1968. gada publikācija laikrakstā “Cīņa” informē par konkursa „Kā tu pazīsti Vācijas Demokrātisko Republiku?” rezultātiem, īpaši izceļot Rīgas 5. vidusskolas skolnieces Daces Bērzupes iesūtītās atbildes uz konkursa jautājumiem, kuras, kaut arī nebija tik pilnīgas, lai pretendētu uz uzvaru, tomēr izcēlās starp pārējiem, jo bija iesūtītas vācu valodā.

Intensīvas valodu apmācības nodrošināšanai tika izvēlēta atbilstoša valodas mācīšanas metodika un nodarbību organizācija. Svešvalodu labākas apguvei tika izmantotas individuālā darba metodes, klasi parasti sadalot mazākās grupās pa 8 skolēniem katrā. Tas deva iespēju izvērst sarunvalodu, piestrādāt pie pareizas izrunas un nostiprināt apgūto. Katrā jaunā mācību gadā tika

atkārtots iepriekš mācītais, zināšanas tālāk paplašinātas un padziļinātas. Skolu beidzot, tika īstenots galvenais šīs programmas uzdevums – valoda ir apgūta tādā līmenī, lai to lietotu.

Skolas 1968. gada absolvente, skolotāja Zane Jakovica atceras, ka bez krievu valodas varēja apgūt arī franču un vācu valodas un kursa nobeigumā bija jākārt eksāmens. Z. Jakovica atzīmē, ka vācu valodas specializācija nepazemināja augstās prasības pret tiem, kuri vācu valodu nebija izvēlējušies kā specializāciju, jo „skolotājs ir viens, un tās prasības ir pienācīgi augstas un kārtīgas. Par to visi noliecam galvu un esam pateicīgi”. Z. Jakovica min, ka skolotāju vidū bija arī universitātes mācībspēki, kas „nozīmēja, ka tie cilvēkbērni, ar kuriem šie skolotāji strādāja, bija vienkārši vinnējuši”. Bez augsti kvalificētiem vācu valodas pedagogiem Z. Jakovica norāda uz vairākiem nozīmīgiem plusiem kā specializētajai skolai: vācu valodas stundas notikušas 3 reizes nedēļā, klases tikko kā bija 24 audzēkņi drīkstēja dalīt grupās pa 8 audzēkņiem katrā, minot arī vācu valodas skolotājus motivējošo 15% piemaksu par darbu.

Vācu valodas pastiprināta mācīšana bija jaunums visas republikas mērogā, jo līdz tam svešvalodu apguva bērni, kuri jau spēja strādāt ar grāmatu un kuriem bija iepriekšēja sagatavotība citos mācību priekšmetos.

Skolas direktores Marijas Krastiņas laikā 1962. gadā uzsāktā intensīvā vācu valodas apguves programma, sākot ar 1. klasi, kuru īstenoja skolas vācu valodas pedagogi, piešķīra skolai vācu valodas novirziena statusu, kas to atšķīra no citām vidējām mācību iestādēm. Mācību kvalitāte un prasīgā attieksme savukārt to izvirzīja labāko un prestižāko skolu vidū Rīgā un arī LPSR.

Skolas direktores Marijas Krastiņas laikā ieliktais ir bijis labs pamats un arī paraugs gan šīs programmas pēctecībai, gan attīstībai turpmākos gados līdz mūsu dienām. Mūsu dienās bijušās Rīgas 2. Valsts ģimnāzijas - Rīgas 5. vidusskolas labākās tradīcijas turpina Rīgas Valsts vācu ģimnāzija, kas ir viena no retajām mācību iestādēm Latvijā, kas piedāvā vācu valodu apgūt kā pirmo svešvalodu.

SECINĀJUMI

1. Skolas attīstība 20.gs 50.-60. gados turpinājās sarežģītos padomju režīma noteiktajos apstākļos, kuru raksturoja izglītības un skolas ideoloģizācija, duālā sabiedrības dzīve, padomju drošības iestāžu kontrole, iespējamās represijas u.c. šim laikam raksturīgas parādības. Skolā, neskatoties uz izglītības un sabiedriskās dzīves ideoloģizāciju faktiski tika turpināta jau Latvijas pirmās brīvvalsts laikā iedibinātā skolas prakse sniegt kvalitatīvu izglītību.

2. Kvalitatīvu izglītību sniedošas iestādes priekšnoteikums ir inteliģents, zinošs un pedagogu un skolēnu cieņu iemantojis vadītājs, kurš spēj piesaistīt un saliedēt profesionālu pedagogu kolektīvu. Tāda bija arī tā laika Rīgas 5. vidusskolas direktore Marija Krastiņa – personība, kuras skolas vīzija bija skolas kvalitātes, spožuma un prestiža veidošana un attīstība.

3. Marija Krastiņa ir bijusi spilgta personība Rīgas 5.vidusskolas vēsturē, kas šai skolai veltījusi 19 darba gadus. Viņa nav bijusi padomju varas ieliktenis lielas mācību iestādes direktora amatā, bet profesionāle ar pedagoģisko izglītību un pieredzi darbā izglītības jomā. Turklāt, viņa ir bijusi arī personība, kuru raksturo inteliģence, plašs redzesloks, prasīgums un spēja saliedēt skolas pedagogus produktīvam darbam.

4. Marijas Krastiņas darbības laikā skola ir spējusi piemēroties 20.gs. 50.-60. gados reformētajai izglītības sistēmai, akceptējot principu par izglītības tuvināšanu dzīvei. Skola īstenoja politehniskās izglītības programmas jaunajos apstākļos, ieviešot darbmācību, ražošanas praksi utt., bet arī saglabāja humanitāro priekšmetu programmas, īpaši svešvalodu apmācībā. 1960. gadu vidus iezīmē vācu valodas intensīvas apmācības uzsākšanu jau ar 1. klasi, kas šo skolu atšķīra no pārējām tā laika vidējās izglītības iestādēm Rīgā un LPSR.

5. Marijas Krastiņas profesionālā pārliecība, kas atspoguļojas arī viņas izglītības problēmām veltītajās publikācijās, ir skolas uzdevums izglītēt vispusīgi attīstītus audzēkņus. Tāpēc viņas darbības laikā skola ir bijusi arī aktīva un plaša ārpusklases darba darbošanās vieta, kuros audzēkņi ir varējuši attīstīt savas intereses un spējas.

6. Daudzējādā ziņā viss tas, kas ir bijis saglabāts un izveidots (izglītības kvalitāte, vācu valodas specializācija, plašā pulciņu darbība, skolas prestižs) skolas direktores Marijas Krastiņas darbības laikā ir bijis labs pamats tam, kāda šobrīd ir Rīgas Valsts vācu ģimnāzija.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

AVOTI

1. Apbedījumu datu bāze. [Skatīts 18.01.2017.] Pieejams: <http://www.rigasbralukapi.lv/apbedijumi/1019/>
2. Barkāns, J. Padomju Jaunatne, Nr.204, 1961, 15.okt.
3. Darbs, sports, skaista atpūta. Par atgriešanos Dzimtenē, Nr.60, 1957, 16.aug.
4. Daudz baltu dieniņu. Padomju Jaunatne, Nr.57, 1958, 19.mar.
5. Divi uzvarētāji, neviena zaudētāja. Cīņa, Nr.34, 1968, 10.feb.
6. Fotogrāfijas no Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzeja krājuma.
7. Fotogrāfijas no skolas absolventes Rutas Pētersones un Zanes Jakovicās personīgā arhīva.
8. Goda nosaukums Latvijas skolotājiem. Par Atgriešanos Dzimtenē, Nr.44, 1956, 8.sep.
9. Intervija ar novadpētnieci un lībiešu kultūrvēsturnieci Baibu Šuvcāni 28.06.2016.
10. Intervija ar Rīgas 31. vidusskolas 1966. gada absolventi Irēnu Matisoni 6.01.2017.
11. Intervija ar Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas 1958. gada absolventi Rutu Pētersoni 4.01.2017.

12. Intervija ar Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas 1968. gada absolventi Zani Jakovicu 4.,5.01.2017.
 13. Intervija ar Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskolas 1973. gada absolventi Ināru Čēcinu (dz. Evere) 27.12.2016.
 14. Jakovļevs, P. Prēmijas par savāktiem metāllūžņiem. Cīņa, Nr. 211, 1953, 6.sep.
 15. Jākobsons, E. PSRS agresijas pēc 2. pasaules kara. 1968. gads – Čehoslovākija. [Skatīts 8.01.2017.] Pieejams: <http://www.laikmetazimes.lv/tag/pragas-pavasaris/>
 16. Knuts Skujenieks. [Skatīts: 22.01.2017.] Pieejams: <http://www.letonika.lv/literatura/section.aspx?f=1&id=3111716>
 17. Krastiņa, M. Augstskolai jāsadarbojas ar vidusskolu. Cīņa, Nr.66, 1957, 19.mar.
 18. Krastiņa, M. Panākt normālus apstākļus skolēnu mācībās. Cīņa, Nr.50, 1957, 28.feb.
 19. Krastiņa, M. Vecāku loma, skolēniem sagatavojot mājas uzdevumus. Padomju Kuldīga, Nr.133, 1957, 15.nov.
 20. Krastiņa, M. Veidosim komunistiskās sabiedrības cilvēku. Literatūra un Māksla, Nr.49, 1958, 4.dec.
 21. Labākie jaunie rokasbumbas spēlētāji. Padomju Jaunatne, Nr.216, 1961, 31.okt.
 22. Lasmane, I. Pašu rokām. Cīņa, Nr. 63, 1958, 15.mar.
 23. Mācību gada atklāšanas turnīrs. Padomju Jaunatne, Nr.188, 1961, 23.sep.
 24. Ordeņu un medaļu pasniegšana Latvijas skolotājiem. Cīņa, Nr.262, 1952, 5.nov.
 25. Paidere, Z. Mans darbs un manas atmiņas par Z. Ozolas Rīgas 5. vsk. 1987, 22.mar.
 26. Rīgas Zentas Ozolas 5. vidusskolas direktore no 1951. līdz 1969. gadam Marija Krastiņa. 4 lpp.
 27. Rudzītis, R. Vieglatlētiķu skolās visu gadu! Padomju Jaunatne Nr.232, 1958, 26.nov.
 28. Stradiņš, J. Rīgas 5. vidusskolas vēsture. 1951, 25 lpp.
 29. Šņore, S. Rīgas 5. vidusskolas vēsture. 32 lpp.
 30. Zariņa, A. Viņi ir daudz ko guvuši. Padomju Jaunatne, Nr. 83, 1956, 27.apr.
- LITERATŪRA
31. Avotiņa, A., Blūma D., Līdaka, A., Nefedova, I., Šmite, E. Latvijas kultūras vēsture. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004. 507 lpp.
 32. Blaua, L. Jānis Stradiņš. Ceļš cauri laikiem. Rīga: Jumava, 2013. 552 lpp.
 33. Bleiere, D. Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR. LU Akadēmiskais apgāds, 2012. 159 lpp.
 34. Bleiere, D. Vispārējās izglītības sovetizācija Latvijā: Padomju cilvēka veidošana mācību procesā (1944-1964). 2013. 103.-137.lpp. Pieejams: http://www.lvi.lv/lv/LVIZ_2013_files/1numurs/D_Bleiere_Visparejas_izglitiba_sovetizacija_LVIZ_2013_1.pdf
 35. Britāne, A. R., Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzija. Rīga: Jumava, 2006. 228 lpp.
 36. Klišāns, V. Vēsture vidusskolai. IV daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012. 147 lpp.
 37. Pasaules vēsture vidusskolai. III daļa. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003. 344 lpp.

38. Rīgas 2. valsts ģimnāzijas, Rīgas 5. vidusskolas vēsture 1921-1991. 73 lpp.
39. Veidemane, A. Āgenskalna ģimnāzijas vēsturiskā attīstība 1921-1991: maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2001. 89 lpp.
40. Zvaigzne, M. Rīgas Valsts vācu ģimnāzija laikmetu griežos. Palīgs muzeja pedagogam. Rīga: RaKa, 2015. 104.-107.lpp.

PIELIKUMI

1. pielikums

Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas vēsturiskie nosaukumi. 1921. - 2017.gads

- Valsts Pārdaugavas vidusskola (1921 - 1922)
- Rīgas 2. Valsts vidusskola (1922 - 1931)
- Rīgas 2. Valsts ģimnāzija (1931 - 1940, 1941 - 1944)
- Rīgas 5. vidusskola (1940 - 1941, 1944 - 1957)
- Zentas Ozolas Rīgas 5. vidusskola (1957 - 1991)
- Āgenskalna ģimnāzija (1991 - 2010)
- Rīgas Valsts vācu ģimnāzija (no 2010. gada)

2. pielikums

Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas direktoru saraksts. 1921. - 2017. gads

- Pēteris Aivars (Lūļaks) (1921 - 1940, 1941 - 1944)
- Reinis Liepiņš (1940 - 1941)
- Voldemārs Gailītis (1944 - 1946)
- Nikolajs Daugovišs (1946 - 1951)
- Marija Krastiņa (1951 - 1969)
- Tea Braiņina (1969 - 1976)
- Anita Loska (1976 - 1980)
- Inese Elekse (1980 - 1994)
- Sandra Sīle (1994 - 2016)
- Gundega Muceniece (no 2017.gada)

Marija Krastiņa un Rīgas 5. vidusskola fotogrāfijās

*Rīgas 5. vidusskolas direktore Marija Krastiņa.*¹⁶¹

Vidū: Rīgas 5. vidusskolas direktore Marija Krastiņa ar 1950./51.m.g. teicamniekiem. 1.rindas vidū: Jānis Stradiņš

*Rīgas 5. vidusskola 8.05.1955. Irēnas Pabērzas vadītais jauktais koris.*¹⁶²

¹⁶¹ Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas muzeja krājums.

*Skolas 1958.g. izlaidums. Direktore M. Krastiņa pasniedz skolas beigšanas diplomu.*¹⁶³

*Rīgas 5. vidusskolas meiteņu koris atskaites koncertā 20.IV 1958.g.*¹⁶⁴

*1957.g. Rīgas 5. vidusskola. Skolā krievu komponista Mihaila Ģļinkas atceres koncertā viesojas operdziedātāji Elfrīda Pakule un Aleksandrs Daškovs. Blakus A. Daškovam – skolas direktore Marija Krastiņa.*¹⁶⁵

¹⁶² Rutas Pētersones un Zanes Jakovicās personīgais arhīvs.

¹⁶³ R. Pētersones un Z. Jakovicās personīgais arhīvs.

¹⁶⁴ Turpat.

Rīgas 5. vidusskolā tikšanās ar komponistu Arvīdu Žilinski 1961. gadā. Vidū: direktore Marija Krastiņa¹⁶⁶

1963.g. izlaidums. Vidū: direktore Marija Krastiņa.¹⁶⁷

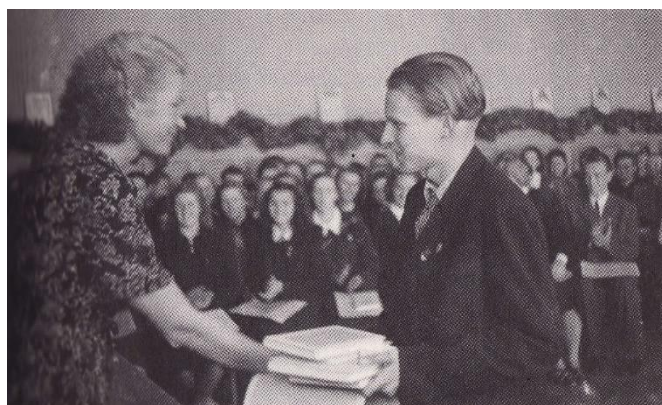
¹⁶⁵ Turpat.

¹⁶⁶ RVVĢ muzeja krājums.

¹⁶⁷ Turpat.

Rīgas 5. vidusskola 20.gs. 60.gadi. Tikšanās ar operdziedātāju Žermēnu Heini-Vāgneri. 1.rindā no kreisās malas: skolas direktore Marija Krastiņa, Ž.Heine-Vāgnere.¹⁶⁸

Jānis Stradiņš saņem vidusskolas atestātu 1951. gadā.¹⁶⁹

Rīgas 5. vidusskola 1956. gadā¹⁷⁰

¹⁶⁸ RVVĢ muzeja krājums.

¹⁶⁹ Blaua, L. Jānis Stradiņš. *Ceļš cauri laikiem*. 107.lpp.

Jānis Stradiņš 1950./1951.m.g. Pie galda; M.Krastiņa, Vilis Lācis

ANNOTATION

In der vorliegenden Arbeit werden das sowjetische Bildungssystem, die Entwicklung der Rigaer 5. Mittelschule sowie die Persönlichkeit der Schulleiterin Marija Krastiņa und ihre Tätigkeit in den 50er und 60er Jahren des 20. Jahrhunderts analysiert. Die Arbeit ist aktuell für die Erforschung der Geschichte des Staatlichen Deutschen Gymnasiums Riga vor allem, weil 2021 sein hundertjähriges Bestehen gefeiert wird. Vor diesem Hintergrund wurde die folgende Forschungsfrage aufgestellt: Ob und wie es in der Zeit von M. Krastiņa gelungen ist, die Traditionen und den Geist des 2. Rigaer Staatsgymnasiums aufrechtzuerhalten? Es wurden folgende Aufgaben zum Ziel gesetzt: das Bildungssystem vor der Tätigkeit von M. Krastiņa und während ihrer Tätigkeit zu untersuchen und zu beschreiben; Leben und Arbeit von M. Krastiņa zu untersuchen; die Durchführung ihrer Verwaltungs-, Lehr- und Erziehungsarbeit herauszufinden; die Frage zu klären, wie Deutsch an der Schule unterrichtet wurde sowie die Tradition der Fremdsprachenausbildung vor der Ausrichtung auf einen intensivierten Deutschunterricht zu erforschen. In dieser Studie wurde geschlussfolgert, dass in den 50er und 60er Jahren des 20. Jahrhunderts trotz Ideologisierung der Ausbildung und des sozialen Lebens eine vielseitige Entwicklung der Schule stattfand. Bei diesem Prozess hat die damalige Schuldirektorin M. Krastiņa eine große Rolle gespielt. Während ihrer Tätigkeitszeit wurden viele der Traditionen etabliert und entwickelt, die heutzutage das Staatliche Deutsche Gymnasium Riga fortsetzt (zum Beispiel die Grundsätzlichkeit, Strenge und verantwortungsvolle Haltung bei der Gewährleistung eines qualitativen Lernprozesses, eine Vielzahl von außerschulischen Aktivitäten, die Spezialisierung der Schule auf das Fach Deutsch).

Schlüsselbegriffe: die Lettische SSR, das kommunistisch-sowjetische Regime, das sowjetische Bildungssystem, die Sowjetisierung, die Rigaer 5. Mittelschule, Marija Krastiņa.

¹⁷⁰ Attēls no RVVG muzeja krājuma.